

f

olia

13/2013

t

oru

niensia

f o l i a

t o r u

WOJEWÓDZKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA
KSIĄŻNICA KOPERNIKAŃSKA
W TORUNIU

niensia

T O R U Ń 2 0 1 3

Komitet Redakcyjny

Olga Fejtová (Praga), Helmut Flachenecker (Würzburg), Dieter Heckmann (Berlin), Ireneusz Mikołajczyk, Teresa E. Szymorowska, Janusz Tandecki, Janusz Tondel, Mieczysław Wojciechowski, Włodzimierz Zientara, Jerzy Żenkiewicz

Redaktor naczelny: Janusz Tandecki

Redaktor tematyczny: Mariusz Balcerek

Redaktor językowy: Mirosława Buczyńska

Recenzenci współpracujący:

prof. dr hab. Ewa Głowacka (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu),
prof. dr hab. Grażyna Gzella (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu),
prof. dr hab. Jacek Gzella (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu),
dr hab. Iwona Imańska, prof. UMK (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu),
prof. dr hab. Wiesława Kwiatkowska (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu),
prof. dr hab. Bronisława Woźniczka-Paruzel (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu)

Projekt okładki i opracowanie graficzne: Lech Tadeusz Karczewski

Tłumaczenie streszczeń:

Agnieszka Chabros (język angielski)

Barbara Sapała (język niemiecki)

ISSN 1641–3792

Adres redakcji:

Wojewódzka Biblioteka Publiczna – Książnica Kopernikańska w Toruniu
87–100 Toruń, ul. Słowackiego 8

www.ksiaznica.torun.pl:8888/web/WBP-KK/wydawnictwa

e-mail: tandecki@umk.pl; m.balcerek@ksiaznica.torun.pl

Redakcja informuje, że prezentowana wersja czasopisma (papierowa) jest wersją pierwotną (referencyjną).

Streszczenia opublikowanych artykułów są dostępne online w międzynarodowej bazie danych „The Central European Journal of Social Sciences and Humanities” <<http://cejsh.icm.edu.pl>>

All the texts in this journal are indexed and abstracted in their entirety in „Library & Information Science Source” (EBSCO Publishing).

Nakład 300 egz.

Skład i druk: Partner Poligrafia, Białystok, ul. Zwycięstwa 10

S

pis treści

Wstęp

Artykuły

- Irena Urbaniak*, Druki elbląskie w zbiorach Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu. Analiza formalna 9
- Iwona Imańska*, Książnica Kopernikańska a kolekcjonerstwo w dawnym Toruniu. Na przykładzie ksiązek z biblioteki pastora Krzysztofa Henryka Andrzeja Gereta 29
- Barbara Centek, Jarosław Centek*, Zakurzone białe kruki – niemieckie roczniki oficerskie (Ranglisty) w zbiorach Książnicy Kopernikańskiej 45
- Grzegorz Barecki, Anna Broda, Agnieszka Walc-Wiśniewska*, Udział Książnicy Kopernikańskiej w tworzeniu bibliografii narodowej 61

Źródła i Materiały

- Weronika Krajniak*, Katalog grudziądzkich afiszy teatralnych z lat 1957–1989 w zbiorach Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej – Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu 81

Komunikaty

- Krystyna Wyszomirska*, Nieznana księga z biblioteki króla Zygmunta Augusta w Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu 125
- Wojciech Szramowski*, Starodruki z dawnej Bibliothek des Königlichen und Gröningschen Gymnasiums w Stargardzie Szczecińskim w zbiorach Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu 131
- Zefiryn Jędrzyński*, Kartki z prehistorii Oficyny Drukarskiej. Kronika Janiny Gardzielewskiej 139

Recenzje

- Ulryk Werdum, *Dziennik podróży 1670–1672. Dziennik wyprawy polowej 1671*, wstęp, opracowanie i indeksy: Dariusz Milewski. Tłumaczenie *Dziennika wyprawy polowej 1671* z języka niemieckiego: Dalia Urbonaitė (*Włodzimierz Zientara*) 143

Wspomnienia

- Janina Huppenthal 1928–2013 (*Danuta Krełowska*) 149
- Instrukcja dotycząca przygotowania tekstów do czasopisma „Folia Toruniensia” 153

Introduction

Articles

- Irena Urbaniak*, Prints from Elbląg among the collections of the Copernicus Library in Toruń. Formal analysis 9
- Iwona Imańska*, The Copernicus Library and book collecting in the ancient City of Toruń illustrated by examples from books belonging to the book collection of the Reverend Krzysztof Henryk Andrzej Geret 29
- Barbara Centek, Jarosław Centek*, Old rarities – German officers’ annals (Ranglisten) in the collections of the Copernicus Library 45
- Grzegorz Barecki, Anna Broda, Agnieszka Walc-Wiśniewska*, The Copernicus Library’s contribution to the creation of the national bibliography 61

Sources and Materials

- Weronika Krajniak*, Catalogue of Grudziądz’s theatre posters of 1957–1989 in the collections of the Copernicus Provincial Public Library in Toruń 81

Communications

- Krystyna Wyszomirska*, An unknown book from King Sigismund Augustus’ library in the Copernicus Library in Torun 125
- Wojciech Szramowski*, Antique books from the old Bibliothek des Königlichen und Gröningschen Gymnasiums in Stargard Szczeciński in the collections of the Copernicus Library in Toruń 131
- Zefiryn Jędrzyński*, Pages from the prehistory of the Printing House: Janina Gardzielewska’s chronicle 139

Reviews

- Ulryk Werdum, *Travel journal of 1670–1672: journal of a military expedition of 1671*, introduction, study and indexes: Dariusz Milewski. Translation of *Journal of a military expedition of 1671* from the German language: Dalia Urbonaite (*Włodzimierz Zientara*) 143

Memoirs

- Janina Huppenthal 1928–2013 (*Danuta Krelowska*) 149
- Instruction for the preparation of texts to be published in “Folia Toruniensia” 153

Inhaltsverzeichnis

Einleitung

Beiräge

<i>Irena Urbaniak</i> , Elbinger Drucke in den Sammlungen der Kopernikus-Bücherei in Thorn. Formale Analyse	9
<i>Iwona Imańska</i> , Die Kopernikus-Bücherei und das Sammelwesen in Thorn von einst am Beispiel von Büchern aus der Bibliothek des Pastors Christoph Heinrich Andreas Geret	29
<i>Barbara Centek, Jarosław Centek</i> , Verstaubte Raritäten – deutsche Ranglisten in den Sammlungen der Kopernikus-Bücherei	45
<i>Grzegorz Barecki, Anna Broda, Agnieszka Walc-Wiśniewska</i> , Die Beteiligung der Kopernikus-Bücherei an der Zusammenstellung der Nationalbibliographie	61

Quellen und Materialien

<i>Weronika Krajniak</i> , Katalog der Theaterplakate aus Graudenz aus den Jahren 1957–1989 in den Sammlungen der Öffentlichen Woiwodschaftsbibliothek Kopernikus-Bücherei in Thorn	81
---	----

Kommunikate

<i>Krystyna Wyszomirska</i> , Ein unbekanntes Buch aus der Bibliothek des Königs Sigismund August in den Beständen der Kopernikus-Bücherei in Thorn	125
<i>Wojciech Szramowski</i> , Altdrucke aus der ehemaligen Bibliothek des Königlichen und Gröningschen Gymnasiums in Stargard in Pommern in den Sammlungen der Kopernikus-Bücherei in Thorn	131
<i>Zefiryn Jędrzyński</i> , Blätter aus der Urgeschichte der Druckerei an der Kopernikus-Bücherei in Thorn. Chronik von Janina Gardzielewska	139

Rezensionen

Ulryk Werdum, <i>Dziennik podróży 1670–1672</i> . <i>Dziennik wyprawy polowej 1671</i> , Einleitung, Bearbeitung und Register: Dariusz Milewski. Übersetzung aus dem Deutschen: Dalia Urbonaite (<i>Włodzimierz Zientara</i>)	143
--	-----

Erinnerungen

Janina Huppenthal 1928–2013 (<i>Danuta Krelowska</i>)	149
Hinweise für Autoren zur Einreichung der Beiträge für die Zeitschrift „Folia Toruniensia”	153

W roku 2013 Książnica Kopernikańska obchodzi 90-lecie swojego istnienia. Z tej okazji redakcja czasopisma „Folia Toruniensia” zdecydowała się poświęcić cały tom szacownej Jubilatce.

W specjalnym wydaniu czasopisma Czytelnik może zapoznać się ze szczególnie cennymi zbiorami przechowywanymi w Książnicy. Autorzy tekstów opisali nieznaną badaczom księgę z biblioteki króla Zygmunta Augusta, książki z kolekcji pastora Krzysztofa Henryka Andrzeja Gereta, liczne druki elbląskie, starodruki z dawnej biblioteki w Stargardzie Szczecińskim, a także niemieckie roczniki oficerskie i grudziądzkie afisze teatralne. Dzięki nim dowiadujemy się o bogactwie i różnorodności zbiorów Książnicy, jak również o interesującym procesie tworzenia przez bibliotekę księgozbioru.

Książnica Kopernikańska, najstarsza na Pomorzu polska biblioteka naukowa, przechowująca wspaniałe kolekcje historyczne, jest zarazem biblioteką nowoczesną. Dowodem jest chociażby tekst dotyczący udziału biblioteki w tworzeniu bibliografii narodowej, potężnej bazy danych, stanowiącej podstawowe źródło informacji o polskim rynku wydawnictw.

Introduction

In 2013 the Copernicus Library celebrates its 90th anniversary. Thus, the editorial team of the journal “Folia Toruniensia” has decided to devote a whole volume to the Library.

The special edition of the journal allows the reader to get acquainted with valuable collections kept in the Library. The authors of the texts have described an unknown book from King Sigismund Augustus' library, books from the book collection of the Reverend Krzysztof Henryk Andrzej Geret, numerous prints from Elbląg, antique books from the old library in Stargard Szczeciński, German officers' annals and theatre posters from Grudziądz. The texts provide insight into the richness and variety of the Library's collections and present to us an interesting process of book collecting.

The Copernicus Library, the oldest scientific library in Pomerania, which stores the most precious historical collections, is at the same time a modern library, which is demonstrated in the article concerning the Library's contribution to the creation of a national bibliography – a huge database constituting a basic source of information about the Polish publishing market.

Einleitung

Im Jahre 2013 feiert die Kopernikus-Bücherei das 90-jährige Jubiläum ihres Bestehens. Aus diesem Anlass haben sich die Herausgeber der Zeitschrift

„Folia Toruniensia“ entschlossen, den vorliegenden Band der geehrten Jubilarin zu widmen.

In der Sonderausgabe der Zeitschrift wird der Leser in die Welt der besonders wertvollen Sammlungen eingeführt, die in der Bücherei aufbewahrt werden. Die Autoren der Beiträge haben ein der Forschung unbekanntes Buch aus der Bibliothek des Königs Sigismund August, Bücher aus der Sammlung von Pastor Christoph Heinrich Andreas Geret, zahlreiche Elbinger Drucke, Altdrucke aus der ehemaligen Bibliothek in Stargard in Pommern sowie deutsche Offiziers-Jahrbücher und Graudenzer Theaterposten beschrieben. Dank ihnen dürfen wir mehr über den Reichtum und die Vielfältigkeit der Bestände, aber auch über die an sich interessante Gestaltung des Sammelprozess durch die Kopernikus-Bücherei erfahren.

Die Kopernikus-Bücherei, die älteste polnische Forschungsbibliothek in Pommern, die über hervorragende historische Sammlungen verfügt, stellt sich zugleich als eine moderne Einrichtung dar. Davon zeugt beispielsweise die in einem der Beiträge geschilderte Beteiligung der Bibliothek an der Zusammenstellung der Nationalbibliografie, einer umfassenden Datenbank, die als Hauptquelle von Informationen zu dem polnischen Zeitschriftenmarkt genutzt wird.

Irena Urbaniak

ruki elbląskie w zbiorach Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu

Analiza formalna (część I)

W Europie sztuka drukarska zaczęła upowszechniać się w połowie XV w., kiedy to Jan Gutenberg (właśc. Gensfleisch) skonstruował ruchomą czcionkę metalową i maszynkę do odlewania czcionek, z których formował kolumnę drukarską i odbijał złożony tekst w setkach identycznych egzemplarzy¹. Polska była ósmym krajem, w którym zaczął być stosowany druk zwany czarną sztuką. Pierwszym typografem był Kasper Straube z Bawarii, który działał w Krakowie w latach 1473–1477, a pierwszym drukiem w Polsce był wydany przez niego kalendarz astronomiczny (wydrukowano 4 egzemplarze). Na terenie dawnych Prus Królewskich pierwszym drukarzem był Jakub Karweyse, który w swoim warsztacie w Malborku wydał w 1492 r. *Żywot św. Doroty Jana z Kwidzyna*². Pierwsze druki w języku polskim pojawiły się dopiero w 1475 r. Pierwsza drukarnia w Elblągu powstała w połowie XVI w., ale była to efemeryda. Prawdziwy rozwój elbląskiego drukarstwa nastąpił dopiero na początku wieku XVII.

Pierwszymi badaczami, którzy zainteresowali się tematyką dziejów drukarstwa elbląskiego, byli: Jerzy Daniel Seyler – historyk i rektor miejscowego gimnazjum³, a w późniejszym okresie Alodia Kawecka-Gryczowa⁴, Krystyna Korotajowa⁵, Jerzy Sekulski⁶ oraz Krystyna Greczycho⁷.

Druki elbląskie z okresu XVI–XVIII w., będące obecnie w zbiorach Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu, są przedmiotem analizy przedstawionej w tym

¹ *Encyklopedia Popularna PWN*, Warszawa 1982, s. 259.

² K. Greczycho, *Oficyny elbląskie i ich druki w czasach Rzeczypospolitej*, [w:] *Starodruki elbląskie: wybór druków elbląskich z lat 1558–1772*, scenariusz wystawy, oprac. katalogu K. Greczycho, W. Długocki, Elbląg 1987, s. 8.

³ J. D. Seyler, *Musa Elbingensis iubilans sive actus eucharisticus in memoriam secularem...*, Elbing 1740; idem, *Elbinga Litterata, h.e. Elbingensium sive nominis...*, Elbing 1742.

⁴ *Drukarze dawnej Polski od XV–XVIII wieku. Pomorze*, t. 4, oprac. A. Kawecka-Gryczowa i K. Korotajowa, Wrocław 1962. A. Kawecka-Gryczowa opracowywała także biogramy i życiorysy ludzi książki (również związanych z drukarstwem elbląskim) w *Słowniku pracowników książki polskiej* oraz w *Polskim Słowniku Biograficznym*, m.in. eadem, *Korell (Corell) Achacy*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 14, Wrocław–Warszawa–Kraków 1968, s. 63–64; eadem, *Dietmar Wolfgang*, [w:] *Słownik pracowników książki polskiej*, Warszawa–Łódź 1972, s. 172–173.

⁵ *Drukarze dawnej Polski...*; K. Korotajowa publikowała także życiorysy ludzi związanych z książką i drukarstwem w *Słowniku pracowników książki polskiej* oraz *Słowniku biograficznym Pomorza Nadwiślańskiego* (dalej: SBPN), m.in. eadem, *Bodenhausen 1. Wendel starszy*, [w:] *Słownik pracowników książki polskiej...*, s. 441; eadem, *Korell, Corell 1. Achacy st.*, [w:] ibidem, s. 441; eadem, *Bodenhausen Wendel starszy*, [w:] SBPN, t. 1, Gdańsk 1992, s. 127–128; eadem, *Bodenhausen Wendel młodszy*, [w:] ibidem, s. 128; eadem, *Korell Achacy*, [w:] SBPN, t. 2, Gdańsk 1994, s. 453–454.

⁶ J. Sekulski, *Bibliografia druków elbląskich 1558–1772*, Warszawa 1988; idem, *Książka w Elblągu do roku 1772*, Gdańsk 1990; J. Sekulski opracowywał też życiorysy ludzi książki w: *Zasłużeni ludzie dawnego Elbląga* – idem, *Korell Achacy I*, [w:] *Zasłużeni ludzie dawnego Elbląga. Szkice biograficzne*, red. M. Biskup, Wrocław 1987, s. 119–122; *Korell Achacy II*, [w:] ibidem, s. 123–125; idem, *Preuss Samuel*, [w:] ibidem, s. 126; *Preuss Christian Kasper*, [w:] ibidem, s. 143–144; idem, *Preuss Samuel Gottlieb*, [w:] ibidem, s. 152–154.

⁷ K. Greczycho, *Starodruki elbląskie...*

artykule. Punktem wyjścia był katalog lokacyjny starych druków tejże Książnicy oraz praca Jerzego Sekulskiego *Bibliografia druków elbląskich 1558–1772*. Opierając się na nich, dotarto do poszczególnych druków. W artykule szeroko omówiono drukarstwo elbląskie tego okresu i właściciele oficyn, przedstawiono zakres chronologiczny tychże druków oraz języki, w jakich w ówczesnym czasie były one drukowane.

Liczbę druków z poszczególnych oficyn elbląskich znajdujących się obecnie w zbiorach Książnicy Kopernikańskiej przedstawia poniższa tabela.

Tabela 1. Druki elbląskie w zbiorach Książnicy Kopernikańskiej

Drukarz/Oficyna	Druki	
	w tym	razem
Wolfgang Dietmar		3
Oficyna Bodenhausenów		3
Wendel I	1	
Wendel II	2	
Oficyna Korellów		19
Achacy I	4	
Żona Anna z Preussów	1	
Achacy II	14	
Oficyna Preussów		45
Samuel	39	
Christian Kasper	2	
Samuel Gottlieb	4	
Johann Gottlieb Nohrmann		6
Fryderyk Traugott Hartmann		1
Razem		77

Znajdujące się w zbiorach Książnicy starodruki wyszły spod pras 11 drukarzy.

Wiek XVI to okres wielkich przemian kulturalnych i religijnych. Zapoczątkowana w 1525 r. w Elblągu Reformacja przyniosła ożywienie umysłowe i społeczne. W roku 1535 powstało tu protestanckie gimnazjum humanistyczne, które z czasem stało się centrum życia umysłowego Elbląga oraz uczelnią o wysokim poziomie nauczania⁸. Założenie gimnazjum zwiększyło zapotrzebowanie na książki oraz stworzyło konieczność drukowania utworów pisanych przez nauczycieli i uczniów. W 1558 r. przybył do Elbląga pierwszy typograf – Wolfgang Dietmar. Pochodził on ze Schweinfurtu w Frankonii. Początkowo posiadał drukarnię w Królewcu, lecz z nakazu księcia Albrechta musiał ją zamknąć w 1557 r.⁹

Pierwszym drukiem Dietmara było prawnicze dziełko Albrechta Poelmanna *Die laufende Urteilso man teglich bey Gerichte gebracht...* wydane w 1558 r.¹⁰

⁸ K. Greczycho, *Rys dziejów Elbląga*, [w:] *Starodruki elbląskie...*, s. 6.

⁹ *Drukarze dawnej Polski...*, s. 93.

¹⁰ K. Greczycho, *Oficyny elbląskie...*, s. 8.

Wśród druków Dietmara większość to wydawnictwa o przeznaczeniu praktycznym, m.in. poradniki, kazania, druki okolicznościowe. Profil wydawniczy jego warsztatu trudno dziś ocenić. Produkcja okazała się zbyt mała, aby wystarczała na jego utrzymanie. Dietmar w 1559 r. wystosował prośbę do księcia Albrechta o pozwolenie mu na powrót do Królewca i otwarcie choćby małej oficyny. Zgody jednak nie uzyskał, gdyż księżę faworyzował typografa królewieckiego Jana Daubmanna¹¹. Dietmar próbował jeszcze ratować swój warsztat pracy, zajmując się dodatkowo handlem książką. Udał się nawet na targi w Lipsku w 1563 r. Próbowano mu też pomóc finansowo rada miejska, pokrywając koszty niektórych druków (na wydanie kazań Neogeorgiusa, z których jedno znajduje się w analizowanym zbiorze, dołożyła 200 talarów). Jednak zabiegi te nie przyniosły oczekiwanych efektów i drukarz w 1564 r. opuścił Elbląg. Ogólną liczbę druków, jakie wyszły z oficyny Dietmara, szacuje się na 17, a w omawianym zbiorze zachowały się zaledwie trzy z nich: Joachimusa Mörlina *Contra sacramentarios. Disputationes duae, prima de Coena Domini, altera de communicatione Idiomatum. Item declarationes duae, et vera sententia Augustanae Confessionis, in articulo de Coena Domini...*, wydane w 1561 r.; Sebastianusa Neogeorgiusa *Ein Predigt über die Wort unsers Herrn Jhesu Christi... Gethan zu Elbingen in Preussen am Tage Simonis und Judae. Durch...*, wydane w tym samym roku oraz Sebastianusa Golitza *Elegia In Natalem Servatoris Domini Jesu Christi scripta Ad Illustrem Generosum ac Nobilem Dominum A. Achatium Burggravium à Dhonen Baronem etc. a...*, wydane w 1562 r.

Nie ma przekonujących dowodów na istnienie w Elblągu pod koniec XVI w. oficyny drukarskiej, choć są pewne ślady w literaturze, mówiące o istnieniu druków elbląskich z tego okresu¹². Początek XVII w. przyniósł trwały okres rozwoju elbląskiego drukarstwa. Zapoczątkował go nieznan z pochodzenia Wendelin I Bodenhausen. Przybył do Elbląga w okresie największego rozkwitu gospodarczego i kulturalnego miasta. Uważa się powszechnie, że jego drukarnia działała od 1604 r. Badania Jerzego Sekulskiego nad cytowaną w artykule bibliografią ujawniły jednak druk z 1601 r., pochodzący właśnie z oficyny Bodenhausena. Jego egzemplarz zachował się w Bibliotece Gdańskiej PAN. Jest to poradnik elbląskiego lekarza Jana Antoniego Neffe¹³. Wiadomości o Bodenhausenie i jego oficynie są bardzo skąpe. Wiadomo tylko, że otworzył ją za zgodą rady miejskiej w zabudowaniach przy grobli młyńskiej, obok młyna słodowego. Była to pierwsza stała drukarnia w Elblągu¹⁴.

Wendel I wydawał głównie publikacje na użytek miejscowego gimnazjum (m.in. podręczniki), które zostało gruntownie zreformowane w 1598 r., uzyskując poziom akademicki i sławę nawet poza granicami Rzeczypospolitej. Wśród jego wydawnictw znajdują się m.in. dzieła Biloviusa *Epigrammatum libellus...*(1609), *Libellus metricus de vocum difficilorum quantitate* (1609) czy *Epigrammatum Jo-*

¹¹ A. Kawecka-Gryczowa, *Dietmar Wolfgang*, [w:] *Słownik pracowników książki polskiej*, Warszawa–Łódź 1972, s. 172.

¹² J. Sekulski, *Bibliografia druków elbląskich 1558–1772*, Warszawa 1988, s. 13.

¹³ K. Greczycho, *Oficyny elbląskie...*, s. 8.

¹⁴ J. Sekulski, *Bibliografia druków elbląskich...*, s. 14–15.

anis owen... (1616). Bartholomaeus Bilovius (1573–1615) pochodził ze Stendal w Prusach. Był pisarzem, filozofem, nauczycielem, rektorem szkół w Welan (1603), Insterburgu (1604–1608) i Schmalkalden (1612–1613)¹⁵.

Wendel I w 1612 r. wydał *Kirchenordnung*. Drukował też dla władz miasta i duchowieństwa. Jego repertuar wydawniczy uzupełniają okolicznościowe druki panegiryczne tłoczone z okazji ślubów, pogrzebów lub awansów znaczniejszych obywateli miasta, a także kazania, głównie pogrzebowe. W początkowym okresie swojej działalności ogłosił anonimowo antykatolicki druk *Zeitung von Teufel und Papst*, za który rada miejska pociągnęła go do odpowiedzialności¹⁶. Wielkość jego produkcji wydawniczej trudna jest dziś do określenia. Udało się ustalić jedynie 39 jego druków, które wytłoczył w Elblągu. Część z nich znanych jest tylko z literatury (nie z autopsji badaczy)¹⁷. Wendel I Bodenhausen zmarł 19 listopada 1617 r. Z okresu działania jego warsztatu w zbiorach Książnicy Kopernikańskiej znajduje się tylko jeden druk z 1605 r. *Carminis secularis Q Horat. Flacci ad deos, pro pop. Rom, parodiae. Duae ad Christum, quarum altera pro schola Elbingensi... 7 (rz.) Cal. October. a. 1604 (chronogr.) altera Cal. Januar. a... 1605 (chronogr.) in Gymn. Elbingensi...* Johannes Albinusa.

Po jego śmierci oficyna działała pod firmą dziedziców w latach 1617–1625¹⁸ („bey Wendelin Bodenhausen Erben” lub „apud haeredes Wendelini Bodenhausen”). Z tego okresu znane są 24 druki¹⁹, jednak Książnica Kopernikańska nie posiada żadnego druku z tego okresu działania oficyny.

W roku 1625 właścicielem drukarni został syn drukarza, o tym samym imieniu co ojciec. Prawdopodobnie w chwili śmierci ojca był on jeszcze niepełnoletni, dlatego też nie przejął wówczas drukarni. Był uczniem elbląskiego gimnazjum²⁰. Jego działalność przypadła na okres wojny polsko-szwedzkiej, podczas której oddziały szwedzkie nałożyły na miasto wysokie kontrybucje. Ludność została zdziesiątkowana przez kolejne epidemie (1624, 1625, 1626). Uchwałą Sejmu Walnego Koronnego z 27 czerwca 1628 r. przestała działać Kompania Wschodnia. Wszystko to spowodowało zubożenie miasta i jego mieszkańców²¹. Jednak mimo kryzysu gospodarczego oficyna prowadziła dość ożywioną działalność, wydając przeważnie ulotne pisma okolicznościowe i panegiryki na cześć miejscowych dostojników. Trzon produkcji stanowiły podręczniki szkolne wydawane dla potrzeb miejscowego gimnazjum oraz druki religijne dla Kościoła protestanckiego. W 1625 r. ukazały się m.in. dzieła: Marcina Lutra *Geisliche Leider und Psalmen*, Jana Mylius *Theses e semestribus studiorum in Gymnasio Elbingensi* oraz Johanna Cramera *Agger triumphalis ex Tenethalia*. Do najbardziej płodnych autorów oficyny należeli pedagodzy gimnazjalni i miejscowi duchowni, a szczególnie Michał Mylius – rektor gimnazjum elbląskiego, Fryderyk Zamell – rajca i poeta elblą-

¹⁵ <https://portal.dnb.de> [dostęp 29 V 2013].

¹⁶ K. Korotajowa, *Bodenhausen Wendel I...*, s. 127.

¹⁷ J. Sekulski, *Bibliografia druków elbląskich...*, s. 15.

¹⁸ K. Greczycho, *Oficyny elbląskie...*, s. 9.

¹⁹ J. Sekulski, *Bibliografia druków elbląskich...*, s. 15.

²⁰ Ibidem.

²¹ K. Greczycho, *Oficyny elbląskie...*, s. 9.

ski. Bodenhausen wydawał też ordynacje miejskie (1630, 1631, 1633)²². W jego produkcji wydawniczej znalazły również odbicie ważne wydarzenia z życia miasta: okupacja szwedzka, pokój sztumski, przyjazd do Elbląga króla Władysława IV²³. W oficynie Wendela II ukazały się artykuły pokoju w Sztumskiej Wsi z 1635 r. (*Pacta induciarum Viginti Sexennialium inter incluta Regna Poloniae, Sueciaq*)²⁴ w językach łacińskim, szwedzkim i niemieckim. Bodenhausen prowadził drukarnię przez 17 lat. Znanych jest 114 jego druków²⁵, a wśród nich, wyłoczony czcionką polską, *Historya o Eginaracie y córce królewskiej w Elblągu Roku 1632. Dnia 10 Października*. Niestety, zaginął on podczas II wojny światowej. Do czasów dzisiejszych zachowało się 85 druków z tej oficyny, głównie kazania, drobne druki okolicznościowe, druki na użytek gimnazjum i kilka poloników²⁶. Książnica toruńska posiada tylko dwa spośród jego druków: wydany w 1631 r. *Mandat und Ordnung von ihrer Excelenc. dem Herrn Reichs Cantzler und General Gouverneur der Antheil Preussen krafft habender königlichen Comission, publiciret, wie es nemlich hinfüro in den Quartieren und Guarnisonen gehalten und von jedermänniglichen bey der darin verfasten unablassigen straffe observiret werden sol.* oraz Rotgerusa Hemsinga *Non semel Ilias vexata est. Oder Ablehnung etzlicher ungeräubter Dinge, so in dem newlich aussgegebenen Georgii Lothi Messer-tractat zu finden, nebst einer allen nothwendigen Umbständen nach verbesserten Relation. Von dem 29 (rz.) May newen Calenders 1635 (rz.) verschluckten, und den 9 (rz.) Julii allhie zu Königsberg aussgeschnittenen Messer durch... Drexelius Injuriae semel admissae plus audent z 1635 r.*

Po śmierci Bodenhausena w 1642 r. przez następne 4 lata warsztatem zarządzała wdowa po nim Anna Suraven. Prowadziła firmę przy pomocy korektora zakładu Achacego Korella. Druki były sygnowane firmą dziedzice Wendela Bodenhausena. Z tego okresu znanych jest 60 druków. W tym czasie spod pras drukarskich wyszły dwa pisma Jana Amosa Komeńskiego, który wówczas przebywał i działał w Elblągu²⁷. Był to czeski pedagog, działacz społeczny i religijny, reformator szkolnictwa, twórca nowożytnej pedagogiki²⁸. W czasie, gdy drukarnię prowadziła Anna Suraven, ukazały się m.in. dzieła Zamella *Epigrammatum Liber* (1642, 1643), *Cyceroni Orpheus, sive de adolescente studioso* (1643). Produkcję drukarni Bodenhausena i jego dziedziców szacuje się na ponad 80 pozycji²⁹, jednak w omawianym zbiorze nie znajduje się żaden druk z tego okresu.

W roku 1646 odbył się ślub wdowy po Bodenhausenie z Achacym Korellem. Achacy Korell I urodził się w 1621 r. w Elblągu. Jego ojcem był Otto, początkowo nauczyciel w Gimnazjum Elbląskim, później piastował urząd wójta elbląskiego. Matką była Ewa Zamehl, wywodząca się ze znanej profesorskiej rodziny Zamehlów. Brat Achacego Samuel był znanym kaznodzieją protestanckim, autorem

²² K. Korotajowa, *Bodenhausen Wendel II...*, s. 128.

²³ J. Sekulski, *Bibliografia druków elbląskich...*, s. 16.

²⁴ *Drukarze dawnej Polski...*, s. 101.

²⁵ K. Korotajowa, *Bodenhausen Wendel II...*, s. 128.

²⁶ K. Greczycho, *Oficyny elbląskie...*, s. 9.

²⁷ J. Sekulski, *Bibliografia druków elbląskich...*, s. 16.

²⁸ *Encyklopedia Popularna...*, s. 355.

²⁹ K. Korotajowa, *Bodenhausen Wendel II...*, s. 128.

licznych prac³⁰, m.in. *Heliotropium Elbingense...* (1678), które to dzieło zostało wyłoczone w oficynie Achacego II Korella (o którym poniżej). Znajduje się ono wśród omawianych w niniejszym artykule starodruków. Korell ukończył miejscowe gimnazjum, a następnie studiował w Akademii Królewieckiej. Dzięki małżeństwu z Anną Suraven stał się właścicielem drukarni i od tej chwili własnym nazwiskiem sygnował tłoczone przez siebie druki. W roku 1658 przeniósł oficynę z peryferii miasta do pomieszczeń młyna słodowego przy ulicy Spieringa na Starym Mieście. Produkcja wydawnicza Korella zaspokajała przede wszystkim potrzeby miasta na słowo drukowane. Głównym dostawcą zamówień było Gimnazjum Elbląskie, dla którego tłoczył tezy dysput, zaproszenia na oracje uczniów, zaproszenia na występy teatru gimnazjalnego, podręczniki szkolne. W 1649 r. z jego oficyny wyszły m.in. w wersji niemiecko-polskiej *Viertzig Dialogi* (40 dialogów) Mikołaja Volckmara, a w 1655 r. *Compendium latinae grammaticae* Jana Rheniusa. Drukował także rozprawy naukowe profesorów gimnazjalnych oraz przemówienia inauguracyjne rektorów. Do autorów korzystających z pras Korella należy liczna grupa nauczycieli gimnazjum. W tym gronie wyróżnia się wybitny polski historyk XVII w., czołowy reprezentant pedagogiki ariańskiej Joachim Pastorius. Wśród jego prac wydanych przez Achacego I znajduje się wydana w 1651 r. *De dignitate Historiae oratio* czy wydana w dwa lata później *De conservanda litterarum gloria oratio inauguralis* – prace na temat znaczenia historii w nauczaniu. Korell wytłoczył również główne dzieło Pastoriusa z zakresu pedagogiki *Palestra nobilium seu consilium de generosum adolescentum educatione* (1654) – autor przedstawił w nim zasady wychowania młodzieży szlacheckiej³¹. Tylko jeden spośród druków tegoż autora wydanych w Elblągu znajduje się w zbiorach Książnicy Kopernikańskiej. Jest to *Illustrissimo et Reverendissimo Domino* Joachima Pastoriusa z 1650 r. Kolejnym nauczycielem elbląskiego gimnazjum, który korzystał z usług Korella, był Henryk Nicolai – wybitny pedagog, profesor filozofii i teologii. Achacy Korell wytłoczył jego dwie cenne publikacje dotyczące przyswajania teorii heliocentrycznej Mikołaja Kopernika w Polsce: *De quotidiana Telluris revolutione [...] disputatio* (1652) i *De quotidiana Telluris revolutione [...] exercitatio* (1653). Nicolai jest też autorem dzieła *De philosophiae studio cum Theologia conjungendo...* z 1651 r.³², które także wyszło spod pras Korella i figuruje wśród omawianych starodruków elbląskich. W jego oficynie tłoczone były też liczne druki okolicznościowe, np. na ślub Władysława IV i Ludwiki Marii, relacje z toczących się bitew i miejscowych wydarzeń. Pobyt Jana Amosa Komeńskiego w Elblągu w latach 1642–1648 upamiętnił Korell drukiem jego dzieła *Kurtzgefaste Kirchenhistorie der böhmischen Bröder* (1648)³³. Znaczące miejsce w serii wydawnictw Achacego Korella zajmowała literatura religijna: kazania świąteczne, okolicznościowe, niedzielne, pogrzebowe. Często tłoczone były jako samodzielne jednostki wydawnicze. W jego oficynie pojawiły się pierwsze kalendarze oraz druki w języku polskim³⁴.

³⁰ Eadem, *Korell Achacy I*, [w:] SBPN, t. 2, s. 453–454.

³¹ J. Sekulski, *Korell Achacy I...*, s. 119–120.

³² Ibidem, s. 120–121.

³³ K. Korotajowa, *Corell 1. Achacy st...*, s. 454.

³⁴ J. Sekulski, *Korell Achacy I...*, s. 121.

Po śmierci Korella w roku 1659 drukarnią zarządzała jego druga żona Elżbieta z Preussów, którą poślubił rok przed śmiercią. Prowadziła ją przez 10 lat, drukując pod firmą dziedziców Achacego Korella. Nie udało jej się jednak utrzymać dynamiki, jaką nadał oficynie jej zmarły mąż. Znacznie spadła liczba wydawanych druków. Znanych jest ich zaledwie 40. Sygnowane były „bey Achatz Corellen Erben” lub „Haeredes Achatii Corelli”. Ich konstrukcja treściowa nie uległa zmianie³⁵. Z tego okresu w zbiorach Książnicy Kopernikańskiej zachował się jeden druk, autorstwa Johanna Rista i Daniela Bährholtza *Ahrt und Eigenschaft der jetzigen Zeit...* (1666).

W 1669 r. drukarnię przejął jedyny syn Korella, również Achacy. Nie jest dokładnie znana data jego urodzenia, prawdopodobnie urodził się po roku 1646. I jemu nie udało się poprowadzić oficyny z rozmachem, z jakim prowadził ją ojciec. Jego firma systematycznie podupadała, miał trudności z jej utrzymaniem. Rada miejska darowała mu zaciągnięty dług, a także przydzieliła coroczny deputat drzewa i zboża, co może świadczyć o dużych trudnościach finansowych. Jednocześnie fakt ten pokazuje, jak duże znaczenie miała jego firma dla miasta. Inne ulgi uzyskał dzięki nadaniu mu tytułu „Senatus Typographus” (drukarniarz rady)³⁶ w 1680 r., chociaż oficjalny przywilej mianujący go drukarniarkiem miejskim otrzymał dopiero w 1689 r.³⁷ Swoją działalność opierał głównie na zamówieniach gdańskiego księgarza i introligatora Chrystiana Mansklapa. W 1675 r. zaangażował, jako współlnika i technicznego kierownika drukarni, swojego szwagra Jana Arnolda. W adresie wydawniczym druków z lat 1675 i 1676 widnieją nazwiska ich obu. Wydawał zarówno podręczniki szkolne, jak i literaturę okolicznościową i kaznodziejską. Achacy Korell II zmarł bezpotomnie w 1696 r.³⁸ Książnica Kopernikańska posiada z tego okresu 14 druków. Są to:

(Samuel Korell)

– *Heliotropium Elbingense, Sponsus, vir... Samuel Korellius, Pastor Neostadiensium meritissimus, versus Thoruniensem sese Horizontem ad solem virginem... Reginam... Johannis Szirakowski, civis et... filiam...*, 1678.

Martin Lehwald

– *Affectus tessara erga Dn. Sponsum... Samuelem Korellium felici omine cum... Regina Szirakowska Pacta Thori renovantem...*, 1678.

Gotofredus Zamelius

– *Reverendo Doctissimoque... Samueli Korellio Past. Elbing... Conjugum novae Felicitati haud obnoxium gratulatur...*, 1678.

(Daniel Bährholtz)

– *Als von... Rath der Stadt Elbing... Herr Daniel Bährholtz in basagten... Vaterlande mit der Secretariat-Würde nach Verdienst hochgeneigt und freywilligst beehret ward... Glückwünschungen drey vertraute Freunde*, 1685.

³⁵ Idem, *Bibliografia druków elbląskich...*, s. 16–17.

³⁶ Idem, *Korell Achacy II...*, s. 123.

³⁷ K. Korotajowa, *Corell 1. Achacy st...*, s. 454.

³⁸ J. Sekulski, *Korell Achacy II...*, s. 123–125.

Jacobus Börger

– *Acquisita et coronata Themis in viro... Daniele Bährholtzen Secretario hactenus de republ. nostra Elbingensium optime merito, nunc vero die 3 April. A. 1685... in Consulem... electo... cum gratulatione colitur et depraedicator a...*, 1685.

Ernest König

– *Elenchus praelectionum et operarum publicarum Gymnasii Elbingensis auctoritate... Scholarcharum publicatus a...*, 1689.

– *Ad natalem Elbingensis Gymnasii, qui in... incidit... invitatio*, 1690.

– *De supremo Burggrafatus axiomate indulgentia Seren. Et Potentissimi Poloniarum Regis, Joannis III viro... Bartholomaeo Meienreis inclytae civ. Elbingensis praecous... scholarchae... 6 Id. Martij 1690 solemnem... collato...*, 1690.

– *Ad Actum Recitationis LL. Schlasticarum, ut et Recognitionis Translocatorum Nuper Inferiorum Classium in Gymnasio Elbingensi Solemnem... Cui dictus est... Invitatio...*, 1691.

– *Ad Drama Virgilianum super Aenea Exule quod ad Gymnasii Elbingensis diem Natalem... Studiosa Juventus... exhibebit Officiosiss. Invitatio*, 1691.

– *Ad solemnem viri... Johannis Henningi, Elbingensis, in Gymnasio Patrio Prof. Introductionem cui dicta est 27 (rz.) Martii. 1692 (rz.) P.I.*, 1692.

– *Erinnys gothica in anniversariis Gymnasii Elbingensis Encaeniis ad... exhibita a juventute studiosa opera...*, 1695.

– *Ad Encaenia Gymnasii Elbingensis 1696 (rz.) ad d.29 (rz.) Novembr... Actu luventutis Drammatico peragenda P.I.*, 1696.

Rada miejska

– *Revidirte Feuer-Ordnung der Stadt Elbing. Publiciret den 23 Martij Anno 1696*, 1696.

Drukarnia jego została sprzedana spokrewnionej z Korellami kupieckiej rodzinie Preussów, w ręce której przeszła na ponad 50 lat. Pierwszym właścicielem był Samuel, rodowity elblązanin³⁹. Urodził się 15 sierpnia 1661 r., był synem Jakuba – właściciela browaru⁴⁰ i wnukiem Marcina, wójta elbląskiego. Samuel Preuss ożenił się z Elżbietą Koler – córką duchownego ewangelickiego, z którą miał czworo dzieci: córkę i trzech synów, także drukarzy. Najstarszy z nich Jan Jakub w latach 1732–1743 prowadził drukarnię radziecką w Gdańsku, a dwaj pozostali – Chrystian Kasper i Samuel Gottlieb – objęli oficynę po ojcu w Elblągu⁴¹. Samuel Preuss kształcił się w elbląskim gimnazjum, a zawodu typografa uczył się w Królewcu u Reussnerów i w Gdańsku w oficynie Rhetów. Następnie, jak to było wówczas w zwyczaju, przez blisko 15 lat wędrował, doskonaląc swe umiejętności w różnych oficynach niemieckich. Do rodzinnego miasta wrócił w 1696 r., gdzie zakupił oficynę zmarłego właśnie krewnego Achacego Korella. Dzięki swojej ak-

³⁹ Idem, *Bibliografia druków elbląskich...*, s. 17.

⁴⁰ H. Rietz, *Preuss Samuel*, [w:] SBPN, t. 3, Gdańsk 1997, s. 492.

⁴¹ J. Sekulski, *Preuss Samuel...*, s. 126.

tywności odnowił zaniedbaną oficynę i w szybkim czasie rozwinął działalność jako drukarz i nakładca. Produkcja jego warsztatu opierała się przede wszystkim na zamówieniach Elbląskiego Gimnazjum. Wśród druków, które wyszły spod jego pras, znajdują się programy szkolne i mowy inauguracyjne, materiały dydaktyczne oraz rozprawy naukowe⁴², zaproszenia na szkolne uroczystości i występy teatru gimnazjalnego. Wśród autorów tych pism są nazwiska rektorów Gimnazjum – Ernesta Königa, Jana Sartoriusa i Chrystiana Jakuba Koitscha, jego profesorów – Jana Hempla, Jana Urinusa czy Jerzego Daniela Seylera. W początkach XVIII w. tłoczył Preuss coraz więcej publikacji naukowych profesorów gimnazjalnych, co związane było z okresem wspaniałego rozkwitu szkoły i powstaniem w Elblągu w 1721 r. towarzystwa naukowego Societas Literaria, które skupiało elitę naukową miasta⁴³. Preuss przyjmował także zamówienia wydawnicze z zewnątrz, m.in. od gdańskich księgarzy: Jerzego Marka Knocha i Krzysztofa Szymela, elbląskiego księgarza Jerzego Bannehra i bliżej dziś nieznanego nakładcy Eliasza Ehregotta⁴⁴. Z oficyny Samuela Preussa wyszła pierwsza w Polsce bibliografia adnotowana – Dawida Brauna o pisarzach Polski i Prus *De scriptoribus Poloniae et Prussiae [...] virtutibus et vitiis catalogus* (1723) oraz praca tego samego autora z 1722 r. *Ausführlichhistorischer Bericht vom polnisch- und preussischen Münz-Wesen*. Trzy egzemplarze tego druku znajdują się w zbiorach Książnicy Kopernikańskiej. Osobne miejsce w repertuarze wydawniczym tego drukarza zajmowała literatura religijna o charakterze praktycznym, przeznaczona do użytku codziennego. Były to modlitewniki, psalterze, katechizmy, kancjonały. Już w 1703 r. wydał *Seelen-Music oder: Neu Gesang-Buch*, który również znajduje się w omawianych zbiorach. Swoje kazania drukowali u niego elbląscy pastory, najczęściej były to pojedyncze kazania wydane jako odrębne jednostki wydawnicze, m.in. polskie tłumaczenie kazań dla dzieci Christiana Mendiusza *Mowy krótkie y pocieszne o chwalebny, cudownym y zbawiennym [...] dla małych dzieci* (1704). Na dużą skalę tłoczył Samuel Preuss druki urzędowe na potrzeby władz miejskich: obwieszczenia i zarządzenia rady miejskiej, dotyczące zachowania porządku w mieście, działalności cechów, zabezpieczenia przeciwpożarowego itp. Pozwalają one odtworzyć codzienne życie ówczesnego mieszkańca miasta⁴⁵. Nowością w jego repertuarze wydawniczym były katalogi aukcyjne⁴⁶. Typograf zdołał druki własnym sygnetem. Przedstawiał on aniołka z napisem w otoku „Alles vergeht: Gottes Wort besteht”, jednak wiele spośród zarejestrowanych tytułów ukazało się bez podania firmy drukarskiej, a zaznaczono jedynie miejscowość. Samuel Preuss zmarł 21 marca 1731 r.⁴⁷ Książnica posiada aż 39 druków tłoczonych w jego warsztacie. Są to:

Samuel Schelguig

– *Idea pneumaticae, 1672 (rz.) Thorunii Typis excusa* [brak daty].

⁴² H. Rietz, *Preuss Samuel...*, s. 492.

⁴³ J. Sekulski, *Preuss Samuel...*, s. 127.

⁴⁴ Ibidem, s. 126.

⁴⁵ Ibidem, s. 127–128.

⁴⁶ J. Sekulski, *Bibliografia druków elbląskich...*, s. 18.

⁴⁷ H. Rietz, *Preuss Samuel...*, s. 492.

Ernest König

– *Disquisitio ethica, super justitia particulari, viri... Samuelis L. B. de Puffendorf, libris duobus, De off. Hominis et civis dilucidandis tributa...*, 1698.

Johannes Sartorius

– *Decalogum ante Mosen, dissertatione theologica, sub praesidio... Gymn. Elbing. Rectoris, publice tuebitur Johannes Sperber, Elbingensis A.O.R. 1700 (rz.) d. 22 Junii, ..., 1700 [+ 2 egz.]*.

– *Decalogum ante Mosen, dissertatione Theologica continuabit sub praesidio... Gymn. Elbing. Rectoris tuebitur Johannes Steinröck...1700 (rz.) ad diem 14 (rz.) Octobr. ..., 1700 [+ 1 egz.]*.

– *Sors protoplastorum germine Davidis correcta*, 1706.

Jacobus Bergmann

– *Höchst-wolgemeinte Nahmens-Ehre mit welcher dem... Jacob Roule... Rahtverwandten und... Land Richtern... Stadt Elbing als dessen Nahmens-Tag im Jahr... begangen worden...*, 1701.

Samuel Frantz

– *Die unvollkommene Beehrung mit welcher dem... Jacob Roule... Rahtsherrn und... Land Richtern in der... Stadt Elbing... zu Ehren Nahmens-Licht, welches auff den 25. Tag des Monats Julii... einfiel... sein... Diener...*, 1701.

Kancjonat

– *Seelen-Music oder: Neu-vollständiges Gesang-Buch darinn... Lutheri und anderer geistreichen und... in der Kirchen zu Hause... Nebst einem Gebet-Beicht und Communion-Büchlein und Der Passion Jesu Christi*, 1703.

Thomas Linck

– *Bacchanalia nuptialia, ... ipso nuptiali festo... Christophori Cafemanni... Advocati ordinarii, nec non... Reginae Finknaviae viri... Johannis Finknavii... Viduae... Mariaeburgi celebrato, carmine... gratulationis...*, 1704.

Johannes Wächter

– *Christlich- poetische Triumphs- und Freuden Betrachtungen auff die... Auferstehung Jesu Christi, als des Ewig-sieg-praugenden, ... und Fuersten des Lebens... aufgesetzt von...*, 1704.

– *Die Übermässige und ververfflichte Unraht aus... Sprüchwörtern: Allzuviel ist ungesund und... der Gottseligkeit und Trost im Christenthum erkläret und abgefasset von...*, 1704.

– *Die Ausbündige Weisheit in Erkenntnis des Glas-förmigen Glücks welches in allen menschlichen Begebenheiten auf... Schprüchwort: Glück und Glas... entworfen und abgefasset von...*, 1705.

– *Das glück Zeigt sich in Heyraths-Sachen... verehligung des... Johann Nagels, ... mit Dorothea des Christoph Porschen... Tochter, so... befeyret worden...*, 1705.

Michael Benigke

– *Die Stärcke der Liebe, wollte bey Liebreicher Liebes-Vollenziehung des... Johann Nagels... Professoris Publici des... mit der... Dorothea des Christophori Porschen... Tochter zu Bezeugung... entworfen...*, 1705.

Christophorus Feyerabend, Johannes Siewertz

– *Pia vota viro... Johanni Nagel... Pastori Ecclesiae, quae ad Spiritum S. ... Virginem... Dorotheam, viri... Christophori Porschii... filiam... ipso nuptiarum... consecratae ab infra nominatis*, 1705.

(Johannes Nagel)

– *Acclamationes votivae, viro... M. Johanni Nagel Pastori Ecclesiae ad Aedem Spir. S. ... Virginem... Dorotheam, viri... Christophori Porschii... filiam... domum ducenti, ipso nuptiarum... transmissae a fautoribus et amicis*, 1705.

– *Ad virum... M. Johannem Nagelium Pastorem Ecclesiae ad... et Professorem in Gymnasio... virginem... Dorotheam, viri... Christophori Porschii... nanciscentem, plausus votivi ex Gymnasio*, 1705.

– *Schuldige Lebens-Bezeugung bey glücklicher Vermählung des... Johann Nagels... Seelsorgers der christlichen Gemeinde zum H. Geist wie auch... mit der... Dorothea des... Christophori Porschen... Tochter... treugesinten und innenbe nahnten*, 1705.

– *Wolgemeintes Ehren-Gedächtniss durch welches als der... Johann Nagel... Pfarrer der christlößlichen Gemeinde zum... Vermählung mit der... Dorothea des... Christoph Porschen... abgestatten wollen Innen Benahmte*, 1705.

Documenta

– *Documenta aliquot itineris Hierosolimitani extremo tempore a Salvatore nostro suscepti*, 1706.

Christianos Jacobus Koitsch

– *Ad Solemnia Orationes Inaugurales De Cultura Animi Scholis Christianis, ... habenda humanissime invitat...*, 1706.

– *Dissertatio exegetica de Christo ex Edom et Bozra veniente... quam sub praesidio Christ. Jac. Koitschii... respondens Johann Christianus John...*, 1728.

Johannes John

– *Die bey harten Winter-Trost... an den hochzeitlichen Freuden-Fest des... Johannis Johnen... Pastoris und Seelsorgers... mit Sophia... Christophori Mylii... Tochter... celebriret wurde fürgestellt von...*, 1707.

Fr. Weber

– *Als seine Wol-Ehrwürden... M. Johannes John der... Gemeinde in Alt Christburg... Prediger und Seelsorger... mit der... Sophia... Christiani Mylii... der Tag honorata... ein Kennzeichnen... willigst darzustellen...*, 1707.

Rada miejska

– *Revidirte Hochzeit- und Tauff = Ordnung der Stadt Elbing. Publiciret den 12. Augusti, An. 1709, 1709.*

Fridericus Hessen

– *Die ächte und Eheliche-Liebe... wolte an dem... Liebes-Fest, des... Theophili Daniel Bährholtzen... und der... Anna Elisabeth, des... Georgii Hüb- nern, ... Tochter... des... Meissners, ... Wittwe so... vurstellig machen...*, 1711.

Johannes Georg Brackenhause

– *Das Thräuende Elbing., über den höchstschmerzlichen Todesfall des... Jacob Roulen, ... als derselbe... seelig in dem Herrn entschlaffen...*, 1712.

Martinus Eggert

– *Viro prae-nobilissimo, amplissimo... Jacobo Bliwernitz, prae-Consuli Civitatis Mariaeburgensis gravissimo, ... Diem Nominalem... A.O.R.... feliciter celebranti, ...*, 1712.

(Nathanael Frantz)

– *Monumentum Rouleanum*, 1712.

Gottlieb Frantz

– *Wolgemeinte Klag – n. Trost-Ode, welche über den Schmerzlichen... doch seeligen Todt des... Jacob Roulen... als derselbe... Leben verwechsette...*, 1712.

Jan Harnack

– *Upominek powinności przyjaźliwey Czci Wielce Godnemu... Efraimowi Oloffowi... Xiędzu Zboru Polsk. U Ducha... w Stan Małżeński z Tit. Chrystyną Grasowną, ... Nieboszczyka, ... Jakuba Grasa, Kupca y Mieszczanina... córką... oddany... Kant. Elb., 1714.*

Christophorus Kafemann

– *Viro... Jacobo Bliwernitio, civ. Regiae Mariaeburgensis Prae-Consuli Se- niori... Auspicatas Januarii Calendas Anno... gratulatur...*, 1715.

Ephraim Oloff

– *Kurtzer Bericht vin einer polnischen Information, welche im Nahmen Got- tes auff Anhalten guter Freune mit jungen Leuten den 26. Octobr. 1716 Jahres wird seyn der Montag... nach Trinitatis anzufangen entschlossen ist...*, 1716.

David Braun

– *Ausführlich-historischer Bericht vom polnisch und preussischen Münz- Wesen... wie die Münze nach der Krone... geschlagen werden sollen... Auch... aus was für Ursachen... herausg. von..., 1722 [+ 2 egz.]*.

Fakt ten nie powinien dziwić, gdyż firma działała przez 34 lata.

Po jego śmierci oficynę odziedziczył młodszy syn Chrystian Kasper. Urodził się 25 lipca 1705 r. Był, podobnie jak ojciec, absolwentem Gimnazjum Elbląskiego. Zawodu typografa uczył się w oficynie Reussnerów w Królewcu, gdzie 28 lipca 1729 r. został przyjęty do miejscowego Towarzystwa Typograficznego. Wydarzenie to jego ojciec upamiętnił specjalnym drukiem z tego samego roku. Żoną Chrystiana była Dorota Convent, z którą miał jednego syna. Działalność wydawnicza jego firmy skupiała się głównie na potrzebach gimnazjum. Spośród

wytlóczonych w niej co najmniej 78 tytułów około 50 to druki wytłoczone na zamówienie szkoły. Autorami prac byli na ogół nauczyciele gimnazjum. Wyróżniał się tu historyk i animator życia muzycznego profesor Jerzy Daniel Seyler. W oficynie Chrystiana Preussa w 1731 r. zostały wydrukowane dwie niewielkie rozprawki Seylera dotyczące dziejów Prus Królewskich: *Dissertatio juris publici Pruthenici de gubernatoriis in Prussia Occidentali antiquitate, numere juribus et abrogatione* oraz *Dissertatio juris publici Pruthenici de numero et ordine civitatum in Prussia majorum*⁴⁸. Książnica Kopernikańska ma w swoich zbiorach oba te druki. Wytłoczył też Preuss sztukę sceniczną autorstwa Seylera *Actus solemnis eucharisticus in memoriam quinti ab urbe regia Elbinga condita seculi feliciter hoc anno exacti*, która była wystawiana przez teatr szkolny w 1737 r. na jubileusz 500-lecia założenia Elbląga. Muzykę do tego utworu skomponował Georg Friedrich Haendel, przebywający wtedy w Elblągu. Druk ozdobiony był miedziorytami Jana Fryderyka Enderscha. Jubileusz ten uczcił Seyler także okolicznościowymi przemówieniami zawartymi w zbiorze *Triga orationum inauguralium*. Jedno z nich jest pierwszą drukowaną historią elbląskiej biblioteki gimnazjalnej. Drukował także katalogi lekcji, tezy dysput szkolnych, zaproszenia do szkolnego teatru. Drukowali w jego oficynie m.in. Jan Hempel, Chrystian Jakub Koitsch, Jan Voit – profesorowie Gimnazjum. Tłoczył Preuss również literaturę okolicznościową i rozporządzenia rady miejskiej. Wśród jego publikacji nie zabrakło literatury religijnej, m.in. kancjonałów, katechizmów, czytań mszalnych – zarówno w wersji niemieckiej, jak i polskiej. Chrystian Kasper Preuss zmarł 6 lipca 1738 r.⁴⁹

Po jego przedwczesnej śmierci oficynę przejął ostatni z szanowanej rodziny elbląskich drukarzy – najmłodszy z braci, syn Samuela – Samuel Gottlieb. Urodził się 17 lutego 1710 r. Tak jak i jego poprzednicy był uczniem Gimnazjum Elbląskiego, a następnie, pracując w oficynach zagranicznych, m.in. w Lipsku u Breitkopfa, uczył się zawodu typografa. 25 listopada 1738 r. ożenił się z Anną Albrecht, z którą miał syna, także Samuela Gottlieba. W tym samym roku na wieść o śmierci brata wrócił do Elbląga i przejął po nim obowiązki. Z nieznanых powodów w 1743 r. przeniósł drukarnię z ulicy Spieringa do nowych pomieszczeń na ulicy Tylnej⁵⁰. Oprócz drukarstwa zajmował się także handlem i browarnictwem⁵¹.

Podobnie jak u poprzedników najpoważniejszym klientem oficyny było miejscowe gimnazjum. Oprócz wspomnianych już Seylera, Hempla i Voita drukowali u niego inni profesorowie – Jan Lange i Jan Daniel Hoffmann. Jedną z cenniejszych i rzadszych prac, jaka wyszła spod pras Samuela Gottlieba, było dzieło Seylera z 1742 r. *Elbinga literata*, a także jego sztuka sceniczna *Musa elbingensis iubilans...* (1740)⁵². Preuss tłoczył również panegiryki, literaturę religijną – kancjonały i kazania miejscowych pastorów, a repertuar wydawniczy uzupełniały teksty okolicznościowe i wydawnictwa urzędowe rady miejskiej⁵³. Posiadał Preuss niewielką, lecz zasługującą na uwagę prywatną bibliotekę. Stanowiło ją

⁴⁸ J. Sekulski, *Preuss Chrystian Kasper...*, s. 143.

⁴⁹ Ibidem, s. 143–144.

⁵⁰ J. Sekulski, *Bibliografia druków elbląskich...*, s. 19.

⁵¹ H. Rietz, *Preuss Samuel Gottlieb*, [w:] SBPN, t. 3, s. 493.

⁵² J. Sekulski, *Preuss Samuel Gottlieb...*, s. 152–153.

⁵³ H. Rietz, *Preuss Samuel Gottlieb...*, s. 493.

48 książek, wśród których były m.in. Biblie, Psalmy Dawida, modlitewniki, śpiewniki, *Polnische Liedergeschichte* Ephraima Oloffta, dzieła Lutra, Langhausena, Arndta, a także parę druków historycznych i dotyczących bieżących wydarzeń politycznych. W zbiorze tym było też kilka czasopism, słownik łacińsko-niemiecki, opracowania na temat sztuki drukarskiej i książeczka rocznicowa wydana z okazji obchodów 300-lecia wynalezienia druku *Erstlinge der Jubelfeyer in Danzig wegen [...] (Danzig 1740)*⁵⁴. Zmarł w 1751 r., a warsztat przez trzy lata prowadziła jego żona. W tym okresie wyłoczyła blisko 80 druków. Z okresu działalności Samuela Gottlieba w analizowanym zbiorze są cztery druki:

Georgius Daniel Seyler

– *Musa Elbingensis iubilans sive actus eucharisticus in memoriam secularem tertii ab inventa feliciter typographia iubilei in Athenaeo Drusico... publice habitus ductu...*, 1740.

– *De perquam honorifico praeceptoris titulo deque Cruciferorum Ordinis in Prussia praeceptoribus nonnulla disserens... Encaenia... concelebranda... Magistratum caeterosque... invitat...*, 1742.

– *Elbinga Litterata, h.e. Elbingensium sive nominis seu eruditionis fama domi forisque clarorum, qui diem suum obierunt, memoriae*, 1742.

Johannes Lange

– *Bey dem solennen Inaugurationis-actu des... Johann Langen Bishero... das Rectorat bey dem Elbingschen Gymnasio... antrat, wolten hiemit ihre Freude an den Tag legen die Elbingsche Musen*, 1746.

Z okresu pracy jego żony nie zachował się żaden druk.

W roku 1754 żona Samuela Gottlieba Anna wyszła za mąż za pochodzącego z Gdańska Johanna Gottlieba Nohrmanna, który odtąd sygnował wydawane przez siebie druki własnym nazwiskiem⁵⁵. Johann Gottlieb Nohrmann urodził się w 1717 r. Był drukarzem i piwowarem. Obywatelstwo miasta Elbląga otrzymał 15 maja 1754 r. Już w tym samym roku spod jego drukarskich pras wyszły pierwsze druki, a wśród nich m.in. Jana Langego *De paradoxo theologico*, a w języku polskim J.W. Mosheyma *Rozważania nad nauką o końcu kar piekielnych*. Podobnie jak poprzedni typografowie Nohrmann tłoczył w dużych nakładach prace związane z działalnością Gimnazjum Elbląskiego. I tak jak u poprzedników drukowali u niego profesorowie szkoły – zwłaszcza Jan Daniel Hoffmann i Jan Lange. Tłoczył także podręczniki – wznowił popularną gramatykę Jana Rheniusa, opracowaną przez Christopha Liebrudera *Donatus Latinogermanicus cum declinandī et coniugandī modo Polonico* (1760). Wydawał też druki na potrzeby Kościoła ewangelickiego: popularne kancjonały czy modlitewniki. Drukował także prace historyczne, dotyczące samego Elbląga, m.in. Hoffmanna *De Elbinga nummis antiquioribus illustrata* (1761), *De imperio Piastorum in Polonia* (1764) czy Langego *De Elbingae natis [...]* (1763). Tłoczył wiele drobnych druków z powinszowaniami

⁵⁴ I. Imańska, *Biblioteki mieszczan elbląskich w XVIII wieku*, Acta Universitatis Nicolai Copernici, Historia, 1993, z. 259, s. 158.

⁵⁵ J. Sekulski, *Preuss Samuel Gottlieb...*, s. 153–154.

czy zawiadomieniami o różnych wydarzeniach⁵⁶. O wysokim poziomie warsztatu Nohrmanna świadczą wydane w jego oficynie trzy mapy Jana Fryderyka Ender-scha, rytowane przez Franciszka Hampego⁵⁷. W latach siedemdziesiątych oficyna przeżywała kryzys. Rada miejska uważała, że Nohrmann drukuje zbyt mało wartościowej literatury, co może mieć ujemny wpływ na rozwój religii i oświaty. Drukował jeszcze programy szkolne, śpiewniki, w końcu – chcąc ratować swój warsztat pracy – 27 marca 1784 r. wystarał się o przywilej królewski na wydawanie przeróżnych ogłoszeń i afiszów teatralnych dla Schuchsche Schauspielergesellschaft. Nohrmann walczył o swoją oficynę jeszcze przez 10 lat, jednak nie dało to żadnych efektów⁵⁸. Książnica Kopernikańska posiada tylko 6 jego druków:

Ernest Johannes Fridericus Krokisius

– *Fratri optimo Joa. Christiano Krokisio fasces Praeconsulares in Patria... auspicato capienti hanc de civitate Mariaeburgensi litterarum et litteratorum cul-trice commentationem gratulabunda mente d.d.d...., 1759.*

Daniel Rittersdorff

– *Der Glückliche König dem der Herr der Erste und der Letzte ist ward... Herrn Stanislawi Augusti Königes in Polen und Grossherzogs in Litthauen... in der Evangelischen Kirchen zu sanct Marien in Elbing in einer Frühpredigt erbaulich betrachtet von..., 1764.*

Henricus Döring

– *Ad inclytam Thesauri Curiae Regni Commisionem directa Magistratus civitatis Elbingensis Responsio, ratione memorialis a... (wersja niemiecka, tekst jest dwujęzyczny:) Die an eine Erlauchte Hof-Schatz-Commision gerichtete Be-antwortung Eines Raths der Stadt Elbing... übergebene pro Memoria, 1766.*

Johannes Lange

– *Bibliorum quae in publica Gymnasii Elbingensis Bibliotheca extant magna ex parte antiquissimorum et rarissimorum recensiones auctore..., 1766.*

Rada miejska

– *Resultatum utriusque ordinis civitatis Elbingensis d.d. 19. Febr. 1766. (wersja niemiecka:) Schluss beyder Ordnungen der Stadt Elbing vom 19 ten Febr. 1766, 1766.*

Confession

– *Confession, oder: Kurzes und einfältiges Glaubensbekenntniss derer, so man die vereinigte Flämische, ... oder Mennonisten. Ausgegeben durch die Gemeinen in Preussen, 1781.*

W 1785 r. na terenie miasta powstała konkurencyjna firma, założona przez wybitnego publicystę i prawnika Fryderyka Traugotta Hartmanna. Drukarnia Nohr-

⁵⁶ H. Rietz, *Nohrmann Johann Gottlieb*, [w:] SBPN, t. 3, s. 328.

⁵⁷ K. Greczycho, *Oficyny elbląskie...*, s. 16.

⁵⁸ H. Rietz, *Nohrmann Johann Gottlieb...*, s. 328.

mana została przez niego przejęta na przełomie lat 1795/1796. Johann Gottlieb Nohrmann zmarł 31 marca 1800 r.⁵⁹

Fryderyk Traugott Hartmann urodził się w Kowarach na Śląsku 16 października 1749 r. Był drukarzem, księgarzem, a także wydawcą czasopism. Od 1770 r. był stypendystą uniwersytetu we Frankfurcie nad Odrą. Studiował tam prawo i kameralistykę. Początkowo pracował jako referendarz przy sądzie apelacyjnym w Berlinie, a później został tam sekretarzem królewskim urzędu loteryjnego. Rozgłos doświadczonego publicysty przyniosły mu ogłaszane w czasie pobytu w Berlinie artykuły i rozprawy poświęcone sprawom kulturalnym i gospodarczym. Cieszyły się one wielkim uznaniem⁶⁰.

Chcąc założyć w Elblągu drukarnię i księgarnię, 30 listopada 1783 r. Hartmann wystąpił do króla Fryderyka II z prośbą o wydanie mu zezwolenia na ich prowadzenie. Przywilej ten otrzymał dość szybko, bo już 3 kwietnia 1784 r. (uiszczając opłaty: 50 talarów za drukarnię i 16 za księgarnię), jednak na skutek protestów Nohrmanna dokument ten został mu wydany dopiero 1 lutego 1785 r. W lipcu tego samego roku, po przyjęciu przez Hartmanna do spółki wysokiej klasy księgarza Ludwika Wilhelma Heymanna, rozpoczęła działalność firma „Hartmann, Heymann und Kompagnie”. Niebawem okazało się, że firma przynosi straty, co zmusiło Hartmanna do wyjazdu na stałe do Elbląga. Rozstał się ze współnikiem i od tej pory sam kierował drukarnią, księgarnią, czytelnią i biurem ogłoszeniowym. W początkach działalności tłoczono tylko teksty o charakterze prywatnym, ale po odkupieniu firmy od Nohrmanna i przejęciu jego przywilejów Hartmann mógł bez żadnych utrudnień drukować wszystkie publikacje urzędowe. Drukował w języku niemieckim, francuskim i polskim. Próbował prowadzić działalność, również nakładczą, na szeroką skalę i ogłaszał prace autorów z Królewca, ale w niedługim czasie konkurencja ograniczyła jego zamierzenia do wydawnictw lokalnych. Nie otrzymał zgody na wydawanie dla prowincji Prusy Zachodnie gazety podającej informacje polityczne i rozpoczął wydawanie pisma ogłoszeniowego o charakterze lokalnym „Elbingsche Anzeigen von Handlungs-Ökonomischen, Historischen und Literarischen Sachen”. Gazeta stopniowo zmieniała swój charakter z ogłoszeniowego i zamieszczała także wiadomości polityczne, a pod koniec XVIII w. została przekształcona w periodyk polityczny „Königliche West-Preussische Elbingsche Zeitung von Staats- und Gelehrten Sachen”. Wydawał też Hartmann gazetę kościelną „Kirchen Zettel”. Zmarł 8 kwietnia 1833 r., a firmę przejął adoptowany przez niego F.W. Neumann-Hartmann⁶¹. Spośród wytłoczonych przez Hartmanna druków tylko jeden znajduje się w omawianym zbiorze: *Preussische Monatschrift. Herausgegeben von Samuel Gottlieb Kerber, 1789*.

Działalność elbląskiego drukarstwa XVI–XVIII-wiecznego od początku była kontrolowana przez władze miejskie, a nierzadko nawet rektor gimnazjum, na polecenie rady, musiał współdziałać w cenzurowaniu druków. Trudna jest dziś do ustalenia, bez żmudnych poszukiwań i badań archiwalnych, dokładna liczba druków tłoczonych w Elblągu. Największy nakład miały druki okolicznościowe, w nie-

⁵⁹ H. Rietz, *Nohrmann Johann Gottlieb...*, s. 328.

⁶⁰ Idem, *Hartmann Fryderyk Traugott...*, s. 166–167.

⁶¹ H. Rietz, *Hartmann Fryderyk Traugott...*, s. 166–167.

co mniejszym drukowane były prace na użytek gimnazjum. Ich poziom edytorski i szata graficzna nie stały na zbyt wysokim poziomie, a poziomem artystycznym znacząco odbiegały od druków gdańskich czy toruńskich⁶². Pierwsze informacje o elbląskim drukarstwie zamieścił Jerzy Daniel Seyler w swojej publikacji jubileuszowej *Musa Elbingensis (1740)*⁶³.

Omawiane starodruki tłoczone były wyłącznie w trzech językach: polskim, niemieckim i po łacinie. Z pewnych fragmentów tekstu wynika, że drukarze w Elblągu posiadali także czcionkę grecką i hebrajską. Teksty na potrzeby gimnazjum drukowano po łacinie. W języku niemieckim tłoczono literaturę okolicznościową, kazania i rozporządzenia rady miejskiej. Literatura religijna wydawana była we wszystkich trzech językach. Podręczniki, prace naukowe, popularnonaukowe, teksty literackie drukowano po łacinie i w języku niemieckim⁶⁴.

W dawnych wiekach łacina była ogólnoeuropejskim językiem literackim i naukowym, a także przez długi okres językiem używanym w dyplomacji i administracji urzędowej. Posługiwano się nią również na dworach i w szkołach⁶⁵. Zachowała swoje znaczenie przede wszystkim dzięki temu, że została przyjęta przez Kościół jako język liturgii⁶⁶. Znajduje to odzwierciedlenie w analizowanym zbiorze.

Ludność Prus Królewskich w znacznej części była niemieckojęzyczna, a Elblążanie studiowali głównie na uczelniach niemieckich, co miało duży wpływ na używanie tego języka. Miało to swoje odbicie także w produkcji drukarskiej. Zdarzały się także druki dwujęzyczne, łacińsko-niemieckie.

Poniższa tabela ilustruje liczbę omawianych druków wydanych w poszczególnych językach.

Tabela 2. Ilościowe zestawienie prac pod względem językowym

Język druku	Liczba druków
Polski	1
Niemiecki	29
Łaciński	45
Dwujęzyczne (łac.-niem.)	2
Razem	77

Analizując druki elbląskie, które są przechowywane w Książnicy Kopernikańskiej, można zauważyć, że ich produkcja wzrastała w miarę upływu czasu. Pokazuje to poniższa tabela.

⁶² J. Sekulski, *Bibliografia druków elbląskich...*, s. 22–23.

⁶³ *Drukarze dawnej Polski...*, t. 4, s. 103.

⁶⁴ J. Sekulski, *Bibliografia druków elbląskich...*, s. 22.

⁶⁵ H. Szwejkowska, *Książka drukowana XV–XVIII wieku. Zarys historyczny*, Wrocław 1983, s. 140.

⁶⁶ J. Sokolski, *Leksykon literatury polskiej dla uczniów i nauczycieli. Literatura staropolska*, Wrocław 1999, s. 97.

Tabela 3. Liczba druków wyłoczonych w poszczególnych wiekach

Wiek	Liczba druków
XVI	3
XVII	29
XVIII	46
Razem	77

Dziwić może fakt tak małej liczby druków elbląskich w toruńskich zbiorach w stosunku do całości produkcji wydawniczej elbląskich drukarni na przestrzeni XVI–XVIII w. Trudno dziś ustalić, dlaczego liczba druków w poszczególnych okresach jest tak zróżnicowana i dlaczego tak mało druków elbląskich ma w posiadaniu Książnica Kopernikańska. Druki wyłoczone w Elblągu, które trafiły do zbiorów Książnicy Kopernikańskiej, są prawdopodobnie zbiorem przypadkowym i dlatego też trudno przeprowadzić ich dokładną analizę chronologiczną. Można odnieść się jedynie do liczby prac drukowanych w kolejnych oficynach.

Ustalono, że z oficyny Dietmara wyszło 17 druków, z oficyny Bodenhausenów – 237, przez cały okres działalności rodziny Korellów wyłoczono 443 druki, a Jan Nohrmann wydał 338 druków⁶⁷. Zbiory te uległy rozproszeniu. Obecnie znajdują się w wielu instytucjach. Oprócz Książnicy Kopernikańskiej w swoich zbiorach posiadają je m.in. Archiwum Państwowe w Gdańsku, Muzeum Narodowe w Krakowie – Biblioteka Czartoryskich, Biblioteka Gdańska PAN, Biblioteka Jagiellońska, Biblioteka Kórnicka PAN, Biblioteka Narodowa, Biblioteka Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego, Biblioteka Elbląska im. C. Norwida⁶⁸.

Badania Jerzego Sekulskiego nad drukami elbląskimi wykazały, że do 1772 r. z oficyn elbląskich wyszło 1679 druków.

W toruńskich zbiorach Książnicy Kopernikańskiej znajduje się jedynie znikoma ich część.

Summary

Prints from Elbląg in the collections of the Copernicus Library in Toruń. Formal analysis (part I)

The article includes a formal analysis of Elbląg prints from the 16th- 18th centuries, which are now part of the collection of the Copernicus Library in Toruń. It discusses in detail Elbląg's printing industry of the period and introduces the owners of printing houses. The articles also addresses the languages in which the texts were printed and their chronological scope.

The first printer in Elbląg was Wolfgang Dietmar, who worked in Elbląg for a short time – merely 6 years (1558–1564). Elbląg's printing industry flourished at

⁶⁷ J. Sekulski, *Bibliografia druków elbląskich...*, s. 11–19.

⁶⁸ K. Greczycho, *Oficyny elbląskie...*, s. 60.

the beginning of the 17th century, when Wendelin I Bodenhausen arrived in Elbląg when the city was in its prime. The printing house belonged to the Bodenhausen family for over 40 years. Next, the printing house became the property of the Korell family. After Achacy II Korell died without an heir, the printing house was sold to the Preuss family of merchants who were related to the Korells and remained their property for over 50 years. Other significant printers from Elbląg were Johann Gottlieb Nohrmann and Friedrich Traugott Hartmann.

In the period under discussion, books in Elbląg were printed in three languages: Polish, German and Latin. The majority of prints analyzed in the article were published in Latin.

It has been established that until 1772 Elbląg's printing houses issued 1679 prints, merely 77 of which are included in the collections of the Copernicus Library.

Zusammenfassung

Elbinger Drucke in den Sammlungen der Kopernikus-Bücherei in Thorn. Formale Analyse (Teil I)

Der Beitrag enthält die formale Analyse der Elbinger Drucke aus dem Zeitraum vom 16. bis zum 18. Jahrhundert, welche zur Zeit in den Beständen der Kopernikus-Bücherei in Thorn aufbewahrt werden. Eingehend geschildert wurden dabei das Elbinger Druckwesen in dem genannten Zeitraum sowie die Besitzer von einzelnen Druckereien. Im Beitrag wurden auch die Sprachen, in denen die Drucke angefertigt wurden, beschrieben sowie deren chronologische Ordnung erörtert.

Der erste Elbinger Drucker war Wolfgang Dietmar, dessen Tätigkeit in Elbing relativ kurz war und sich nur auf ungefähr sechs Jahre erstreckte (1558–1564). Die Entwicklung des Elbinger Druckwesens fand somit erst zu Anfang des 17. Jahrhunderts statt und war mit Wendelin I Bodenhausen verbunden, der in der Blütezeit der Stadt nach Elbing kam. Die Druckerei blieb in den Händen der Familie Bodenhausen über 40 Jahre lang, bis sie durch die Familie Korell übernommen wurde. Nach dem Tode von Achacy Korell II., der keine Nachkommen hinterlassen hat, wurde die Druckerei durch die mit Korells verwandte Kaufmannsfamilie Preuss erworben, die sie über 50 Jahre lang betrieben hat. Zu den weiteren bedeutenden Elbinger Druckern gehörten Johann Gottlieb Nohrmann i Friedrich Traugott Hartmann.

Im besprochenen Zeitraum wurden die Drucke in Elbing in drei Sprachen angefertigt: in der polnischen, deutschen und in Latein. Die meisten der analysierten Texte wurden jedoch in der lateinischen Sprache gedruckt.

Es konnte nachgewiesen werden, dass in den Elbingern Druckereien bis zum Jahre 1772 insgesamt 1679 Drucke angefertigt wurden, von denen sich heute in den Sammlungen der Kopernikus-Bücherei lediglich 77 befinden.

K

Iwona Imańska

Książnica Kopernikańska a kolekcjonerstwo w dawnym Toruniu. Na przykładzie książek z biblioteki pastora Krzysztofa Henryka Andrzeja Gereta

folia
toru
niensia

Wojewódzka Biblioteka Publiczna – Książnica Kopernikańska w Toruniu jest biblioteką o bogatych tradycjach. Gdy powstawała w 1923 r., złożyły się na nią cztery księgozbiory: dwa o rodowodzie XVI-wiecznym i dwa mające początek w XIX stuleciu. Sposób powiększania zbiorów w dawnych czasach, bazujący głównie na darach, zapisach testamentowych, a od XVIII w. także na zakupach na miejscowych aukcjach książek spowodował, że dawny zasób biblioteczny Książnicy Kopernikańskiej jest doskonałym źródłem do poznania kolekcjonerstwa książek w staropolskim Toruniu, tym bardziej że w wielu wypadkach znajdujące się w zbiorach książki ze znakami własnościowymi torunian żyjących w minionych wiekach są jedynym, lub jednym z niewielu, śladem świadczącym o posiadanych przez nich bibliotekach prywatnych. Tak jest w przypadku Krzysztofa Henryka Andrzeja Gereta, o którym już Zygmunt Mocarski w pracy *Książka w Toruniu do roku 1793* pisał jako o „właścicielu najzasobniejszej biblioteki prywatnej, jaka znajdowała się kiedykolwiek w Toruniu za czasów dawnej Rzeczypospolitej”¹. I, mimo że nie mamy dokładnego wglądu w ten księgozbiór, wydaje się, że nie było w tym stwierdzeniu żadnej przesady.

Krzysztof Henryk Andrzej Geret należał do czołowych mieszkańców Torunia 1. połowy XVIII stulecia. Urodził się w 1686 r. w Roth koło Ansbach w Bawarii. Był synem pastora Jana Samuela i Katarzyny Marii z domu Husswedel. Początkowo uczył się w gimnazjum w Ansbach, następnie studiował teologię na uniwersytecie w Jenie. Od 1712 r. był kapelanem w regimencie księcia von Ansbach. W tym charakterze z pułkiem wojsk saskich przybył do Torunia w 1713 r., gdzie pozostał do końca życia. W 1714 r. toruńska rada miejska powołała go na kaznodzieję języka niemieckiego w kościele NMP, z którym wówczas związany był Efraim Praetorius, senior duchowieństwa protestanckiego. Po jego śmierci w 1723 r. Geretowi powierzono urząd seniora. Wcześniej wraz z Praetoriumem dali się poznać jako zwolennicy konserwatywnego kierunku ortodoksji luteranckiej, tocząc ostrą polemikę z pietystami, ruchem reprezentowanym w ówczesnym Toruniu m.in. przez pastorów Jana Fryderyka Bachstroma i Michała Bogumiła Rutticha oraz profesora toruńskiego Gimnazjum Akademickiego Fryderyka Bormanna.

¹ Z. Mocarski, *Książka w Toruniu do roku 1793. Zarys dziejów*, Toruń 1934, s. 119.

Geret był zdecydowanie wrogo nastawiony wobec katolicyzmu, a jego liczne wypowiedzi doprowadzały często do konfliktów z duchownymi katolickimi, dlatego znalazł się wśród tych duchownych protestanckich, którzy zostali oskarżeni o inspirowanie tzw. tumultu toruńskiego z lipca 1724 r. W efekcie został skazany na banicję. Wyjechał na jakiś czas do Prus, gdzie szukał poparcia króla pruskiego Fryderyka Wilhelma I dla sprawy toruńskich protestantów. Dzięki glectowi uzyskanemu od króla Augusta II powrócił wkrótce do Torunia na dotychczasowe stanowisko. W dalszym ciągu nie stronił od konfliktów z katolikami, ale przede wszystkim zaangażował się w budowę nowego zboru dla ewangelików, którzy utracili po wydarzeniach z 1724 r. na rzecz katolików swą najważniejszą świątynię – kościół NMP. W tym celu podróżował po krajach niemieckich, zbierając fundusze na nową świątynię. Pomagał mu w tym m.in. jego syn Samuel Luter Geret, jeden z dziesięciorga potomstwa, które miał z poślubioną w 1718 r. Elżbietą Schloss, córką miejscowego aptekarza i ławnika staromiejskiego, krewną toruńskiego burmistrza Andrzeja Schultza. Ożenek ten pozwolił mu zbliżyć się do miejscowego patrycjatu. Geretowie mieli trzech synów i siedem córek, jednak dwóch chłopców zmarło wkrótce po urodzeniu, Samuel Luter dał się zaś poznać jako uczonec, polityk i publicysta. Był m.in. profesorem w toruńskim gimnazjum, wydawał gazetę, był rezydentem miasta Torunia na dworze królewskim Stanisława Augusta Poniatowskiego, a także rajcą i burmistrzem Torunia. Córki seniora Gereta wychodziły za mąż za wpływowych torunian: pastorów, profesorów bądź lekarzy. Pastor zmarł w 1757 r. Rodzina Geretów mieszkała w kamienicy przy Rynku Staromiejskim niedaleko kościoła NMP.

Krzysztof Geret uchodził za teologa erudyte. Miał też spory dorobek pisarski, na który składały się głównie popularne teksty religijne, jak modlitewniki czy polemiki religijne oraz liczne druki okolicznościowe².

Geret zapisał się także w dziejach XVIII-wiecznego Torunia jako wyróżniający się bibliofil. Jego księgozbiór należy do tych licznych kolekcji książkowych z dawnych czasów, które nie przetrwały w komplecie po dzień dzisiejszy, gdyż zostały rozprzedane na licytacjach. Nie odziedziczył jej syn pastora Samuel Luter, mimo że sam gromadził książki. Zapewne po śmierci ojca wybrał z jego kolekcji jakieś interesujące go dzieła. Jego zbiór książek również podzielił los biblioteki ojca, ponieważ w 1798 r. został sprzedany na dwóch aukcjach, a wydany z tej okazji katalog liczył 342 strony, co świadczy o tym, że była to spora kolekcja³. Również innym członkom rodziny pastora dostały się zebrane przez niego książki. Na przykład kilka wzbogaciło bibliotekę jego wnuka Jana Andrzeja Hevelke (1741–1791), syna Krystyny Geret i pastora z Chojnic Jana Daniela Hevelke⁴. Jan Andrzej poszedł w ślady dziadków i ojca i też został pastorem. Był również

² Informacje o życiu i działalności Gereta na podstawie: G. G. Dittmann, *Beyträge zur Geschichte der Stadt Thorn, aus guten und zuverlässigen Quellen gesammelt* [Thom] 1789, s. 40–41; S. Salmonowicz, *Geret Krzysztof Henryk Andrzej*, [w:] *Toruński słownik biograficzny*, red. K. Mikulski, t. 4, Toruń 2004, s. 83–85.

³ I. Imańska, *Toruńskie aukcje książek w XVIII wieku*, Toruń 2007, s. 86–87.

⁴ W zbiorach Książnicy znajdują się dwie książki z ekslibrisami K. H. A. Gereta i J. A. Hevelkego. Są to: J. Ch. Wolf, *Anecdota graeca, sacra et profana*, Hamburg 1722–1724 (sygn. 108965) i H. Witsius, *Miscellaneorum sacrorum libri IV*, Utrecht 1692, współprawne z G. Saldenus, *Otia theologica, sive exercitationum subciviarum, varii argumenti, libri quatuor*, Amsterdam 1684 (sygn. 108045–108046).

właścicielem biblioteki prywatnej, która także sprzedana została na aukcji w Toruniu w 1791 r. Hevelke naklejał na należące do niego książki skromny ekslibris literowy, wykonany czcionkami toruńskiej drukarni⁵.

Aby sprzedać bibliotekę Krzysztofa H. A. Gereta, potrzebowano aż trzech licytacji. Pierwsza rozpoczęła się 18 czerwca 1764 r., druga 3 czerwca 1765 r., a ostatnia 30 maja 1768 r.⁶ Z opublikowanych w związku z aukcjami katalogów dwa rejestruje katalog Biblioteki Państwowej w Moskwie. Są to spisy odnoszące się do licytacji przeprowadzonych w latach 1764 i 1765⁷. Krótkie wskazówki na temat wystawionych na publiczną sprzedaż książek zawierają zapowiadające aukcje anonse, które zamieszczono w wydawanym w Toruniu tygodniku „Thornische Wöchentliche Nachrichten und Anzeigen”. O pierwszej aukcji wiemy tylko, że wystawiono na niej książki z wszystkich dziedzin wiedzy, spisane w katalogu o objętości 18 arkuszy (280 stron) zadrukowanych małą czcionką; na drugą pod młotek licytatora trafiły książki o treści filozoficznej, filologicznej, historycznej i prawnej, których wykaz zamieszczony został na 242 stronach, a na trzecią przygotowano około ośmiu tysięcy dzieł z zakresu teologii i historii Kościoła, czyli treściowo najbliższych zainteresowaniom i pracy zawodowej Gereta. Pierwszy katalog wyszedł z miejscowej tłoczni, drugi złożony został czcionkami gdańskiej oficyny prowadzonej przez Tomasza Jana Schreiber⁸. Treść ogłoszeń sugeruje, że wystawiając na sprzedaż tak bogatą kolekcję, organizatorzy spodziewali się szerokiego zainteresowania. Stąd katalogi licytowanych książek za każdym razem dostępne były także bibliofilom spoza Torunia: kolekcjonerzy z Gdańska i okolic mogli otrzymać katalog u gdańskiego profesora Bogumiła Wernsdorfa, zainteresowanych tą aukcją z Wrocławia odsyłano po katalog do księgarni Kornów, warszawskich zaś bibliofilów do rezydującego w tym czasie w stolicy syna zmarłego, Samuela Lutera Gereta.

Ówczesni „miłośnicy książek” nie zawiedli oczekiwań organizatorów licytacji, a sprzedawany księgozbiór uległ całkowitemu rozproszeniu. Na aukcjach stawili się i dokonali licznych zakupów: miejscowi właściciele bibliotek prywatnych, przybysze z sąsiednich miast oraz goście zagraniczni. Według toruńskiego historyka Jerzego Bogumiła Dittmanna sporą partię książek zakupiono na zlecenie Józefa Andrzeja Załuskiego⁹. Książki ze zbiorów Gereta zasiliły także księżnice o charakterze publicznym i klasztorne, w tym bibliotekę miejscowego gimnazjum akademickiego, zbiory rady miejskiej i bernardynów toruńskich¹⁰. Dziś na ślady księgozbioru Gereta natrafiamy w zbiorach bibliotek polskich i zagranicznych. Książki z tej kolekcji posiadają m.in. Biblioteka Gdańska PAN, Biblioteka Kórnic-

⁵ K. Wyszomirska, S. Wyszomirski, *Toruński ekslibris XVIII wieku w zbiorach Książnicy Miejskiej w Toruniu*, Toruń 1996, s. 32–34; I. Imańska, op. cit., s. 63.

⁶ *Thornische Wöchentliche Nachrichten und Anzeigen* 1764 z 1 VI, s. 174–175; 1765 z 17 V, s. 160 i 1768 z 7 V, s. 152.

⁷ Są to: *Catalogus librorum incompactorum ex omni atrium genere... Thorunii d. 18 Junii 1764 in aedibus Geretianis auctionis lege...*, [Toruń 1764], sygn. H.161/96 i *Bibliothecae ...Christoph Henr. Andr. Geret pars complectens libros philolog. philos. historicos et juridicos Thoruni d. 3 Junii 1765... auctionis lege...vendendos*, Gedani [1765], sygn. H. 161/84.

⁸ Por. dwa przypisy poprzednie oraz Kronika bernardynów toruńskich, rkps w zbiorach WBP–KK w Toruniu, sygn. TN 74, k. 93b.

⁹ G. G. Dittmann, op. cit., s. 26.

¹⁰ I. Imańska, op. cit., s. 105–106, 108.

ka, Biblioteka Narodowa w Warszawie, Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego, Biblioteka Jagiellońska, Biblioteka Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu i Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie oraz wrocławskie Ossolineum, a także księżnica uniwersytecka w Erfurcie, Biblioteka Państwowa w Berlinie Fundacji Pruskiego Dziedzictwa Kultury i Biblioteka Narodowa w Kijowie. Najwięcej jednak znajduje się obecnie w zbiorach Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej – Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu.

Książnica Kopernikańska posiada 514 tytułów w 163 woluminach książek ze znakami własnościowymi Gereta¹¹. Rozbieżność między liczbą tytułów i woluminów wynika z tego, że wśród nich znajduje się kilka klocków introligatorskich, druków, które zaopatrzone zostały we wspólną oprawę. Są to z jednej strony po dwa, trzy współprawne wydawnictwa, ale jest też kilka znacznie liczniejszych klocków, w tym jeden liczący aż 268 pozycji bibliograficznych. Te niewiele ponad pół tysiąca druków nie może upoważniać do kategoriycznych wniosków o tematyce zbieranych przez pastora dzieł, ale pozwala na poznanie takich aspektów jak sposoby gromadzenia biblioteki, stosunek do książek czy zachowania czytelnicze właściciela oraz losy kolekcji po jego śmierci. Świadczą o tym znaki własnościowe pozostawione przez Gereta (ekslibris, podpis duchownego), podpisy i inne znaki własnościowe poprzednich i następnych właścicieli, dedykacje, ewentualne ślady czytania (podkreślenia, notatki na marginesach, inne uwagi).

Co spowodowało, że w Książnicy Kopernikańskiej znajduje się obecnie najwięcej woluminów własności Gereta? Pastor przecież nie podarował zebranych przez siebie dzieł ani w całości, ani nawet częściowo którejs z XVIII-wiecznych bibliotek toruńskich, gdyż jak wspomniałam, biblioteka Gereta uległa rozproszeniu drogą aukcji. Jednym z ważnych uczestników organizowanych licytacji był przedstawiciel biblioteki toruńskiego gimnazjum akademickiego. I to jest główna przyczyna zasobności Książnicy Kopernikańskiej w książki z proveniencją Gereta. Znamy listy dzieł zakupionych na licytacjach w 1765 i 1768 r., a nie można wykluczyć, że opiekunowie biblioteki gimnazjalnej byli czynnymi uczestnikami także pierwszej aukcji pogeretowskiego księgozbioru. Zachowane rachunki podpisane zostały przez ówczesnego rektora i bibliotekarza Jana Albina Kriesa. W czerwcu 1765 r. zakupionych zostało 25 dzieł za sumę 193 florenów 13 groszy, natomiast trzy lata później 81 pozycji, za które rachunek wyniósł 470 florenów 27 groszy. Były to bardzo różne książki. Wśród pierwszej wspomnianej partii dominowały dzieła o treści historycznej autorstwa zarówno twórców starożytnych (np. Tukidydes, Tytus Liwiusz), jak i bliższych czasom Gereta (np. Samuel Pufendorf). W 1768 r., zgodnie z ofertą aukcyjną, kupione zostały książki o treści teologicznej z licznymi pismami Ojców i Doktorów Kościoła, ale też dzieła Ulricha Zwingli czy Daniela Ernesta Jabłońskiego *Historia Consensus Sandomiriensis* (Berlin 1731). Wśród nabytków znalazło się kilka droższych prac, w tym z książek kupionych w 1765 r. najwięcej zapłacono za dzieło Franza Christopha von Khevenhüllera *Annales Ferdinandeï*, którego dziewięć woluminów w formacie folio kosztowało

¹¹ Informację o tych książkach uzyskałam dzięki uprzejmości pani Krystyny Wyszomirskiej, kierownik Działu Zbiorów Specjalnych w WBP–KK w Toruniu, za co bardzo dziękuję.

61 florenów. Za jedenaście tomów *Theatrum Europaeum* zapłata wyniosła 13 florenów. Z ostatniej aukcji księgozbioru Gereta najkosztowniejszym zakupem okazało się sześć tomów tzw. Biblii poliglota, wydanej w Londynie sposobem subskrypcji za sprawą Briana Waltona. Dzieło to wraz ze słownikiem angielskiego orientalisty Edmunda Castella *Lexicon heptaglotton* kosztowało bibliotekę 80 florenów. Dziesięć florenów mniej zapłacono za siedem z ośmiu tomów książki Pierre'a Helyota o historii zakonów, którą na aukcji oferowano w tłumaczeniu na język niemiecki¹². Obecnie z wymienionych w obu rachunkach dzieł w zbiorach Książnicy jest 26 prac.

Do biblioteki gimnazjum toruńskiego i także do księgozbioru rady miejskiej książki z aukcji Gereta trafiły jeszcze dzięki wprowadzonym w Toruniu regulacjom prawnym dotyczącym przeprowadzania licytacji książkowych. Zgodnie z nimi organizatorzy aukcji mieli obowiązek przekazania wymienionym placówkom po jednym dobrym dziele w celu upamiętnienia wystawcy¹³. Wiemy, że z drugiej licytacji książek po pastorze do zbiorów gimnazjalnych wybrana została dwutomowa praca Johanna Georga Wachtera *Glossarium Germanicum: continens origines et antiquitates totius linguae Germanicae et omnium pene vocabulorum*, wydana w Lipsku w 1737 r.¹⁴, a z trzeciej cztery woluminy publikacji *Opera omnia in duodecim tomos distributa* Jana Chryzostoma, drukowanej w latach 1697–1698 we Frankfurcie nad Menem, oraz książka autorstwa Henry'ego Dodwella *Dissertationes in Irenaeum* (Oksford 1689). W tym wypadku podana została nawet wartość tych dzieł: pierwsze wycenione zostało na kwotę 14 florenów, drugie było zdecydowanie tańsze – 2 floreny¹⁵.

Dzieła z kolekcji Gereta dostały się do księgozbiorów toruńskich także dzięki innym uczestnikom tych aukcji, przede wszystkim torunianom, których księgozbiory prywatne z czasem z różnych powodów (dary, zapisy testamentowe, sprzedaż na licytacjach) zasilają zbiory tych dwóch ważnych w mieście bibliotek.

Książki z biblioteki pastora nietrudno rozpoznać, ponieważ zaopatrzone są w różne znaki własnościowe. Geret był pierwszym spośród kolekcjonerów toruńskich, którzy znaczyli swe zbiory ekslibrisem. Znak książkowy, którym się posługiwał, wykonany został prawdopodobnie około połowy XVIII stulecia¹⁶. Pastor naklejał go na odwrocie górnej okładziny. Przedstawia dwupolową tarczę herbową, występującą na tle labrów z akantami. W górnym polu znajduje się feniks otoczony płomieniami, w dolnym zaś trzy jasne pasy na ciemnym tle. Nad tarczą widnieje hełm z koroną i rogami bawołu, między nimi pacholek w czubatej czapce i kaftanie, trzymający w każdej ręce gałązkę z dzwoneczkami, przypominającą konwalię. Podstawę herbu stanowi tablica, umieszczona u dołu. Jest ona ozdobiona w górnym rogach głowami piesków i liśćmi lauru. Na tablicy znajduje

¹² Archiwum Państwowe w Toruniu (dalej: AP Toruń), Akta miasta Torunia: Akta luźne 8132, s. 26 (ten sam rachunek także w dokumentach: Kat. II, XVI, 122, k. 289) i Akta luźne 6115, s. 4.

¹³ Por. B. Serczykowa, *Pierwszy stały regulamin aukcji książek w Toruniu z 1718 roku*, Zeszyty Naukowe UMK w Toruniu, Nauka o Książce 4, Nauki Hum.-Społ., 1966, z. 18, s. 27.

¹⁴ AP Toruń, Kat. II, XVI, 122, s. 289.

¹⁵ AP Toruń, Akta luźne, s. 4. Książka Jana Chryzostoma znajduje się do dziś w zbiorach Książnicy Kopemikańskiej pod sygn. 112546.

¹⁶ Z. MocarSKI datuje go na rok 1745, a niemiecki znawca ekslibrisów K. E. Leiningen-Westerburg na rok 1750. Por. K. Wyszomirska, S. Wyszomirski, op. cit., s. 25.

się napis: „Bibliothecae Christophori HeINRlci Andreae Geret, S. Maj. Prusicae in Judicio Regni Sacro, Principis item Onoldini in rebus Sanctoribus, Consiliarii, Sacrorum repurgatorum eorumdemque Ministerii apud Thorunenses Primarii et Senioris”. Księgoznak ma wymiary 95 × 58 mm (113 × 66 mm). Zdarzają się ekslibrisy z nieco innym napisem, różniącym się inną kursywą zastosowaną do wyrycia tekstu: litery są mniej ozdobne, trochę większe, a przede wszystkim wyraz „Thorunenses” został wyrity z błędem „Thorunensis”¹⁷. Ekslibris dla toruńskiego kolekcjonera prawdopodobnie wykonał jeden z rytowników gdańskich, gdyż wykazuje on sporo podobieństw do znaków książkowych, którymi posługiwali się gdańscy właściciele prywatnych bibliotek w tym czasie, jak przede wszystkim historyk Walenty Schlieff i Jan Beniamin Elstorpff¹⁸.

Zanim Geret zdecydował się na ekslibris, znaczył należące do niego książki podpisem. Umieszczał go u dołu karty tytułowej. Były to najczęściej inicjały jego imion i nazwisko (CHA Geret), skrócone imiona i nazwisko (Christ. Henr. Geret), sporadycznie ograniczając podpis do samych inicjałów (CHAG). Podpis uzupełniały od czasu do czasu informacje o roku lub sposobie nabycia książki.

Podobnie jak w wypadku każdej biblioteki prywatnej, księgozbiór Gereta powstawał w różny sposób. Gros dzieł zapewne kupował, korzystając z bieżącej oferty księgarskiej bądź z wtórnego rynku książki, biorąc udział w aukcjach książek, część woluminów natomiast trafiła w jego ręce jako dary od rodziny czy znajomych. Możemy to wyczytać z zapisek Gereta oraz z pozostawionych na książkach znaków własnościowych i różnych śladów użytkowania poprzednich właścicieli. Wiemy, że miał książki z biblioteki swego ojca, o czym informuje notka własnościowa na jednym z woluminów, wskazująca na pierwszego właściciela Johanna Samuela Gereta, pod którą widnieją zapiska: „CHA Geret A. 1704 J. Sam. filius”¹⁹. Toruński pastor miał też książki innych członków swojej rodziny, w tym bliżej nieznanego Jo. Georga Gereta²⁰.

Podstawowy trzon księgozbioru gromadził już jako mieszkaniec Torunia. Niezbicie świadczą o tym książki ze znakami własnościowymi, głównie podpisanymi kolekcjonerów z tego miasta. Istotnym posunięciem dla tej kolekcji był zakup książek z biblioteki zmarłego w 1723 r. Efraima Praetoriusa, erudyty i duchownego protestanckiego, który przybył do Torunia z Gdańska w 1705 r., by zostać seniorem miejscowych protestantów. Jego licząca nie mniej niż pół tysiąca dzieł biblioteka cechowała się bogatym zbiorem lokalnych panegiryków i innych drobnych druków, w tym dysertacji akademickich²¹. I właśnie trzy klocki introligatorskie o takiej zawartości pochodzące z księgozbioru Praetoriusa, o czym świadczą

¹⁷ Por. J. Tondel, *Przyczynek do dziejów toruńskiego bibliofilstwa w XVIII w. Na marginesie książki Krystyny i Sławomira Wyszomirskich <Toruński ekslibris XVIII wieku w zbiorach Książnicy Miejskiej w Toruniu>*, Toruń 1996, AUNC, Bibliologia IV, Toruń 2000, s. 217.

¹⁸ K. Wyszomirska, S. Wyszomirski, op. cit., s. 25.

¹⁹ Zapiska tej treści znajduje się w woluminie mieszczącym dwa druki, w tym: J. Ch. Meelführer, *Corona centum patrum et doctorum Ecclesiae ostendens eorum natales, educationem, res gestas...*, Giessae [1670], sygn. 107977–107978.

²⁰ Podpis „M. Jo. Georg Geret” widnieje na karcie tytułowej dzieła N. Leutingera, *Opera omnia*, wydanego we Frankfurcie nakładem J. M. Knocha w 1729 r. (sygn. 101345).

²¹ Z. Mocarski, op. cit., s. 119; S. Salmonowicz, *Praetorius Efraim*, [w:] *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego* (dalej: SBPN), t. 3, Gdańsk 1997, s. 482–483.

pozostawione przez niego podpisy, a następnie znakowane ekslibrisem Gereta, są do dziś w Książnicy Kopernikańskiej²².

Ważnym dla Gereta źródłem nabywania książek były licytacje księgozbiorów odbywające się w mieście od 1716 r. Był aktywnym uczestnikiem aukcji książek zebranych przez dwóch członków rodziny Schultzów: byłego burmistrza Szymona i jego syna, sekretarza rady miejskiej Jana Henryka, zmarłego w 1712 r. Ich licząca ponad 1100 woluminów kolekcja książek została wystawiona na sprzedaż we wrześniu 1718 r. Kupił na niej m.in. dwie współprawne prace należące do młodszego z Schultzów, Jana Henryka, autorstwa Pawła Patera, uczonego związanego także z Toruniem, gdzie w latach 1688–1703 był profesorem nauk ścisłych. Na jednej z nich, pracy poświęconej Palajfatosowi, znajdujemy odautorowaną dedykację skierowaną do J. H. Schultza²³. W 1723 r. zainteresowała Gereta wyprzedaż księgozbioru po innym burmistrzu, Michale Willerze, właścicielu nieco mniejszej biblioteki, składającej się z około 900 tomów, zdominowanej przez dzieła z zakresu prawa i historii. I właśnie publikacje o takiej treści zasiliły z tej aukcji zbiory pastora. Były to: *Privilegia der Stände des Hertzogthums Preussen* (Braniewo 1612) oraz Samuela Pufendorfa *Sieben Bücher von denen Thaten Carl Gustavs Königs in Schweden* (Norymberga 1697)²⁴. Z kolei z książek kupionych przez niego z licytowanego księgozbioru Jana Fryderyka Triebela, przedwcześnie zmarłego pastora u św. Trójcy, w zbiorach Książnicy znajduje się Bernarda Connora *Beschreibung des Königreichs Polen und Groß-Hertzogthums Litthauen*. Autor, Irlandczyk, był lekarzem na dworze króla Jana III. Jego dzieło wydane zostało w 1700 r. w Lipsku nakładem Thomasa Fritscha, dwa lata po śmierci Connora. Geret zapłacił za nie jednego florena 9 groszy, a później weszło do biblioteki Samuela Lutera Gereta²⁵. Pastor posiadał również książkę z podpisem Jerzego Wilhelma Oedera, w latach 1745–1751 rektora Toruńskiego Gimnazjum Akademickiego, a prywatnie zięcia Gereta, męża jego córki Elżbiety, zmarłej przy porodzie krótko po ślubie. Oeder również zmarł przedwcześnie – w wieku 31 lat²⁶. Zebrana przez niego biblioteka została wystawiona na publiczną aukcję w Toruniu w 1752 r.²⁷ Niewykluczone, że tą drogą trafiły do rąk seniora Gereta książki z jego kolekcji, w tym *Rerum geographicarum libri XVII* Strabona²⁸.

W poszukiwaniu interesujących go dzieł Geret śledził także pozatoruński rynek książek, w tym gdański, bardzo bogaty, wyglądający obiecująco szczególnie w wypadku licznie przeprowadzanych w mieście nad Motławą licytacji księgozbiorów. Wśród dzieł z proveniencjami duchownego toruńskiego i gdańskich właścicieli bibliotek prywatnych w Książnicy Kopernikańskiej znajduje się *Epistolarum, quae in Billii et Rittershusii editionibus desiderantur* Izydora z Peluzjum,

²² Są to woluminy o sygnaturach: 102825–103092, 101212–101253 i 106356–106399.

²³ Por. P. Pater, *Doctrinae morales ad Palaephathi incredibilia*, Frankfurt 1687, egzemplarz z sygnaturą 108967.

²⁴ Książki te mają sygnatury: 4915 i 112036.

²⁵ Tak wynika ze znaków własnościowych i innych notatek proveniencyjnych umieszczonym na egzemplarzu w Książnicy Kopernikańskiej o sygnaturze 109922.

²⁶ S. Salmonowicz, *Toruńskie Gimnazjum Akademickie w latach 1681–1817. Studium z dziejów nauki i oświaty*, Poznań 1973, s. 258.

²⁷ I. Imańska, op. cit., s. 24.

²⁸ [Genewa] 1587. Dzieło to było współprawne z komentarzem autorstwa Isaaca Casaubona, *Commentarius et Castigationes ad lib. Strabonis Geograph. XVII*, [Genewa] 1587 (sygn. 111755).

praca należąca wcześniej do dwóch gdańszczan: Idziego Straucha i Bogumiła Schelwiga. Biblioteka Straucha, pastora i rektora Gdańskiego Gimnazjum Akademickiego, znaczącego swoje książki supereklibrisem, została wystawiona na publiczną sprzedaż w 1685 r., ale Schelwig, również teolog oraz profesor gimnazjalny i bibliotekarz, stał się właścicielem tego dzieła dopiero w maju 1716 r., a jego księgozbiór z kolei uległ rozproszeniu w wyniku aukcji w 1727 r.; niewykluczone, że jej uczestnikiem był Geret – osobiście lub korzystając z pomocy pośredników²⁹. Innym przykładem książki należącej wcześniej do gdańszczanina jest wydane w Londynie dzieło Nicetasa z Heraklei, biskupa greckiego żyjącego w XI w., w którym na karcie tytułowej widoczny jest podpis „G. Groddeck 1699”³⁰. Być może chodzi tu o Gabriela Groddecka, filologa i historyka, profesora języków orientalnych w Gdańskim Gimnazjum Akademickim, a także bibliotekarza Biblioteki Senatu Gdańskiego. Groddek zmarł w 1709 r., w następnym roku zgromadzona przez niego biblioteka prywatna została rozproszona na aukcji³¹.

Pastor Geret do swojej kolekcji książek włączył też kilka dzieł, których poprzednim właścicielem był Krzysztof Hartknoch, żyjący w latach 1644–1687 znany historyk i przez ostatnie dziesięć lat życia profesor Toruńskiego Gimnazjum Akademickiego. Hartknoch jako uczony zebrał prawdopodobnie sporą bibliotekę, a należące do niego książki oznaczał podpisem umieszczanym u dołu kart tytułowych. Trudno stwierdzić, w jaki sposób do rąk Gereta trafiły książki z jego kolekcji, gdyż Hartknoch swój księgozbiór przekazał księżnicy gimnazjalnej³². Widocznie z jakiś powodów nie wszystkie prace tam trafiły. Z księgozbioru Hartknocha Geret miał trzy dzieła Ojców i Doktorów Kościoła: Dionizego Areopagity, Hilarego z Poitiers, Epifaniusza z Salaminy³³.

Znaki własnościowe pozostawione na książkach z kolekcji Gereta znajdujących się obecnie w zbiorach Księżnicy Kopernikańskiej wskazują także na dalsze losy tej kolekcji, sprzedanej na trzech licytacjach. Wśród ich uczestników było liczne grono miejscowych właścicieli księgozbiorów prywatnych, w tym profesorowie Gimnazjum Akademickiego i duchowni. Na przykład aukcja z 1765 r. stała się okazją do powiększenia własnych zbiorów przez poetę i profesora Jana Jakuba Netzкера oraz przez Krzysztofa Ludwika Fischera, syna pastora Krzysztofa Karola Fischera, seniora toruńskiego duchowieństwa protestanckiego, następcy Gereta na tym stanowisku³⁴.

Przechowywane dziś w zbiorach Księżnicy Kopernikańskiej woluminy własności Gereta rzucają też światło na sposób ich traktowania i podejście do książek pastora jako czytelnika. Wspomniałam, że o przynależności książki do niego świadczyły: najpierw podpis, a następnie naklejany na odwrocie górnej

²⁹ Dzieło to, wydane we Frankfurcie w 1629 r., ma sygnaturę 112576. E. Cieślak, *Strauch Idzi*, [w:] SBPN, t. 4, Gdańsk 1997, s. 281–282; Z. Nowak, *Schelwig Gottlieb*, [w:] ibidem, s. 153–154.

³⁰ Zob. Nicetas Heracleensis, *Catena Graecorum Patrum in beatum*, Londyn 1637 (sygn. 112580).

³¹ Z. L. Pszczółkowska, *Groddeck Gabriel*, [w:] SBPN, t. 2, Gdańsk 1994, s. 114–115.

³² B. Serczykówna, *Biblioteki prywatne w Toruniu w XVII wieku (zestawienie materiałowe)*, maszynopis, s. 29.

³³ Były to: Dionysius Areopagita, *Opera... cum scholiis S. Maximi et Paraphrasi Pachymerae*, Antwerpia 1634 (sygn. 112555); Hilarius Pictaviensis, *Opera*, Paryż 1652 (sygn. 112571); Epiphanius Constantiensis, *Opera omnia*, Kolonia 1682 (sygn. 112559).

³⁴ Profesor Netzker nabył P. F. G. Desfontaines, *Dictionnaire néologique: a l'usage des beaux-esprits du siècle avec l'éloge historique de Pantalón-Phoebus*, Amsterdam i Lipsk 1750 (sygn. 110509). Do rąk Fischera trafiło m.in. dzieło Curio Coeliusa Secundusa, *Thesaurus linguae sive Forum Romanum*, Bazylea 1561 (sygn. 111874).

okładziny ekslibris. Geret zabezpieczał nabyte książki solidnymi, typowymi dla epoki oprawami z jasnego pergaminu, niekiedy z barwionymi na kolor czerwony lub ciemnoniebieski brzegami kart. Ten typ opraw ma większość książek, w tym przede wszystkim wydane w XVIII stuleciu, a więc pochodzące z bieżącej oferty księgarskiej. Pojedyncze druki z tego przedziału czasowego zaopatrzone zostały jeszcze w półpergamin lub w półskórek, albo w zwykłą oprawę papierową lub też ze sztywnego kartonu. Zdarzały się woluminy mające inne oprawy, ale z dużym prawdopodobieństwem wykonane one zostały na zlecenie kogoś z poprzednich właścicieli danej książki. Jest kilka dzieł, głównie XVI-wiecznych, oprawionych w deski pokryte jasno- bądź ciemnobrązową skórą, tłoczone na ślepo, z fragmentarycznie zachowanymi metalowymi zapinkami, sporadycznie przetrwałymi w bardzo dobrym stanie. Był to element oprawy, który miał zabezpieczyć książkę przed niepotrzebnym otwieraniem się. Jedną tak oprawioną książką ma jeszcze rejestr introligatorski wykonany z niewielkich kawałków skóry. Jego zadaniem było sprawniejsze odszukanie określonego fragmentu tekstu. W wypadku omawianego dzieła, trzypięciotomowego słownika języka łacińskiego, którego dwa pierwsze tomy liczyły ponad 1100 stron, trzeci prawie 700, było to rozwiązanie w pełni uzasadnione³⁵. Okładziny pozostałych książek powleczone zostały skórą w kolorze brązowym, czasami tłoczoną na ślepo, ale w przeważającej części ich stan obecny nie prezentuje się najlepiej (skóra w wielu miejscach jest starta, zadrapana, tłoczenia są zatarte, przez co dekoracja jest nieczytelna).

Przeglądając zachowane woluminy, możemy dojść do wniosku, że Geret nie należał do czytelników robiących notatki na książkach. Wprawdzie w kilku egzemplarzach znaleźć można ślady czytania w postaci podkreśleń, uzupełnień na marginesach poszczególnych kart lub na wyklejkach, czasami na stronie tytułowej, ale znajdują się one w książkach starszych i wyraźnie naniesione zostały przez poprzedniego czytelnika lub czytelników. Można natomiast zaobserwować, że Geretowi zdarzało się w ogóle nie zainteresować się nabytą książką, gdyż przetrwała do naszych czasów nie tylko z nieobciętymi brzegami kart, ale także z nieprzeciętymi kartami. Jako przykład może tu posłużyć obszerne, dwutomowe dzieło z zakresu teologii naturalnej popularnego na tym terenie niemieckiego uczonego i filozofa Christiana Wolffa, zatytułowane *Theologia naturalis methodo scientifica pertractata*. Pastor miał je w starannej edycji z lat 1736–1737, dokonanej przez działającą w Halle księgarnię Rengera³⁶.

Warto przy okazji choć pokrótce scharakteryzować od strony chronologii i typografii wydawniczej oraz zawartości treściowej książki z proveniencją Gereta, stanowiące część zbiorów księżnicy toruńskiej.

Mimo że w bibliotece Gereta znajdowały się również inkunabuły³⁷, dziś Książnica Kopernikańska nie ma żadnego druku z jego zbiorów wydanego przed

³⁵ Rejestr introligatorski znajduje się w dziele Curio Coeliusa Secundusa, kupionym na aukcji biblioteki Gereta przez K. L. Fischera. Por. przyp. 34.

³⁶ W zbiorach Książnicy jest to egzemplarz z sygnaturą 108464.

³⁷ XV-wieczne druki ze znakami własnościowymi Gereta odnotowują np. J. Tondel, *Inkunabuły w zbiorach Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie*, Toruń 2007, poz. 233, 355; H. Jędrzejowska, M. Pelczarowa, *Katalog inkunabułów Biblioteki Miejskiej w Gdańsku*, Gdańsk 1954, poz. 47 i 386; B. Zdanewicz, *Katalog inkunabułów*, Kiiv 1974, s. 77, poz. 217.

1500 r. Z XVI stulecia pochodzi 26 tytułów opublikowanych m.in. w Wittenberdze, Zurychu, Paryżu (u Christophe'a Plantina), Bazylei (u Johanna Oporinusa i Johanna Frobena), Lyonie oraz w Gdańsku i Toruniu. Jeden z toruńskich druków wyszedł spod pras pierwszego drukarza działającego w tym mieście – Stanisława Worffschauffela. Był to wyłoczony w 1569 r. *Catechistisch Examen mit kurtzen Fragen und Antworten* autorstwa Szymona Musaeusa. Kolejne stulecie reprezentowane jest aż przez ponad 430 druki, z których prawie 300 to płody miejscowej oficyny. Składają się na nie przede wszystkim teksty zebrane przez E. Praetoriusa, opracowane w jeden tom. Są to drobne druki okolicznościowe poświęcone mieszkańcom Torunia, powstałe w wyniku różnych wydarzeń: awansów zawodowych, uroczystości rodzinnych: ślubów, narodzin potomków, śmierci. Pozostałe wyłoczone zostały w miastach niemieckich, w tym ponad 50 w Wittenberdze, kilka w Jenie i w Greifswaldzie, a poza tym w Gdańsku i podobnie jak poprzednio wspomniane druki toruńskie, mieszczą się w dwóch woluminach opracowanych przez Praetoriusa, ale tym razem są to różne dysertacje akademickie, w tym wiele autorstwa młodych gdańszczan. Prócz tego mamy książki wydane we Francji (Lyon, Paryż), Anglii (Londyn), na terenie Niderlandów (Amsterdam, Antwerpia, Lejda, Franeker) oraz w Zurychu i Genewie. Publikacji z rokiem wydania wskazującym na XVIII stulecie jest prawie 60.

W tym fragmencie biblioteki pastora Gereta znajduje się zatem bardzo dużo poloników. Dominują oczywiście drobne druki okolicznościowe, pozostałe polonika pod względem treści prezentują się już bardziej różnorodnie. Jest tu na przykład „Polnische Bibliothek”, pierwsze na ziemiach polskich naukowe czasopismo wydawane przez Gotfryda Lengnicha w Gdańsku w latach 1718–1719, na treść którego składały się głównie teksty autorstwa redaktora poświęcone historii Polski i Prus³⁸. Są też dwie prace opisujące dzieje Polski. Prócz wspomnianej już książki B. Connora druga to francuskojęzyczne opracowanie Pierre Josepha Solignaca, sekretarza Stanisława Leszczyńskiego *Histoire générale de Pologne*, którą Geret posiadał w edycji amsterdamskiej z 1751 r.³⁹ Warto tu wspomnieć jeszcze kilka prac z zakresu prawa, jak opublikowane w Braniewie *Privilegia der Stände des Herzogthums Preussen*, kupione na aukcji biblioteki Willera, oraz Jana Henryka Hauensteina *Repertorium juris Pruthenici, nimirum, municipalis Culmensis emendati*⁴⁰. Natomiast wśród książek o tematyce religijnej, prócz wymienionego już katechizmu Sz. Musaeusa, miał Geret opracowane w jeden wolumin: *Polnische Liedergeschichte* Efraima Olofffa, pracę o polskich pieśniach religijnych, wydaną już po śmierci autora staraniem Sylwestra Ringeltaube, wraz z jego *Gründliche Nachricht von Polnischen Bibeln*, poświęconą z kolei polskim przekładom Biblii. Oba opracowania ukazały się drukiem w 1744 r. nakładem znanego gdańskiego księgarza i wydawcy Jerzego Marka Knocha⁴¹. Znajdujemy tu także zbiór tekstów

³⁸ Egzemplarz „Polnische Bibliothek” z ekslibrisem Gereta ma sygn. 109660.

³⁹ Jest to książka o sygnaturze 615.

⁴⁰ Gdańsk 1730, sygn. 532.

⁴¹ Klocek ze zbiorów Gereta ma sygn. 110097–110098.

z toruńskiego Colloquium Charitativum z 1645 r.⁴² i wymienioną wyżej książkę Daniela Ernesta Jabłońskiego *Historia Consensus Sandomiriensis*.

Poza wspomnianymi polonikami pozostałe książki z proveniencją Gereta to przede wszystkim dzieła z zakresu teologii, historii, prace pisarzy starożytnych, kilka tytułów opracowań medycznych, a także słowniki, książki o sztuce wojennej i jedno czasopismo, którym był ogólnonaukowy periodyk wydawany w Hamburgu od 1703 r., najpierw pod tytułem „Nova Literaria Germaniae collecta Hamburgi”, od 1707 r. nieco zmodyfikowanym na „Nova Literaria Germaniae aliorumque Europae regnorum collecta Hamburgi”. Do zbiorów trafiły roczniki za lata 1706 i 1707⁴³.

Książek z zakresu teologii mamy najwięcej, co ze względu na wykształcenie i stanowisko Gereta nie może dziwić. Jest wśród nich jeden egzemplarz Biblii w tłumaczeniu Marcina Lutra, w edycji strasburskiej z 1630 r.⁴⁴ Poza przekładem Biblii twórczość Lutra reprezentowana jest jeszcze przez cztery drobne teksty wydane przez jednego z jego głównych drukarzy, Hansa Luffta w Wittenberdze⁴⁵. Z innych znanych przedstawicieli religii protestanckiej należy wspomnieć wydane w Zurychu *Opera* w czterech tomach szwajcarskiego kaznodziei i teologa Ulricha Zwingli⁴⁶. Ciekawie prezentuje się też kolekcja dzieł pisarzy wczesnochrześcijańskich, w tym Ojców i Doktorów Kościołów: wschodniego i zachodniego, jak: Jana Chryzostoma, Jana Damasceńskiego oraz Orygenesisa i jednego z jego uczniów – Grzegorza Cudotwórcy, Izydora z Peluzjum, Hilarego z Poitiers i Epifaniasza z Salaminy, Cyryla Aleksandryjskiego i Sydoniusza Apolinary. Pisma tych autorów posiadał Geret najczęściej w wydaniach XVII-wiecznych, obejmujących dzieła wszystkie⁴⁷. W tej grupie książek jest jeszcze kilka dzieł poświęconych historii Kościoła w ogóle⁴⁸ lub na danym terenie⁴⁹, bądź prac omawiających wybrane wydarzenia lub nurty w Kościele protestanckim⁵⁰.

Z dzieł o treści historycznej zwracają uwagę przede wszystkim wydawnictwa wielotomowe, jak publikowane od 1635 do 1738 r. *Theatrum Europaeum*. Praca ta, składająca się z 21 tomów, zawierała omówienie topografii, dziejów i stanu ówczesnego Europy, wzbogacone o liczne ilustracje miedziorytowe, które powstały w znanym warsztacie Merianów, rytowników z Frankfurtu nad Menem.

⁴² *Scripta partis Reformatae in Colloquio Thoruniensi, Anno M.DC.XLV*, Berlin 1646 (sygn. 103962).

⁴³ Chodzi o egzemplarz o sygnaturze 102374.

⁴⁴ *Biblia. das ist die ganze H. Schrifft Alten und Newen Testaments*, Strasburg 1630 (sygn. 5589).

⁴⁵ Są to: *Von der Winckelmesse und Pfaffen Weihe*, Wittenberga 1534; *Ein Brieff D. Mart. Luth. von seinem Buch der Winckelmessen an einen guten Freund*, Wittenberga 1534; *Von weltlicher Uberkeytt wie weytt man yhr Gehorsam schuldig sey*, Wittenberga 1523; *Ein Sermon vom Creutz und Leiden, und wie man sich darein schicken sol*, Wittenberga 1531 (sygn. 103884–103887).

⁴⁶ U. Zwingli, *Opera...*, partim quidem ab ipso latine conscripta, partim... sermone in latinum translata, Zurych 1545 (sygn. 112413).

⁴⁷ Kilka z tych dzieł zostało już w tekście przywołane. Pozostałe to: Johannes Damascenus, *Opera omnia quae exstant, et eius nomine circumferuntur*, Paryż 1712 (sygn. 112573); Origenes, *Origenis contra Celsum libri octo*, Cambridge 1658 (sygn. 108076); Gregorius Thaumaturgus, *Opera omnia*, Paryż 1622 (sygn. 112568); Cyrillus Alexandrinus, *Opera quae supersunt omnia, et S. Cyrilli Alexandriae Archiepiscopi contra impium Julianum libri decem*, Lipsk 1696 (sygn. 111759); Sidonius Apollinaris, *Opera*, Paryż 1599 (sygn. 100010).

⁴⁸ Np. pięciotomowe opracowanie J. G. Pertscha, *Versuch einer Kirchen-Historie so fern solche als Einleitung zur geistlichen Rechts-gelahrheit kann angesehen werden*, Lipsk 1736–1740 (sygn. 966).

⁴⁹ Można tu wymienić J. J. Hottingera *Helvetische Kirchen-Geschichten*, Zurych 1738 (sygn. 107988).

⁵⁰ Np. J. F. Corvinus, *Anabaptisicum et enthusiasticum Pantheon und geistliches Rüst-Hauß, wieder die Alten Quacker, und Neuen Frey-Geister, welche die Kirche Gottes zeithero verunruhiget...zur Nachricht*, 1702 (sygn. 112483); J. Hales, *Historie concilii Dordraceni*, Hamburg 1724 (sygn. 110719).

Z biblioteki Gereta do ówczesnej księżnicy gimnazjalnej zakupionych zostało 11 pierwszych tomów⁵¹. Innym opracowaniem historycznym, które zainteresowało toruńskiego pastora, była *Allgemeine Welthistorie*, angielskie dzieło znane mu w przekładzie niemieckim, wydawanym w Halle przez Johanna Justinusa Gebauera przy współpracy m.in. Siegmunda Jakoba Baumgartena, autora również uzupełnień do tej pracy⁵².

Jak można się przekonać, analizując przechowywane w zbiorach Księżnicy Kopernikańskiej książki z biblioteki Gereta, również w wypadku dziedziny niebędącej w kręgu zawodowych zainteresowań pastora da się zauważyć wiele ciekawych dzieł lub interesujących edycji. Warto przykładowo wymienić kilka tytułów. Wśród opracowań medycznych zwracają uwagę dzieła zebrane Giorgio Bagliviego, włoskiego lekarza i uczonego, sprawującego opiekę medyczną nad papieżami Innocentym XII i Klemensem XI, dla którego ważniejsza od teorii była medycyna kliniczna⁵³. Ciekawą pozycją jest obszerny opis podróży po krajach europejskich pióra Johanna Georga Keysslera, pisarza i archeologa, wzbogacony kilkoma ilustracjami miedziorytowymi⁵⁴. Spośród autorów starożytnych, z niewymienionych dotąd, mamy m.in. dzieła zebrane Seneki i Arystotelesa⁵⁵.

Omówiony fragment biblioteki Krzysztofa Henryka A. Gereta jest cennym świadectwem kolekcjonerstwa książek w staropolskim Toruniu. Wprawdzie na jego podstawie tylko w niewielkim stopniu możemy wnioskować o zainteresowaniach czytelniczych i kolekcjonerskich pastora, za to mówi nam on sporo o sposobach kompletowania księgozbiorów w minionych wiekach, o losach dawnych kolekcji, o zwyczajach czytelniczych, stosunku do książek nie tylko Gereta, lecz także innych ówczesnych odbiorców słowa drukowanego. Już ten przykład dowodzi, że zbiory Księżnicy Kopernikańskiej, szczególnie ich historyczny zasób, są niezwykle bogatym źródłem do badań różnych aspektów dziejów książki w dawnym Toruniu i świadectwem wysokiej kultury jego mieszkańców.

⁵¹ Obecna sygnatura: 111917.

⁵² Z 18 tomów *Allgemeine Welthistorie* w zbiorach Księżnicy Kopernikańskiej (sygn. 101097) na 11 pierwszych, wydawanych od 1744 do 1751 r., jest nalepiony ekslibris Gereta. Natomiast z 6 tomów *Sammlung von Erleuterungsschriften und Zusätzen zur allgemeinen Welthistorie*, Halle 1747–1765 (sygn. 101098), na pierwszych trzech tomach, drukowanych do 1750 r., mamy ekslibris Gereta.

⁵³ G. Baglivi, *Opera omnia medico-practica et anatomica*, Lyon 1714 (sygn. 108405).

⁵⁴ J. G. Keyssler, *Fortsetzung neuester Reisen durch Teutschland, Böhmen, Ungarn, die Schweitz, Italien und Lothringen, worinn der Zustand und das merkwürdigste dieser Länder beschrieben wird*, Hanower 1741 (sygn. 100817).

⁵⁵ Seneca Lucius Annaeus, *Opera omnia quae extant ad veterum exemplarium fidem...*, Genevae 1628 (sygn. 111741); Aristoteles, *Operum Aristotelis stagiritae philosophorum omnium longe principis*, Lugduni 1590 (sygn. 111841).

Sic in Bibliothecae Gymnasii sunt aus der Geret'schen Auction
monse Junio 1765 folgende Bücher erhalten worden.

Num. 109. Photii bibliotheca gr. et Lat. 612. fol.	12	- 5
417 In Frene Glossarium med. et infimae graecitatis. Lugd. 687. f.	12	-
554 Marmora Oxoniensia. Oxon. 676. fol.	20	- 5
737 Schilteri Glossar. ad scriptores linguae Francicae et Germanicae vet. f.	2	- 3
1888. Hankii de Byzantinorum scriptoribus graecis. Lipz. 677. q.	1	-
1928 Straboni Geogr. gr. et Lat. c. com. f. Casauboni. 587. fol.	5	-
2167. Xiphilini epitome hist. Rom. gr. et Lat. 869. H. Steph. 8.	3	- 5
2183 Agathiae de imperio et rebus gestis Iustiniani imp. L.B. 594. 4.	1	- 15
2189 Constantini Manassis analecta. gr. et Lat. L.B. 616. 4.	2	-
2185 Nicetae Acominati hist. imperii graeci. 593. 4.	1	- 15
2205 Thucydides gr. et Lat. Ff. 594. f.	3	- 15
2209 Livius in lingua Hispan. translatus.	-	15
2213 Phil. Lalae de scriptoribus Byzantinis. Theophylacti Simo- cathae Historiar. libri VIII. Paris 698.	5	-
2216. 17. Io. Zonarae Annales gr. et Lat. Paris 686. 2 voll.	10	-
2219 Hist. Byzant. scriptores tres. Colon. Allobr. 615	5	-
2261 - 69 Spannehillers Annales Ferdinandi. 9 voll. in fol.	61	-
2331 - 41 Theatrum Europaeum in 4. Jula.	13	-
2576. Perzi scriptores rerum Austriacar. Lipz. 721.	1	- 15
2581. Labrousse Annales des Rois de France. fol. 694	5	-
2595 Dan. v. Felsenbeck's Leben Carl Gustavs Linn. Bisps. . .	10	- 10
2792 Rerum Hungaricarum scriptores. Ff. 600.	1	- 5
3209 Myti bibliotheca anonymor. et pseudonymor. Hamb. 710.	-	15
3288 Trebeni theatrum viror. eruditione claror. Nor. 688.	9	-
3290 Adami vitae eruditor. Ff. 705	3	-
3294 Lamberti prodromus Hispaniae Literar. Hamb. 710.	3	- 10
3779 Gräffl'sche v. dem Löffel. Wundkr. etc. fol. 713.	3	-

Summa R. 193 n. g. 13. -

Toru. d. 29 Jun. 1765.

J. A. Kries,
Gymm. Leht. et bibliothecar.

Obrauwala fuffindert und derg. und manijig Qullen in. Dreyfaffen gressen
sind an mich sendt barantun dem Dr. J. A. Kries. Serolifheit Herrn Scholarchen
Geller richtig ausgefahlt worden. Gessenen Toru d. 17 Octobr. 1765

J. A. Kries K. et Bibliothecar

Rachunek za książki nabyte dla biblioteki Toruńskiego Gimnazjum Akademickiego na drugiej aukcji księgozbioru K. H. A. Gereta w czerwcu 1765 r. (ze zbiorów AP w Toruniu, Akta luźne, sygn. 8132)

Summary

The Copernicus Library and book collecting in the ancient City of Toruń illustrated by examples from books belonging to the book collection of the Reverend Krzysztof Henryk Andrzej Geret

The historical collection of the Copernicus Provincial Library constitutes a perfect source of research on various aspects of the history of the book, including book collecting, in the Toruń of yesteryear. One example may be the private library of Krzysztof Henryk Geret (1686–1757), who arrived in Toruń in 1713 and in 1723 became a senior clergyman of the Protestant Church there. Geret was a theologian-erudite and the owner of a library which was considered to be the biggest private book collection in Toruń in the Old Polish period. The collection was dispersed as a result of three auctions conducted in the years 1764, 1765 and 1768. The books from the collection, recognizable thanks to bookplates or the owner's signature, can be found in many Polish and foreign libraries. Yet, most of the books – 514 titles included in 163 volumes – belong to the collections of the Copernicus Library. It is a minor fragment of his collection, which cannot constitute a basis for the description of the content of Geret's library. Nevertheless, it provides an insight into such elements of his book collecting activity as how he went about collecting his books, his attitude to his books, his reading habits and the fate of his collection after his death.

Zusammenfassung

Die Kopernikus-Bücherei und das Sammelwesen in Thorn von einst am Beispiel von Büchern aus der Bibliothek des Pastors Christoph Heinrich Andreas Geret

Die historischen Bestände der Öffentlichen Woiwodschaftsbibliothek Kopernikus-Bücherei stellen auf Grund ihrer Entstehung eine hervorragende Quelle zur Erforschung von unterschiedlichen Aspekten der Buchgeschichte, darunter auch des Sammelwesens im alten Thorn, dar. Dies sieht man am Beispiel der privaten Buchsammlung von Christoph Heinrich Andreas Geret (1686–1757), der 1713 nach Thorn kam und dort 1723 zum Senior am Geistlichen Ministerium berufen wurde. Geret, Theologe und Gelehrter, besaß eine große Bibliothek, die für die größte private Büchersammlung in Thorn gehalten wurde. Diese Sammlung wurde infolge von drei Versteigerungen in den Jahren 1764, 1765 und 1768 zerstreut. Auf die Bücher aus der Sammlung kann man heute noch in vielen polnischen und ausländischen Bibliotheken stoßen. Erkennbar sind sie dank dem Exlibris oder der Unterschrift des ehemaligen Inhabers. Die meisten von den Büchern – insgesamt 514 Titel in 163 Bänden – befinden sich in den Beständen der

Kopernikus-Bücherei. Da es sich lediglich um einen Bruchteil der ursprünglichen Sammlung handelt, können sie nicht als Grundlage für die Inhaltsanalyse Gerets Bibliothek dienen. An Hand der verfügbaren Fragmente seiner Büchersammlung können jedoch Aussagen zu solchen Elementen seiner Sammelkultur gemacht werden, wie Sammelweise, Verhältnis zum Buch, Leseverhalten des Pastors sowie das Schicksal seiner Sammlung nach dessen Tode.

Z

Barbara Centek, Jarosław Centek

zakurzone białe kruki – niemieckie roczniki oficerskie (Ranglisty) w zbiorach Książnicy Kopernikańskiej

 folia
 toru
 niensia

Czym jest Ranglista?

Ranglista¹ to imienny wykaz oficerów wraz ze stopniem i starszeństwem w połączeniu z organizacją sił zbrojnych, oddziałami i garnizonami. Pierwsza, pisana odręcznie Ranglista armii brandenbursko-pruskiej ukazać się miała w roku 1660².

W ciągu długiego okresu ukazywania się tytuł Ranglisty wielokrotnie przechodził ewolucję³. Przyczyną jednej ze zmian był rozwój sformowanej w 1848 r. marynarki wojennej, która w 1850 r. liczyła 29 oficerów okrętowych oraz 7 piechoty morskiej. W 1853 r. w Berlinie utworzono Admiralicję⁴, co zaowocowało wydaniem od 1854 r. *Rang- und Quartier-Liste der Königlich Preußischen Armee und Marine für das Jahr...*⁵. Ostatecznie jednak niemiecka marynarka wojenna rozwinęła się do tego stopnia, że wydawała własną Ranglistę.

Przed I wojną światową oprócz Ranglist dla Królewskiej Armii Pruskiej (potem łącznie z wirtemberskim XIII Korpusem Armijnym) wychodziły roczniki dla Królewskiej Armii Saskiej oraz dla Królewskiej Armii Bawarskiej⁶. Pod koniec XIX w. pruskie Ranglisty ukazywały się prawdopodobnie dwa razy do roku – ze stanem na maj, zawierając przy tym wykaz oficerów Landwehry, oraz tylko z oficerami armii czynnej ze stanem z początku października⁷. Istniało jeszcze wydawnictwo zwane *Deutsche Rangliste*, w którym publikowano stany czynne wszystkich kontyngentów wojskowych Rzeszy⁸.

Po zakończeniu I wojny światowej niemieckie siły zbrojne znalazły się w okresie przejściowym, który zakończył się z dniem 1 stycznia 1921 r. wprowadzeniem 100 000 armii lądowej oraz marynarki liczącej 15 000 ludzi⁹. W tym

¹ Polskim odpowiednikiem niemieckiej Ranglisty był Rocznik Oficerski. Ponieważ na przestrzeni lat tytuły rocznika wielokrotnie się zmieniały, w przypadku ogólnego odwoływania się do wszystkich roczników zdecydowano się zastosować spolszczony termin Ranglista. Natomiast w przypadku odwoływania się do konkretnego rocznika każdorazowo podany został jego rzeczywisty tytuł.

² *Handbuch der neuzeitlichen Wehrwissenschaften*, wyd. H. Franke, T. 2: *Das Heer*, Berlin–Leipzig 1937, s. 599.

³ Pełny wykaz tytułów, wraz z okresem ich funkcjonowania, został umieszczony w specjalnej tabeli.

⁴ Szerzej zob. np. R. Gadow, *Geschichte der deutschen Marine*, Frankfurt am Main 1936, s. 27–29.

⁵ *Rang- und Quartier-Liste der Königlich Preußischen Armee und Marine für das Jahr 1854*, Berlin b.d.w.

⁶ *Handbuch der neuzeitlichen...*, T. 2, s. 599.

⁷ Początkowo miały się one ukazywać pod tytułem *Rang- und Quartierliste der Königlich-Preußischen Armee für den aktiven Dienststand*, następnie zaś jako *Rangliste des aktiven Dienststandes der Königlich Preußischen Armee und des XIII. (Königlich Württembergischen) Armeekorps*.

⁸ Książnica Kopernikańska jednak nie dysponuje ani jednym egzemplarzem Ranglisty wyłącznie dla armii czynnej czy *Deutsche Rangliste*.

⁹ Szerzej zob. J. Centek, *Reichsheer ery Seeckta (1921–1926)*, Warszawa 2010, s. 47–77.

czasie wydawano *Rangliste des deutschen Reichsheeres*, która obejmowała całokształt oficerów niemieckich wojsk lądowych. Równolegle ukazywał się jej odpowiednik w marynarce – *Rangliste der Deutschen Reichsmarine*.

W 1925 r. wydano „honorową” Ranglistę (*Ehren-Rangliste*) dla wojsk lądowych¹⁰, a w 1930 r. dla marynarki¹¹. Zawierały one wykazy oficerów służby czynnej, którzy wzięli udział w I wojnie światowej, wraz z ich przydziałem służbowym z początku wojny oraz z jej zakończenia, względnie datą śmierci czy aktualnym przydziałem w razie służby w Reichsheer¹².

Po wycofaniu Międzysojusznicy Komisji Kontroli w styczniu 1927 r. zaczęły się niemieckie tajne zbrojenia. Początkowo polegały one na przekształceniach organizacyjnych – zwłaszcza w jednostkach taborowych, które przeformowano w artylerię ciężką, przeciwlotniczą czy oddziały chemiczne¹³. Ze zrozumiałych względów zmiany te nie znalazły żadnego odzwierciedlenia w ówczesnych Ranglistach. Niemniej poszczególne roczniki służyły jako materiał do analizy dla wywiadu – np. polscy oficerowie podczas przesłuchań wypytywali dezertersów z Reichsheer, czy znają poszczególnych oficerów figurujących w spisie kadry ich oddziału¹⁴.

Międzywojenne referaty informacyjne polskiego wywiadu poświęcone armii niemieckiej zawierały dokładne analizy poszczególnych Ranglist. Wynotowywano liczbę oficerów z poszczególnymi stopniami. Na podstawie wnikliwych badań odznaczeń (zliczano wszystkich, którzy posiadali jedną z odznak nadawanych lotnikom – pamiątkową, obserwatora lotniczego, pilota, strzelca pokładowego czy pamiątkową sterowniczą) ustalano liczebność przeszkolonego personelu latającego. Udało się nawet wychwycić osoby odbywające tajne szkolenie lotnicze bądź pancerne na terenie Związku Sowieckiego, gdyż zaobserwowano, że pewne nazwiska „znikają” z wykazu, by pojawić się po pewnym czasie, często z wyższym stopniem¹⁵.

Nic zatem dziwnego, że Rangliste stała się dla Niemców niewygodna. Ponieważ na początku lat 30. XX w. zmiany były już mocno zaawansowane, a Hitler zdecydował się na dalszą rozbudowę armii, w 1933 r. zakazano wydawania *Rangliste des deutschen Reichsheeres*. Dokumenty dotyczące obsady personalnej otrzymały najwyższą gradację tajności (*Geheime Kommandosache*) i trafiały do oddziałów liniowych jedynie w dotyczących ich fragmentach. Informowanie prasy o nich bądź o ich zmianach zostało surowo wzbronione¹⁶.

¹⁰ *Ehren-Rangliste des ehemaligen Deutschen Heeres auf Grund der Ranglisten von 1914 mit den inzwischen eingetretenen Veränderungen*, Berlin 1926; *Handbuch der neuzeitlichen...*, T. 2, s. 599.

¹¹ *Ehrenrangliste der Kaiserlich Deutschen Marine*, Berlin 1930; *Handbuch der neuzeitlichen...*, T. 2, s. 599.

¹² Zob. *Ehren-Rangliste des ehemaligen Deutschen Heeres auf Grund der Ranglisten von 1914 mit den inzwischen eingetretenen Veränderungen*, Berlin 1926, s. VII i n.

¹³ Bundesarchiv-Militärarchiv we Fryburgu Bryzgowijskim (dalej: BA-MA), RH 1/14, Verwendung der Fahrtruppe.

¹⁴ Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie (dalej: CAW), I.303.4.2127, Zeznania Brandta Alfreda – dezertera z 1. szwadronu 14. R.R. w Ludwigslust.

¹⁵ CAW, I.303.4.3444, Sztab Główny. Oddział II. Referat „Niemcy”. L. dz. 5300/II. Inf. N.T.O., Komunikat informacyjny „Niemcy” za rok 1932. W referacie za 1931 r. również korzystano z *Rangliste*, aczkolwiek wydaje się, że wyciągnięto z niej daleko uboższe wnioski (zob. CAW I.303.4.3444, Sztab Główny. Oddział II. Referat „Niemcy”. L. dz. 6695/II. Inf. N.T.O., Komunikat informacyjny Niemcy za r. 1931).

¹⁶ BA-MA, RH 53-7/402, Wehrkreiskommando (Bayer.) VII. 7. (bayer.) Division, Stellenbesetzungslisten, München, 4.07.1933 r.; por. ibidem, Der Reichsheerminister. Nr 1000/34 I Ch geh, Veröffentlichungen von Personalveränderungen, Berlin, 24.09.1934 r.

Mimo utajnienia danych dotyczących obsady personalnej armii niemieckiej wywiad francuski, dzięki wyłożeniu dość znacznej sumy pieniędzy, zdołał wejść w posiadanie takiego wykazu, mimo że – jak wspomniano – otrzymał on najwyższą gradację tajności¹⁷.

Podobnie jak przed laty roczniki oficerskie były cennym materiałem dla „białego wywiadu”, tak i dzisiaj stanowią cenne źródło dla badań historycznych. Dzięki nim możliwe jest odtworzenie składu poszczególnych garnizonów czy karier wybranych oficerów.

Tabela 1. Tytuły regularnie wydawanych pruskich (i ogólnoniemieckich) Ranglist

Tytuł	Lata ukazywania się	Roczniki w zbiorach Książnicy Kopernikańskiej
Kurzgefaßte Stamm- und Rangliste aller Regimenter der Königlich-Preußischen Armee von deren Stiftung an bis Ende...	1784–1788	–
Kurzgefaßte Stamm- und Rangliste der kgl. Preußischen Armee für das Jahr...	1784–1792	–
Rangliste der Königlich-Preußischen Armee für das Jahr...	1793–1806; 1806 (wyd. 1827)	1806 (wyd. 1827) – 2 egzemplarze
Rang- und Quartierliste der Koeniglichen Preußischen Armee von...	1812	–
Rangliste der Königlich-Preußischen Armee für das Jahr...	1813–1816	–
Rang- und Quartier-Liste der Königlich Preußischen Armee für das Jahr...	1817–1853	1817–1820, 1822, 1823, 1824, 1825, 1827, 1831, 1833, 1834, 1835, 1836, 1838-1840, 1841, 1843, 1844, 1845, 1847, 1848, 1850–1853
Rang- und Quartier-Liste der Königlich Preußischen Armee und Marine für das Jahr...	1854–1872[?]:	1854–1859, 1861–1868
Rang- und Quartier-Liste der Königlich Preußischen Armee für das Jahr ...	1874[?]-1893	1890
Rang- und Quartier-Liste der Königlich Preußischen Armee und des XIII. (Königlich Württembergischen) Armeekorps für das Jahr...	1894–1900	–
Rangliste der Königlich Preußischen Armee und des XIII. (Königlich Württembergischen) Armeekorps für das Jahr...	1901–1914	–

¹⁷ BA-MA, RH 53-7/402, Der Chef der Heeresleitung, Nr 1205/33 PA(1) III Ang, Berlin, 10.07.1933 r.

Ciąg dalszy tabeli 1

Stellenbesetzung im neuen Heer*	1920 [maj]	–
Stellenbesetzung im Übergangsheer*		
Stellenbesetzung für die Kavallerie*		
Stellenbesetzung für das Reichsheer	1920 [październik]	–
Stellenbesetzung im Reichsheer	1921	–
Rangliste des Deutschen Reichsheeres	1923–1932	1931

* Są to tytuły poszczególnych zeszytów, pod którymi ukazała się *Rangliste* za maj 1920 r. Źródło: opracowanie własne na podstawie zbiorów biblioteki „Zentrum für Militärgeschichte und Sozialwissenschaften der Bundeswehr” w Poczdamie (sygn. F 55) oraz zbiorów Książnicy Kopernikańskiej.

Ranglisty w zbiorach Książnicy Kopernikańskiej

W Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu znajdują się co najmniej 44 tomy Ranglist. Najwcześniejszą datę nosi tom za rok 1806, jednak został on opublikowany dopiero w 1827 r. Faktycznie najstarszy jest wolumin z 1817 r., a najmłodszy pochodzi z 1931 r.

Wszystkie Ranglisty posiadane przez Książnicę Kopernikańską drukowane były w oficynie założonej przez Wilhelma Dietericiego w roku 1789. Roczniki od 1817 do 1827 sygnowane były jego nazwiskiem. Drukarz ten nie pozostawił jednak męskiego potomka, a jego firmę przejął spokrewniony z nim Ernst Siegfried Mittler¹⁸. Pierwszy sygnował on swoim nazwiskiem *Rangliste* z 1806 r., wydrukowaną w 1827 r. W *Rangliste* z 1850 r. jako wydawcę podano „Ernst Siegfried Mittler und Sohn”. Firma ta do dziś funkcjonuje pod tą nazwą.

Pierwsze Ranglisty nie miały informacji na temat autora, dopiero od rocznika 1820 r. pojawił się komunikat, że redaktorem był radca wojenny (*Kriegsrath*) Müller z Tajnej Kancelarii Królewskiej (*Königliche Geheime Kanzlei*). Figurował on w tym charakterze do 1848 r., gdyż w 1850 r. tylko tę instytucję podano jako redaktora. Adnotacja ta pozostała bez zmian również w roczniku 1890. Ranglisty okresu międzywojennego, a więc także i posiadany przez Książnicę Kopernikańską egzemplarz z 1931 r., zostały opracowane przez Urząd Personalny Wojsk Lądowych (*Heeres-Personalamt*) w Ministerstwie Reichswehry (*Reichswehrministerium*).

Wszystkie tomy wydrukowane zostały w Berlinie. Ich objętość oscylowała w granicach od 244 (za 1823 r.) do 1040 stron (za 1890 r.). Oprócz tego do większości woluminów dołączano nieliczbowane tabele, które po rozłożeniu wielokrotnie przekraczały format macierzystych tomów. Zawierały one informacje na temat organizacji oraz (do 1848 r. włącznie) dyslokacji armii w poszczególnych latach.

Format poszczególnych Ranglist z lat 1806–1868 był zbliżony, ale nieznacznie zróżnicowany i wahał się w granicach od 16,2 × 9,8 do 19,2 × 11,8 cm. Dwa ostatnie tomy, reprezentujące lata 1890 i 1931, wydane zostały w nowszej formie graficznej, otrzymały nową twardą oprawę i opublikowane zostały w nieco

¹⁸ *Kurzer Abriss über eine lange Verlagsgeschichte*, [online], [dostęp 15 V 2013]. Dostępny w World Wide Web: http://www.koehler-mittler.de/mittler/index.php?option=com_content&task=view&id=22&Itemid=39.

większym formacie – odpowiednio 21 × 13,6 oraz 21,4 × 16,4 cm. Z oczywistych względów tom z 1931 r. różni się również symboliką – nie ma orła cesarskiego, tylko wersję godła stosowaną w republice weimarskiej.

Źródła Ranglist pozyskanych przez Książnicę

Książnica Kopernikańska posiada Ranglisty pochodzące z trzech różnych źródeł. W dwóch przypadkach chodzi jednak o pojedyncze egzemplarze. Ogromną większość tych roczników Książnica odziedziczyła po bibliotece Rady Miasta, której korzenie sięgają okresu nowożytnego¹⁹. Według wydanego katalogu biblioteka ta posiadała w swoich zbiorach następujące roczniki Ranglist: 1806 (dwa egzemplarze), 1817–1825, 1827, 1831–1831–1836, 1838–1841, 1843–1845, 1847–1848, 1850–1859 1861–1868²⁰. Księgozbiór ten został przejęty w całości, jednak z nieznanych przyczyn oba egzemplarze rocznika 1806 oraz roczniki 1817 i 1818 przez 90 lat nie zostały wprowadzone do katalogu Książnicy Kopernikańskiej²¹.

Drugim źródłem są zbiory znanego drukarza i bibliofila Walentego Fiałka, którego licząca kilkanaście tysięcy woluminów biblioteka ostatecznie trafiła do Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu²². Wśród nich znalazła się *Rang- und Quartier-Liste der Königlich Preußischen Armee für 1890*²³, najwyraźniej jednak nie została zidentyfikowana jako wolumin serii posiadanej przez bibliotekę. Została jednak sklasyfikowana jako książka, a nie czasopismo, jak pozostałe woluminy, odziedziczone po bibliotece Rady Miejskiej. Tym samym ma zupełnie inną od nich sygnaturę. Różnica ta zapewne wynika z oddzielnego inwentaryzowania spuścizny po Walentym Fiałku, jednak należałoby odnotować związek z pozostałymi rocznikami.

Ostatnia Ranglista w zbiorach Książnicy Kopernikańskiej to *Rangliste des Deutschen Reichsheeres. Nach dem Stande vom 1. Mai 1931*, Berlin b.d.w. Pochodzi ona z biblioteki niemieckiego konsulatu w Toruniu. Był to podręczny księgozbiór tej placówki, który służył pracy bieżącej. Z tych względów znajdowało się tam wiele tekstów będących zbiorami prawa. Pojawiały się jednak także książki o tematyce historycznej²⁴. Istnienie Ranglisty potwierdza, że były tam również publikacje z dziedziny wojskowości. Niestety, na obecnym etapie nie jest możliwe ustalenie, czy w księgozbiórze znajdował się tylko ten jeden rocznik.

Również i ta Ranglista została zakwalifikowana jako książka, jej sygnatura jest odrębna i nie ma żadnego odwołania do pozostałych roczników.

¹⁹ *Księga pamiątkowa uroczystego obchodu 60-lecia Książnicy Miejskiej im. M. Kopernika*, Toruń 1988, s. 27.

²⁰ *Katalog der Rathsbibliothek zu Thom*, Toruń 1896, s. 86.

²¹ Ich „odkrycie” należy zawdzięczać przypadkowi – w trakcie prac nad artykułem o garnizonie toruńskim wskutek błędu bibliotekarza współautor niniejszego tekstu zamiast rocznika 1827 otrzymał rocznik 1806, który został wydrukowany w 1827 r. Podczas zbierania materiałów do niniejszego tekstu – mimo zamówienia kompletu Ranglist – przez pomyłkę nie wydano rocznika 1806. Został on odnaleziony po zgłoszeniu problemu personelowi Informatorium. Wówczas okazało się, że w zbiorach znajdują się również – nieskatalogowane przez 90 lat! – roczniki 1817 i 1818.

²² Szerzej zob. H. Dzienis, *Walenty Fiałek (1852–1932), drukarz, księgarz i bibliofil*, [w:] *Zasłużeni ludzie Pomorza Nadwiślańskiego z okresu zaboru pruskiego*, Gdańsk 1979, s. 47–49.

²³ *Rang- und Quartier-Liste der Königlich Preußischen Armee für 1890*, Berlin b.d.w.

²⁴ T. Rabant, *Niemiecki konsulat w Toruniu w latach 1922–1939*, Toruń 2003, s. 48 i n.

Ze względu na specyfikę treści poszczególnych Ranglist, będących przecież *de facto* uporządkowanymi wykazami nazwisk, autorzy zdecydowali się jedynie na zaprezentowanie ogólnej charakterystyki zawartości poszczególnych roczników ze szczególnym uwzględnieniem wartości źródłowej omawianych fragmentów.

Odnaczenia

Ponieważ przy nazwisku każdego oficera wymienionym w danej *Rangliste* znajduje się wykaz posiadanych przez niego odznaczeń w formie symbolu graficznego lub skrótu literowego, każdorazowo na pierwszych stronach rocznika znalazły się wyjaśnienia znaczenia tychże odznaczeń. Oprócz oczywistego znaczenia tych informacji w badaniach biograficznych możliwe jest także ich wykorzystanie w falerystyce, a nawet historii wojskowej.

Warto tutaj nadmienić, że o ile w rocznikach do 1831 r. włącznie figurują odznaczenia polskie (*Königlich Pohlnische*) jak Order Orła Białego, Order św. Stanisława oraz Order Virtuti Militari (*Militair-Verdienst-Orden*)²⁵, to już w 1833 r. figurują one w spisie orderów rosyjskich (*Russische Kaiserlich-Königliche*), uszeregowane według znaczenia (np. Order Orła Białego na trzecim miejscu)²⁶. Jeszcze w 1861 r. wśród niemieckich oficerów był kawaler Orderu Virtuti Militari²⁷, później zaprzestano wykazywania tego odznaczenia.

Organizacja armii

We wszystkich posiadanych przez Książnicę Ranglistach, z wyjątkiem roczników 1806, 1890 oraz 1931, znajduje się wkładka przedstawiająca organizację Królewskiej Armii Pruskiej na stopie pokojowej. Znajdują się tam informacje o przynależności poszczególnych regimentów i samodzielnych batalionów do dywizji, tych zaś do korpusów, które z kolei (oprócz Korpusu Gwardii i Grenadierów – *Garde und Grenadier-Corps*) podporządkowane były poszczególnym armiom.

W posiadanych przez Książnicę Kopernikańską rocznikach 1890 oraz 1931 nie ma już schematu organizacyjnego Królewskiej Armii Pruskiej względnie Reichsheer. Można go jednak odtworzyć, gdyż przy każdym oddziale podana została przynależność do jednostek wyższego szczebla.

Niemniej jednak należy mieć na uwadze, iż Ranglisty były powszechnie dostępne, więc siłą rzeczy nie zawierały informacji tajnych i z tego względu nie mogą być traktowane jako źródło do odtworzenia organizacji wojennej. Przykładowo w *Rangliste* z 1914 r. większość dywizji składa się z dwóch brygad piechoty (po

²⁵ *Rang- und Quartier-Liste der Königlich Preußischen Armees für das Jahr 1831*, Berlin b.d.w., s. XII.

²⁶ *Rang- und Quartier-Liste der Königlich Preußischen Armees für das Jahr 1833*, Berlin b.d.w., s. XII.

²⁷ *Rang- und Quartier-Liste der Königlich Preußischen Armees und Marine für das Jahr 1861*, Berlin b.d.w., s. 14.

dwa pułki każda), brygady artylerii polowej oraz brygady kawalerii²⁸. Tymczasem w 1914 r. część brygad kawalerii weszła w skład jazdy samodzielnej, część zaś rozdzielono i utworzono z nich jazdę dywizyjną²⁹. Przekształceniom poddano też oddziały korpusne. Należy jednak podkreślić, że przynależność pułków do dywizji i tych do korpusów w początkowym okresie wojny pozostała jednak bez zmian³⁰.

Dyslokacja

Istotnym elementem każdej w zasadzie Ranglisty były informacje dotyczące pokojowej dyslokacji wojska w formie alfabetycznego wykazu garnizonów. Początkowo były one umieszczane na drugiej stronie wkładki zawierającej organizację wojska. Niemniej jednak już w roczniku 1850³¹, najprawdopodobniej ze względu na brak miejsca, zostały one umieszczone na „zwykłych” stronach *Rangliste*. Taka forma przetrwała do wybuchu I wojny światowej. Stosowana była również w rocznikach z okresu międzywojennego.

Wykazy te swoją szczegółowością schodziły do szczebla kompanii (w artylerii baterii; w kawalerii szwadronu). Widoczne jest więc wysyłanie regimentów czy baonów, zdarzające się zwłaszcza w różnych bardziej burzliwych okresach, jak np. skierowanie 33. Regimentu Piechoty z Grudziądza do osłony granicy Wielkiego Księstwa Poznańskiego w związku z wybuchem powstania listopadowego³². Natomiast odkomenderowania mniejszych pododdziałów niestety nie dają się wysledzić za pomocą *Rangliste*.

Roczniki oficerskie stanowią zatem doskonały punkt wyjścia do badań nad dziejami garnizonu, gdyż dzięki nim wiadomo np., jakich historii pułkowych należy poszukiwać, a w nich z kolei znajdują się stosunkowo dokładne opisy nie tylko działań wojennych, ale także życia codziennego w poszczególnych garnizonach.

Listy starszeństwa

Listy starszeństwa są wykazami oficerów uszeregowanych według stopni, a w ramach tego samego stopnia według starszeństwa, tj. kolejności patentu na dany stopień³³. W ten sposób można stosunkowo łatwo przeprowadzić badania statystyczne dotyczące liczebności poszczególnych stopni oficerskich. Porównując zaś kilka list ze sobą, można odtworzyć awanse poza kolejnością, świadczące o wysokich kwalifikacjach bądź... wystarczających koneksjach.

²⁸ *Rangliste der Königlich Preußischen Armee und des XIII. (Königlich Württembergischen) Armeekorps für 1914*, Berlin b.d.w., s. 47–114.

²⁹ Zob. np. *Weltkampf um Ehre und Recht*, T. 6: *Die Organisationen der Kriegsführung*, cz. 1, Leipzig–Berlin b.d.w., s. 7–17; J. Centek, *Kawaleria niemiecka w latach 1918–1921 [w:] Do szarży marsz, marsz... Studia z dziejów kawalerii*, red. A. Smoliński, T. 1, Toruń 2010, s. 482–484.

³⁰ Sytuacja zmieniła się dopiero na przełomie 1914/1915 r., kiedy to dokonano redukcji piechoty dywizyjnej z czterech do trzech regimentów (zob. np. *Histories of the two hundred and fifty-one divisions of the German Army which participated in the war (1914–1918)*, Washington 1920).

³¹ Zmiana mogła zajść już w roczniku 1849, ale niestety Książnica Kopernikańska go nie posiada.

³² J. Centek, *Skład garnizonu Grudziądza 1772–1920*, Rocznik Grudziądzki, R. 16: 2005, s. 36.

³³ Nie jest to jednoznaczne z datą przyznania patentu, gdyż w siłach zbrojnych praktykuje się czasem nadawanie patentów z wsteczną datą starszeństwa.

Listy starszeństwa pojawiły się w roczniku 1844 i obejmowały wszystkich oficerów, tj. starszych i młodszych. Zapewne w związku z rozbudową armii, a co za tym idzie wzrostem liczebności korpusu oficerskiego, w 1853 r. zdecydowano się ograniczyć je tylko do oficerów starszych, tj. od stopnia majora (włącznie) w górę. Sytuacja taka utrzymała się w zasadzie do wybuchu I wojny światowej, z tym że epizodycznie – od roku 1865 do początków lat 70. XIX w. obejmowały również starszych oficerów marynarki.

Wykaz podtytułów Ranglist zawierających listy starszeństwa znajduje się w poniższej tabeli.

Tabela 2. Podtytuły poszczególnych Ranglist ze zbiorów Książnicy Kopernikańskiej, informujące o listach starszeństwa

Roczniki	Oryginalne brzmienie podtytułu	Polskie tłumaczenie podtytułu
1844, 1845, 1847, 1848, 1850, 1851, 1852	Nebst den Anciennetäts-Listen der Generalität, Stabs- und Subaltern-Officiere	Wraz z listami starszeństwa, generalicji, oficerów starszych i młodszych
1853, 1854, 1855, 1856, 1857, 1858, 1859	Nebst den Anciennetäts-Listen der Generalität und Stabs-Officiere	Wraz z listami starszeństwa generalicji i oficerów starszych
1861, 1862, 1863, 1864	Nebst den Anciennetäts-Listen der Generalität und Stabs-Offiziere*	
1865, 1866, 1867	Nebst den Anciennetäts-Listen der Generalität und der Stabs-Offiziere der Armee und der Flagg- und Stabs-Offiziere der Marine	Wraz z listami starszeństwa generalicji i oficerów starszych Armii oraz admirałów i oficerów starszych Marynarki
1868	Egzemplarz ze zbiorów Książnicy Kopernikańskiej nie ma strony tytułowej	
1890	Mit den Anciennetäts-Listen der Generalität und der Stabs-Offiziere	Z listami starszeństwa generalicji i oficerów sztabowych

* W oryginale jedynie zmiana pisowni z archaicznej *Officiere* na stosowaną również współcześnie *Offiziere*.

Należy wspomnieć, że Ranglisty z okresu międzywojennego, a więc również i posiadana przez Książnicę z 1931 r., miały listy starszeństwa wszystkich oficerów wojsk lądowych, mimo że nie zostało to zaznaczone odpowiednim podtytułem. Możliwość umieszczenia wszystkich oficerów na listach starszeństwa wynikała oczywiście ze znacznej redukcji liczebności korpusu oficerskiego.

Landwehra

Pierwotnie termin „Landwehra” oznaczał pospolite ruszenie wszystkich zdolnych do noszenia broni. Na mocy ustawy o sile zbrojnej z 1814 r. funkcjono-

wała ona obok armii stałej i landszturmu jako jeden z elementów wojsk lądowych. Landwehra dzieliła się na dwie części. Pierwsza składała się z nieprzeszkolonych mężczyzn w wieku 20–25 lat oraz rezerwistów w wieku 26–32 lat. Kadry oficerskie stanowili głównie jednorocznicy ochotnicy. Była ona przeznaczona do wspierania armii stałej w działaniach wojennych. Druga Landwehra zaś obejmowała wszystkich mężczyzn zdolnych do noszenia broni do 39. roku życia, którzy w razie wojny mieli pełnić głównie służbę garnizonową³⁴.

Wykazy kadr regimentów Landwehry występują we wszystkich posiadanych przez bibliotekę Ranglistach oprócz roczników 1806 oraz 1931. W tym ostatnim roczniku wykaz taki nie miał prawa się pojawić, gdyż formalnie, według paragrafów traktatu wersalskiego Niemcy nie mogli posiadać rezerw przeszkolonej kadry³⁵. Przepisu tego oczywiście nie przestrzegano, a wykazy kadry oficerskiej dla przewidzianych do wystawienia w razie wojny jednostek Grenzschtzu istniały, jednak z oczywistych względów miały one najwyższą gradację tajności³⁶.

W pierwszych rocznikach nie ma wprowadzonego podziału regimentów Landwehry, dopiero w 1822 r. pogrupowano je na „gwardyjskie” oraz „prowincjonalne”. Następnie – od 1852 r. – dzielono je na „piechotę, artylerię i pionierów” (w 1852 r. doszły jeszcze „tabory”) oraz „kawalerię”, w praktyce jednak w pierwszej kategorii znajdowały się jedynie regimenty piechoty. W 1868 r. już nie było podziału Landwehry, w spisie figurowały jedynie regimenty piechoty.

Niestety, Książnica Kopernikańska ma znaczną lukę w swoich zbiorach, obejmującą istotne lata rozwoju Królewskiej Armii Pruskiej. Sięga ona aż od rocznika 1868 do 1890. W *Rangliste* w tym długim okresie zaszły daleko idące zmiany. Dotyczą one również i Landwehry. Rocznik 1890 zawiera wykaz oddziałów Landwehry, obejmujących wszystkie bronie.

Wykazy Landwehry są istotne nie tylko ze względu na badania biograficzne, umożliwiające śledzenie choćby miejsca zamieszkania oficerów, ale mogą także posłużyć do oceny potencjału wojennego Królewskiej Armii Pruskiej. Przecież liczba kadr regimentów Landwehry istniejących na stopie pokojowej nie pozostawała bez związku z planowaną liczebnością wojska po ogłoszeniu mobilizacji.

Reklamy

Nie bez znaczenia dla badaczy są zamieszczane w rocznikach oficerskich reklamy. Początkowo wprawdzie były to jedynie informacje wydawnictwa, zawierające wykazy książek wydrukowanych oraz zapowiedzi nowych. Z racji profilu oficyny oraz specyficznego grona odbiorców Ranglist są to książki o tematyce militarnej – zarówno z zakresu historii wojskowej, jak i sztuki wojennej. O ile same tytuły można zapewne znaleźć w bibliografiach, o tyle np. dla badaczy dziejów książki istotną informacją jest cena, za jaką były oferowane, zwłaszcza że nie była ona stała przez cały okres pozostawania danej publikacji w ofercie. Zdarzały

³⁴ *Handbuch der neuzeitlichen...*, T. 1: *Wehrpolitik und Kriegführung*, Berlin–Leipzig 1936, s. 468 i n.

³⁵ Zob. *Gesetz über den Friedensschluß zwischen Deutschland und den alliierten und assoziierten Mächtern*, Reichsgesetzblatt, 1919, nr 140, art. 173–178, s. 931–935.

³⁶ Np. BA-MA, RH 53-4/35, Ergänzungsführer. Gr Abschn Kdo 34. Infanterie.

się na przykład promocje starszych tytułów. Dotyczy to praktycznie wszystkich Ranglist z 1. połowy XIX w. Z ciekawszych ofert można wymienić atlas z planami „współczesnych bitew” (przy czym poszczególne mapy można było zamówić osobno)³⁷ czy album orderów noszonych przez oficerów Królewskiej Armii Pruskiej³⁸.

Około połowy XIX w. (wśród Ranglist w zbiorach Książnicy Kopernikańskiej dotyczy to rocznika 1847³⁹) nastąpiła istotna zmiana treści reklam. Zamiast książek pojawiały się elementy uzbrojenia (pałasze, szable) oraz umundurowania, oferowane głównie przez firmę Mohr & Speyer. Inni producenci występowali jedynie sporadycznie. Ogłoszenia te mają dużą wartość dla badaczy umundurowania, gdyż zawierają nie tylko wykazy elementów umundurowania i częściowo uzbrojenia, ale także ich ceny.

Bardzo szybko – w przypadku Ranglist posiadanych przez Książnicę Kopernikańską od 1850 r.⁴⁰ – pojawił się rozbudowany dział reklam, zawierający zarówno wydawnictwa, jak i elementy umundurowania i wyposażenia. Spośród roczników z 2. połowy XIX w., które znajdują się w zbiorach Książnicy Kopernikańskiej, tylko pojedyncze sztuki są pozbawione tego działu.

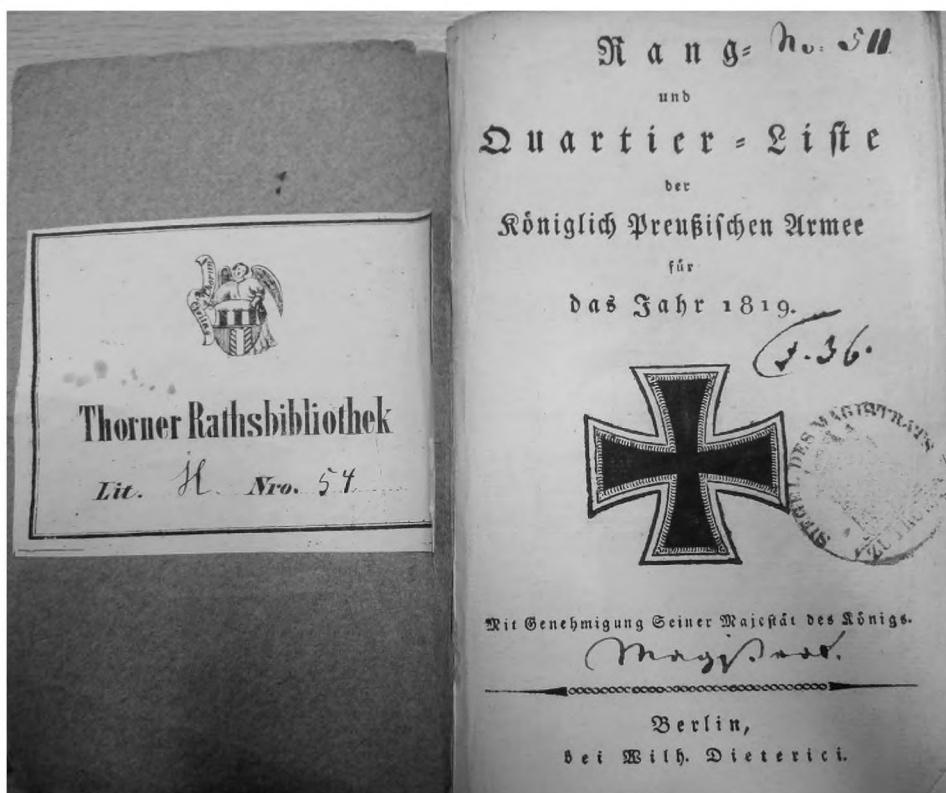
Wyraźna różnica wystąpiła w okresie międzywojennym. *Rangliste* z 1931 r. zawiera aż 12 stron ogłoszeń oraz jedną stronę ze spisem treści wszystkich reklamodawców. O ile zakres tematyczny reklam się rozszerzył (oprócz książek i elementów umundurowania pojawiły się reklamy cygar, ubezpieczeń czy firm przewodzkowych), to ich wartość poznawcza raczej spadła. Nie ma już wykazów elementów munduru, a ceny podawane są jedynie sporadycznie.

³⁷ *Rang- und Quartier-Liste der Königlich Preußischen Armee für das Jahr 1836*, Berlin b.d.w., b.n.s.

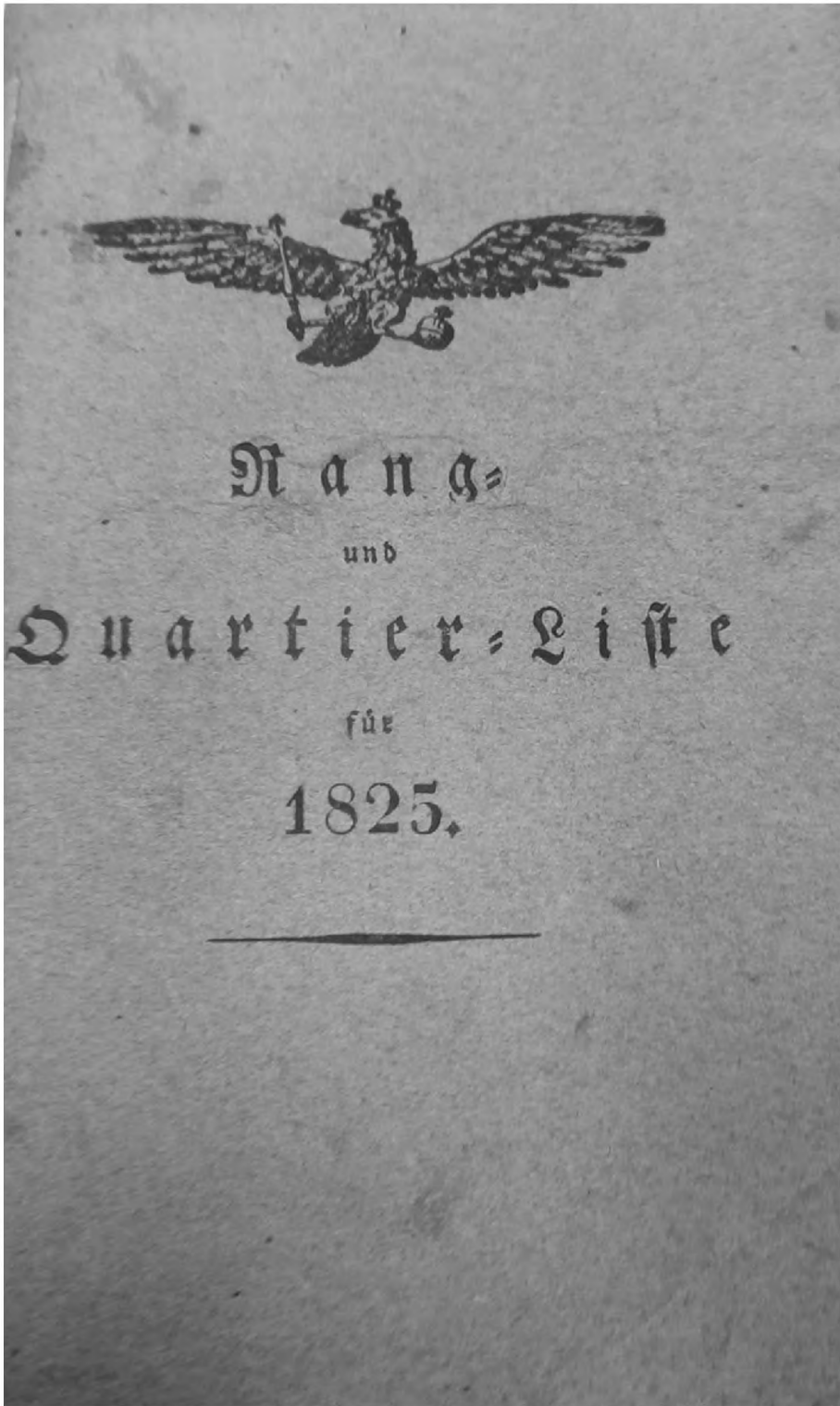
³⁸ *Rang- und Quartier-Liste der Königlich Preußischen Armee für das Jahr 1840*, Berlin b.d.w., b.n.s.

³⁹ *Rang- und Quartier-Liste der Königlich Preußischen Armee für das Jahr 1847*, Berlin b.d.w., b.n.s.

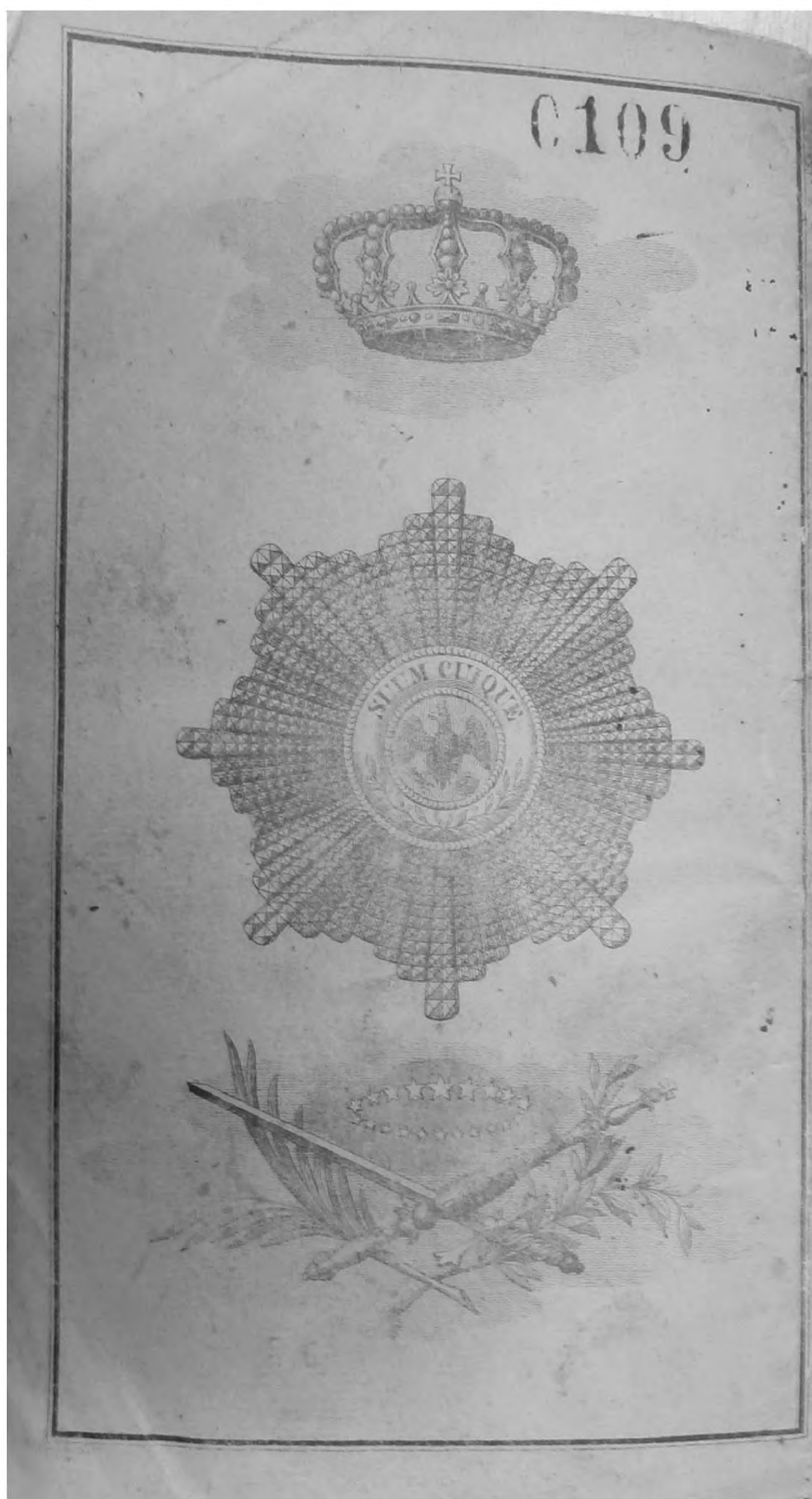
⁴⁰ *Rang- und Quartier-Liste der Königlich Preußischen Armee für das Jahr 1850*, Berlin b.d.w., b.n.s.

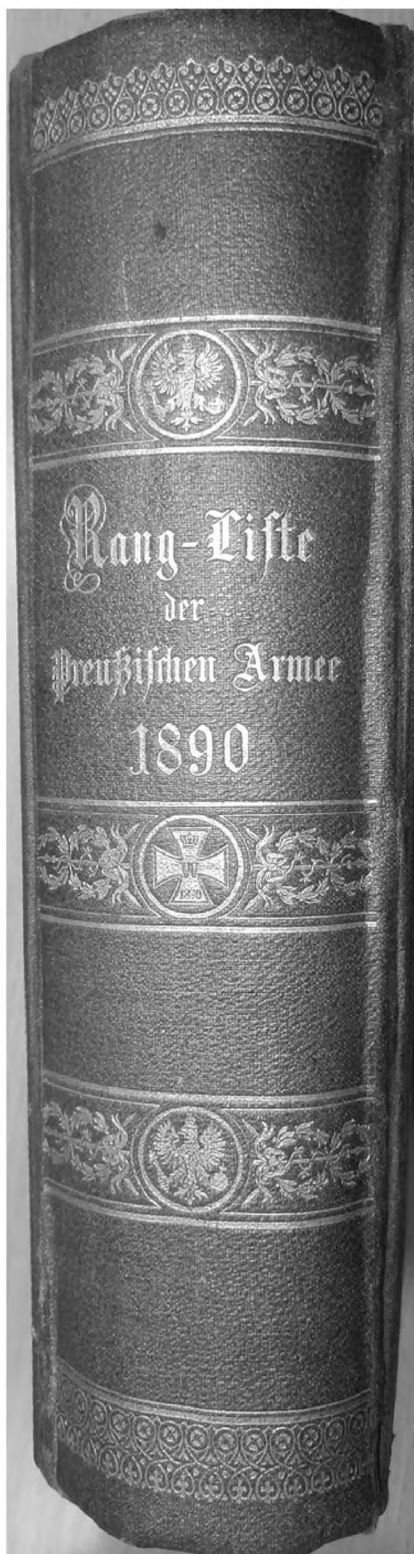
Rang- und Quartier-Liste der Königlich Preussischen Armee für das Jahr 1819, strona tytułowa

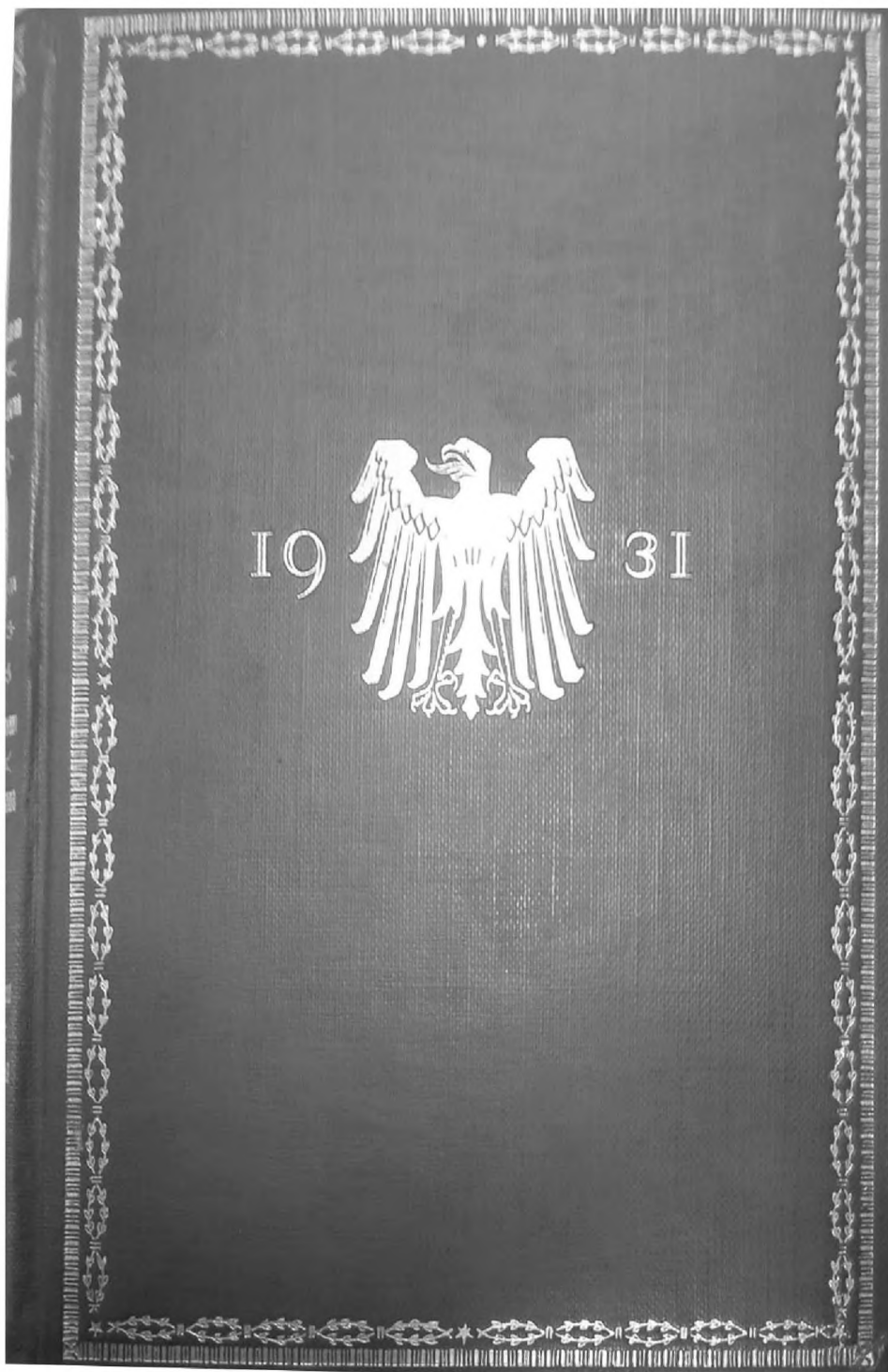
Rang- und Quartier-Liste der Königlich Preußischen Armee für das Jahr 1825, przednia strona okładki

Rang- und Quartier-Liste der Königlich Preussischen Armee für das Jahr 1838, tylna strona okładki

Rang- und Quartier-Liste der Königlich Preussischen Armee für das Jahr 1890, grzbiet

Rangliste des Deutschen Reichsheeres 1931, przednia strona okładki

Summary

Old rarities – German officers' annals (Ranglisten) in the collections of the Copernicus Library

From the very beginning of the existence of Prussia, the army was highly respected by citizens, and the rulers made a persistent effort to increase the army's effectiveness. One of the characteristic features of the Prussian military conduct was the fact that each year a list of officers from all military units was issued; it included information about the army's structure or dislocation. Next to each officer's name there appeared not only information about his current rank or posting, but also about the date of his commission or the military decorations he possessed.

The article presents the specific nature and history of the Prussian officers' annals and examines the content and formal features of the volumes owned by the Copernicus Library. Emphasis is given to revealing their source, value for historians. It also includes a description of how the officers' annals became part of the collections of the library.

Zusammenfassung

Verstaubte Raritäten – deutsche Ranglisten in den Sammlungen der Kopernikus-Bücherei

Vom Anfang des Bestehens Preußens erfreute sich die Armee großer Achtung unter den Staatsbürgern. Auch die einzelnen Herrscher bemühten sich, ihre Kampfeffizienz zu steigern. Für das preußische Militär war charakteristisch, dass sie jährlich ein Verzeichnis der Offiziere aus allen Truppen erstellte. Die Aufstellung enthielt auch Informationen zur Struktur bzw. zur Verteilung der Streitkräfte. Die einzelnen Offiziersnamen wurden ergänzt durch solche Angaben wie: aktueller Dienstgrad und aktuelle Dienstzuteilung, Ausstellungsdatum des Offizierspatents sowie verliehene militärische Auszeichnungen.

Der vorliegende Beitrag informiert über die Spezifik und die Geschichte der preußischen Ranglisten. Der Autor analysiert auch den Inhalt und die formalen Eigenschaften dieser Bände, die sich in den Beständen der Kopernikus-Bücherei befinden, mit dem Hauptziel, ihren Wert als Quelle für historische Forschung aufzuzeigen. Es konnte ebenso festgestellt werden, auf welchen Wegen die Ranglisten in die Kopernikus-Bücherei gelangt sind.

U

Grzegorz Barecki, Anna Broda, Agnieszka Walc-Wiśniewska

dział Książnicy Kopernikańskiej w tworzeniu bibliografii narodowej

Trochę historii

Od 1 stycznia 2006 r. Wojewódzka Biblioteka Publiczna – Książnica Kopernikańska w Toruniu współtworzy elektroniczną bazę bibliograficzną „Artykuły z gazet i tygodników polskich (MARC21, 2005–)”. Stanowi ona część polskiej bieżącej bibliografii narodowej, została bowiem wyodrębniona z Bibliografii Zawartości Czasopism (dalej: BZCz). Baza dostępna jest w Internecie pod adresem: <http://mak.bn.org.pl/cgi-bin/makwww.exe?BM=26>.

Bibliografia Zawartości Czasopism opracowywana jest w Bibliotece Narodowej (dalej: BN) od 1947 r. Do końca 2004 r. wydawana była w formie drukowanej. W 1996 r. zaczęto tworzyć bibliografię także w formie elektronicznej (dyskietki i CD-ROM-y). Od 1998 r. można również korzystać z niej w Internecie. Obecnie BZCz dostępna jest w formie elektronicznej, jako baza danych na stronie BN, a od 2010 r. bieżące zeszyty w formacie plików PDF można ściągać ze strony BN.

BZCz rejestruje wszystkie czasopisma naukowe bez względu na częstotliwość ich ukazywania się. Wyjątek stanowią czasopisma z dziedziny wojskowości, medycyny i rolnictwa. Centralna Biblioteka Wojskowa opracowuje „Polską Bibliografię Wojskową”, Główna Biblioteka Lekarska – „Polską Bibliografię Lekarską”, a Centralna Biblioteka Rolnicza koordynuje prace nad rolniczą bazą bibliograficzną: „System Informacji o Gospodarce Żywnościowej”. BZCz nie obejmuje artykułów z dziedziny bibliologii – te są rejestrowane w „Polskiej Bibliografii Bibliologicznej” i „Bibliografii Bibliografii Polskich”. Wreszcie artykuły z zakresu nauk technicznych dostępne są w „Bazie danych o zawartości polskich czasopism technicznych”, tworzonej przez konsorcjum instytucji naukowych.

Oprócz czasopism naukowych BZCz rejestruje ogólnopolskie miesięczniki i kwartalniki społeczno-kulturalne oraz literackie. Do końca 2001 r. obejmowała również ogólnopolskie tygodniki i dwie gazety – „Rzeczpospolitą” i „Gazetę Wyborczą”.

Po 1989 r. znacząco wzrosła liczba wydawanych gazet i tygodników. BZCz w 1996 r. obejmowała 958 periodyków, a w roku 2001 już 1380 tytułów czasopism. Coraz więcej miejsca zaczęły zajmować w BZCz artykuły, które nie mają charakteru naukowego. Artykuły publicystyczne w 2000 r. stanowiły ponad 20% objętości bibliografii. Ich opracowywanie wymagało coraz więcej czasu, co bezpośrednio spowalniało pracę nad czasopismami naukowymi. Wszystko to sprawiło,

że Instytut Bibliograficzny BN miał zamiar zrezygnować od 2002 r. z rozpisywania w BZCz artykułów z gazet i tygodników¹.

Ostatecznie jednak w 2002 r. podzielono BZCz na dwie części. Postanowiono bowiem, wobec protestów środowiska i użytkowników, że artykuły z gazet i tygodników będą dalej rozpisywane, ale znajdą się w odrębnej bazie bibliograficznej. Przeszto natomiast zamieszczać artykuły z prasy w wersji drukowanej BZCz.

Powstały dwie bazy bibliograficzne:

- 1) artykułów z czasopism polskich,
- 2) artykułów z gazet i tygodników polskich.

Obie bazy zawierają opracowane artykuły od 1996 r. Były tworzone w formacie MARC BN do końca 2004 r. Bazy są dostępne bezpłatnie przez Internet:

- baza: „Artykuły z czasopism polskich (MARC-BN, 1996–2004)” – pod adresem: <http://mak.bn.org.pl/cgi-bin/makwww.exe?BM=3>;
- baza: „Artykuły z gazet i tygodników polskich (MARC-BN, 1996–2004)” – pod adresem: <http://mak.bn.org.pl/cgi-bin/makwww.exe?BM=20>.

Baza artykułów z czasopism (1996–2004) zawiera 395 318 dokumentów i odnotowała 1 244 541 odwiedzin². Uwzględniono w niej artykuły z 1800 czasopism. Baza artykułów z gazet i tygodników (1996–2004) zawiera 104 697 dokumentów i odnotowała 484 159 odwiedzin. W bazie uwzględniono tylko dwa dzienniki: „Rzeczpospolitą” i „Gazetę Wyborczą” oraz 22 tygodniki.

W 2005 r. Instytut Bibliograficzny przeszedł na format MARC 21. Utworzono dwie nowe bazy, również dostępne bezpłatnie w Internecie:

- 1) baza: „Artykuły z czasopism polskich (MARC 21, 2005–)” – pod adresem: <http://mak.bn.org.pl/cgi-bin/makwww.exe?BM=25>;
- 2) baza: „Artykuły z gazet i tygodników polskich (MARC 21, 2005–)” – pod adresem: <http://mak.bn.org.pl/cgi-bin/makwww.exe?BM=26>.

Dużym udogodnieniem dla czytelników jest FIDKAR – „Multiwyszukiwarka dla Komputerowych Baz Bibliotecnych”. Dzięki niej użytkownicy za pomocą jednego zapytania mogą przeszukiwać wszystkie cztery bazy bibliograficzne BZCz jednocześnie:

1. Artykuły z czasopism polskich (MARC-BN, 1996–2004)
2. Artykuły z gazet i tygodników polskich (MARC-BN, 1996–2004)
3. Artykuły z czasopism polskich (MARC 21, 2005–)
4. Artykuły z gazet i tygodników polskich (MARC 21, 2005–) – czyli Wspólna Baza Prasy (dalej: WBPr).

Multiwyszukiwarka dostępna jest na stronie BN: <http://mak.bn.org.pl/fidkar/bzcz.html>.

¹ J. Sadowska, *Jaka „Bibliografia Zawartości Czasopism”?*, Bibliotekarz, 2001, nr 9, s. 16–19.

² Wszystkie dane w tekście: stan na dzień 27 III 2013 r.

Początki Wspólnej Bazy Prasy

W styczniu 2005 r. kierownik Instytutu Bibliograficznego Jadwiga Sadowska i dyrektor BN Michał Jagiełło wystąpili z projektem zmian w opracowywaniu BZCz.

Na naradzie Krajowej Rady Bibliotecznej i dyrektorów wojewódzkich bibliotek publicznych Jadwiga Sadowska przedstawiła „Informację o stanie i zamierzeniach wobec Bibliografii Zawartości Czasopism”. Informacja ta poświęcona była zasadom doboru i selekcji czasopism do BZCz – kolejno czasopism naukowych, dalej gazet, tygodników i dwutygodników i w końcu innych wydawnictw periodycznych.

Przypomniano, że BZCz w przeszłości uwzględniała zwykle jedną (górną) gazetę centralną, natomiast do tygodników opracowywano kilka tytułów (górną kilkanaście) spośród kilkuset wychodzących. Jednocześnie tych kilka gazet i tygodników to aż 20% rekordów bibliograficznych, reszta pochodzi z 1300 rejestrowanych czasopism naukowych, fachowych, popularnonaukowych, społeczno-kulturalnych i literackich.

Konkluzją informacji była zapowiedź całkowitej rezygnacji z rejestracji gazet, tygodników i dwutygodników przez BN, gdyż opracowywanie bazy wymagało zbyt dużego nakładu pracy. Dodatkowo przyczyną rezygnacji była stała krytyka doboru tytułów właśnie tej grupy czasopism ze strony polityków i publicystów.

W kwietniu 2005 r. dyrektor BN ponownie zawiadomił dyrektorów bibliotek wojewódzkich o zamiarze rezygnacji z opracowywania gazet i tygodników od 1 stycznia 2006 r. Jednocześnie, ze względu na popularność i użyteczność bazy artykułów z gazet i tygodników polskich, zaproponował wspólne jej tworzenie w przyszłości. Nie był to nowy pomysł – pierwsza taka propozycja padła już w 2002 r. Był to jednak czas, gdy informatyzacja bibliotek dopiero raczkowała i wobec braku technicznych możliwości inicjatywa ta nie została wówczas wdrożona w życie.

Do pisma dyrektora BN został dołączony „Projekt wspólnej bazy danych dla artykułów z gazet i tygodników” przygotowany przez Jadwigę Sadowską. Powołano się na przykłady Litwy, Czech i Finlandii i zaproponowano bibliotekom wojewódzkim wspólne tworzenie bazy artykułów z gazet i tygodników. Baza stałaby się własnością wszystkich uczestniczących w projekcie bibliotek. Każda biblioteka sama wybierałaby czasopisma do opracowywania i odpowiadałaby za ich prenumeratę. BN przeprowadziłaby szkolenia dla wytypowanych pracowników i od stycznia 2006 r. rozpoczęłoby się wspólne tworzenie bazy. Rekordy miały być opracowywane w formacie MARC 21, stosowany byłby Język Haseł Przedmiotowych (dalej: JHP). Dołączono ankietę, w której zaproponowano 18 bibliotekom 30 tytułów gazet i tygodników do wyboru według własnego uznania³.

Dnia 31 maja 2005 r. odbyło się w BN robocze spotkanie w sprawie WBPr. Na naradzie omówiono szczegółowo zagadnienia techniczne i organizacyjne współpracy.

³ J. Sadowska, *Dwa lata wspólnej bazy artykułów prasowych*, Bibliotekarz, 2008, nr 1, s. 9–10.

Okazało się, że pozytywnie na propozycję BN odpowiedziało tylko 10 wojewódzkich bibliotek publicznych:

- Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Josepha Conrada Korzeniowskiego w Gdańsku,
- Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Witolda Gombrowicza w Kielcach,
- Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Krakowie,
- Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie,
- Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Łodzi,
- Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. E. Sukertowej-Biedrawiny w Olsztynie,
- Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Poznaniu,
- Wojewódzka Biblioteka Publiczna – Książnica Kopernikańska w Toruniu,
- Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy,
- Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. C. Norwida w Zielonej Górze.

Do projektu nie przystąpiły natomiast:

- Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Bydgoszczy,
- Książnica Podlaska w Białymstoku,
- Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Gorzowie Wielkopolskim,
- Biblioteka Śląska w Katowicach,
- Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Opolu,
- Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Rzeszowie,
- Książnica Pomorska w Szczecinie,
- Dolnośląska Biblioteka Publiczna we Wrocławiu.

Do projektu przyłączyła się za to Miejska Biblioteka Publiczna we Wrocławiu, która opracowuje wrocławski dodatek do „Gazety Wyborczej”.

Ustalono, że do bazy wejdzie 6 tytułów gazet i 15 tytułów tygodników (razem 21 periodyków). Tytuły rozdzielono pomiędzy poszczególne biblioteki. Zainteresowane biblioteki podjęły się również opracowywania lokalnych dodatków do „Gazety Wyborczej” (tab. 1).

Tabela 1. Wykaz czasopism rejestrowanych w WBPr w 2006 r.

Nowe Życie Gospodarcze Przekrój Gazeta Wyborcza (Trójmiasto)	WiMBP w Gdańsku
Puls Biznesu Newsweek Polska Gazeta Wyborcza (Kielce)	WBP w Kielcach
Tygodnik Powszechny Myśl Polska Gazeta Wyborcza (Kraków)	WBP w Krakowie
Niedziela Polityka Ozon Gazeta Wyborcza (Lublin)	WBP w Lublinie
Gazeta Polska Głos	WBP w Łodzi

Ciąg dalszy tabeli 1

Forum Najwyższy Czas	WBP w Olsztynie
Wprost Gazeta Wyborcza (Poznań)	WBP w Poznaniu
Gazeta Prawna Gazeta Bankowa Gazeta Wyborcza (Toruń)	Książnica Kopernikańska w Toruniu
Gazeta Wyborcza Rzeczpospolita	Biblioteka Narodowa
Nasz Dziennik Trybuna Gazeta Wyborcza (Stołeczna)	Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy
Gazeta Wyborcza (Wrocław)	MBP we Wrocławiu
Przegląd Gazeta Wyborcza (Zielona Góra)	WiMBP w Zielonej Górze

Oprócz rozdzielania czasopism pomiędzy poszczególne biblioteki poczyniono też ustalenia dotyczące zasad doboru i selekcji artykułów. Postanowiono nie uwzględniać w bibliografii artykułów mniejszych niż jedna strona formatu A4. Bez względu na objętość pomija się też: felietony, porady, ustawy, rozporządzenia, artykuły promocyjno-reklamowe. Szczególną uwagę postanowiono zwrócić na opracowywanie tekstów literackich, recenzji książek, przedstawień, filmów, wywiadów, polemik i artykułów biograficznych, ze względu na częstotliwość wykorzystywania ich przez czytelników i ponadczasowy charakter. Anna Szymańska-Sielużycka, kierownik Zakładu Technologii Informatycznych BN, przedstawiła współpracującym bibliotekom „Warunki techniczno-organizacyjne bazy danych dla artykułów”. Dawały one bardzo dużą swobodę bibliotekom – przede wszystkim z racji tego, że nie wszystkie pracują w systemie MAK, ale bardzo często używają innych systemów komputerowych. Informatycy z BN prosili tylko o dokładne podanie formatu zapisu oraz sposobu kodowania polskich i obcych liter, a potem o trzymanie się własnych ustaleń.

We wrześniu pracownicy Zakładu BZCz przeprowadzili szkolenia dla pracowników współpracujących bibliotek. Szkolenia te powtórzono w czerwcu 2006 r. Program szkoleń obejmował zasady opisu formalnego i rzeczowego, doboru i selekcji artykułów. Zagadnienia te omawiano, ilustrując wykład wieloma praktycznymi przykładami. W październiku 2005 r. biblioteki przestały testowe pliki z próbnymi opisami do BN. Pracownicy Zakładu BZCz odesłali poprawione rekordy bibliograficzne. Cały czas można się było konsultować z BN indywidualnie – telefonicznie lub za pomocą poczty elektronicznej. Należy podkreślić zasługi pań: Aliny Giedrojć-Kwiatkowskiej, Beaty Wieczorkowskiej, Joanny Rowińskiej i Grażyny Jaroszewicz w zakresie opieki merytorycznej.

Współpracujące biblioteki zaczęły tworzyć WBPr od 1 stycznia 2006 r. Zasady jej funkcjonowania reguluje „Porozumienie o współpracy w zakresie tworzenia wspólnej bazy danych artykułów z gazet i tygodników”. BN zawarła takie porozumienie z każdą z bibliotek oddzielnie. Te zaś zobowiązały się do

przesyłania danych zgodnie z częstotliwością ukazywania się czasopism, czyli w przypadku dzienników codziennie, a w przypadku tygodników – raz na tydzień. Za jakość opisów odpowiadają współpracujące biblioteki, które też we własnym zakresie prenumerują czasopisma wchodzące do bazy. BN odpowiada natomiast za organizowanie niezbędnych szkoleń, obsługę techniczną i dostępność bazy w Internecie. Baza posadowiona jest na serwerze BN i dostępna na jej stronach.

Ustalono, że baza jest własnością współpracujących bibliotek. W związku z tym BN zobowiązała się przychody ze sprzedaży danych rekompensować bibliotekom nieodpłatnym przekazywaniem danych z innych baz tworzonych przez BN. W 2007 r. zmieniono zasady wynagradzania bibliotek. Zamiast plików z danymi współpracujące biblioteki miały otrzymywać pieniądze uzyskane ze sprzedaży danych, w wysokości proporcjonalnej do liczby rekordów bibliograficznych wprowadzonych przez siebie do bazy. Ten sposób rozliczenia obowiązywał do końca 2012 r. W 2013 r. BN zrezygnowała ze sprzedaży danych z baz bibliograficznych, co było prawdopodobnie spowodowane niewielkim zainteresowaniem kupujących i minimalnym zyskiem, trudno bowiem sprzedać coś, co jest dostępne za darmo w Internecie. Niestety, tym samym współpracujące biblioteki zostały pozbawione jakiegokolwiek, nawet symbolicznej, gratyfikacji.

Udział Książnicy Kopernikańskiej

Wspólną Bazę Prasy w Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu opracowują pracownicy Działu Informacyjno-Bibliograficznego. Dział dzieli się na Sekcję Bibliografii Regionalnej i Sekcję Informacji. Dodatek regionalny do „Gazety Wyborczej” opracowywała koleżanka z Sekcji Bibliografii Regionalnej, w ramach prac nad „Bibliografią regionalną województwa kujawsko-pomorskiego”. Opracowywaniem tytułów ogólnopolskich zajmują się pracownicy Sekcji Informacji.

Każdy pracownik ma przydzielony osobny tytuł. Drugi tytuł jest opracowywany w przypadku urlopów czy zwolnień lekarskich. Opisy bibliograficzne są przesyłane do BN codziennie. Opisy wysyłane są w jednym pliku tekstowym pod nazwą „bzg.txt” (tab. 2). Cechą charakterystyczną rekordu w formacie tekstowym jest nieczytelność polskich znaków diakrytycznych. Nie jest to jednak błąd, tylko efekt ich kodowania. Pliki są wysyłane przed godziną 14.00. Dzięki temu po aktualizacji bazy jeszcze tego samego dnia po południu opracowane rano rekordy są już dostępne dla użytkowników w Internecie.

Tabela 2. Rekord w pliku tekstowym TXT

```
LDR %a+++++ %bn %ca %da %e+ %f+ %g2 %h2 %i+++++ %j7 %ki %l+ %m4500
008 %a130320 %ls %m2013 %n++++ %bpl %h++++ %c+ %pr %r++++ %s+ %f0 %t0
%g+ %w+
%j+ %i+ %epol %k+ %z+
015 %a2013/03/20
040 %aTor M %cTor M %ePNN
1001 %cTomasz Janik.
24510%aBudżetu państwa nie stał na dotowanie w tak znacznym stopniu
bezsportnych post@powaã / %cTomasz Janik ; rozm. przepr. Aneta Mo@cicka.
650 4%aOp@aty s@kowe %zPolska %yod 2001 r.
650 4%aNotariat %zPolska %yod 2001 r.
655 4%aWywiady
7001 %aMo@cicka, Aneta. %eRozm. przepr.
7731 %i// %tDziennik Gazeta Prawna. - %g2013, nr 56, dod. Prawnik, s. D2
999 %agbar
```

WBPr jest opracowywana od początku, aż do teraz, w systemie bibliotecznym MAK. Bibliografia regionalna, podobnie jak katalog Książnicy, jest opracowywana w systemie bibliotecznym PROLIB.

Tworzenie bazy artykułów z gazet i tygodników w odrębnym systemie nie stwarza żadnych komplikacji i problemów w funkcjonowaniu głównego systemu bibliotecznego Książnicy, jakim jest PROLIB. Każda baza, w tym także WBPr, ma własną specyfikę wynikającą z jej charakteru, zawartości, trybu powstawania i przeznaczenia. Na dodatek zmiany są uzgadniane ze wszystkimi współpracującymi bibliotekami.

Program MAK stworzony przez informatyków BN mimo swego wieku ma wciąż wiele plusów. Przede wszystkim jest darmowy. Bardzo łatwo wprowadza się do bazy nowe rekordy, jako że bibliotekarz pracuje tylko na jednym oknie. Trudności mogą wynikać w związku z melioracją bazy. Za meliorację wspólnej bazy odpowiada jednak BN. W przypadku zmian w formacie czy w przypadku zmiany haseł przedmiotowych opisy bibliograficzne poprawiane są przez pracowników Zakładu BZCz. Również gdy zostanie zauważony błąd w wysłanym już przez nas opisie, zwracamy się z prośbą o poprawienie pomyłki do bibliotekarzy z BN.

Na początku naszej współpracy opracowywaliśmy jeden dziennik: „Gazetę Prawną”, jeden tygodnik: „Gazetę Bankową” oraz regionalny dodatek do „Gazety Wyborczej”. Od 1 stycznia 2008 r. zrezygnowaliśmy, w porozumieniu z BN, z opracowywania dla potrzeb WBPr toruńskiego dodatku do „Gazety Wyborczej”. Artykuły zamieszczane w „Gazecie Wyborczej” w Toruniu miały charakter lokalny i w żadnym stopniu nie miały znaczenia ogólnopolskiego. Jeżeli w Toruniu odnotowywano wydarzenie rangi ogólnokrajowej, to i tak pisano o tym w głównym wydaniu. Zgodnie ze swoją misją Książnica Kopernikańska tworzy od wielu lat „Bibliografię regionalną województwa kujawsko-pomorskiego”. Opisy bibliograficzne z „Gazety Wyborczej” w Toruniu są umieszczane w bazie bibliografii regionalnej i uznaliśmy za bezcelowe powielanie ich jeszcze w bazie ogólnopolskiej.

We wrześniu 2009 r., po połączeniu „Dziennika” z „Gazetą Prawną”, zaczęliśmy opracowywać „Dziennik Gazetę Prawną”. Wcześniej „Dziennik” opracowywała Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy. Dzięki temu mieliśmy bogaty materiał bibliograficzny, na którym mogliśmy się wzorować. Od 1 stycznia 2010 r., kiedy to „Gazeta Bankowa” stała się miesięcznikiem, zaczęliśmy opracowywać „Tygodnik Solidarność”.

Przez osiem lat tworzenia WBPr pracowało nad nią wiele osób:

- Joanna Matczak – opracowywała „Gazetę Wyborczą” (Toruń),
- Lidia Klimaszewska – opracowywała „Gazetę Bankową”,
- Anna Broda – opracowywała „Gazetę Bankową”, a obecnie „Tygodnik Solidarność”,
- Grzegorz Barecki – opracowywał „Gazetę Prawną”, a obecnie „Dziennik Gazetę Prawną”.

Dzienniki i tygodniki

Liczba tytułów we Wspólnej Bazie Prasy mocno się zmieniła od 2006 r. Przestały się ukazywać „Ozon”, „Głos”, pojawił się „Dziennik”, który połączył się z „Gazetą Prawną”, „Nowe Życie Gospodarcze” i „Gazeta Bankowa” stały się miesięcznikami. Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy zaczęła opracowywać dziennik „Polska” (Metrop. Warsz.), WBPr w Krakowie tygodnik „Źródło”, WBPr w Łodzi tygodnik „Nasza Polska”⁴. W ostatnim czasie pojawiły się nowe tygodniki: „Do Rzeczy”, „Uważam Rze”, „Sieci”.

W 2011 r. współpracę z WBPr rozpoczęła Biblioteka Pedagogiczna w Zamościu. Jej pracownicy opracowują „Głos Nauczycielski”, „Najwyższy Czas” i „Sieci”. W 2012 r. do projektu przyłączyła się również Biblioteka Pedagogiczna im. gen. bryg. prof. Elżbiety Zawackiej w Toruniu. Jej pracownicy opracowują tygodnik „Forum”. Niestety, od 2012 r. w WBPr nie ukazują się już opisy z WBP w Olsztynie.

Obecnie w WBPr rejestrowanych jest 19 tygodników i 6 dzienników. Dodatkowo opracowywanych jest 8 dodatków lokalnych do „Gazety Wyborczej” (tab. 3) – przez te biblioteki, które wyraziły taką chęć.

Tabela 3. Wykaz czasopism rejestrowanych w WBPr w 2013 r.

Przekrój Gazeta Wyborcza (Trójmiasto)	WiMBP w Gdańsku
Puls Biznesu Newsweek Polska Gazeta Wyborcza (Kielce)	WBPr w Kielcach
Tygodnik Powszechny Źródło Gazeta Wyborcza (Kraków)	WBPr w Krakowie
Niedziela Polityka Gazeta Wyborcza (Lublin)	WBPr w Lublinie

⁴ J. Rowińska, *Opracowywanie artykułów prasowych – „Wspólna Baza BN i Bibliotek Publicznych”*, Bibliotekarz, 2010, nr 11, s. 14–17.

Ciąg dalszy tabeli 3

Gazeta Polska Myśl Polska Nasza Polska	WBP w Łodzi
–	WBP w Olsztynie
Wprost Gazeta Wyborcza (Poznań)	WBP w Poznaniu
Dziennik Gazeta Prawna Tygodnik Solidarność	Książnica Kopernikańska w Toruniu
Forum	BPed. w Toruniu
Gazeta Wyborcza Rzeczpospolita Bloomberg Businessweek Polska	Biblioteka Narodowa
Nasz Dziennik Polska (Metrop. Warsz.) Do Rzeczy Uważam Rze Gazeta Wyborcza (Stołeczna)	Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy
Gazeta Wyborcza (Wrocław)	MBP we Wrocławiu
Głos Nauczycielski Najwyższy Czas Sieci	BPed. w Zamościu
Przegląd Gazeta Wyborcza (Zielona Góra)	WiMBP w Zielonej Górze

Szkolenia

Od kilku lat w maju odbywa się w BN szkolenie na temat bibliografii artykułów z gazet i tygodników polskich. Pracownicy Działu Informacyjno-Bibliograficznego Książnicy Kopernikańskiej uczestniczyli dotychczas w pięciu spotkaniach w latach 2007–2011.⁵

Pierwsze z cyklu szkoleń objęło selekcję materiałów i opracowanie formalne oraz przedmiotowe. Alina Giedrojc-Kwiatkowska omówiła zasady doboru artykułów do WBP. Podkreśliła, że baza powiększa się w szybkim tempie, choć różnice między poszczególnymi bibliotekami w ilości opracowywanych dokumentów są znaczne. Postulowała również, żeby nie opracowywać małych artykułów – powinno się stosować kryterium jednej strony tekstu dla tygodników. Do bazy powinny być przesyłane artykuły jedynie o znaczeniu ogólnopolskim. Artykuły o charakterze lokalnym biblioteki mogą opracowywać na użytek tworzonych przez siebie bibliografii regionalnych.

BN zakłada, że WBP przeznaczona jest dla ogółu czytelników i opiera się na najpopularniejszych gazetach i tygodnikach, natomiast baza „Artykułów z czasopism polskich” ma charakter fachowy, naukowy i obejmuje trudno dostępne periodyki. BN zastrzegła sobie prawo do selekcji nadsyłanych przez biblioteki artykułów.

⁵ Autorzy artykułu brali osobiście udział w opisywanych naradach bibliografów w BN. Ze spotkań sporządzane były szczegółowe sprawozdania, które służą jako pomoc metodyczna w bieżącej pracy nad bibliografią.

Kolejną kwestią poruszoną przez Alinę Giedrojc-Kwiatkowską było opracowanie formalne i wymogi formatu MARC 21, m.in. zasady umieszczania autorów w polu 100, adnotacji w polu 520, numeracji serii w polu 440. Na koniec omówiono opracowanie rzeczowe, np. umieszczanie haseł osobowych w polu 600, haseł korporatywnych w polu 610 czy haseł geograficznych w polu 651.

Spotkanie w następnym roku zainicjowała Beata Wieczorkowska, kierownik Zakładu BZCz, mówiąc o opracowaniu rzeczowym. Zaproponowała, aby w polu 653 używać tematów, które nie występują jeszcze w kartotece wzorcowej JHP BN. Ostatecznie jednak ten pomysł nie wszedł w życie. Zasugerowała też, żeby używać rocznych określników chronologicznych dla potrzeb WBPr. Joanna Rowińska, kierownik Sekcji Opracowania Prasy, omówiła zasady umieszczania w polu 040 siglum biblioteki oraz podawania nazwisk dwuczłonowych w polu 600 i 653. Przypomniała, żeby nie stosować określników chronologicznych po nazwach nowych województw, po tematach Unia Europejska i kraje Unii Europejskiej. Wiele miejsca w prezentacji poświęciła zwłaszcza opisowi bibliograficznemu recenzji filmów fabularnych, filmów dokumentalnych, filmów prezentowanych na festiwalach, filmów powstałych w koprodukcji, opisowi bibliograficznemu inscenizacji teatralnych, przedstawień baletowych, spektakli telewizyjnych i zapowiedziom przedstawień. Następnie Alina Giedrojc-Kwiatkowska przedstawiła normy selekcji i doboru artykułów do WBPr. Stwierdziła, że nie należy opracowywać małych artykułów oraz felietonów. Selekcja powinna być ostra w przypadku tematyki politycznej, a łagodna w przypadku tematyki kulturalnej.

Podczas warsztatów w 2009 r. Anna Stolarczyk z pracowni JHP BN omówiła zasady tworzenia haseł zwłaszcza haseł osobowych, korporatywnych i tytułowych. Potem głos zabrała Beata Kaczmarek z Zakładu Technologii Informatycznych. Omówiła problemy z utrzymaniem i prowadzeniem WBPr. Przypomniała, aby przysyłać najwyżej jeden plik dziennie. Na koniec części pierwszej Magdalena Krynicka z Pracowni Teorii i Organizacji Bibliografii omówiła zmiany, jakie wprowadzono w formacie MARC 21, a które zaczną obowiązywać od 2010 r.

W drugiej części spotkania pracę nad bibliografią w swoich bibliotekach przybliżyły Urszula Cimoch z WBP w Poznaniu i Helena Skrzeczkowska z Biblioteki m. st. Warszawy. Prelegentki podzieliły się z pozostałymi uczestnikami swoimi wątpliwościami i problemami, na które napotykają w czasie prac bibliograficznych. Ich wystąpienie spotkało się z dużym odzewem i dało początek gorącej dyskusji.

W 2010 r. szkolenie dla bibliografów prasy połączone było ze szkoleniem dla bibliografów regionalnych. Danuta Mularska omówiła zagadnienia związane z „Opracowywaniem rzeczowym BZCZ”, Wanda Klenczon zajęła się „Zmianami w JHP BN i jego metodyce”, Beata Wieczorkowska przedstawiła „Informację o Wspólnej Bazie BN i Bibliotek Publicznych”. Następnie swoje doświadczenia w pracy nad bibliografią prasy w swoich bibliotekach omówili: Elżbieta Słoń z WBP w Kielcach, Justyna Nartowska z WBP w Krakowie, Bożena Lech-Jabłońska z WBP w Lublinie, Waldemar Tychek z WBP w Olsztynie oraz Małgorzata Ulanicka z WiMBP w Zielonej Górze. Spotkanie zakończyła Joanna Rowińska referatem „Zmiany w opracowaniu formalnym i rzeczowym w bazie PRASA”.

Spotkanie w 2011 r., poświęcone bibliografii artykułów z gazet i tygodników polskich, moderowała Beata Wieczorkowska. Renata Wójcik (Zakład BZCz) omówiła współczesne źródła informacji pomocne przy tworzeniu haseł osobowych – internetowe bibliografie narodowe (rosyjską, białoruską, ukraińską, holenderską, hiszpańską, francuską, izraelską).

Bartłomiej Włodarczyk (Pracownia JHP) przedstawił referat poświęcony hasłom formalnym, przypomniał, że po nich nie używamy określników geograficznych i chronologicznych. Te ostatnie wolno jednak zastosować w przypadku tematów z dziedzin sztuki i literatury.

Dorota Mularska (Zakład BZCz) omówiła kierunki zmian w opracowaniu rzeczowym. Zostały one spowodowane dążeniem BN do uporządkowania słownictwa i uproszczenia gramatyki JHP. Systematycznie usuwane i zastępowane współczesnymi odpowiednikami są terminy archaiczne, np. Młodzież szkolna → Uczniowie, Bezpieczeństwo i higiena pracy → Bhp; ujednocicane jest również słownictwo, np. Ochrona osób, Ochrona środowiska, Ochrona konsumentów. Preferowane są tematy wielowyrazowe, np. Komputery – przemysł → Przemysł komputerowy. Dla kategorii osób wprowadzane są hasła, np. Matematycy, Młodociani rodzice, Malarze polscy, podobnie jak dla typów obiektów, np. Bibliotekarstwo, ale Biblioteki akademickie, Biblioteki dziecięce, Biblioteki kościelne. Inne zmiany to m.in. zlikwidowanie określników formalnych – zastąpiły je tematy formalne w polu 655; ograniczenie określników chronologicznych po tematach formalnych; wprowadzenie określnika „w literaturze” dla omówienia motywów literackich w opracowaniach, np. Kobieta – w literaturze, Śląsk – w literaturze czeskiej; zastąpienie zlikwidowanego określnika formalnego „ikonografia” określnikami rzeczowymi „w fotografii”, „w sztuce”, np. Kobieta – w fotografii, Kobieta – w sztuce polskiej.

Joanna Rowińska rozpoczęła wystąpienie od informacji, jak należy rozpisywać artykuły z dodatków: podaje się je bez cudzysłowu i bez podtytułów, dodatek jednorazowy można opracować jako całość – jako jeden artykuł. Następnie omówione zostały szczegółowo zasady opracowywania recenzji książek, filmów i przedstawień teatralnych. Przedstawione również zostały zasady wykorzystywania pola 520 – pola adnotacji.

Anna Olszak z WiMBP w Gdańsku zaprezentowała metody opracowywania WBP w jej bibliotece i problemy, na które napotyka w jego trakcie.

Ostatni z referatów „Wspólna Baza Prasy 2006–2011. Sześć lat doświadczeń Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej – Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu” przygotowany został przez Annę Brodę i Grzegorza Bareckiego z Działu Informacyjno-Bibliograficznego WBP-KK⁶.

Naradę zakończyła dyskusja. W jej trakcie padła propozycja zastąpienia JHP słowami kluczowymi, alternatywnym rozwiązaniem jest szersze niż dotąd wykorzystanie pola 520 (adnotacje) i pola 653 (hasła niekontrolowane).

Pracownicy Działu Informacyjno-Bibliograficznego Książnicy Kopernikańskiej pozostawali w ciągu wielu lat współpracy również w ciągłym kontakcie z Za-

⁶ G. Barecki, A. Broda, *Wspólna Baza Prasy 2006–2011. 6 Lat Doświadczeń WBP – Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu*, Blog Działu Informacyjno-Bibliograficznego WBP-KK w Toruniu [online], [dostęp 27 III 2013]. Dostępny w World Wide Web: <http://informatorium.kszaznica.torun.pl/wspolna-baza-prasy-6-lat-doswiadczzen-wbp-kk/>.

kładem BZCz za pomocą poczty elektronicznej. Szczególnie należy podkreślić zasługi Joanny Rowińskiej, która czuwa nad WBPr i jest w stałym kontakcie ze wszystkimi pracującymi nad nią bibliotekarzami. Zebranych zostało przez ten czas wiele uwag i wskazówek dotyczących opracowania formalnego i rzeczowego. Oto kilka najważniejszych i najbardziej przydatnych:

1. W opisie formalnym pomijamy współpracowników.
Nie ma konstrukcji Kowalski, Jan – Współpraca.
Współpracowników nie wymieniamy też w polu 245.
2. Nie stosujemy w odniesieniu do autorstwa określników typu „przygotował”.
W takich wypadkach używamy „Oprac.”
3. Odsyłacze od podwójnych nazwisk oraz inne formy nazwy autora (np. dla nazwisk transliterowanych) dajemy zawsze w polu 720, a nie 700.
W przypadku haseł przedmiotowych w polu 653.
W polu 653 są wskaźniki (.1).
4. W polu 245 część „Cz.” piszemy zawsze dużą literą.
5. Należy stosować adnotacje w przypadku opisów, gdy ani tytuł, ani hasła przedmiotowe nie oddają dokładnie tematu.
Warto wówczas w polu 520 dopisać zdanie wyjaśniające i podające szczegóły.
6. Po hasłach typu „Postępowanie...” (np. administracyjne, ale dotyczy to wszystkich postępowań) nie używamy określnika „prawo”.
Konstrukcja wygląda następująco:
Postępowanie cywilne – Polska – stan na 2013 r.
Postępowanie sądowe – Polska – stan na 2013 r.
7. Nie używamy konstrukcji „Prawo wspólnotowe europejskie – stosowanie – Polska”.
Aby oddać zależność między prawem wspólnotowym a prawem krajowym, stosujemy temat „Prawo krajowe a prawo wspólnotowe europejskie”.
8. W niżej przedstawionej konstrukcji nie stosujemy określników chronologicznych:
„Temat – prawo – projekty – Polska”.
9. Po nazwach województw nie podajemy określników chronologicznych.
10. Określniki chronologiczne nie występują po określniku „kraje Unii Europejskiej”.

Metodyka pracy

Tworząc opisy bibliograficzne, opieramy się na polskiej normie numer PN-N-01152-2:1997 „Opis bibliograficzny – Wydawnictwa ciągłe”. W normie podano zasady opisu bibliograficznego wydawnictw ciągłych oraz dokumentów niesamoistnych wydawniczo, opublikowanych w wydawnictwach ciągłych. Ustalono elementy opisu i określono podstawowe źródła, z których należy przejmować dane. Przedstawiono dane dotyczące poszczególnych elementów opisu. Norma została jednak formalnie w 2012 r. wycofana przez Polski Komitet Normalizacyjny bez zastąpienia inną.

Tworząc bazę zgodnie z wymogami BN, stosujemy transliterację znaków cyrylickich na znaki łacińskie. W tym zakresie opieramy się na polskiej normie numer: PN-ISO 9:2000 „Informacja i dokumentacja – Transliteracja znaków cyrylickich na znaki łacińskie – Języki słowiańskie i niesłowiańskie”. Norma określa system transliteracji na znaki łacińskie znaków cyrylickich, tworzących alfabety języków słowiańskich i niesłowiańskich.

Od 2006 r. wprowadziliśmy do bibliografii artykułów z gazet i tygodników już 33 998 rekordów bibliograficznych. Średnio w ciągu jednego roku wprowadzamy aż 4675 opisów. Trzeba przy tym podkreślić, że obecnie nad bazą pracują tylko dwie osoby (tab. 4).

Tabela 4. Czasopisma opracowywane przez Książnicę Kopernikańską w Toruniu

Tytuł czasopisma / Rok	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Razem
Dziennik Gazeta Prawna	0	0	0	1 643	5 608	4 193	42 91	1 118	16 853
Gazeta Bankowa	629	589	629	719	0	0	0	0	2 566
Gazeta Prawna	3 098	3 567	2 866	1 562	0	0	0	0	11 093
Gazeta Wyborcza (Toruń)	1 112	637	39	0	0	0	0	0	1 788
Tygodnik Solidarność	0	0	0	0	380	546	615	158	1 699
Razem	4 839	4 793	3 534	3 924	5 988	4 739	4 906	1 276	33 998

Praca przy tworzeniu bibliografii artykułów z gazet i tygodników jest silnie uzależniona od charakteru opracowywanej gazety. Na przykład w przypadku „Dziennika Gazety Prawnej” najważniejsza jest terminowość. Musimy codziennie opracować bieżący numer i wysłać opracowanie do Warszawy przed godziną 14.00. Samo rozpisanie gazety nie zajmuje dużo czasu, jednak jako pracownicy Działu Informacyjno-Bibliograficznego zajmujemy się również bezpośrednią obsługą czytelników i opieką nad Czytelnią Informatorium. Dużą pomocą jest dla nas fakt, że obok wersji drukowanej Książnica Kopernikańska prenumeruje również e-DGP (elektroniczne wydanie DGP, obejmujące także numery archiwalne „Gazety Prawnej”).

„Dziennik Gazeta Prawna” ma swoje strony białe (o profilu gospodarczym) oraz strony żółte (o profilu prawnym). Dzięki takiej specyfice gazety łatwo jest dobierać hasła przedmiotowe. Wystarczy spojrzeć na koniec artykułu, gdzie wymieniane są omawiane w nim ustawy. Artykuły poświęcone prawu są też bardzo konkretne, a jak wiadomo, najtrudniej jest opracowywać teksty o wszystkim. Jeżeli nie ma hasła oddającego przedmiot artykułu, ratujemy się, umieszczając w polu 520 krótką adnotację treściową.

„Dziennik Gazetę Prawną” wyróżnia duża liczba dodatków. Wśród nich są: „Księgowość i Podatki”, „Firma i Prawo”, „Samorząd i Administracja”, „Kadry i Płace”, „Prawnik”. Jedne dodatki mają charakter stały – cotygodniowy, inne ukazały się jednorazowo. Dodatki te dotyczą albo zagadnień gospodarczych, albo

prawnych. Specjalny charakter ma piątkowe wydanie magazynowe gazety, ale ono również zawiera głównie artykuły poświęcone ekonomii i przedsiębiorczości. Tylko w dodatku „Kultura i Program TV” znajdziemy dużo recenzji filmów, książek, przedstawień teatralnych i operowych, relacji z wystaw i festiwali. Są tu również recenzje płyt muzycznych, a nawet gier komputerowych.

Pracę nad „Dziennikiem Gazetą Prawną” zaczynamy od sprawdzenia najnowszych opisów, które pojawiły się w WBPr. Często jest tak, że aktualnymi tematami społeczno-politycznymi czy wydarzeniami kulturalnymi poruszonymi w gazecie, opracowywanej przez pracowników Książnicy, zajęty się też inne periodyki. Bardzo pomocny jest fakt, że BN nadal opracowuje „Rzeczpospolitą” i „Gazetę Wyborczą”. Sposób opracowywania tamtych artykułów stanowi przykład i wzór postępowania dla pozostałych bibliotek.

Obecnie od bibliografów wymaga się podawania dat życia autorów artykułów oraz osób, którym artykuł jest poświęcony. Najpierw zawsze sprawdzamy bazy BN, gdyż mogą już tam być podane potrzebne dane. Posiłkujemy się też bardzo często Krajowym Rejestrem Sądowym. Jest on nieoceniony, jeśli chodzi o daty życia przedsiębiorców oraz oficjalne nazwy przedsiębiorstw.

W latach 2006–2009 opracowywaliśmy „Gazetę Bankową”. Od stycznia 2010 r. „Gazeta Bankowa” stała się miesięcznikiem, dlatego ten tytuł zastąpiony został „Tygodnikiem Solidarność”. Pismo podejmuje przede wszystkim problematykę działalności NSZZ Solidarność, jego historii i projektów, stosunku do zapadających decyzji politycznych i rozwiązań prawnych wprowadzanych w życie. Omawiane są w nim również kwestie ogólne dotyczące związków zawodowych, ich inicjatyw, praw i zakresu wpływów. Poza tym poruszana jest tematyka społeczna i psychologiczna. Komentowane są bieżące wydarzenia polityczne i gospodarcze. W „Tygodniku Solidarność” pojawiają się wywiady z ciekawymi ludźmi, np. rozmowy Krzysztofa Świątka z pisarzem Markiem Nowakowskim; opowieści o wartych obejrzenia miejscach w Polsce – m.in. cykl „Perły kultury polskiej”, dotyczący kościołów, kaplic oraz klasztorów. Rokrocznie tygodnik organizuje konkurs wiedzy dla młodzieży o NSZZ Solidarność, wybiera również Człowieka Roku.

Typy opisów

Wśród tworzonych opisów bibliograficznych można wyróżnić kilka charakterystycznych typów, którym wiele miejsca poświęcono również na szkoleniach organizowanych przez BN w Warszawie.

Wystawy opracowywane są według następującego schematu (tab. 5):

Pole 600 – Artysta

Pole 610 – Galeria, Muzeum + określnik „wystawy”

Pole 650 – Przedmiot wystawy + określnik „historia” + określnik chronologiczny

Pole 650 – Rodzaj wystawy + określnik geograficzny + konkretny rok

Pole 651 – Miejsce wystawy + określnik „wystawy” + konkretny rok

Tabela 5. Opis wystawy

LDR		%a +++++ %b n %c a %d a %e + %f + %g 2 %h 2 %i +++++ %j 7 %k i %l + %m 4500
008		%a 121221 %l s %m 2012 %n +++++ %b pl %h +++++ %c + %p r %r +++++ %s + %f 0 %t 0 %g + %w + %j + %i + %e pol %k + %z +
015		%a 2012/12/21
040		%a Tor M %c Tor M
100	1.	%a Polak, Cezary.
245	10	%a Dyskoteka z esesmanami / %c Cezary Polak.
520	8.	%a Wystawa: „Czterdzieści i cztery”.
600	14	%a Uklański, Piotr %d (1968–)
610	24	%a „Zachęta” Narodowa Galeria Sztuki (Warszawa) %x wystawy
650	.4	%a Sztuka polska %x historia %y od 1989 r.
650	.4	%a Wystawy sztuki %z Polska %y 2012 r.
651	.4	%a Warszawa %x wystawy %y 2012 r.
651	.4	%a Polska %x w fotografii
651	.4	%a Polska %x od 1989 r.
773	1.	%i // %t Dziennik Gazeta Prawna. – %g 2012, nr 248/249, dod. Kultura i Program TV, s. k44
999		%a gbar

Recenzje filmowe opracowujemy według schematu (tab. 6):

Pole 520 – adnotacja: Zawiera rec. filmu: || tytuł / reżyser.

Pole 600 – Reżyser

Pole 630 – Tytuł filmu

Pole 655 – temat formalny „recenzje filmowe”

Tabela 6. Recenzja filmu

LDR		%a +++++ %b n %c a %d a %e + %f + %g 2 %h 2 %i +++++ %j 7 %k i %l + %m 4500
008		%a 130315 %l s %m 2013 %n +++++ %b pl %h +++++ %c + %p r %r +++++ %s + %f 0 %t 0 %g + %w + %j + %i + %e pol %k + %z +
015		%a 2013/03/15
040		%a Tor M %c Tor M
100	1.	%a Wapińska, Malwina %d (1980–)
245	10	%a Była sobie bajka / %c Malwina Wapińska.
520	8.	%a Zawiera rec. filmu: Jack pogromca olbrzymów / reż. Bryan Singer.
600	14	%a Singer, Bryan %d (1965–)
630	04	%a Jack pogromca olbrzymów (film ; 2013)
655	.4	%a Recenzje filmowe
773	1.	%i // %t Dziennik Gazeta Prawna. – %g 2013, nr 53, dod. Kultura i Program TV (BY), s. k23
999		%a gbar

Recenzje przedstawień opracowujemy według schematu (tab. 7):

Pole 520 – adnotacja: Zawiera rec. przedstawienia: || tytuł / autor; reżyser; teatr, miasto

Pole 600 – Autor + tytuł + określnik „inscenizacje”

Pole 600 – Reżyser

Pole 610 – Teatr

Pole 651 – Miasto + określnik „teatr” + konkretny rok

Pole 655 – temat formalny „Recenzje teatralne”

Tabela 7. Recenzja przedstawienia

LDR		%a +++++ %b n %c a %d a %e + %f + %g 2 %h 2 %i +++++ %j 7 %k i %l + %m 4500
008		%a 130308 %l s %m 2013 %n +++++ %b pl %h +++++ %c + %p r %r +++++ %s + %f 0 %t 0 %g + %w + %j + %i + %e pol %k + %z +
015		%a 2013/03/08
040		%a Tor M %c Tor M
100	1.	%a Wakar, Jacek %d (1972–).
245	10	%a Witkacy do czyśćca? / %c Jacek Wakar.
520	8.	%a Zawiera rec. przedstawienia: Bezimienne dzieło / Stanisław Ignacy Witkiewicz ; reż. Jan Englert ; Teatr Narodowy, Warszawa.
600	14	%a Witkiewicz, Stanisław Ignacy %d (1985–1939). %t Bezimienne dzieło %x inscenizacje
600	14	%a Englert, Jan %d (1943–)
610	24	%a Teatr Narodowy (Warszawa)
651	.4	%a Warszawa %x teatr %y 2013 r.
655	.4	%a Recenzje teatralne
773	1.	%i // %t Dziennik Gazeta Prawna. – %g 2013, nr 48, dod. Kultura i Program TV (BY), s. k25
999		%a gbar

Recenzje książek opracowujemy według schematu (tab. 8):

Pole 520 – adnotacja: Zawiera rec. książki: || tytuł / autor. – miejsce wydania, rok wydania.

Pole 600 – Autor + tytuł

Pole 655 – temat formalny „Recenzje literackie”

Tabela 8. Recenzja książki

LDR		%a +++++ %b n %c a %d a %e + %f + %g 2 %h 2 %i +++++ %j 7 %k i %l + %m 4500
008		%a 130315 %l s %m 2013 %n +++++ %b pl %h +++++ %c + %p r %r +++++ %s + %f 0 %t 0 %g + %w + %j + %i + %e pol %k + %z +
015		%a 2013/03/15
040		%a Tor M %c Tor M
100	1.	%a Kořta, Piotr %d (1973–).
245	10	%a Tajemnica lojalnořci / %c Piotr Kořta.
520	8.	%a Zawiera rec. ksiąŹki: Młody Philby / Robert Littell. – Warszawa, 2013.
600	14	%a Littell, Robert %d (1935–). %t Młody Philby
655	.4	%a Recenzje literackie
773	1.	%i // %t Dziennik Gazeta Prawna. – %g 2013, nr 53, dod. Kultura i Program TV (BY), s. k27
999		%a gbar

Statystyka

Do Wspólnej Bazy Prasy zostały dotąd wprowadzone 209 404 rekordy. Książnica Kopernikańska opracowała z tego 33 998 artykułów. Stanowi to $\frac{1}{6}$ wartości całej bazy tworzonej przez 14 bibliotek. Więcej opisów od nas stworzyła tylko BN (tab. 9).

Tabela 9. Liczba rekordów tworzonych przez poszczególne biblioteki

Biblioteka / Rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Razem
WiMBP Gdańsk	0	1 440	1 099	928	929	783	718	637	172	6 706
WBP Kielce	0	4 536	2 264	1 665	1 505	1 360	1 548	2 074	423	15 375
WBP Kraków	0	2 418	2 517	2 321	2 300	2 162	2 199	1 814	382	16 113
WBP Lublin	0	2 252	2 028	2 116	2 017	2 033	2 201	2 151	531	15 329
WBP Łódź	0	808	891	848	763	1 142	1 648	1 827	395	8 322
WBP Olsztyn	0	1 942	1 903	1 816	1 752	1 757	1 772	0	0	10 942
WBP Poznań	0	1 531	1 083	887	824	742	1 020	957	438	7 482
BPed. Toruń	0	0	0	0	0	0	0	520	103	623
WBP-KK Toruń	0	4 838	4 793	3 534	3 924	5 988	4 739	4 906	1 276	33 998
BN Warszawa	12 480	5 612	5 481	5 802	5 355	5 499	4 665	5 007	1 288	51 189
BP m. st. Warszawa	0	5 075	3 258	5 707	5 610	3 945	4 980	3 868	979	3 3422
MBP Wrocław	0	176	122	126	211	218	183	117	41	1 194
BPed. Zamość	0	0	0	0	0	0	653	1 217	631	2 501
WiMBP Zielona G.	0	827	894	802	864	902	855	862	202	6 208
Razem	12 480	31 455	26 333	26 552	26 054	26 531	27 181	25 957	6 861	20 9404

Wspólna baza bibliograficzna „Artykuły z gazet i tygodników polskich (MARC 21, 2005–)” zawiera 209 404 dokumenty. Odwiedziło ją 599 408 użytkowników. Baza „Artykuły z czasopism polskich (MARC 21, 2005–)” zawiera 384 900 opisów z 1800 czasopism. Odwiedziło ją 1 035 414 użytkowników. Oznacza to, że ponad $\frac{1}{3}$ sprawdzających BZCz korzysta z WBP. Dzieje się tak, mimo że rejestruje ona obecnie tylko 25 czasopism i gazet. Dowodzi to olbrzymiego zainteresowania naszą bazą i wskazuje na potrzebę dalszego jej rozwoju.

Summary

The Copernicus Library's contribution to the creation of the national bibliography

Since 1 January 2006 the Copernicus Provincial Public Library in Toruń has participated in the creation of an electronic bibliographic database ("Articles from Polish dailies and weeklies (MARC21, 2005–)"). This constitutes part of the present Polish national bibliography, as it has emerged from the Bibliography of the Content of Periodicals. The database is available free of charge at: <http://mak.bn.org.pl/cgi-bin/makwww.exe?BM=26>. The Common Press Database in the Copernicus Library in Toruń is being created by the employees of the Information-Bibliography Department. At present we are preparing two periodicals in the MAK system: "Tygodnik Solidarność" and "Dziennik Gazeta Prawna". Since 2006 we have introduced 33,998 bibliographic records to the bibliography of articles from dailies and weeklies. This constitutes 1/6 of the content of the whole database created by 14 libraries. The only library which has introduced more entries is the National Library. The database contains 209,404 documents and has been visited by 599,408 users, which means that over 1/3 of the users checking the Bibliography of the Content of Periodicals use the Common Press Database despite the fact that it records only 25 periodicals. All this proves how much interest our database attracts and that it requires further development.

Zusammenfassung

Die Beteiligung der Kopernikus-Bücherei an der Zusammenstellung der Nationalbibliographie

Seit dem 1. Januar 2006 ist die Öffentliche Woiwodschaftsbibliothek Kopernikus-Bücherei in Thorn an der Erstellung der bibliographischen elektronischen Datenbank „Artykuły z gazet i tygodników polskich (MARC21, 2005–)“ [„Artikel aus polnischen Zeitungen und Zeitschriften“] beteiligt, die aus der Bibliographie der Zeitschrifteninhalte ausgesondert wurde und somit selbst einen Teil der aktuellen Nationalbibliographie darstellt. Die Datenbank ist kostenlos im Internet unter folgender Adresse: <http://mak.bn.org.pl/cgi-bin/makwww.exe?BM=26> verfügbar. Die Gemeinsame Pressedatenbank an der Kopernikus-Bücherei in Thorn wird durch die Mitarbeiter der Abteilung für Information und Bibliographie erstellt. Zur Zeit werden zwei Titel: „Tygodnik Solidarność“ und „Dziennik Gazeta Prawna“ im System MAK erarbeitet. Seit 2006 haben wir in die Bibliographie der Artikel aus den Zeitungen und Zeitschriften insgesamt 33.998 bibliographische Einträge eingefügt, was 1/6 des Inhalts der gesamten Datenbank ausmacht, an deren Erstellung 14 Bibliotheken beteiligt sind. Mehr Einträge hat nur die Nationalbibliothek geleistet. Die Datenbank enthält 209.404 Dokumente und wurde bereits von 599.408 Nutzern besucht. Dies bedeutet, dass über 1/3 der Besucher der

Bibliographie der Zeitschrifteninhalte die Gemeinsame Pressedatenbank nutzt. Dabei werden in der Datenbank nur 25 Zeitschriften angeboten. In diesem Kontext weisen die hohen Nutzerzahlen auf ein großes Interesse an unserer Datenbank und die Notwendigkeit deren weiteren Entwicklung hin.

K

Weronika Krajniak

atolog grudziądzkich afiszy teatralnych z lat 1957–1989 w zbiorach Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej – Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu

folia
toru
niensia

Wojewódzka Biblioteka Publiczna – Książnica Kopernikańska w Dziale Zbiorów Specjalnych (dalej: WBP-KK, DZS) – Afisze po 1945 r., posiada między innymi zbiór afiszy teatralnych pochodzący z teatru grudziądzkiego, którego nazwa w ciągu lat ulegała zmianie.

Powojenny Teatr Miejski otwarto 5 grudnia 1948 r. Do tego czasu Grudziądz nie posiadał własnego zespołu zawodowego, a do miasta przyjeżdżały teatry z Bydgoszczy i Torunia. Dopiero 1 stycznia 1955 r. do Grudziądza przyjechał Feliks Kłodziński, który kierował Pomorskim Teatrem Młodego Widza w Bydgoszczy. Wraz z nim przyjechała niewielka, 12-osobowa grupa aktorów. Ponieważ nazwa Pomorski Teatr Młodego Widza nie pasowała już do repertuaru, ogłoszono konkurs na nową nazwę sceny. Wśród 876 propozycji wyłoniono nazwę Teatr Popularny. Dnia 1 stycznia 1957 r. teatr upaństwowiono zarządzeniem ministra kultury i sztuki, stąd nazwa **Państwowy Teatr Popularny**. Kolejna zmiana nazwy nastąpiła za dyrektorstwa Aleksandra Gąssowskiego, który po rozdzieleniu sceny toruńskiej i bydgoskiej¹ wystosował pismo do Wydziału Kultury Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej o zmianę nazwy teatru. Nowa nazwa **Państwowy Teatr Ziemi Pomorskiej** w Grudziądzu weszła w życie 1 stycznia 1962 r., a oficjalnie dopiero 1 września wraz z rozpoczęciem nowego sezonu teatralnego. Funkcjonowała ona do 30 czerwca 1991 r., kiedy na mocy zarządzenia wojewody toruńskiego zakończono działalność teatru².

W zbiorze teatraliów grudziądzkich znajduje się 195 afiszy, a wśród nich także plakaty promujące dany spektakl oraz ulotki, które szczegółowo opisywały fabułę przedstawienia. Poniższy katalog składa się z afiszy zawierających pojedyncze tytuły sztuk. Zrezygnowano z włączenia do katalogu afiszy festiwalowych pochodzących z „Tygodnia Teatrów Polski Północnej” w Grudziądzu, który

¹ W 1949 r. Aleksander Rodziewicz postanowił połączyć scenę toruńską i bydgoską, pod nazwą Państwowe Teatry Ziemi Pomorskiej Bydgoszcz–Toruń. Fuzja ta trwała do roku 1961. Wtedy to rozdzielono teatry na Teatr Polski w Bydgoszczy i Teatr im. Włilama Horzycy w Toruniu. Zob. S. Kwaskowski, *Życie teatralne Torunia w latach 1920–1939*, [w:] *50 lat sceny toruńskiej*, Toruń 1970, s. 42–44; *60 lat sceny polskiej w Toruniu*, Toruń 1980, s. 17; *Teatr w Bydgoszczy i w Toruniu, wydanie specjalne z okazji 100. premiery PTZP*, Bydgoszcz 1955, passim.

² Z. Otremba, *Grudziądz. Kronika miasta*, Gdańsk 2007, s. 101; H. Kamiński, *Grudziądz teatralny po roku 1945*, [w:] *Z dziejów teatru w Grudziądzu. W 150 rocznicę otwarcia teatru przy ulicy Solnej*, red. M. Nowak, Centrum Kultury Teatr, Grudziądz 1997, s. 83–156; *Grudziądz i okolice. Przewodnik*, red. E. Poręba, Grudziądz 1990, s. 60; S. Mysliborski-Wołowski, *Szkice grudziądzkie*, Gdańsk 1969, s. 106; *Państwowy Teatr Popularny w Grudziądzu*, oprac. W. Łatuszyński, *Rocznik Grudziądzki*, R. 2: 1961, s. 224–226.

odbywał się w latach 1961–1972 na wzór toruńskiego „Festiwalu Teatrów Polski Północnej”³. Afisze festiwalowe, przechowywane w tych samych zbiorach bibliotecznych, pominęłam świadomie, ponieważ jest to specyficzna grupa. Specyfika ta polega na łącznym ujmowaniu informacji o wielu teatrach i spektaklach w tygodniowym okresie, co powoduje, że mają charakter „zbiorczy”. W związku z tym wymagają nieco innego, szerszego opisu i mogą stanowić oddzielny materiał do badań. W katalogu pominęłam także afisze pochodzące z teatrów amatorskich, skupiając uwagę tylko na teatrze zawodowym.

Przy tworzeniu katalogu afiszy teatralnych z lat 1957–1989 wykorzystano wskazówki metodyczne Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych⁴. Punkty nieco zmodyfikowano i dostosowano do zbioru bibliotecznego. Katalog usystematyzowano w układzie rzeczowo-chronologicznym. Układ rzeczowy wyłonił się po uszeregowaniu chronologicznym afiszy, większa część afiszy została ułożona chronologicznie według dat wydania lub druku. Wspomniany układ wynikał z braku daty wystawienia spektaklu.

Standard opisu archiwalnego składa się z następujących elementów:

1. Treść afisza
2. Sygnatura
3. Twórcy spektaklu
4. Aktorzy
5. Data i godzina wystawienia
6. Elementy ozdobne
7. Technika wykonania i język
8. Wymiary afisza (mm), nośnik i kolor druku
9. Nazwa drukarni i data roczna wydania/druku
10. Uwagi

W punkcie pierwszym, zatytułowanym „Treść afisza”, wpisano wszelkie informacje znajdujące się na afiszu, czyli: tytuł oryginalny oraz tłumaczenie, informacje o autorze sztuki i przekładcu. „Sygnatura” została zaczerpnięta z katalogu bibliotecznego, z DZS WBP-KK. Sygnatura zawiera numer teki w postaci cyfry rzymskiej oraz numeracji arabskiej. Pochylonymi kreskami zostały oddzielone sygnatury dotyczące tego samego afisza. W punktach: „Twórcy spektaklu” i „Aktorzy” zostały wpisane nazwiska występujące na poszczególnych afiszach, a dodatkowo, przy twórcach, podano zajęcie, jakim się trudnili w zespole teatralnym. Inicjały imion, które udało się rozwiązać, zostały podane w nawiasach kwadratowych. Na pojedynczych afiszach można zauważyć zamienną pisownię – np. imienia Lilianna na Liliana bądź nazwiska Braumann na Brauman. Nie jest to błąd autora, lecz odzwierciedlenie pisowni na afiszu. Punkt piąty „Data i godzina wystawienia” zawiera dzień, miesiąc, rok i godzinę wystawienia sztuki. Zauważmy jednak, że na części opisów widnieje jedynie miesiąc i rok lub tylko sam rok. Przy

³ H. Kamiński, op. cit., s. 124–136.

⁴ Decyzja nr 12 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych *Wskazówki metodyczne dotyczące zasad gromadzenia i opracowania materiałów ulotnych w archiwach państwowych*, z dnia 9 marca 2007 r., [online], [dostęp 21.10.2011]. Dostępny w Word Wide Web: <http://archiwa.gov.pl/lang-pl/prawo/70-akty-normatywne-naczelnego-dyrektora-archiwow-państwowych.html>.

tym w niektórych przypadkach trudno ustalić datę wystawienia spektaklu. Przypuszczalne daty nie mogły zostać zaczerpnięte z daty wydania lub druku, gdyż mogłoby to spowodować błędną chronologię. Analizując poszczególne afisze zawierające styczniową datę wystawienia spektaklu, można zauważyć, że były one drukowane jeszcze w roku poprzednim. Przykładem mogą być sztuki z lat 1973–1974 („Mizantrop” – 95⁵, „Antygona” – 96, „Śmierć Gubernatora” – 97). Następny punkt, „Elementy ozdobne” zawiera informację o ozdobach w postaci grafik, tabulatorów, masek teatralnych, motywów geometrycznych lub roślinnych. W punkcie siódmym „Technika wykonania i język” podano informacje o tym, czy na afiszu występuje tylko druk, czy też rękopis. W skrótach zapisano języki, w których zostały przedstawione informacje na afiszu. W kolejnym punkcie „Wymiary afisza (mm), nośnik i kolor druku” dane zostały podane w milimetrach. Jeśli rekord zawiera opis więcej niż jednego afisza, a wymiary nieco się różnią, zostały one oddzielone pochylonymi kreskami. Wymiary podane w kolejności jako pierwsze odnoszą się do afisza o sygnaturze podanej w punkcie „Sygnatura” jako pierwszej. Ponadto punkt zawiera informację, na jakim nośniku zostały zapisane dane oraz jakiego użyto koloru druku. W „Nazwie drukarni i dacie rocznej wydania/druku” podano w skrócie nazwę drukarni oraz rok, w którym dany afisz został wydany/wydrukowany. W ostatnim punkcie „Uwagi” zawarto wszelkie inne istotne informacje, które występowały na afiszu, a ich przyporządkowanie do wcześniej wymienionych punktów było niemożliwe. Są nimi informacje o dyrektorze teatru i jego zastępcy, kierowniku literackim, muzycznym i artystycznym, a także wiadomości o premierze, prapremierze, dodatkowych efektach, okazjach, z jakich została wystawiona sztuka, a także o drukach reklamowych wraz z sygnaturami bibliotecznymi.

⁵ Numer w katalogu.

5	<p>1. „Intryga i miłość” Fr[iedricha] Schillera, tragedia mieszczańska. Przekł. Artur Maria Swinarski 2. XXXIX 2519 / XXXIX 2694 3. Czerniawski Józef – reż., insc., Nahlik Ewa – scen., Kozłowski Tadeusz – współ. reż. 4. Budzyński Witold, Demczakowski Bogusław, Grey Marta, Jastrzębski Eugeniusz, Mossakowski Zbigniew, Ogińska Nina, Pawłowska Tatiana, Tomaszewska Barbara, Tomaszewski Paweł, Wałaszek Eugeniusz 5. 2–10 luty 1957 r., g. 19:00 6. motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 426 × 610 / 430 × 609; kremowo-zielony papier, czerwony druk 9. GZG 1957 10. Kłodziński Feliks – dyr. teatru, Kozłowski Tadeusz – kier. art., Baszkowski Andrzej – kier. lit.</p>
6	<p>1. „Szklana menażeria” Tennessee’a Williama, sztuka w 2-óch częściach. Przekł. R[yszard] Ordyński 2. XXXIX 2711 3. Witkowski Andrzej – reż., oprac. tekstu, insc., Topczewski Kazimierz – oprac. muz., Nahlik Ewa – scen., Ogińska Nina – asyst. reż. 4. Ogińska Nina, Teleżyńska Janina, Bógdoł Jan, Michno Stanisław 5. 13 października 1957 r., g. 19:00 6. motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 428 × 611; biały papier, niebieski i czarny druk 9. GZG 1957 10. Kłodziński Feliks – dyr. teatru, Baszkowski Andrzej – kier. lit., Kozłowski Tadeusz – kier. art.</p>
7	<p>1. „Grzech” Stefana Żeromskiego, dramat w 3-ch aktach 2. XXXIX 2914 / XXXIX 2972 3. Szczęsna Maria – reż., insc., Grajewski Leon – scen. 4. Idzińska Wanda, Juchniewicz Grażyna, Szczęsna Maria, Wąsowicz Alina, Lipczyński Olgierd, Tymke Zdzisław, Röhring Tadeusz 5. – 6. motywy geometryczne, ozdobne litery 7. druk, pol. 8. 420 × 584; biało-fioletowy papier, fioletowy i czarny druk 9. GZG 1958 10. Kłodziński Feliks – dyr. teatru, Baszkowski Andrzej – kier. lit., Kozłowski Tadeusz – kier. art., przedstawienie ilustrowane muzyką Chopina</p>
8	<p>1. „Wieczór Trzech Króli” Wiliama Szekspira, komedia w 5-ciu aktach 2. XXXIX 2957 3. Kozłowski Tadeusz – reż., Nahlik Ewa – scen. 4. – 5. – 6. motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 807 × 305; jasnoróżowy papier, czarny druk 9. GZG 1958 10. Kłodziński Feliks – dyr. teatru, Kozłowski Tadeusz – kier. art.</p>
9	<p>1. „Pan Jowialski” Aleksandra Fredry, komedia w 4-ch aktach 2. XXXIX 2999 3. Kozłowski Tadeusz – reż., Grajewski Leon – scen., Ogińska Nina – asyst. reż. 4. Juchniewicz Grażyna, Ogińska Nina, Röhring Kazimiera, Bógdoł Jan, Kilar Julian, Koczyński Jerzy, Michno Stanisław, Rzczowski Bohdan, Wałaszek Eugeniusz 5. – 6. motywy geometryczne, ozdobne litery 7. druk, pol. 8. 423 × 586; biało-zielony papier, zielony i czarny druk 9. GZG 1958 10. Kłodziński Feliks – dyr. teatru, Kozłowski Tadeusz – kier. art., Baszkowski Andrzej – kier. lit.</p>
10	<p>1. „Grzeszne niewiniątka” <Die Mistschuldigen> J[ohanna Wolfganga] von Goethego, komedia w 3-ch aktach wiersze. Przekł. Tadeusz Krystyn 2. XXXIX 2907 3. Kozłowski Tadeusz – reż., Kardaś Grzegorz – muz., Grajewski Leon – scen., Szczęsna Maria – ewol. tan. 4. Rymarska Danuta, Drogorób Barbara, Chęciński Antoni, Kozłowski Tadeusz, Mączewski Edward, Wałaszek Eugeniusz, Woźniak Kazimierz 5. 18–19 październik 1958 r., g. 19:00 6. motywy geometryczne, ozdobne litery 7. druk, pol., niem. 8. 417 × 583; biało-granatowy papier, granatowy i czarny druk 9. GZG 1958 10. Kłodziński Feliks – dyr. teatru, Kozłowski Tadeusz – kier. art., Baszkowski Andrzej – kier. lit.</p>

11	<p>1. „Pastorałka” Leona Schillera 2. XXXIX 2823 3. Kozłowski Tadeusz – reż., insc., Grajewski Leon – scen., Nahlik Ewa – kost., Cichoracki Władysław – ukł. tańców 4. Drogorób Barbara, Ekwińska Ewa, Juchniewicz Grażyna, Ogińska Nina, Rymarska Danuta, Węśław Wanda, Banasiński Jerzy, Chęciński Antoni, Idziński Marek, Łabędzki Leon, Mączewski Edward, Nowakowski Eugeniusz, Röhring Tadeusz, Tymke Zdzisław, Wałaszek Eugeniusz, Woźniak Kazimierz 5. 26 grudnia 1958 r. 6. motywy geometryczne, ozdobne litery 7. druk, pol. 8. 622 × 566; kremowo-żółty papier, granatowy i czarny druk 9. GZG 1958 10. Kłodziński Feliks – dyr. teatru, Kozłowski Tadeusz – kier. art., Mazur Kazimierz – kier. muz., Baszkowski Andrzej – kier. lit., premiera</p>
12	<p>1. „Baśń o szklarzu i cesarzu” Zofii Nawrockiej, bajka dla dzieci z tańcami i piosenkami 2. XXXIX 2759 3. – 4. Chęciński Antoni, Woźniak Kazimierz, Kozłowski Tadeusz, Wałaszek Eugeniusz, Rymarska Danuta, Mączewski Edward 5. – 6. motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 425 × 678; poszarzały papier, czarny druk 9. GZG 1959 10. –</p>
13	<p>1. „Powrót posła” Juliana Ursyna Niemcewicza, komedia w 3-ch aktach 2. XXXIX 2764 3. Skubniewska Jolanta – reż., Grajewski Leon – scen., Chęciński Antoni – asyst. reż. 4. Juchniewicz Grażyna, Leśniowska Mirosława, Szczęsna Maria, Wołoszyn Stanisława, Chęciński Antoni, Jerke Bogusław, Kawiecki Zbigniew, Mączyński Edward, Wałaszek Eugeniusz, Woźniak Kazimierz 5. – 6. motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 422 × 597; biało-niebieski papier, czerwony i czarny druk 9. GZG 1959 10. Kłodziński Feliks – dyr. teatru, Baszkowski Andrzej – kier. lit., plakat – syg. XXXIX 2776</p>
14	<p>1. „Powrót posła” Juliana Ursyna Niemcewicza, komedia w 3-ch aktach 2. XXXIX 3460 3. – 4. – 5. – 6. – 7. druk, pol. 8. 857 × 304; pożółkły papier, czerwony i czarny druk 9. GZG 1959 10. plakat – syg. XXXIX 2776</p>
15	<p>1. „Cudzoziemcy” Stanisławy Fleszarowej-Muskat, sztuka w 3-ch aktach 2. XXXIX 2839 3. Gulska Irena – reż., Nahlik Ewa – scen. 4. Leśniowska Mirosława, Szczęsna Maria, Węśław Wanda, Idziński Marek, Jerke Bogusław 5. – 6. motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 413 × 580; kremowo-sinoniebieski papier, sinoniebieski i czarny druk 9. GZG 1959 10. Kłodziński Feliks – dyr. teatru, Baszkowski Andrzej – kier. lit., prapremiera</p>
16	<p>1. „Śluby panieńskie” Aleksandra Fredry, komedia w 5-ciu aktach wierszem 2. XXXIX 2867 3. Stoma Władysław – reż., insc., Ziemińska Jolanta – reż., Grajewski Leon – scen. 4. Ogińska Nina, Wałaszek Eugeniusz, Hajdel Irena, Brzezińska Liliana, Mojecki Jerzy, Jerke Bogusław, Mancewicz Włodzimierz 5. – 6. – 7. druk, pol. 8. 430 × 610; kremowo-zielony papier, czarny druk 9. GZG 1959 10. Gąssowski Aleksander – dyr. teatru, kier. art., Kłodziński Feliks – vice dyr. teatru</p>
17	<p>1. „Czerwony Kapturek” Stanisława Płonka-Fiszera i Walentego Jastrzębca, bajka w 3-ch aktach 2. XXXIX 2778 / XXXIX 2869 3. Szczęsna Maria – reż., Kaliszan Józef – scen. 4. Drogorób Barbara, Ekwińska Ewa, Gutowska Ewa, Ogińska Nina, Łabędzki Leon, Nowakowski Eugeniusz 5. [5 wrzesień 1959 r.] 6. motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 432 × 591; kremowo-zielony papier, czerwony i czarny druk 9. GZG 1959 10. Kłodziński Feliks – dyr. teatru, Baszkowski Andrzej – kier. lit., plakat – syg. XXXIX 2762</p>

18	<p>1. „Radcy pana radcy” Michała Błuckiego, komedia w 3-ch aktach, w wersji muzycznej z piosenkami i tańcami 2. XXXIX 2829 3. Poreda Eugeniusz – reż., insc., oprac. wersji muz. i pios., Marciniak Józef – choreog., Mazur Kazimierz – oprac. wersji muz. i pios., Grajewski Leon – scen. 4. Drogorób Barbara, Ekwińska Ewa, Juchniewicz Grażyna, Ogińska Nina, Łabędzki Leon, Nowakowski Eugeniusz, Tymke Zdzisław, Tomaszewski Paweł 5. – 6. motywy geometryczne, ozdobne litery 7. druk, pol. 8. 415 × 572; biało-czerwony papier, czerwony i czarny druk 9. GZG 1960 10. Kłodziński Feliks – dyr. teatru, Poreda Eugeniusz – kier. art., Mazur Kazimierz – kier. muz., Baszkowski Andrzej – kier. lit.</p>
19	<p>1. „Ich czworo” tragedia ludzi głupich, Gabrieli Zapolskiej, sztuka w 3-ch aktach 2. XXX 360 3. Bieliński Stanisław – reż., Grajewski Leon – scen. 4. Charkowska Irena, Niemczyk Krystyna, Niewiarowska Izabela, Salanga Karolina, Dawczyk Stanisław, Wołoszyński Wiesław, Karliński Ryszard 5. – 6. motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 502 × 701; pożółkły papier, szary i granatowy druk 9. GZG 1960 10. Gąssowski Aleksander – dyr. teatru, kier. art., Gąssowski Szczepan – kier. lit.</p>
20	<p>1. „Ich czworo” tragedia ludzi głupich, Gabrieli Zapolskiej, sztuka w 3-ch aktach 2. XXX 369 3. Bieliński Stanisław – reż., Grajewski Leon – scen. 4. – 5. – 6. – 7. druk, pol. 8. 700 × 247; pożółkły papier, granatowy druk 9. GZG 1960 10. Gąssowski Aleksander – dyr. teatru, kier. art.</p>
21	<p>1. „Kocham kocham” Włodzimierza Massa i Michała Czerwińskiego, komedia muzyczna w 3-ch aktach. Przekł. Wanda Padwa 2. XXXIX 2884 / XXX 361 3. Ziemińska Jolanta – reż., Grajewski Leon – scen., Szpilman Władysław – muz., Gniazdowski Jan – teksty pios. 4. Dawczykowa Janina, Hajdel Irena, Salanga Karolina, Tarska Zofia, Dawczyk Stanisław, Kosmowski Stefan, Wałaszek Eugeniusz 5. – 6. niebiesko-czerwona grafika w postaci pięciolini, klucza wiolinowego i serc 7. druk, pol. 8. 411 × 580; żółty papier, czerwony druk 9. GZG 1960 10. Gąssowski Aleksander – dyr. teatru, kier. art.</p>
22	<p>1. „Powrót posła” Juliana Ursyna Niemcewicza, komedia w 3-ch aktach 2. XXX 3185 / XXXIX 2888 3. Szczęsna Maria – reż., Grajewski Leon – scen., Sobiesiak Rajmund – choreog., Gąssowski Aleksander – prolog 4. Chęciński Antoni, Szczęsna Maria, Kleps Henryk, Wołoszyńska Stanisława, Tomaszewska Marzena, Śledziński Jerzy, Jerke Bogusław, Drogorób Barbara, Kawiecki Zbigniew, Koczyński Jerzy 5. – 6. logo FTPP, motywy geometryczne i roślinne 7. druk, pol. 8. 39,5 × 60; pożółkło-czerwony papier, czerwony i czarny druk 9. GZG 1960 10. Gąssowski Aleksander – dyr. teatru, kier. art., spektakl w ramach obchodów 1000-lecia, plakat – syg. XXXIX 2776</p>
23	<p>1. „Niezwykła przygoda” Janusza Odrowąża, komedia w 3-ch aktach dla dzieci i młodzieży 2. XXXIX 3208 3. Gąssowski Aleksander – reż., Grajewski Leon – scen., Tarska Zofia – ewol. tan., Kąkol Stefan – asyst. reż. 4. Białas Anna, Murawska Maria, Kąkol Stefan, Łabędzki Leon, Mancewicz Włodzimierz 5. – 6. motywy geometryczne, grafika w postaci statku na wodzie 7. druk, pol. 8. 480 × 678; biało-niebieski papier, czerwony i granatowy druk 9. GZG 1960 10. Gąssowski Aleksander – dyr. teatru, kier. art.</p>

24	<p>1. „Kobieta morza” <Fruen fra Havet> Henryka Ibsena, sztuka w 5-ciu aktach. Przekł. Szczepan Gąssowski 2. XXXIX 3446 / XXX 365 3. Gąssowski Aleksander – reż., insc., Bąkowski Stanisław – scen., Kąkol Stefan – asyst. reż. 4. Białas Anna, Tomaszewska Marzena, Murawska Maria, Czaderski Stanisław, Kuźmiński Tadeusz, Kąkol Stefan, Łabędzki Leon, Mancewicz Włodzimierz 5. – 6. – 7. druk, pol., niem. 8. 430 × 612; kremowy papier, granatowy druk 9. GZG 1960 10. Gąssowski Aleksander – dyr. teatru, kier. art., Pniewski Edmund – vice dyr. teatru, Hebanowski Stanisław – kier. lit.</p>
25	<p>1. „Balik gospodarski” Franciszka Zabłockiego, opera komiczna w 3-ch aktach z prologiem 2. XXX 198 3. Waldenowa Stefania – reż., Muszyński Antoni – scen., Mikulin Zofia – ukł. tan., Poćwierz Antoni – muz., Deskur Maria – asyst. reż. 4. Deskur Maria, Tomaszewska Marzena, Chrobak Józef, Koczyński Jerzy, Pietrasz Lech, Ratajewski Antoni 5. – 6. motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 500 × 700; biały papier, czarny druk 9. GZG 1960 10. Gąssowski Aleksander – dyr. teatru, kier. art., Chrobak Józef – kier. muz.</p>
26	<p>1. „Klub kawalerów” Michała Bałuckiego, komedia w 3-ch aktach 2. XXX 377 3. Strzelecki Czesław – reż., insc., ewol., Kuske Ines – scen., Chrobak Józef – kop. muz., Lawina-Świętochowski Jerzy – muz., teksty pios., Kuźmiński Tadeusz – asyst. reż. 4. Brzezińska Liliana, Deskur Maria, Dawczyk Janina, Murawska Maria, Szczęsna Maria, Tarska Zofia, Tomaszewska Marzena, Chrobak Józef, Czaderski Stanisław, Dawczyk Stanisław, Kaczyński Wojciech, Kleps Henryk, Koczyński Jerzy, Kuźmiński Tadeusz, Okrajni Mirosław, Migdał Kazimierz 5. – 6. motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 501 × 700; biały papier, czerwony i granatowy druk 9. GZG 1960 10. Gąssowski Aleksander – dyr. teatru, kier. art., Kamiński Józef – kier. muz.</p>
27	<p>1. „Ich czworo” tragedia ludzi głupich, Gabrieli Zapolskiej, sztuka w 3-ch aktach 2. XXXIX 3438 3. Bieliński Stanisław – reż., Grajewski Leon – scen. 4. Charkowska Irena, Niemczyk Krystyna, Niewiarowska Izabela, Salanga Karolina, Dawczyk Stanisław, Wołoszyński Wiesław, Karliński Ryszard 5. 6 listopad 1960 r., g. 19:00 6. motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 500 × 701; poźółkły papier, szary i granatowy druk 9. GZG 1960 10. Gąssowski Aleksander – dyr. teatru, kier. art., Gąssowski Szczepan – kier. lit., premiera</p>
28	<p>1. „Ich czworo” tragedia ludzi głupich, Gabrieli Zapolskiej, sztuka w 3-ch aktach 2. XXX 359 3. Bieliński Stanisław – reż., Grajewski Leon – scen. 4. Charkowska Irena, Niemczyk Krystyna, Niewiarowska Izabela, Salanga Karolina, Dawczyk Stanisław, Wołoszyński Wiesław, Karliński Ryszard 5. 26, 27, 28, 29 i 30 grudzień 1960 r., g. 19:00; 1 styczeń 1961 r., g. 19:00 6. motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 502 × 701; poźółkły papier, szary i granatowy druk 9. GZG 1960 10. Gąssowski Aleksander – dyr. teatru, kier. art., Gąssowski Szczepan – kier. lit.</p>
29	<p>1. „Król Włóczągów” J[osepha] H. Mac Carthy’ego, operetka w 3-ch aktach. Muzyka, tańce, śpiew 2. XXX 370 / XXX 371 / XXX 52 3. Turska Elwira – reż., Gruszkówna Krystyna – choreog., Kuske Ines – dekor., kost., Frimml Rudolf – muz. 4. – 5. – 6. motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 843 × 294 / 858 × 305 / 858 × 310; poszarzały lub poźółkły papier, czarny lub czerwony druk 9. GZG 1961 10. –</p>

30	<p>1. „Król Włóczęgów” J[osepha] H. Mac Carthy’ego i R[udolfa] Frimmlego, komedia muzyczna w 3-ch aktach. Przekł. Tadeusz Sygietyński 2. XXX 358 3. Turska Elwira – reż., Kuske Ines – kost., dekor., Gruszkówna Krystyna – choreog., Kończewska Krystyna i Chrobak Józef – korep. muz., Tuwim Julian i Marecki Adam – teksty pios., Warnecki Janusz – adap. scen., Poćwierz Antoni – oprac. muz., Kąkol Stefan i Kleps Henryk – asyst. reż. 4. Brzezińska Liliana, Deskur Maria, Hajdel Irena, Łaska Barbara, Lubicz-Łozińska Irena, Łozińska Diana, Murawska Maria, Tomaszewska Marzena, Chrobak Józef, Czaderski Stanisław, Kąkol Stefan, Kleps Henryk, Koczyński Jerzy, Kowalczyk Władysław, Łabędzki Leon, Sikora Zdzisław 5. 10 luty 1961 r., g. 19:00 6. motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 503 × 703; poźółtkły papier, czerwony i granatowy druk 9. GZG 1961 10. Gąssowski Aleksander – dyr. teatru, kier. art., premiera</p>
31	<p>1. „Eugenia Grandet” Honoré de Balzac, sztuka w 4-ch aktach. Według powieści napisał Andrzej Wermer 2. XXX 366 / XXX 109 3. Gąssowski Aleksander – reż., insc., Kuźmiński Tadeusz – reż., Grajewski Leon – scen. 4. Charkowska Irena, Niewiarowska-Wołoszyńska Izabela, Szczęsna Maria, Tarska Zofia, Chęciński Antoni, Chudziński Andrzej, Dawczyk Stanisław, Jerke Bogusław, Kuźmiański Tadeusz, Mancewicz Włodzimierz, Szreniawski Stanisław, Wołoszyński Wiesław 5. 27–28 maj 1961 r., g. 19:30 6. motywy geometryczne, grafika w postaci monet 7. druk, pol. 8. 444 × 626 / 456 × 623; wielobarwny papier, czarny druk 9. GZG 1961 10. Gąssowski Aleksander – dyr. teatru, kier. art., premiera</p>
32	<p>1. „Grzesznicy bez winy” Aleksandra Ostrowskiego, sztuka w 3-ch aktach. Przekł. Czesław Jastrzębiec-Kozłowski 2. XXX 110 3. Lotar Henryk – reż., Muszyński Antoni – scen. 4. Deskur Maria, Murawska Maria, Szczęsna Maria, Borkowski Jan, Chrobak Józef, Dawczyk Stanisław, Gąssowski Aleksander, Migdał Kazimierz, Okrajni Mirosław 5. 11 listopad 1961 r., g. 19:00 6. motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 504 × 701; poszarzały papier, zielony i czarny druk 9. GZG 1961 10. Gąssowski Aleksander – dyr. teatru, kier. art., premiera</p>
33	<p>1. „Podróż na księżyc” bajka w 2-ch częściach (w 3-ch odsłonach) napisała Janina Pollakówna. Adaptacja Almira. W bajce zobaczymy naszych ulubieńców: Kota w butach, Koziołka-Matołka, Kubusia Puchatka, Królowną i Czarodzieja 2. XXX 111 3. Lotar Henryk – reż., Kuske Ines – scen., Chrobak Józef – oprac. muz. 4. Biesiada Joanna, Brzezińska Liliana, Niewiadowska-Wołoszyńska Izabela, Tomaszewska Marzena, Czaderski Stanisław, Mancewicz Włodzimierz, Wołoszyński Wiesław 5. 9 grudzień 1961 r., g. 16:00 6. motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 420 × 595; poźółtkły papier, czerwony i granatowy druk 9. GZG 1961 10. Gąssowski Aleksander – dyr. teatru, kier. art.</p>
34	<p>1. „Dwie Ewy” Michała Rusinka, komedia w 3-ch aktach 2. XXX 362 3. Gąssowski Aleksander – reż., Kuske Ines – scen., Wołoszyński Wiesław – asyst. reż. 4. Biesiada Joanna, Brzezińska Liliana, Charkowska Irena, Łozińska Diana, Lubicz-Łozińska Irena, Sulińska Jadwiga, Niewiarowska-Wołoszyńska Izabela, Tomaszewska Marzena, Wołoszyński Wiesław 5. – 6. motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 500 × 703; kremowy papier, czerwony i szary druk 9. GZG 1962 10. Gąssowski Aleksander – dyr. teatru, kier. art., Pniewski Edmund – zast. dyr., Gąssowski Szczepan – kier. lit., prapremiera</p>

35	<p>1. „Ostry dyżur” Jerzego Lutowskiego, sztuka w 3-ch aktach 2. XXX 363 3. Lotar Henryk – reż., Kuske Ines – scen., Gąssowski Szczepan i Kuźmiński Tadeusz – asyst. reż. 4. Biesiada Joanna, Dawczyk Janina, Deskur Maria, Murawska Maria, Szczęsna Maria, Borkowski Jan, Chrobak Józef, Czaderski Stanisław, Dawczyk Stanisław, Gąssowski Aleksander, Kaczyński Wojciech, Kuźmiński Tadeusz, Migdał Kazimierz, Okrajni Mirosław 5. 1962 r. 6. motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 501 × 702; biały papier, granatowy i czarny druk 9. GZG 1962 10. Gąssowski Aleksander – dyr. teatru, kier. art., Pniewski Edmund – zast. dyr., Gąssowski Szczepan – kier. lit.</p>
36	<p>1. „Skąpiec” <L'avare> Moliera (Jeana Baptiste Poquelin Molière) (sic!), komedia w 3-ch aktach. Przekł. Tadeusz Boy-Żeleński 2. XXX 364 3. Lotar Henryk – reż. 4. Deskur Maria, Murawska Maria, Szczęsna Maria, Chrobak Józef, Dawczyk Stanisław, Gąssowski Aleksander, Kaczyński Józef, Koczyński Jerzy, Kuźmiński Tadeusz, Migdał Kazimierz, Okrajni Mirosław 5. – 6. motywy geometryczne 7. druk, pol., fr. 8. 430 × 613; poźółkły papier, zielony druk 9. GZG 1962 10. Gąssowski Aleksander – dyr. teatru, kier. art., Gąssowski Szczepan – kier. lit.</p>
Teatr Ziemi Pomorskiej w Grudziądzu	
37	<p>1. „Atomowy rower” (Nowe przygody Żanetki, Gucia, Filipka i Toma) Janusza Odrowąża, komedia muzyczna dla dzieci i młodzieży 2. XXX 376 3. Gąssowski Aleksander – reż., oprac. scen., Tarska Zofia i Chrobak Józef – współpr., Machan Wiesław – muz., Kamiński Józef – fortepian, Okrój Jan – ukł. ćw. dżudo 4. Brzezińska Lilianna, Tarska Zofia, Chrobak Józef, Kaczyński Wojciech, Koczyński Jerzy, Okrajni Mirosław 5. – 6. motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 429 × 610; poźółkły papier, czerwony i granatowy druk 9. GZG 1962 10. Gąssowski Aleksander – dyr. teatru, kier. art.</p>
38	<p>1. „Damy i huzary” Aleksandra Fredry, komedia w 3-ch aktach 2. XXX 378 3. Kozłowski Tadeusz – reż., insc., Nahlik Ewa – scen., Kardaś Grzegorz – muz., Deskur Maria – asyst. reż., 4. Charkowska Irena, Dawczyk Janina, Deskur Maria, Lubicz-Łozińska Irena, Łaska Barbara, Murawska Maria, Tomaszewska Marzena, Dawczyk Stanisław, Gąssowski Aleksander, Kleps Henryk, Migdał Kazimierz, Ratajewski Antoni, Wołoszyński Wiesław 5. – 6. motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 500 × 700; biały papier, czerwony i zielony druk 9. GZG 1962 10. Gąssowski Aleksander – dyr. teatru, kier. art., Gąssowski Szczepan – kier. lit., sezon 1962/1963</p>
39	<p>1. „Raj na ziemi czyli niema żona” <Kad je žena nijema> Vojmila Rabadana, farsa rabelaisowska w 3-ch aktach. Przekł. Alicja Dukanovič 2. XXX 199 / XXX 200 / XXX 201 / XXX 202 3. Długosz Aleksander – reż., Zahorski Lech – scen. 4. Madeyska-Piotrowska Alicja, Tarska Zofia, Dawczyk Stanisław, Gąssowski Aleksander, Ratajewski Antoni, Wołoszyński Wiesław 5. – 6. motywy geometryczne 7. druk, pol., chor. 8. 500 × 701; lekko poźółkłe papiery, granatowy, czerwony lub szary druk 9. GZG 1963 / 1964 / 1965 10. Gąssowski Aleksander – dyr. teatru, kier. art., Gąssowski Szczepan – kier. lit.</p>

40	<p>1. „Madame Sans-gene” Wiktoryna Sardou, komedia w 3-ch aktach z prologiem. Przekł. i adap. Szczepan Gąssowski 2. XXX 203 3. Konic Andrzej – reż., insc., Szeski Jerzy – scen., Kuźmiński Tadeusz – asyst. reż. 4. Brzezińska Liliana, Charkowska Irena, Deskur Maria, Murawska Maria, Niewiarowska-Wołoszyńska Izabela, Tomaszewska Marzena, Andrzejczyk Bolesław, Chorobak Józef, Czaderski Stanisław, Kaczyński Wojciech, Kleps Henryk, Koczyński Jerzy, Kordecki Zdzisław, Mancewicz Włodzimierz, Migdał Kazimierz, Kuźmiński Tadeusz, Okrajni Mirosław, Piotrowski Stanisław 5. – 6. motywy geometryczne 7. druk, pol., fr. 8. 500 × 700; biały papier, czerwony i granatowy druk 9. GZG 1963 10. Gąssowski Aleksander – dyr. teatru, kier. art.</p>
41	<p>1. „Kowal, pieniądze i gwiazdy” Jerzego Szaniawskiego, sztuka w 3-ch aktach 2. XXX 204 3. Długosz Aleksander – reż., Fik Wanda – scen., Kleps Henryk – asyst. reż. 4. Brzezińska Liliana, Lubicz-Łozińska Irena, Murawska Maria, Niewiarowska Izabela, Szczęsna Maria, Czaderski Stanisław, Kleps Henryk, Kordecki Zdzisław, Kuźmiński Tadeusz, Okrajni Mirosław, Piotrowski Stanisław 5. – 6. motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 496 × 703; pożółkły papier, czerwony i niebieski druk 9. GZG 1963 10. Gąssowski Aleksander – dyr. teatru, kier. art., Gąssowski Szczepan – kier. lit.</p>
42	<p>1. „Biała zaraza” <Bila nemoc> Karola Czapka, sztuka w 3-ch aktach. Przekł. Czesław Sojecki 2. XXX 175 3. Gąssowski Aleksander – reż., oprac. tekstu, Kuske Ines – scen., Kardaś Grzegorz – muz., Giletycz Stefan – asyst. reż. 4. Charkowska Irena, Krokowska Janina, Lubicz-Łozińska Irena, Pietraszek Bożena, Szczęsna Maria, Tarska Zofia, Dawczyk Stanisław, Gąssowski Aleksander, Giletycz Stefan, Jeżewski Władysław, Kaczyński Wojciech, Kleps Henryk, Kuźmiński Tadeusz, Migdał Kazimierz, Piotrowski Stanisław, Rządkowski Aleksander, Wołoszyński Wiesław 5. – 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol., czes. 8. 496 × 696; kremowo-szary papier, szary i czarny druk 9. GZG 1964 10. Gąssowski Aleksander – dyr. teatru, kier. art., polska prapremiera</p>
43	<p>1. „Balik Gospodarski” Franciszka Zabłockiego, opera komiczna w 3-ch aktach z prologiem 2. XXX 173 3. Waldenowa Stefania – reż., Poćwierz Antoni – muz., Muszyński Antoni – scen., Mikulin Zofia – choreog., Deskur Maria – asyst. reż. 4. Deskur Maria, Tomaszewska Marzena, Chrobak Józef, Koczyński Jerzy, Pietrasz Lech, Ratajewski Antoni 5. 26 styczeń 1964 r., g. 16:00 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 498 × 702; białopomarańczowy papier, czarny druk 9. GZG 1964 10. Gąssowski Aleksander – dyr. teatru, kier. art., Chrobak Józef – kier. muz., premiera, spektakl w Sadkach</p>
44	<p>1. „Balik Gospodarczy” Franciszka Zabłockiego, opera komiczna w 3-ch aktach z prologiem 2. XXX 174 3. Waldenowa Stefania – reż., Muszyński Antoni – scen., Mikulin Zofia – ukł. tan., Poćwierz Antoni – muz., Deskur Maria – asyst. reż. 4. Deskur Maria, Leśniowska Mirosława, Chrobak Maria, Pietrasz Lech, Ratajewski Antoni, Zandecki Henryk 5. – 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 496 × 701; kremowo-szary papier, szary i brązowy druk 9. GZG 1965 10. Gąssowski Aleksander – dyr. teatru, kier. art., Chrobak Józef – kier. muz.</p>
45	<p>1. „Burza ognia” <Ognjena oluja> Vojmila Rabadana, sztuka w 3-ch aktach. Przekł. Kalina Kalita 2. XXX 182 3. Orsza-Łukasiewicz Janina – reż., Szeski Jerzy – scen. 4. Pietraszek Bożena, Niewiarowska-Wołoszyńska Izabela, Pietrasz Lech 5. – 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol., chorw. 8. 502 × 700; pożółkło-szary papier, czerwony i pomarańczowy druk 9. GZG 1965 10. Gąssowski Aleksander – dyr. teatru, kier. art., prapremiera</p>

46	<p>1. „Placówka” Bolesława Prusa, sztuka w 3-ch aktach. Napisał Almir 2. XXX 183 3. Gąssowski Aleksander – reż., insc., Iwanowicz Marian – scen., Chrobak Józef – oprac. muz., Deskur Maria i Kuźmiński Tadeusz – asyst. reż. 4. Deskur Maria, Kurowska Mirosława, Madeyska-Piotrowska Alicja, Szumowicz Danuta, Tarska Zofia, Teleżyńska Janina, Chrobak Józef, Dawczyk Stanisław, Gąssowski Aleksander, Giletycz Stefan, Kobuszewski Andrzej, Kuźmiński Tadeusz, Leński Leon, Piotrowski Stanisław, Pniewski Edmund, Ratajewski Antoni, Wolff Rajmund, Wołoszyński Wiesław, Zandecki Henryk 5. – 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 498 × 702; biało-zielony papier, brązowy i zielony druk 9. GZG 1965 10. Gąssowski Aleksander – dyr. teatru, kier. art., Gąssowski Szczepan – kier. lit.</p>
47	<p>1. „Niemcy” Leona Kruczkowskiego, „Żywy trup” Lwa Tołstoja, „Ostry dyżur” Jerzego Lutowskiego, „Biała zaraza” Karola Czapka 2. XXX 185 3. Gąssowski Aleksander – oprac. muz., Muszyński Antoni – oprac. plast., Chrobak Józef i Kuźmiński Tadeusz – asyst. 4. – 5. – 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 508 × 719; pożółkło-pomańczowy papier, niebieski i pomarańczowy druk 9. GZG 1965 10. przedstawienie jubileuszowe z okazji 35-lecia pracy artystycznej Aleksandra Gąssowskiego „Wieczór wspomnień”; pod protektorem kierownika Wydziału Kultury KC PZPR Wincentego Kraśko oraz Ministra Kultury i Sztuki Lucjana Motyki</p>
48	<p>1. „Osiem kobiet czyli morderca jest wśród nas” <Huit femmes> Roberta Thomasa, komedia sensacyjna w 3-ch aktach. Przekł. Jakub Rotbaum 2. XXX 186 3. Szczęsna Maria – reż., insc., Pogorzelska Danuta – dekor., kost., Tarska Zofia – asyst. reż. 4. Biłska Izabela, Charkowska Irena, Deskur Maria, Krokowska Janina, Madeyska-Piotrowska Alicja, Niewiarowska Izabela, Szczęsna Maria, Tarska Zofia 5. – 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol., fr. 8. 500 × 702; kremowo-brązowy papier, pomarańczowy i brązowy druk 9. GZG 1965 10. Gąssowski Aleksander – dyr. teatru, kier. art.</p>
49	<p>1. „Dzielny wojak Szwejk” Jarosław Haszka, wesoła komedia w 2-óch częściach z tańcami i muzyką 2. XXX 216 3. Bittl Zdeněk – reż., oprac. dram., Köler Helmut – scen., Gabzky Emerich – ukł. tan., Alliger Karel – oprac. muz., Fencel J. – oprac. dram. 4. Vašku Jiří 5. – 6. motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 703 × 493; kremowy papier, czerwony i granatowy druk 9. GZG 1965 10. Gąssowski Aleksander – dyr. teatru, kier. art., udział bierze Zespół Artystyczny Północno-Morawskiego Teatru w Szumperku</p>
50	<p>1. „Mazepa” Juliusza Słowackiego, tragedia w 5-ciu aktach 2. XXX 187 3. Brodzikowski Kazimierz – reż., Muszyński Antoni – scen., Kuźmiński Tadeusz – asyst. reż. 4. Piotrowski Stanisław, Wołoszyński Wiesław, Kuźmiński Tadeusz, Pietraszek Bożena, Tarczykowski Henryk, Stawarz Jan, Ratajewski Antoni, Kleps Henryk, Lubicz-Łozińska Irena, Rządkowski Aleksander, Chrobak Józef, Sułkowski Kazimierz 5. 17 styczeń 1965 r., g. 19:00 6. gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 503 × 702; biało-szary papier, czerwony i szary druk 9. GZG 1965 10. Gąssowski Aleksander – dyr. teatru, kier. art., premiera, spektakl odbędzie się w Teatrze Miejskim we Włocławku</p>

51	<p>1. „Wołodyjowski i Białogłowy” Henryka Sienkiewicza, komedia w 3-ch aktach z muzyką i pieśniami 2. XXX 180 3. Gąssowski Aleksander – reż., Szeski Jerzy – scen., Rauch Edward – muz., Garczyński Krzysztof adap. scen., Chrobak Józef – asyst. reż. 4. Ratajewski Antoni, Giletycz Stefan, Wołoszyński Wiesław, Lubicz-Łozińska Irena, Tarska Zofia, Szydłowska Lidia, Szumowicz Danuta, Chrobak Józef 5. – 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 496 × 700; kremowo-błękitny papier, pomarańczowy i błękitny druk 9. GZG 1966 10. Gąssowski Aleksander – dyr. teatru, kier. art.</p>
52	<p>1. „Profesja Pani Warren” Bernarda Shaw’a, komedia w 4-ch aktach. Przekł. Florian Sobieniowski 2. XXX 181 3. Modrzewska Zofia – reż., Muszyński Antoni – scen., Wolff Rajmund – asyst. reż. 4. Deskur Maria, Madeyska Alicja, Kobuszewski Andrzej, Piotrowski Stanisław, Dawczyk Stanisław, Wolff Rajmund 5. – 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 498 × 700; kremowo-siwy papier, bordowy i siwy druk 9. GZG 1966 10. Gąssowski Aleksander – dyr. teatru, kier. art.</p>
53	<p>1. „Żywy trup” Lwa Tołstoja, dramat w 3-ch aktach. Przekł. Jerzy Pomianowski 2. XXX 184 3. Gąssowski Aleksander – reż., adap., Muszyński Antoni – scen., Chrobak Józef – asyst. reż., oprac. muz., Deskur Maria – asyst. reż. 4. Dawczykowa Janina, Deskur Maria, Kurowska Mirosława, Lubicz-Łozińska Irena, Madeyska Alicja, Szumowicz Danuta, Tarska Zofia, Teleżyńska Janina, Chrobak Józef, Dawczyk Stanisław, Gąssowski Aleksander, Giletycz Stefan, Kobuszewski Andrzej, Kuźmiński Tadeusz, Leński Leon, Piotrowski Stanisław, Ratajewski Antoni, Wolff Rajmund, Wołoszyński Wiesław, Zandecki Henryk 5. – 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 496 × 698; biało-czerowny papier, czerwony i zielony druk 9. GZG 1966 10. Gąssowski Aleksander – dyr. teatru, kier. art., Gąssowski Szczepan – kier. lit., utwory Piotra Czajkowskiego</p>
54	<p>1. „Igraszki z diabłem” <Hrátky sčertem> Jana Drdy komedia w 10-ciu obrazach 2. XXX 188 3. Zajič Josef – reż., insc., Ružička Petr – muz., Ryšankovā Jiřina – choreog., Šimaček Oldřich – scen. 4. – 5. – 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol., czes. 8. 495 × 697; biało-czerwony papier, czerwony i czarny druk 9. GZG 1966 10. Gąssowski Aleksander – dyr. teatru, kier. art., gościnny występ teatru Severomoravske Divadlo Sumperek z Czechosłowacji pod dyrekcją Josefa Zajica</p>
55	<p>1. „Nowe szaty króla” Aleksandra Maliszewskiego, bajka w 6-ciu obrazach z muz. i pios. według Christiana Andersena 2. XXX 189 3. Gąssowski Aleksander – reż., oprac. scen., Piotrowski Stanisław – asyst. reż. 4. Bojanowska Zofia, Masiejewska Janina, Czerny Władysław, Dawczyk Stanisław, Leński Stefan, Piotrowski Stanisław, Raczkiewicz Stanisław 5. – 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 496 × 698; biało-czerwony papier, czerwony druk 9. GZG 1966 10. Gąssowski Aleksander – dyr. teatru, kier. art.</p>
56	<p>1. „Czarniecki i jego żołnierze” Kazimierza Korcelliego, widowisko historyczne w 4-ch aktach 2. XXX 190 3. Gąssowski Aleksander – reż., insc., Stańczak Marian – scen., Piotrowski Stanisław – asyst. reż. 4. Storynianka Elżbieta, Czerny Władysław, Gąssowski Aleksander, Giletycz Stefan, Holly Stanisław, Kuźmiński Tadeusz, Leński Leon, Nowakowski Eugeniusz, Oksza Władysław, Piotrowski Stanisław, Raczkiewicz Stanisław, Ratajewski Antoni, Rybczyński Waclaw 5. – 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 498 × 702; biało-sinoniebieski papier, czerwony i sinoniebieski druk 9. GZG 1966 10. Gąssowski Aleksander – dyr. teatru, kier. art., plakat – syg. XXX 191</p>

57	<p>1. „Moralność pani Dulskiej” Gabrieli Zapolskiej, tragifarsa kołtuńska w 3-ch aktach 2. XXX 193 3. Orsza-Łukasiewicz Janina – reż., Zboromirski Józef – scen., Dawczyk Stanisław – asyst. reż. 4. Bojanowska Zofia, Grabska Zofia, Lubicz-Łozińska Irena, Łaska Barbara, Łozińska Diana, Madeyska Alicja, Masiejewska Janina, Tarska Zofia, Cellari Wiesław, Dawczyk Stanisław 5. – 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 500 × 700; kremowo-szary papier, brązowy i szary druk 9. GZG 1966 10. Gąssowski Aleksander – dyr. teatru, kier. art.</p>
58	<p>1. „Sprytna wdówka” Carlo Goldoni’ego, komedia muzyczna w 3-ch aktach. Przekł. Zofia Jachimecka 2. XXX 239 3. Orsza-Łukasiewicz Janina – reż., Zboromirski Józef – scen., Zagórski Jerzy – teksty pios., Poćwierz Antoni – oprac. muz., Tarska Zofia – asyst. reż. 4. Dawczyk Janina, Grabska Zofia, Łaska Barbara, Madeyska-Piotrowska Alicja, Skorynianka Elżbieta, Tarska Zofia, Cellari Wiesław, Giletycz Stefan, Holly Stanisław, Kuźmiński Tadeusz, Nowakowski Eugeniusz, Oksza Władysław, Ratajewski Antoni, Rybczyński Wacław 5. – 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 488 × 703; biało-pomarańczowy papier, pomarańczowy i siwy druk 9. GZG 1966 10. Gąssowski Aleksander – dyr. teatru, kier. art.</p>
59	<p>1. „Moralność pani Dulskiej” Gabrieli Zapolskiej, tragifarsa kołtuńska w 3-ch aktach 2. XXX 192 3. Orsza-Łukasiewicz Janina – reż., Zboromirski Józef – scen., Dawczyk Stanisław – asyst. reż. 4. Lubicz-Łozińska Irena, Bojanowska Zofia, Grabska Zofia, Łaska Barbara, Łozińska Diana, Madeyska Alicja, Masiejewska Janina, Tarska Zofia, Cellari Wiesław, Dawczyk Stanisław 5. 27 listopad 1966 r., g. 19:00 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 495 × 697; kremowo-szary papier, brązowy i siwy druk 9. GZG 1966 10. Gąssowski Aleksander – dyr. teatru, kier. art., jubileusz 50-lecia pracy artystycznej Ireny Lubicz-Łozińskiej</p>
60	<p>1. „Tristan i Izolda” opowieść o miłości i śmierci, według Józefa Bediera. Napisał Szczepan Gąssowski. Przekł. Tadeusz Boy-Żeleński, pieśni przełożył Edward Porębowicz 2. XXX 205 3. Gąssowski Aleksander – reż., insc., Kuske Ines – dekor., kost., Szulcówna Aleksandra – muz., Chrobak Józef – korep. muz., Deskur Maria – współ. reż. 4. Charkowska Irena, Dawczyk Janina, Deskur Maria, Madeyska Alicja, Pietraszek Bożena, Tarska Zofia, Tomaszewska Marzena, Andrzejczyk Bolesław, Chrobak Józef, Dawczyk Stanisław, Gąssowski Aleksander, Koczyński Jerzy, Kaczyński Wojciech, Migdał Kazimierz, Ratajewski Antoni, Wołoszyński Wiesław 5. – 6. motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 500 × 710; poźółtkły papier, czerwony i czarny druk 9. GZG 1967 10. Gąssowski Aleksander – dyr. teatru, kier. art., spektakl zorganizowany z okazji Międzynarodowego Dnia Teatru, premiera</p>
61	<p>1. „Odwety” Leona Kruczkowskiego, sztuka w 3-ch aktach 2. XXX 178 3. Orsza-Łukasiewicz Janina – reż., Kołodziej Marian – scen., Rybczyński Wacław – asyst. reż. 4. Grabska Zofia, Łaska Barbara, Skorynianka Elżbieta, Tarska Zofia, Giletycz Stefan, Dawczyk Stanisław, Holly Stanisław, Oksza Władysław, Piotrowski Stanisław, Rybczyński Wacław 5. – 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 498 × 698; biało-szary papier, granatowy i szary druk 9. GZG 1967 10. Żuchniewski Tadeusz – dyr. teatru, kier. art., premiera, spektakl odbędzie się w Teatrze Miejskim w Inowrocławiu</p>

62	<p>1. „Barbara Radziwiłłówna” Alojzego Felińskiego, tragedia w 5-ciu aktach 2. XXX 693 3. Żuchniewski Tadeusz – reż., Różewicz-Książkiewicz Halina – scen., Piotrowski Stanisław – asyst. reż. 4. Grabska Zofia, Madeyska-Piotrowska Alicja, Mielczarek Sabina, Tarska Zofia, Cellari Wiesław, Dawczyk Stanisław, Giletycz Stefan, Kuźmiński Tadeusz, Leński Leon, Pniewski Edmund, Piotrowski Stanisław, Ratajewski Antoni, Tarnawski Mieczysław 5. – 6. druk, pol. 7. 498 × 698; biało-niebieski papier, granatowy i czarny druk 8. GZG 1967 9–10. Żuchniewski Tadeusz – dyr. teatr, kier. art.</p>
63	<p>1. „Trudna miłość” Ludwika Hieronima Morstina, sztuka w 3-ch aktach 2. XXX 694 3. Żuchniewski Tadeusz – reż., Kuzyszyn Ryszard – scen., Piotrowski Stanisław – asyst. reż. 4. Grabska Zofia, Lubicz-Łozińska Irena, Skorynianka Elżbieta, Szydłowska Lidia, Tarska Zofia, Dawczyk Stanisław, Giletycz Stefan, Piotrowski Stanisław, Rybczyński Wacław 5. – 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 497 × 704; biało-czerwony papier, czerwony i czarny druk 9. GZG 1967 10. Żuchniewski Tadeusz – dyr. teatru, kier. art.</p>
64	<p>1. „Romeo i Julia” Wiliama Szekspira, tragedia w 2-óch częściach. Przekł. Jarosław Iwaszkiewicz 2. XXX 695 3. Koenig Joanna – reż., Winiarski Ryszard – scen., Trybula Andrzej – oprac. muz., Piotrowski Stanisław – asyst. reż. 4. Bojanowska Zofia, Grabska Zofia, Madeyska-Piotrowska Alicja, Piotrowska Gizela, Skorynianka Elżbieta, Szydłowska Lidia, Tarska Zofia, Bauman Adam, Cellari Wiesław, Dawczyk Stanisław, Giletycz Stefan, Kuraś Wiesław, Leński Leon, Piotrowski Stanisław, Raczkiwicz Stanisław, Ratajewski Antoni, Taborski Bronisław, Woźniak Feliks 5. – 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 518 × 719; biało-szary papier, siwy i zielony druk 9. GZG 1967 10. Żuchniewski Tadeusz – dyr. teatru, kier. art., Gąssowski Szczepan – kier. lit.</p>
65	<p>1. „Kłopoty zbója Madeja” Lubomira Leguta, bajka w 3-ch aktach 2. XXX 697 3. Myczkowski Klemens – reż., Muszyński Antoni – scen., Kardaś Grzegorz – oprac. muz. 4. Masiejewska Ina, Skorynianka Elżbieta, Szydłowska Lidia, Giletycz Stefan, Raczkiwicz Stanisław, Ratajewski Antoni 5. – 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 510 × 712; biało-zielony papier, zielony i czarny druk 9. GZG 1967 10. Żuchniewski Tadeusz – dyr. teatru, kier. art.</p>
66	<p>1. „Cudze dziecko” Wasila Szkwarkina, komedia w 3-ch aktach. Przekł. Szczepan Gąssowski 2. XXX 692 3. Domańska Stefania – reż., Nahlik Ewa – scen., Giletycz Stefan – asyst. reż. 4. Kowalówna Maria, Masiejewska Ina, Piotrowska Gizela, Szydłowska Lidia, Dawczyk Stanisław, Giletycz Stefan, Kuraś Wiesław, Raczkiwicz Stanisław, Ratajewski Antoni, Wójcikowski Henryk 5. 20–21 październik 1967 r., g. 19:00 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 500 × 701; biało-pomarańczowy papier, pomarańczowy i czarny druk 9. GZG 1967 10. Żuchniewski Tadeusz – dyr. teatru, kier. art., spektakl z okazji 50-lecia wielkiej socjalistycznej rewolucji październikowej, odbędzie się w Teatrze Miejskim we Włocławku, premiera</p>

67	<p>1. „Mieszczanie” Maksyma Gorki, sztuka w 4-ch aktach. Przekł. Paweł Hertz i Seweryn Pollak 2. XXX 691 3. Żuchniewski Tadeusz – reż., Kołodziej Marian – scen., Piotrowski Stanisław – asyst. reż. 4. Bojanowska Zofia, Grabska Zofia, Madeyska-Piotrowska Alicja, Mielczarek Sabina, Reszczyńska Hanna, Tarska Zofia, Cellari Wiesław, Leński Leon, Myczkowski Klemens, Piotrowski Stanisław, Taborski Bronisław, Tarnowski Mieczysław, Woźnik Feliks 5. 26 październik 1967 r., g. 19:00 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 500 × 701; kremowo-czerwony papier, czerwony i czarny druk 9. GZG 1967 10. Żuchniewski Tadeusz – dyr. teatru, kier. art., premiera, spektakl z okazji 50-lecia wielkiej socjalistycznej rewolucji październikowej, odbędzie się w Robotniczym Domu Kultury w Chełmży</p>
68	<p>1. „Lekkomyślna siostra” Włodzimierza Perzyńskiego, komedia w 4-ch aktach 2. XXX 692 3. Żuchniewski Tadeusz – reż., Zieleziński Wojciech – scen., Wójcikowski Henryk – asyst. reż. 4. Kowalówna Maria, Mielczarek Sabina, Reszczyńska Hanna, Myczkowski Klemens, Tarnowski Mieczysław, Wójcikowski Henryk, Żuchniewski Tadeusz 5. – 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 516 × 718; biało-niebieski papier, czerwony i granatowy druk 9. GZG 1968 10. Żuchniewski Tadeusz – dyr. teatru, kier. art., Gąssowski Szczepan – kier. lit.</p>
69	<p>1. „Porwanie Amazonek” <The Rape of the Belt> Benna W. Levy’ego, komedia w 3-ch aktach. Przekł. ustaw Gottesman 2. XXX 698 3. Żuchniewski Tadeusz – reż., Szeliga Anna i Rajkowski Tadeusz – scen., Wójcikowski Henryk – asyst. reż. 4. Bojanowska Zofia, Łaska Barbara, Piotrowska Gizela, Reszczyńska Hanna, Skorynianka Elżbieta, Bauman Adam, Wójcikowski Henryk, Żuchniewski Tadeusz 5. – 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol., ang. 8. 539 × 720; biało-pomarańczowy papier, pomarańczowy i czarny druk 9. GZG 1968 10. Żuchniewski Tadeusz – dyr. teatru, kier. art.</p>
70	<p>1. „Kawior i kaszanka” <Caviale e lenticchie> Scamicci’ego i Tarabusi’ego, komedia w 3-ch aktach. Przekł. Zofia Ernstowa 2. XXX 699 3. Żuchniewski Tadeusz – reż., Kołodziej Marian – scen. 4. Kowalówna Maria, Masiejewska Nina, Mielczarek Sabina, Piotrowska Gizela, Skorynianka Elżbieta, Tarska Zofia, Bauman Adam, Giletycz Stefan, Leński Leon, Myczkowski Klemens, Raczkiewicz Stanisław, Ratajewski Antoni, Taborski Bronisław, Tarnowski Mieczysław, Wójcikowski Henryk 5. – 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol., wł. 8. 494 × 700; biało-pomarańczowy papier, pomarańczowy i czarny druk 9. GZG 1968 10. Żuchniewski Tadeusz – dyr. teatru, kier. art., Gąssowski Szczepan – kier. lit.</p>
71	<p>1. „Godzien litości” Aleksandra Fredry, komedia w 3-ch aktach 2. XXX 700 3. Orsza-Łukasiewicz Janina – reż., Zboromirski Józef – scen., Woźnik Feliks – asyst. reż. 4. Grabska Zofia, Szydłowska Lidia, Dawczyk Stanisław, Kuraś Wiesław, Piotrowski Stanisław, Woźnik Feliks 5. – 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 496 × 698; biało-zielony papier, zielony i czarny druk 9. GZG 1968 10. Żuchniewski Tadeusz – dyr. teatru, kier. art., Gąssowski Szczepan – kier. lit.</p>
72	<p>1. „Bomba wybuchnie o dziewiątej” Andrzeja Zbycha, sztuka w 2-óch częściach Andrzeja Szypulskiego i Zbigniewa Safiana 2. XXX 701 3. Orsza-Łukasiewicz Janina – reż., Muszyński Antoni – scen., Kardaś Grzegorz – oprac. muz., Piotrowski Stanisław – asyst. reż. 4. Krawczyk Irena, Madeyska-Piotrowska Alicja, Piotrowski Stanisław, Wójcikowski Henryk, Żuchniewski Tadeusz 5. – 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 500 × 696; biało-czerwony papier, czerwony i granatowy druk 9. GZG 1968 10. Żuchniewski Tadeusz – dyr. teatru, kier. art., spektakl z okazji XXV-lecia Ludowego Wojska Polskiego</p>

73	<p>1. „Konrad Wallenrod” Adama Mickiewicza. Widowisko historyczne w 2-óch częściach (12 obrazach) 2. XXX 702 3. Sułkowski Kazimierz – reż., Bożym Jan – muz., Klimczyk Zbigniew i Wenzel Marcin – scen., Wieszczycki Stanisław – adap. scen., Woźnik Feliks – asyst. reż. 4. Bojanowska Zofia, Piotrowska Gizela, Szydłowska Lidia, Baumann Adam, Dawczyk Stanisław, Leński Leon, Myczkowski Klemens, Ratajewski Antoni, Raczkiewicz Stanisław, Sułkowski Kazimierz, Taborski Bronisław, Woźnik Feliks, Żuchniewski Tadeusz 5. – 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 520 × 717; biało-zielony papier, zielony i czarny druk 9. GZG 1968 10. Żuchniewski Tadeusz – dyr. teatru, kier. art.</p>
74	<p>1. „Wodewil warszawski” Zdzisława Gozdawy i Wacława Stępnia, komedia muzyczna w 3-ch aktach 2. XXX 703 3. Głuszcak Bohdan – reż., Zboromirski Józef – scen., Myczkowski Klemens – asyst. reż. 4. Grabska Zofia, Kowalówna Maria, Masiejewska Ina, Mielczarek Sabina, Szydłowska Lidia, Tarska Zofia, Dawczyk Stanisław, Giletycz Stefan, Leński Leon, Myczkowski Klemens, Piotrowski Stanisław, Raczkiewicz Stanisław, Ratajewski Antoni, Taborski Bronisław, Woźnik Feliks 5. – 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 538 × 718; biało-czerwony papier, czerwony i czarny druk 9. GZG 1968 10. Żuchniewski Tadeusz – dyr. teatru, kier. art., Mierzejewski Józef – kier. muz.</p>
75	<p>1. „Cyd” <Le cid> Pierre’a Corneille’go – Stanisława Wyspiańskiego, tragedia w 5-ciu aktach 2. XXX 81 3. Czechak Bohdan – reż., Woźnik Feliks – asyst. reż., Kardaś Grzegorz – oprac. muz., Strzembala Ryszard – scen. 4. Grabska Zofia, Kowalówna Maria, Masiejewska Ina, Szydłowska Lidia, Tarska Zofia, Dawczyk Stanisław, Dillenius Karol, Marszałik Adam, Myczkowski Klemens, Ratajewski Antoni, Woźnik Feliks, Wójcikowski Henryk 5. – 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol., fr. 8. 498 × 705; biało-niebieski papier, granatowy i czarny druk 9. GZG 1969 10. Żuchniewski Tadeusz – dyr. teatru, kier. art., Bargiełowska Jadwiga – kier. lit.</p>
76	<p>1. „Wczoraj i przedwczoraj” Aleksandra Maliszewskiego, sztuka w 3-ch aktach 2. XXX 82 3. Myczkowski Klemens – reż., Muszyński Antoni – scen., Wójcikowski Henryk – asyst. reż. 4. Grabska Zofia, Tarska Zofia, Dawczyk Stanisław, Myczkowski Klemens, Ratajewski Antoni, Woźnik Feliks, Wójcikowski Henryk 5. – 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 502 × 704; kremowo-brązowy papier, brązowy i czarny druk 9. GZG 1969 10. Żuchniewski Tadeusz – dyr. teatru, kier. art., Bargiełowska Jadwiga – kier. lit.</p>
77	<p>1. „Zemsta” Aleksandra Fredry, komedia w 4-ch aktach 2. XXX 83 3. Żuchniewski Tadeusz – reż., Klimczyk Zbigniew – scen., Sułkowski Kazimierz – asyst. reż. 4. Mielczarek Sabina, Piotrowska Gizela, Bauman Adam, Koper Andrzej, Leński Leon, Opolski Jacek, Piotrowski Stanisław, Raczkiewicz Stanisław, Standało Wojciech, Sułkowski Kazimierz, Taborski Bronisław, Żuchniewski Tadeusz 5. – 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 496 × 698; poźółkły papier, pomarańczowy i czarny druk 9. GZG 1969 10. Żuchniewski Tadeusz – dyr. teatru, kier. art., Bargiełowska Jadwiga – kier. lit.</p>
78	<p>1. „Pan Twardowski” Ireny Szczepańskiej, bajka w 3-ch aktach 2. XXX 379 3. Czechak Bohdan – reż., Muszyński Antoni – scen., Drobner Mieczysław – muz. 4. Jasielska Saba, Telesz Irena, Bauman Adam, Giletycz Stefan, Lotar Eugeniusz, Piątkowski Jacek 5. 1971 r. 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 500 × 701; biało-zielony papier, zielony i czarny druk 9. GZG 1971 10. Żuchniewski Tadeusz – dyr. teatru, kier. art.</p>

79	<p>1. „Wesele na całą Europę” <Swadba na wsium Europu> Arkadija Arkanowa i Grigorija Gorina, komedia w 3-ch aktach. Przekł. Zofia Karaś 2. XXX 380 3. Żuchniewski Tadeusz – reż., Kałucki Jerzy – scen. 4. Korycka Danuta, Kowalówna Maria, Masiejewska Ina, Piotrowska Gizela, Tarska Zofia, Telesz Irena, Trusz Barbara, Dawczyk Stanisław, Dziemski Juliusz, Koper Andrzej, Piotrowski Stanisław, Ratajewski Antoni, Siekierski Stanisław, Sułkowski Kazimierz, Wójcikowski Henryk 5. 1971 r. 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol., ros. 8. 496 × 701; biało-czerwony papier, czerwony i czarny druk 9. GZG 1971 10. Żuchniewski Tadeusz – dyr. teatru, kier. art., Petrykowski Tadeusz – kier. lit.</p>
80	<p>1. „Nora” <Et dukkehjem> Henrika Ibsena, sztuka w 3-ch aktach. Przekł. Jacek Frühling 2. XXX 381 3. Orsza-Lukasiewicz Janina – reż., Strzembala Ryszard – scen. 4. Korycka Danuta, Piotrowska Gizela, Tarska Zofia, Piotrowski Stanisław, Siekierski Stanisław, Sułkowski Kazimierz 5. 1972 r. 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol., norw. 8. 499 × 700; biało-niebieski papier, czarny i granatowy druk 9. GZG 1971 10. Żuchniewski Tadeusz – dyr. teatru, kier. art., Petrykowski Tadeusz – kier. lit.</p>
81	<p>1. „Gwałtu, co się dzieje!” Aleksandra Fredry, komedia w 3-ch aktach 2. XXX 384 3. Żuchniewski Tadeusz – reż., Muszyński Antoni – scen., Kardaś Grzegorz – oprac. muz. 4. Jasielska Saba, Kowalówna Maria, Piotrowska Gizela, Tarska Zofia, Telesz Irena, Baumann Adam, Dawczyk Stanisław, Dziemski Juliusz, Giletycz Stefan, Piotrowski Stanisław, Ratajewski Antoni, Siekierski Stanisław, Sułkowski Kazimierz, Wójcikowski Henryk 5. 1972 r. 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 496 × 697; biało-pomarańczowy papier, pomarańczowy i czarny druk 9. GZG 1972 10. Żuchniewski Tadeusz – dyr. teatru, kier. art., Petrykowski Tadeusz – kier. lit.</p>
82	<p>1. „Perła” <La bonne Anna> Marca Camolettiego, komedia w 3-ch aktach. Przekł. Włodzimierz Dzięciołowski i Henryk Rostworowski 2. XXX 382 3. Czaykowska Irma – reż., Tośta Antoni – scen., Kardaś Grzegorz – oprac. muz. 4. Kowalówna Maria, Piotrowska Gizela, Jabłońska Teresa, Piotrowski Stanisław, Wójcikowski Henryk 5. 1972 r. 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol., fr. 8. 501 × 701; biało-amarantowy papier, amarantowy i czarny druk 9. GZG 1972 10. Rościszewski Krzysztof – dyr. teatru, kier. art., Petrykowski Tadeusz – kier. lit.</p>
83	<p>1. „Zakłócenia w odbiorze” <Adáshiba> Károly Szakonyi, komedia w 2-óch częściach. Przekł. Jan Zimierski 2. XXX 383 3. Jagła Danuta – reż., Strzembala Ryszard – scen. 4. Bramorska Małgorzata, Korycka Danuta, Telesz Irena, Baumann Adam, Ratajewski Antoni, Siekierski Stanisław, Sułkowski Kazimierz, Wawrzyniak Eugeniusz 5. 1972 r. 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol., węg. 8. 501 × 701; biało-niebieski papier, niebieski i czarny druk 9. GZG 1972 10. Rościszewski Krzysztof – dyr. teatru, kier. art., Petrykowski Tadeusz – kier. lit.</p>
84	<p>1. „W małym dworku” Stanisława Ignacego Witkiewicza, sztuka w 3-ch aktach 2. XXX 385 3. Rościszewski Krzysztof – reż., wybór efektów akustycznych, Durczewski Marek – scen. 4. Bramorska Małgorzata, Masiejewska Ina, Telesz Irena, Andrucki Jacek, Baumann Adam, Dawczyk Stanisław, Ratajewski Antoni, Siekierski Stanisław 5. 1972 r. 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 497 × 701; czerwono-biały papier, czerwony i czarny druk 9. GZG 1972 10. Rościszewski Krzysztof – dyr. teatru, kier. art.</p>

85	1. Monodram Tadeusza Peipera, część I – „ Kronika dnia ”, część II – „ Nowe usta ” 2. XXX 393 3. Kryszak Janusz – oprac. tekstów, Lackowski Stanisław – scen. 4. Gwit Lech 5. – 6. motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 303 × 610; kremowy papier, czerwony druk 9. GZG 1972 10. Scena Małych Form Teatralnych, programy nagrodzone na Polskim Festiwalu Teatrów Jednego Aktora w 1970 i 1971 r. we Wrocławiu
86	1. Monodram Teatru Peipera „ Na przykład ” 2. XXX 394 3. Gwit Lech – reż., Lackowski Stanisław – scen., Sziming Tadeusz – światło, Moss Piotr – muz., Kryszak Janusz – scen. 4. – 5. – 6. motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 327 × 697; biały papier, zielony druk 9. GZG 1972 10. Rościszewski Krzysztof – dyr. teatru, kier. art., Baniewicz-Szmidt Elżbieta – kier. lit.
87	1. „ On, opowieść o życiu Lenina ”. W programie wykorzystano fragmenty pamiętników Nadzieży Krupskiej, listy Lenina oraz zdjęcia dokumentalne 2. XXX 395 3. Rościszewski Krzysztof – reż., Kochańczyk Marek – oprawa plast., Keller J[oaanna], Kopalko Z[bigniew], Siekiera J[an] – montaż tekstu 4. – 5. – 6. motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 328 × 698; biały papier, czerwony druk 9. GZG 1972 10. Rościszewski Krzysztof – dyr. teatru, kier. art., Baniewicz-Szmidt Elżbieta – kier. lit., spektakl z okazji 50-lecia ZSRR, Scena Małych Form
88	1. „ Wyszedł z domu ” tak zwana komedia, Tadeusza Różewicza 2. XXX 387 3. Kozłowski Janusz – reż., Burnat Łukasz – scen., Telesz Irena – asyst. reż. 4. Bramorska Małgorzata, Mrazek Janina, Okońska-Kozłowska Barbara, Telesz Irena, Baumann Adam, Dawczyk Stanisław, Gwit Lech, Ratajewski Antoni 5. październik 1972 r. 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 500 × 697; brązowo-biały papier, czarny druk 9. GZG 1972 10. Rościszewski Krzysztof – dyr. teatru, kier. art., Baniewicz-Szmidt Elżbieta – kier. lit., premiera, plakat – syg. XXX 388
89	1. „ Tředowata ” Heleny Mniszek 2. XXX 386 3. Rościszewski Krzysztof – reż., Tośta Antoni – scen., Moss Piotr – oprac. muz., Ferenc-Witkowska Halina – choreog., Marzinek Elżbieta i Podgórski Andrzej – asyst. reż., Olczakówna-Roniker Joanna – adap. 4. Dłużewska Maria, Jabłońska Teresa, Łaska Barbara, Łukasiewicz Kamila, Korycka Danuta, Masiejewska Ina, Marzinek Elżbieta, Piotrowska Gizela, Strzałkowska Elżbieta, Tarska Zofia, Andrucki Jacek, Andrzejczyk Bolesław, Ciarka Andrzej, Kąkol Stefan, Koczyński Jerzy, Pawlicki Szymon, Piotrowski Stanisław, Siekierski Stanisław 5. listopad 1972 r. 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 500 × 703; fioletowo-biały papier, czarny druk 9. GZG 1972 10. Rościszewski Krzysztof – dyr. teatru, kier. art., Baniewicz-Szmidt Elżbieta – kier. lit., premiera
90	1. „ Opera za trzy grosze ” <Die Dreigroschenoper> Bertolta Brechta. Przekł. Bruno Winawer i Barbara Witek 2. XXX 86 3. Rościszewski Krzysztof – reż., insc., Marzinek Elżbieta – współ. reż., Strzembala Ryszard – scen., Kardaś Grzegorz – oprac. muz., Ferenc Halina – choreog., Broniewski Władysław – teksty poetyckie, Ciarka Andrzej – asyst. reż. 4. Jabłońska Teresa, Łukasiewicz Kamila, Masiejewska Ina, Marzinek Elżbieta, Strzałkowska Elżbieta, Tarska Zofia, Telesz Irena, Andrzejczyk Bolesław, Baumann Adam, Ciarka Andrzej, Dawczyk Stanisław, Gwit Lech, Kąkol Stefan, Koczyński Jerzy, Koper Andrzej, Nowak Zbigniew, Polessa Leszek, Siekierski Stanisław, Ratajewski Antoni, Zass Jerzy 5. – 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol., niem. 8. 496 × 701; brązowo-biały papier, brązowy druk 9. GZG 1973 10. Rościszewski Krzysztof – dyr. teatru, kier. art., Baniewicz Elżbieta – kier. lit.

91	<p>1. „Motyle są wolne” <Butterflies are free> Leonarda Gershe, amerykańska komedia sentymentalna w 2-óch aktach. Przekł. Anna Frąckiewicz 2. XXX 87 3. Rościszewski Krzysztof – reż., Tośta Antoni – scen., Moss Piotr – muz., Marzinek Elżbieta – asys. reż. 4. Łukaszewicz Kamila, Marzinek Elżbieta, Baumann Adam, Kaczmarek Zbigniew 5. – 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol., ang. 8. 483 × 700; błękitno-biały papier, czarny druk 9. GZG 1973 10. Rościszewski Krzysztof – dyr. teatru, kier. art., Winnicka Bożena – kier. lit.</p>
92	<p>1. „Taniec śmierci” <Dösdansen> Augusta Strindberga. Przekł. i oprac. tekstu Władysław Krzemiński 2. XXX 88 3. Baniukiewicz Antoni – reż., Burnat Łukasz – scen., Pawlicki Szymon – asyst. reż. 4. Piotrowska Gizela, Mrazek Janina, Burczyk Stefan, Pawlicki Szymon 5. – 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol., niem. 8. 485 × 701; szaro-biały papier, granatowy i czarny druk 9. GZG 1973 10. Rościszewski Krzysztof – dyr., kier. art., Baniewicz Elżbieta – kier. lit.</p>
93	<p>1. „Dni, które wstrząsnęły światem”. Sztuka na podstawie książki Johna Reed’a „10 dni, które wstrząsnęły światem”. Przekł. Aleksander Dobrot 2. XXX 391 3. Dzieciotowski Zygmunt – reż., scen., adap. tekstu, Michniewski Wojciech – muz., Pawlicki Szymon – asyst. reż. 4. Marzinek Elżbieta, Mrazek Janina, Okońska-Kozłowska Barbara, Piotrowska Gizela, Strzałkowska Elżbieta, Tarska Zofia, Telesz Irena, Andrzejczyk Bolesław, Ratajewski Antoni, Siekierski Stanisław, Ciarka Andrzej, Gwit Lech, Pawlicki Szymon, Piotrowski Stanisław 5. – 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 484 × 700; jasnozielono-biały papier, ciemnozielony druk 9. GZG 1973 10. Rościszewski Krzysztof – dyr. teatru, kier. art., Baniewicz Elżbieta – kier. lit.</p>
94	<p>1. „Kondukt” Bohdana Drozdowskiego, sztuka współczesna w 2-óch aktach 2. XXX 392 3. Major Ryszard – reż., Durczewski Marek – scen., Górska Ingrid – muz., Zass Jerzy – asyst. reż. 4. Jabłońska Teresa, Łukaszewicz Kamila, Baumann Adam, Dawczyk Stanisław, Koczyński Jerzy, Kąkol Stefan, Polessa Lech, Zass Jerzy 5. – 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 485 × 700; pożółkło-beżowy papier, brązowy druk 9. GZG 1973 10. Rościszewski Krzysztof – dyr. teatru, kier. art., Baniewicz Elżbieta – kier. lit.</p>
95	<p>1. „Mizantrop” <Le Misanthrope> Moliera. Wolny przekł. prozą Jan Kott 2. XXX 389 3. Kozłowski Janusz – reż., scen., Telesz Irena – reż. 4. Marzinek Elżbieta, Okońska Barbara, Piotrowska Gizela, Telesz Irena, Andrzejczyk Bolesław, Ciarka Andrzej, Pawlicki Szymon, Piotrowski Stanisław, Siekierski Stanisław 5. styczeń 1973 r. 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol., fr. 8. 500 × 703; morsko-biały papier, granatowy druk 9. GZG 1972 10. Rościszewski Krzysztof – dyr. teatru, kier. art., Baniewicz Elżbieta – kier. lit., premiera</p>
96	<p>1. „Antygona” według Sofoklesa, Helmuta Kajzera 2. XXX 390 3. Rościszewski Krzysztof – reż., ukł. tekstu, Durczewski Marek – scen., Kąkol Stefan i Podgórski Andrzej – asyst. reż. 4. Jabłońska Teresa, Łukasiewicz Kamila, Masiejewska Ina, Mrazek Janina, Strzałkowska Elżbieta, Tarska Zofia, Baumann Adam, Dawczyk Stanisław, Gwit Lech, Kąkol Stefan, Koczyński Jerzy, Ratajewski Antoni, Zasuń-Zass Jerzy 5. 13 styczeń 1973 r., g. 19:00 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 482 × 701; bordowo-biały papier, czarny druk 9. GZG 1972 10. Rościszewski Krzysztof – dyr. teatru, kier. art., Baniewicz-Szmidt Elżbieta – kier. lit.</p>

97	<p>1. „Etiudy” Maurice’a Maeterlincka, widowisko w 2-óch częściach. „Intruz” przekł. Jerzego Adamskiego, „Ślepcy” przekł. Zenon Przesmycki 2. XXX 85 3. Wachowiak Maria – reż., Burnat Łukasz – scen., Kardaś Grzegorz – oprac. muz., Telesz Irena – asyst. reż. 4. Piotrowska Gizela, Strzałkowska Elżbieta, Tarska Zofia, Telesz Irena, Ratajewski Antoni, Siekierski Stanisław, Zass Jerzy 5. wrzesień 1973 r. 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 482 × 700; bordowo-biały papier, czarny druk 9. GZG 1973 10. Rościszewski Krzysztof – dyr. teatru, kier. art., Winnicka Bożena – kier. lit., premiera</p>
98	<p>1. „Zmierzch długiego dnia” <Long day’s journey into night> Eugene O’Neila, sztuka w 4-ch aktach. Przekł. Wacława Komarnicka i Krystyna Tarnowska 2. XXX 84 3. Pliszkiwicz Tadeusz – reż., Durczewski Marek – scen., Kardaś Grzegorz – oprac. muz. 4. Jabłońska Teresa, Mrazek Janina, Ciarka Andrzej, Koczyński Jerzy, Pollesa Lech 5. październik 1973 r. 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol., ang. 8. 483 × 703; biało-brązowy papier, czarny druk 9. GZG 1973 10. Rościszewski Krzysztof – dyr. teatr, kier. art., Winnicka Bożena – kier. lit., premiera</p>
99	<p>1. „Śmierć Gubernatora” Leona Kruczkowskiego 2. XXX 225 3. Bączewska Magdalena – reż., Durczewski Marek – scen., Zdanowicz Zygmunt – ukł. ruchu, Siekierski Stanisław – asyst. reż. 4. Kalinowska Wanda, Łukaszewicz Kamila, Marzinek Elżbieta, Piotrowska Gizela, Tarska Zofia, Baumann Adam, Dawczyk Stanisław, Dłużyński Henryk, Gałązka Witold, Jasik Jacek, Kaczmarek Zbigniew, Koczyński Jerzy, Polessa Leszek, Ratajewski Antoni, Siekierski Stanisław, Zass Jerzy 5. 20 styczeń 1974 r. 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 477 × 701; czerwono-biały papier, czarny druk 9. GZG 1973 10. Rościszewski Krzysztof – dyr. teatr, kier. art., Winnicka Bożena – kier. lit., premiera</p>
100	<p>1. „Kartoteka” Tadeusza Różewicza 2. XXX 228 3. Rościszewski Krzysztof – reż., Durczewski Marek – scen., Telesz Irena – asyst. reż. 4. Jabłońska Teresa, Kalinowska Wanda, Łaska Barbara, Łukaszewicz Kamila, Masiejewska Ina, Mrazek Janina, Piotrowska Gizela, Tarska Zofia, Telesz Irena, Baumann Adam, Burczyk Stefan, Ciarka Andrzej, Dawczyk Stanisław, Dłużyński Henryk, Gałązka Witold, Koczyński Jerzy, Nowak Zbigniew, Polessa Leszek, Siekierski Stanisław, Ratajewski Antoni, Zass Jerzy 5. listopad 1973 r. 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 477 × 698; biało-niebieski papier, czarny druk 9. GZG 1973 10. Rościszewski Krzysztof – dyr. teatru, kier. art., Winnicka Bożena – kier. lit., premiera, dodatkowy występ 22 marca 1974 r. o godzinie 19:00 w Sali Teatru Żydowskiego (pl. Grzybowski 12–16)</p>
101	<p>1. „Dziś wieczór arsenik czyli komedia z kawą” <Stasera arsenico ovvero la commedia del coffe> Carla Terrona, psychodrama na dwa głosy. Przekł. Kazimiera Fekecz 2. XXX 226 3. Rościszewski Krzysztof – reż., Czaplanka Wanda – scen., Telesz Irena – asyst. reż. 4. Telesz Irena, Burczyk Stefan 5. styczeń 1974 r. 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol., wł. 8. 483 × 701; biało-zielony papier, czarny druk 9. GZG 1973 10. Rościszewski Krzysztof – dyr. teatru, kier. art., Winnicka Bożena – kier. lit., premiera</p>
102	<p>1. „Czapa” Janusza Krasińskiego, komedia stereofoniczna 2. XXX 224 3. Rościszewski Krzysztof – reż., Czaplanka Wanda – scen. 4. Ciarka Andrzej, Dawczyk Stanisław, Gałązka Witold, Polessa Leszek, Siekierski Stanisław 5. kwiecień 1974 r. 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 483 × 696; biało-fioletowy papier, czarny druk 9. GrZGraf. 1974 10. Rościszewski Krzysztof – dyr. teatru, kier. art., Winnicka Bożena – kier. lit.</p>

103	<p>1. „Tymon Anteńczyk” <Timon of Athens> Wiliama Szekspira 2. XXX 221 3. Wierchowicz Zofia – reż., scen., Satanowski Jerzy – muz., Telesz Irena – asyst. reż. 4. Łukaszewicz Kamila, Piotrowska Gizela, Telesz Irena, Kalinowska Wanda, Baumann Adam, Burczyk Stefan, Ciarka Andrzej, Dawczyk Stanisław, Dłużyński Henryk, Gałązka Witold, Jasik Jacek, Koczyński Jerzy, Polessa Leszek, Ratajewski Antoni, Siekierski Stanisław, Zass Jerzy 5. maj 1974 r. 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol., ang. 8. 500 × 700; brązowo-biały papier, czarny druk 9. GrZGraf. 1974 10. Rościszewski Krzysztof – dyr. teatru, kier. art., Winnicka Bożena – kier. lit., premiera</p>
104	<p>1. „Porwanie Sabineek” <Der Raub der Sabinerinnen> Fanza i Paula Schönthana, komedia muzyczna w 3-ch aktach. Przekł. i adap. Julian Tuwim 2. XXX 55 3. Wróblewski Jerzy – reż., Masiejewska Ina – asyst. reż., Czaplanka Wanda – scen., Kulesza-Ernów Zofia – ukł. ruchu 4. Kalinowska Wanda, Marzinek Elżbieta, Masiejewska Ina, Telesz Irena, Baumann Adam, Dłużyński Henryk, Jasik Jacek, Pęczek Jan, Ratajewski Antoni, Zass Jerzy 5. lipiec 1974 r. 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol., niem. 8. 486 × 708; biało-pomarańczowy papier, czarny druk 9. GZG 1974 10. Rościszewski Krzysztof – dyr. teatru, kier. art., Winnicka Bożena – kier. lit., Kardaś Grzegorz – kier. muz., premiera</p>
105	<p>1. „Śnieg” Stanisława Przybyszewskiego 2. XXX 223 3. Rotnicki Krzysztof – reż., oprac. dram. tekstu, Czaplanka Wanda – scen., Tarska Zofia – asyst. reż. 4. Nijaki Ewa, Strzałkowska Elżbieta, Tarska Zofia, Kozłowski Jerzy, Waszkiewicz Zbigniew 5. 16 listopad 1974 r. 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 509 × 700; biało-niebieski papier, czarny druk 9. GZG 1974 10. Rościszewski Krzysztof – dyr. teatru, kier. art., Niesiobędzki Jerzy – konsult. progr., premiera</p>
106	<p>1. „Znachor” Tadeusza Dołęgi-Mostowicza, widowisko w 3-ch częściach 2. XXX 222 3. Rościszewski Krzysztof – reż., insc., adap., Tośta Antoni – scen., Satanowski Jerzy – muz., Telesz Irena i Pęczek Jan – asyst. reż. 4. Grabska Zofia, Kalinowska Wanda, Łaska Barbara, Marzinek Elżbieta, Masiejewska Ina, Piotrowska Gizela, Telesz Irena, Baumann Adam, Burczyk Stefan, Ciarka Andrzej, Dawczyk Stanisław, Dłużyński Henryk, Gałązka Witold, Giletycz Stefan, Jankowski Zbigniew, Pęczek Jan, Polessa Leszek, Ratajewski Antoni, Woźnik Feliks, Zass Jerzy 5. grudzień 1974 r. 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 487 × 700; biało-zielony papier, czarny druk 9. GZG 1974 10. Rościszewski Krzysztof – dyr. teatru, kier. art., Niesiobędzki Jerzy – konsult. progr., premiera</p>
107	<p>1. „Warszawianka. Pieśń z roku 1831” Stanisława Wyspiańskiego 2. XXX 656 3. Bączewska Magdalena – reż., Markowski Aleksander – scen., Waszkiewicz Zbigniew – asyst. reż. 4. Kalinowska Wanda, Łukaszewicz Kamila, Baumann Adam, Dawczyk Stanisław, Dłużyński Henryk, Jankowski Zbigniew, Kozłowski Jerzy, Waszkiewicz Zbigniew 5. luty 1975 r. 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 479 × 702; biało-czerwony papier, czarny druk 9. GZG 1975 10. Rościszewski Krzysztof – dyr. teatru, kier. art., Niesiobędzki Jerzy – konsult. progr., premiera</p>
108	<p>1. „Wariat i zakonnica” Stanisława Ignacego Witkiewicza 2. XXX 70 3. Walden Andrzej – reż., Czaplanka Wanda – scen., Marzinek Elżbieta – asyst. reż. 4. Marzinek Elżbieta, Strzałkowska Elżbieta, Giletycz Stefan, Ratajewski Antoni, Woźnik Feliks, Zass Jerzy 5. marzec 1975 r. 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 473 × 700; biało-granatowy papier, czarny druk 9. GZG 1975 10. Baniukiewicz Antoni – dyr. teatru, kier. art., Niesiobędzki Jerzy – konsult. progr., premiera</p>

109	<p>1. „Romans biurowy” Emila Bragińskiego i Elgara Riazanowa, komedia w 2-óch aktach. Przekł. Klemens Białek 2. XXX 67 3. Baniukiewicz Antoni – reż., Zaborowska Iwona – scen., Marzinek Elżbieta – asyst. reż. 4. Buławianka Janina, Kalinowska Wanda, Marzinek Elżbieta, Masiejewska Ina, Giletycz Stefan, Sadzikowski Leszek 5. lipiec 1975 r. 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 488 × 698; biało-czerwony papier, czerwony i czarny druk 9. GZG 1975 10. Baniukiewicz Antoni – dyr. teatru, kier. art., Niesiołędzki Jerzy – konsult. progr., premiera</p>
110	<p>1. „Wilki w nocy” Tadeusza Rittnera, komedia w 3-ch aktach 2. XXX 66 3. Marczewski Andrzej Maria – reż., Krzysztofek Olaf – scen., Bursztynowicz Jacek – asyst. reż. 4. Piotrowska Gizela, Strzałkowska Elżbieta, Tarska Zofia, Bursztynowicz Jacek, Dawczyk Stanisław, Zass Jerzy 5. 6 wrzesień 1975 r. 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 487 × 698; biało-niebieski papier, czarny druk 9. GrZGraf. 1975 10. Baniukiewicz Antoni – dyr. teatru, kier. art., Niesiołędzki Jerzy – konsult. progr., premiera</p>
111	<p>1. „Rodeo” Aleksandra Ścibora-Rylskiego, komedia w 2-óch aktach 2. XXX 229 3. Baniukiewicz Antoni – reż., Napiórkowski Józef – scen. 4. Mach Elżbieta, Strzałkowska Elżbieta, Tarska Zofia, Kozłowski Jerzy, Pawlicki Szymon, Wachowski Ryszard 5. 11 październik 1975 r. 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 483 × 709; biało-brązowy papier, czarny druk 9. GrZGraf. 1975 10. Baniukiewicz Antoni – dyr. teatru, kier. art., Niesiołędzki Jerzy – konsult. progr., premiera</p>
112	<p>1. „Mistrz Piotr Pathelin”. Przekł. Adam Polewka 2. XXX 230 3. Burnat Łukasz – reż., scen., oprac. muz., Kardaś Grzegorz – oprac. muz. 4. Buławianka Janina, Czechak Bohdan, Galiński Grzegorz, Jasiński Jerzy, Masłowski Stanisław 5. 19 październik 1975 r. 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 483 × 709; biało-pomarańczowy papier, czarny druk 9. GrZGraf. 1975 10. Baniukiewicz Antoni – dyr. teatru, kier. art., Niesiołędzki Jerzy – konsult. progr., premiera</p>
113	<p>1. „Rewizor” Mikołaja Gogola, komedia w 5-ciu aktach. Przekł. Julian Tuwim 2. XXX 65 3. Kołogórska Ewa – reż., Banucha Jan – scen., Meissner Czesław – asyst. reż. 4. Buławianka Janina, Kalinowska Wanda, Mach Elżbieta, Marzinek Elżbieta, Masiejewska Ina, Strzałkowska Elżbieta, Tarska Zofia, Bursztynowicz Jacek, Dawczyk Stanisław, Giletycz Stefan, Jasiński Jerzy, Liszko Santos, Meissner Czesław, Michałowski Aleksander, Mierzyński Witold, Milnerowicz Piotr, Potocki Grzegorz, Sadzikowski Leszek, Starski Zbigniew, Wachowski Ryszard, Zass Jerzy 5. 6 grudzień 1975 r. 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 486 × 700; biało-czerwony papier, czarny druk 9. GrZGraf. 1975 10. Baniukiewicz Antoni – dyr. teatru, kier. art., Niesiołędzki Jerzy – konsult. progr., premiera, spektakl dedykowany Pomorskiej Odlewni i Emalierni</p>
114	<p>1. „Policja” Sławomira Mrożka, sztuka w 3-ch aktach 2. XXX 64 3. Mozer Henryk – reż., Zieleziński Wojciech – scen. 4. Piotrowska Gizela, Galiński Grzegorz, Kozłowski Jerzy, Pawlicki Szymon, Polessa Leszek, Świigoń Mariusz 5. 13 grudzień 1975 r. 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 485 × 700; biało-niebieski papier, czarny druk 9. GrZGraf. 1975 10. Baniukiewicz Antoni – dyr. teatru, kier. art., Niesiołędzki Jerzy – konsult. progr., premiera</p>

115	<p>1. „Bardzo starzy oboje” Kazimierza Brandysa 2. XXX 63 3. Kubiak Ryszard – reż., Darocha Teresa – scen. 4. Piotrowska Gizela, Czechak Bohdan, Masiejewska Ina, Michałuszek Lidia, Osiewicz Barbara 5. luty 1976 r. 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 398 × 698; biały papier, brązowy i czarny druk 9. GrZGraf. 1975 10. Baniukiewicz Antoni – dyr. teatru, kier. art., Żurowska Maria – kier. lit., premiera, Gminny Ośrodek Kultury – Łasin</p>
116	<p>1. „Turoń” Stefana Żeromskiego, dramat w 3-ch aktach 2. XXX 59 3. Baniukiewicz Antoni – reż., Nahlik Ewa – scen., Potocki Grzegorz – asyst. reż. 4. Buławianka Janina, Mach Elżbieta, Piotrowska Gizela, Tarska Zofia, Bursztynowicz Jacek, Czechak Bohdan, Dawczyk Stanisław, Giletycz Stefan, Liszko Santos, Meissner Czesław, Mierzyński Witold, Moryciński Łukasz, Polessa Leszek, Potocki Grzegorz, Sadzikowski Leszek, Świgoń Mariusz, Wachowski Ryszard 5. 13 marzec 1976 r. 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 485 × 699; biało-niebieski papier, czarny druk 9. GZG 1976 10. Baniukiewicz Antoni – dyr. teatru, kier. art., Żurowska Maria – kier. lit., premiera</p>
117	<p>1. „Rosmersholm” Henryka Ibsena, 2. XXX 61 3. Wawrzyniak Mirosław – reż., Zaborowska Iwona – scen., Marzinek Elżbieta – asyst. reż. 4. Zagłobianka Teofila, Kozłowski Jerzy, Galiński Grzegorz, Starski Zbigniew, Milnerowicz Piotr, Marzinek Elżbieta 5. 27 marzec 1976 r. 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 501 × 703; biały papier, czarny druk 9. GZG 1976 10. Baniukiewicz Antoni – dyr. teatru, kier. art., Żurowska Maria – kier. lit., premiera</p>
118	<p>1. „Intryga i miłość” <Kabale und Liebe> Fryderyka Schillera 2. XXX 62 / XXX 657 3. Bieliński Stanisław – reż., Radzka Joanna – scen., Satanowski Jerzy – oprac. muz. 4. Mach Elżbieta, Osiewicz Barbara, Piotrowska Gizela, Zagłobianka Teofila, Dawczyk Stanisław, Galiński Grzegorz, Kozłowski Jerzy, Liszko Santos, Milnerowicz Piotr, Sadzikowski Leszek 5. 22 maj 1976 r. 6. ozdobny gryf 7. druk, pol., niem. 8. 428 × 611 / 430 × 609; poźółkły papier, czarny druk 9. GZG 1976 10. Baniukiewicz Antoni – dyr. teatru, kier. art., Żurowska Maria – kier. lit., premiera</p>
119	<p>1. „Ktoś nowy” Marka Domańskiego, sztuka w 3-ch aktach, 2. XXX 63 3. Baniukiewicz Antoni – reż., Markowski Aleksander – scen. 4. Buławianka Janina, Kalinowska Wanda, Masiejewska Ina, Marzinek Elżbieta, Bursztynowicz Jacek, Czechak Bohdan, Giletycz Stefan, Moryciński Łukasz, Starski Zbigniew 5. 5 czerwiec 1976 r. 6. ozdobny gryf 7. druk, pol. 8. 430 × 608; poźółkły papier, czarny druk 9. GrZGraf. 1976 10. Baniukiewicz Antoni – dyr. teatru, kier. art., Żurowska Maria – kier. lit., premiera, spektakl dedykowany Fabryce Maszyn Rolniczych „Agromet-Unia”</p>
120	<p>1. „Ania z Zielonego Wzgórza” Lucy Maud Montgomery. Tłum. R[ozalia] Bensteinowa 2. XXX 54 3. Baniukiewicz Antoni – reż., Fik-Pałkowska Wanda – scen., Konic A. – adap. 4. Okońska-Kozłowska Barbara, Osiewicz Barbara, Piotrowska Gizela, Masiejewska Ina, Milnerowicz Piotr 5. wrzesień 1976 r. 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 429 × 614; biały papier, czarny druk 9. GrZGraf. 1976 10. Baniukiewicz Antoni – dyr. teatru, kier. art., Żurowska Maria – kier. lit., premiera</p>

121	<p>1. „Czarna komedia” <Black Comedy> Petera Shaffera. Tłum. Kazimierz Piotrowski 2. XXX 53 3. Bączewska Magdalena – reż., Rachel Anna Maria – scen. 4. Mach Elżbieta, Marzinek Elżbieta, Zagłobianka Teofila, Galiński Grzegorz, Kozłowski Jerzy, Mierzyński Witold, Sadzikowski Leszek, Starski Zbigniew 5. wrzesień 1976 r. 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol., ang. 8. 430 × 611; biało-niebieski papier, czarny druk 9. GrZGraf. 1976 10. Baniukiewicz Antoni – dyr. teatru, kier. art., Żurowska Maria – kier. lit., premiera</p>
122	<p>1. „Anegdoty prowincjonalne, czyli historia z metrapaźem i dwadzieścia minut z aniołem” <Prowincjalnyje aniekdoty> Aleksandra Wampiłowa, komedia w 2-óch częściach. Przekł. Grażyna Strumiłło-Miłosz 2. XXX 663 / XXX 664 3. Słociński Antoni – reż., Tośta Antoni – scen., Polarczyk Antoni – asyst. reż., Latosińska Małgorzata – oprac. muz. 4. Kowalówna Maria, Mach Elżbieta, Polarczyk Antoni, Słociński Antoni, Smoliński Jerzy, Starski Zbigniew, Wójcikowski Henryk 5. styczeń 1977 r. 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol., ros. 8. 417 × 598; biały papier, czerwony i granatowy druk 9. GZG 1976 10. Baniukiewicz Antoni – dyr. teatru, kier. art., Żurowska Maria – kier. lit., premiera</p>
123	<p>1. „Wieczór Trzech Króli” Wiliama Szekspira 2. XXX 661 3. Baniukiewicz Antoni – reż., Darocha Teresa – scen., Nowacki Roman – oprac. muz., Czarnota Leszek – komp. ruchu 4. Kowalówna Maria, Masiejewska Ina, Piotrowska Gizela, Skowrońska Maria, Szymańska Ewa, Błażejczyk Adam, Giletycz Stefan, Gwara Adam, Kozłowski Jerzy, Mierzyński Witold, Milnerowicz Piotr, Sadzikowski Leszek, Słociński Antoni, Starski Zbigniew, Sobolewski Michał, Ferlak Maciej 5. marzec 1977 r. 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 419 × 598; biały papier, czerwony druk 9. [1977] 10. Baniukiewicz Antoni – dyr. teatru, kier. art., Żurowska Maria – kier. lit., premiera</p>
124	<p>1. „Non stop” Macieja Bordowicza 2. XXX 42 3. Jasielski Jerzy – reż., Targońska Teresa – scen. 4. Kowalówna Maria, Marzinek Elżbieta 5. styczeń 1978 r. 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 428 × 614; kremowo-zielony papier, zielony i czarny druk 9. ZGT 1977 10. Baniukiewicz Antoni – dyr. teatru, kier. art., Żurowska Maria – kier. lit., premiera</p>
125	<p>1. „Lęki poranne” Stanisława Grochowiaka 2. XXX 662 3. Rotnicki Krzysztof – reż., Korulska Bożena – scen. 4. Marzinek Elżbieta, Okońska-Kozłowska Barbara, Zagłobianka Teofila, Galińska Grzegorz, Orlicz Bronisław, Polarczyk Antoni, Smoliński Jerzy, Wójcikowski Henryk 5. kwiecień 1977 r. 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 420 × 600; biały papier, granatowy i czarny druk 9. ZGT 1977 10. Baniukiewicz Antoni – dyr. teatru, kier. art., Żurowska Maria – kier. lit., premiera</p>
126	<p>1. „Sonaty widm” <Spöksonaten> Augusta Strindberga. Przekł. Zygmunt Łanowski 2. XXX 660 3. Kozłowski Janusz – reż., Wolniewicz Barbara – scen. 4. Mach Elżbieta, Marzinek Elżbieta, Masiejewska Ina, Piotrowska Gizela, Okońska-Kozłowska Barbara, Skowrońska Maria, Szymańska Ewa, Wojtczak Nina, Galiński Grzegorz, Giletycz Stefan, Gwara Adam, Kozłowski Jerzy, Milnerowicz Piotr, Orlicz Bronisław, Polarczyk Antoni, Sobolewski Michał, Smoliński Jerzy, Strzelecki Ryszard, Wójcikowski Henryk 5. czerwiec 1977 r. 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, ręk., pol., niem. 8. 420 × 599; biały papier, niebieski i granatowy druk 9. ZGT 1977 10. Baniukiewicz Antoni – dyr. teatru, kier. art., Żurowska Maria – kier. lit., premiera</p>

127	<p>1. „Henryk IV” Luigi’ego Pirandell’ego 2. XXX 646 3. Baniukiewicz Antoni – reż., Kuzyszyn Ryszard – scen. 4. Piotrowska Gizela, Skowrońska Maria, Ferlak Maciej, Giletycz Stefan, Drakon Bolesław, Łubieniewski Andrzej, Milnerowicz Piotr, Orlicz Bronisław, Polaczyk Antoni, Sadzikowski Leszek, Staniszewski Władysław, Starski Zbigniew, Wójcikowski Henryk 5. styczeń 1978 r. 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 420 × 598; biały papier, granatowy i czarny druk 9. ZGT 1977 10. Baniukiewicz Antoni – dyr. teatru, kier. art., Żurowska Maria – kier. lit., premiera</p>
128	<p>1. „Świadkowie albo nasza mała stabilizacja” Tadeusza Różewicza 2. XXX 653 3. Baniukiewicz Antoni – reż., Kuzyszyn Ryszard – scen., Nowacki Roman – komp., oprac. muz. 4. Milnerowicz Piotr, Orlicz Bronisław, Polarczyk Antoni, Gałczyńska Teresa, Osiewicz Barbara, Sawczyńska Lidia 5. 1 marzec 1978 r. 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 418 × 600; biały papier, czerwony i brązowy druk 9. ZGT 1978 10. Baniukiewicz Antoni – dyr. teatru, kier. art., Żurowska Maria – kier. lit., premiera</p>
129	<p>1. „Dwa teatry” Jerzego Szaniawskiego 2. XXX 41 3. Kozłowski Janusz – reż., Burnat Łukasz – scen. 4. Marzinek Elżbieta, Masiejewska Ina, Okońska-Kozłowska Barbara, Piotrowska Gizela, Skowrońska Maria, Wójcikowska Maria, Błażejczyk Adam, Dawczyk Stanisław, Drakon Bolesław, Ferlak Maciej, Giletycz Stefan, Nowak Andrzej, Sadzikowski Leszek, Staniszewski Władysław, Słociński Antoni, Starski Zbigniew, Wójcikowski Henryk 5. kwiecień 1978 r. 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 484 × 605; biały papier, czerwony i czarny druk 9. ZGT 1978 10. Baniukiewicz Antoni – dyr. teatru, kier. art., Żurowska Maria – kier. lit., premiera</p>
130	<p>1. Wieczór komedii renesansowej: „Miłość pod Padwą” Angelo Beolco. Przekł. Jerzy Adamski. A także „Mandragora” Niccolò Machiavelli’ego. Przekł. Mirosława Wyszogrodzka-Ślaska 2. XXX 665 3. Rotnicki Krzysztof – reż., Korulska Bożena – scen., Ferlak Maciej – asyst. reż., Gille Andre – adap. 4. Masiejewska Ina, Piotrowska Gizela, Skowrońska Maria, Błażejczyk Adam, Ferlak Maciej, Milnerowicz Piotr, Orlicz Bronisław, Polarczyk Antoni, Wójcikowski Henryk 5. czerwiec 1978 r. 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 418 × 600; biały papier, zielony i granatowy druk 9. ZGT 1978 10. Baniukiewicz Antoni – dyr. teatru, kier. art., Żurowska Maria – kier. lit., premiera</p>
131	<p>1. „Nie ma konia dla Maryny” Haliny Dobrowolskiej, komedia w 2-óch aktach 2. XXX 666 3. Sopoćko Jerzy – reż., Czerska Teresa – scen., Sadzikowski Leszek – asyst. reż. 4. Marzinek Elżbieta, Okońska-Kozłowska Barbara, Wójcikowska Maria, Giletycz Stefan, Drakon Bolesław, Nowak Andrzej, Sadzikowski Leszek, Staniszewski Władysław, Starski Zbigniew, Ząbek Edward 5. czerwiec 1978 r. 6. druk, pol. 7. 418 × 600; biały papier, różowy i brązowy druk 8. ZGT 1978 9. Baniukiewicz Antoni – dyr. teatru, kier. art., Żurowska Maria – kier. lit., premiera</p>
132	<p>1. Wieczór teatralny I: „Zmierch demonów” Romana Brandstaettera oraz „A diabłu ogarek” Wiesława Dymnego 2. XXX 670 3. Sowiński Piotr – reż., Jarża Piotr i Konarzewski Henryk – scen., Pyś Marek – asyst. reż. 4. Rzycka Wanda, Kruk Andrzej, Pyś Marek, Sowiński Piotr, Rzycki Eugeniusz 5. – 6. – 7. druk, pol. 8. 420 × 600; biały papier, czerwony i czarny druk 9. ZGT 1979 10. Sowiński Piotr – dyr. teatru, kier. art., Waruszyński Marek – kier. lit., Scena Kameralna, sezon artystyczny 1979/80</p>
133	<p>1. „Jak zrobić karierę” 2. XXX 705 3. – 4. – 5. – 6. – 7. druk, pol. 8. 676 × 328; kremowy papier, zielony i brązowy druk 9. ZGT 1979 10. Scena Inicjatyw</p>

134	1. „Do widzenia chłopcy” Bułata Okudźawy 2. XXX 706 3. – 4. – 5. – 6. – 7. druk, pol. 8. 673 × 327; kremowy papier, zielony i brązowy druk 9. ZGT 1979 10. Scena Inicjatyw
135	1. „Małanka” Teresa Lubkiewicz-Urbanowicz 2. XXX 18 3. Baniukiewicz Antoni – reż., Włodarczyk Andrzej – scen. 4. Marzinek Elżbieta, Wójcikowska Maria, Kowalczyk Wiesław, Błażejczyk Adam 5. kwiecień 1979 r. 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 423 × 603; poszarzały papier, brązowy i czarny druk 9. ZGT 1979 10. Baniukiewicz Antoni – dyr. teatru, kier. art., premiera
136	1. „Indyk” Sławomira Mrożka, melofarsa w 2-óch aktach 2. XXX 19 3. Boratyński Wojciech – reż., Darocha Teresa – scen., Sadzikowski Leszek – asyst. reż. 4. Mielnikow Maria, Giletycz Stefan, Góralczyk Andrzej, Łubieniewski Andrzej, Milnerowicz Piotr, Orlicz Bronisław, Sadzikowski Leszek, Staniszewski Władysław, Wójcikowski Henryk 5. kwiecień 1979 r. 6. ozdobny gryf, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 420 × 602; kremowy papier, granatowy, czerwony i czarny druk 9. ZGT 1979 10. Baniukiewicz Antoni – dyr. teatru, kier. art., premiera
137	1. „Klik-klak” Jarosława Abramowa, komedia 2. XXX 667 3. Sopoćko Jerzy – reż., Czerska Teresa – scen. 4. Piotrowska Gizela, Giletycz Stefan, Dawczyk Stanisław, Milnerowicz Piotr, Ząbek Edward 5. 15 lipiec 1979 r. 6. – 7. druk, pol. 8. 420 × 600; biały papier, czerwony i brązowy druk 9. ZGT 1979 10. Sowiński Piotr – dyr. teatru, kier. art., Waruszyński Marek – kier. lit., premiera
138	1. „Burzliwe życie Lejzorka Rojtszwańca” Ilji Erenburga, komedia 2. XXX 669 3. Abbe Henryk – adap., wykon., Buchwald Teresa – scen. 4–5. wrzesień 1979 r. 6–7. druk, pol. 8. 420 × 600; biały papier, zielony i brązowy druk 9. ZGT 1979 10. Sowiński Piotr – dyr. teatru, kier. art., Waruszyński Marek – kier. lit., premiera, sezon 1979/1980, Scena Inicjatyw
139	1. „Lato Muminków” , mini-musical Tove Jansson. Przekł. Irena Szuch-Wyszomirska 2. XXX 668 3. Marczewski Andrzej Maria – reż., adap., Krzysztofek Olaf – scen., Buchwald Teresa –współpr. scen., Stępnia Jerzy – ruch scen., Woźniak Tadeusz – muz., Wyszomirski Michał – adap. 4. Jędraszak Barbara, Marzinek Elżbieta, Masiejewska Ina, Piotrowska Gizela, Petrykat Elżbieta, Repnicka Wanda, Rzyska Wanda, Rydzówna Jadwiga, Sawczyńska Lidia, Żelaźnicka Iwona, Abbe Henryk, Gorczyca Bogdan, Kruk Andrzej, Polessa Leszek, Prokurat Mirosław, Pyś Marek, Rzyski Eugeniusz, Szczepański Mirosław 5. 17 listopad 1979 r. 6. – 7. druk, pol. 8. 423 × 605; biały papier, czerwony i brązowy druk 9. ZGT 1979 10. Sowiński Piotr – dyr. teatru, kier. art., Waruszyński Marek – kier. lit., premiera
140	1. „Tylko kabaret!” Jana Pietrzaka 2. XXX 648 / XXX 707 3. Pietrzak Jan – reż., Janczarska-Bogacka Maria i Bogacki Tomasz – scen., Pyś Marek – asyst. reż. 4. Jędraszak Barbara, Repnicka Bogna, Rzyska Wanda, Sawczyńska Lidia, Abbe Henryk, Gorczyca Bogdan, Kruk Andrzej, Polessa Leszek, Pyś Marek, Rzyski Eugeniusz 5. styczeń 1980 r. 6. – 7. druk, pol. 8. 418 × 600; biały i poślizgi papier, czerwony i niebieski druk 9. ZGT 1979 10. Sowiński Piotr – dyr. teatru, kier. art., Waruszyński Marek – kier. lit., Janca Chrystian – kier. muz., premiera, ulotka – syg. XXX 647

141	<p>1. „Tylko kabaret” Jana Pietrzaka 2. XXX 753 3. Pietrzak Jan – reż., Janczarska-Bogacka Maria i Bogacki Tomasz – scen., Pyś Marek – asyst. reż. 4. Jędraszak Barbara, Repnicka Bogna, Abbe Henryk, Rzyska Wanda, Sawczyńska Lidia, Gorczyca Bogdan, Kruk Andrzej, Polessa Leszek, Pyś Marek, Rzyski Eugeniusz 5. styczeń 1980 r. 6. – 7. druk, pol. 8. 482 × 698; biało-brązowy papier, czerwony i czarny druk 9. ZGT 1979 10. Sowiński Piotr – dyr. teatru, kier. art., Janca Chrystian – kier. muz., Waruszyński Marek – kier. lit., premiera, ulotka – syg. XXX 647</p>
142	<p>1. „Dziwne popołudnie doktora Burke” <Podivné odpovedne dra Zvonka Burkeho> Ladislava Smočeka. Przekł. Janusz Anderman i Tadeusz Lis 2. XXX 649 3. Kozłowski Janusz – reż., Buchwald Teresa – scen. 4. Piotrowska Gizela, Rydzowna Jadwiga, Giletycz Stefan, Milnerowicz Piotr, Sajdak Józef 5. styczeń 1980 r. 6. – 7. druk, pol., czes. 8. 419 × 602; biały papier, czerwony i czarny druk 9. ZGT 1979 10. Sowiński Piotr – dyr. teatru, kier. art., Waruszyński Marek – kier. lit., premiera</p>
143	<p>1. „Protokół pewnego zebrania” <Protokół odnogo zasiedanija> Aleksandra Gelmana. Przekł. Jerzy Koenig 2. XXX 704 3. Kozłowski Janusz – reż., scen. 4. Jędraszak Barbara, Marzinek Elżbieta, Abbe Henryk, Dawczyk Stanisław, Giletycz Stefan, Gorczyca Bogdan, Jakubiec Zenon, Kruk Andrzej, Milnerowicz Piotr, Polessa Leszek, Prokurat Mirosław, Rzyski Eugeniusz 5. kwiecień 1980 r. 6. logo teatru 7. druk, pol., czes. 8. 480 × 700; biało-brązowy papier, brązowy druk 9. ZGT 1980 10. Sowiński Piotr – dyr. teatru, kier. art., Leppek Ernest – zast. dyr., Waruszyński Marek – kier. lit., premiera</p>
144	<p>1. „Skiz” Gabrieli Zapolskiej, komedia w 3-ch aktach 2. XXX 756 3. Jeruzal Jan – reż., scen., Kelm Krzysztof – scen., Giletycz Stefan – asyst. reż. 4. Marzinek Elżbieta, Petrykat Elżbieta, Giletycz Stefan, Gorczyca Bogdan, Jakubiec Zenon, Milnerowicz Piotr, Ząbek Edmund 5. wrzesień 1980 r. 6. logo teatru 7. druk, pol. 8. 483 × 699; biało-brązowy papier, brązowy i czarny druk 9. ZGT 1980 10. Sowiński Piotr – dyr. teatru, kier. art., Leppek Ernest – zast. dyr., Waruszyński Marek – kier. lit., premiera</p>
145	<p>1. „Niewypały” <Dóglótt aknak> Istvana Csurki, komedia. Przekł. Alicja Mazurkiewicz 2. XXX 754 3. Sowiński Piotr – reż., Bogacki Tomasz – scen. 4. Jędraszak Barbara, Petrykat Elżbieta, Piotrowska Gizela, Giletycz Stefan, Jakubiec Zenon, Milnerowicz Piotr, Prokurat Mirosław, Rajzer Arkadiusz, Ząbek Edward 5. listopad 1980 r. 6. logo teatru 7. druk, pol., węg. 8. 482 × 700; biało-brązowy papier, czarny druk 9. ZGT 1980 10. Sowiński Piotr – dyr. teatru, kier. art., Leppek Ernest – zast. dyr., Waruszyński Marek – kier. lit., prapremiera</p>
146	<p>1. „Ogień niosący” według C[y]prian[a] K[amila] Norwida 2. XXX 749 3. Idziński Marcin – reż., insc., Tartyło Janusz – scen., Jastrzębski Mirosław – muz., Miśkiewicz Hanna – asyst. reż. 4. Miśkiewicz Hanna, Jakubiec Zenon, Sadowski Janusz 5. czerwiec 1981 r. 6. logo teatru 7. druk, pol. 8. 486 × 703; biało-zielony papier, zielony i czarny druk; 9. ZGT 1981 10. Sowiński Piotr – dyr. teatru, kier. art., Leppek Ernest – zast. dyr., premiera</p>

147	<p>1. „Skazani na życie” według Biblii, sztuka Arkadiusza Rajzera 2. XXX 750 3. Rajzer Arkadiusz – reż., insc., scen., Sowiński Piotr – opieka art., Tartyłło Janusz – kost. Stępnik Jerzy – choreog., Woźniak Tadeusz – muz. 4. Bugajak Wioletta, Hołubowicz Ewa, Miśkiewicz Hanna, Puzik Dolores, Student Hanna, Szella Marzena, Borowski Waldemar, Kubic Grzegorz, Lipkowski Ryszard, Sadowski Janusz, Słomiński Andrzej 5. czerwiec 1981 r. 6. logo teatru 7. druk, pol. 8. 480 × 697; biało-brązowy papier, czarny druk 9. ZGT 1981 10. Sowiński Piotr – dyr. teatru, kier. art., Leppek Ernest – zast. dyr., premiera</p>
148	<p>1. „Kopciuszek” Janusza Głowackiego 2. XXX 1116 3. Kozłowski Janusz – reż., insc., Knieć Ryszard – muz. 4. Budzińska Dobrogniewa, Miśkiewicz Hanna, Petrykat Elżbieta, Puzik Dolores, Rydzówna Jadwiga, Rzyska Wanda, Siewior Sigrid, Student Hanna, Giletycz Stefan, Goryczyca Bogdan, Polessa Leszek, Prokurat Mirosław, Rajzer Arkadiusz, Rzyski Eugeniusz, Ząbek Edward 5. 19 września 1981 r. 6. logo teatru 7. druk, pol. 8. 481 × 966; biało-brązowy papier, niebieski i czarny druk 9. ZGT 1981 10. Kozłowski Janusz – dyr. teatru, kier. art., premiera</p>
149	<p>1. „Tato, tato, sprawa się rypla” Ryszarda Latko, komedia współczesna 2. XXX 982 3. Kuszewski Jarosław – reż., Tartyłło Janusz – scen., Knieć Ryszard – muz. 4. Jędraszak Barbara, Polessa Leszek, Petrykat Elżbieta, Student Hanna, Goryczyca Bogdan, Prokurat Mirosław, Rajzer Arkadiusz 5. 7 listopad 1981 r. 6. motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 488 × 705; biało-pomarańczowy papier, czarny i pomarańczowy druk 9. ZGT 1981 10. premiera</p>
150	<p>1. „Pastorałka” Leona Schillera, misterium ludowe 2. XXX 984 3. Kozłowski Janusz – reż., Schiller Leon – ukł. muz., Maklakiewicz Jan – muz., Knieć Ryszard – oprac. muz., Tartyłła Janusz – scen. 4. Budzińska Dobrogniewa, Jędraszak Barbara, Łaska Barbara, Miśkiewicz Hanna, Piotrowska Gizela, Petrykat Elżbieta, Puzik Dolores, Rydzówna Jadwiga, Rzyska Wanda, Siewior Sigrid, Student Hanna, Giletycz Stefan, Goryczyca Bogdan, Knieć Ryszard, Musiał Andrzej, Polessa Leszek, Prokurat Mirosław, Rzyski Eugeniusz, Rajzer Arkadiusz, Siastacz Dariusz, Załuski Ferdynand, Ząbek Edward 5. styczeń 1982 r. 6. motywy roślinne 7. druk, pol. 8. 500 × 700; biały papier, brązowy i niebieski druk 9. ZGT 1982 10. premiera, ulotka – syg. XXX 1056</p>
151	<p>1. „Kaziuk Omatkoboska” Edwarda Redlińskiego. Przedstawienie według „Konopielki” 2. XXX 1051 3. Ehrlich Marek – reż., oprac. tekstu, Polessa Leszek – oprac. tekstu, Karwacki Marek – scen. 4. Polessa Leszek 5. listopad 1982 r. 6. ozdobny gryf, logo teatru, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 502 × 700; beżowy papier, czarny druk 9. ZGT 1982 10. Wróbel Zbigniew – dyr. teatru, kier. art., premiera, spektakl na małej scenie</p>
152	<p>1. „Hotel Belle-vue” Magdaleny Samozwaniec, komedio-makabra w 3-ch aktach 2. XXX 1054 3. Sopoćko Jerzy – reż., Czerna Teresa – scen., Miller-Zielińska Gracjana – teksty pios., Knieć Ryszard – muz. 4. Atemborska Bożena, Jędraszak Barbara, Piotrowska Gizela, Milnerowicz Piotr, Sądziowski Leszek, Welski Wacław, Wróbelski Krzysztof, Ząbek Edward 5. listopad 1982 r. 6. ozdobny gryf, logo teatru, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 500 × 700; kremowy papier, czarny druk 9. ZGT 1982 10. Wróbel Zbigniew – dyr. teatru, kier. art., Szuster Krzysztof – zast. dyr., premiera</p>

153	<p>1. „Parady” Jana Potockiego. Przekł. Józef Modrzejewski 2. XXX 1055 3. Kapliński Cezary – reż., Zembrzusi Wojciech – scen., Głuch Wojciech – muz., Glinka Marian – choreog., Strzelecki Andrzej – teksty pios. 4. Kapliński Cezary, Ferlak Maciej, Pyś Marek, Walden Andrzej, Giletycz Stefan, Dobrosielski Tadeusz, Jance Christian, Knieć Ryszard, Wojteczek-Głowacki Alojzy 5. listopad 1982 r. 6. ozdobny gryf, logo teatru, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 500 × 700; biały papier, zielony, czerwony i żółty druk 9. ZGT 1982 10. Wróbel Zbigniew – dyr. teatru, kier. art., Szuster Krzysztof – zast. dyr., premiera</p>
154	<p>1. „Bał u króla Lula” Zbigniewa Poprawskiego 2. XXX 1953 3. Wróbel Zbigniew – reż., Zembrzusi Wojciech – scen., Kierski Tadeusz – muz., Wojteczek-Głowacki Alojzy – aranż. 4. Biłska Izabella, Jędraszak Barbara, Nestorowicz Grażyna, Niczyporczyk Irena, Mrazek Janina, Piotrowska Gizela, Koczyński Jerzy, Milnerowicz Piotr, Sadzikowski Leszek, Welski Waław 5. grudzień 1982 r. 6. ozdobny gryf, logo teatru, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 500 × 699; kremowy papier, pomarańczowy i granatowy druk 9. ZGT 1982 10. Wróbel Zbigniew – dyr. teatru, kier. art., premiera, ulotka – syg. XXX 1057</p>
155	<p>1. „Niezwykłe przygody Sindbada” na motywach baśni z „Księgi Tysiąca i Jednej Nocy” 2. XXX 1049 3. Pyś Marek – reż., scen., Szczepański Janusz – oprac. muz., Knieć Ryszard – muz., Glinka Marian – choreog. 4. Bryniarska Jadwiga, Chludzińska Hanna, Petrykat Elżbieta, Czyżewski Marek, Dobrowolski Tadeusz, Giletycz Stefan, Ferlak Maciej, Pyś Marek 5. styczeń 1983 r. 6. ozdobny gryf, logo teatru, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 499 × 692; kremowy papier, różowy druk 9. TZG 1982 10. Wróbel Zbigniew – dyr. teatru, kier. art., Polessa Leszek – zast. dyr., premiera</p>
156	<p>1. „Kto chce bym go kochała” recital poezji Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej 2. XXX 1050 3. Bryniarska Jadwiga – wybór, ukł. wierszy, Knieć Ryszard – komp. 4. Bryniarska Jadwiga 5. styczeń 1983 r. 6. ozdobny gryf, logo teatru, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 487 × 694; szary papier, czarny druk 9. ZGT 1982 10. Organizator Klub Międzynarodowej Prasy i Książki, premiera</p>
157	<p>1. „Dobry wojak Szwejk” Jarosława Haška. Przekł. Paweł Hulka-Laskowski 2. XXX 1111 3. Jeruzal Jan – reż., adap., Tośta Antoni – scen., Bagiński Zbigniew – muz., Synakiewicz Barbara i Olesiński Ryszard – ukł. tan. 4. Jędraszak Barbara, Mrazek Janina, Nestorowicz Grażyna, Petrykat Elżbieta, Piotrowska Gizela, Chudy Andrzej, Czyżewski Marek, Dobrosielski Tadeusz, Ferlak Maciej, Giletycz Stefan, Knieć Ryszard, Koczyński Jerzy, Milnerowicz Piotr, Pyś Marek, Sadzikowski Leszek, Welski Waław 5. kwiecień 1983 r. 6. ozdobny gryf, logo teatru, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 492 × 696; biały papier, czerwony i czarny druk 9. GZG 1983 10. Wróbel Zbigniew – dyr. teatru, kier. art., Polessa Leszek – zast. dyr., Knieć Ryszard – kier. muz., premiera, 100-lecie urodzin Jarosława Haška</p>
158	<p>1. „Maria, Elżbieta, Małgorzata” Krzysztofa Choińskiego 2. XXX 1115 3. Ehrlich Marcin – reż., Knieć Ryszard – muz., Karwacki Marek – scen. 4. Bryniarska Jadwiga, Biłska Izabella, Pałyska Grażyna 5. maj 1983 r. 6. ozdobny gryf, logo teatru, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 493 × 695; kremowy papier, zielony i czarny druk 9. GZG 1983 10. Wróbel Zbigniew – dyr. teatru, kier. art., Polessa Leszek – zast. dyr., premiera</p>

159	<p>1. „Molly” XVIII epizod „Ulissesa” Jamesa Joyce’a. Przekł. Maciej Słomczyński 2. XXX 1122 3. Wróbel Zbigniew – reż., insc., Josepyszyn Barbara – dekor., Wojteczek-Głowacki Alojzy – muz., Niewiarowska Bożena – kost., Glinka Marian i Olesiński Ryszard – ukł. choreog. 4. Petrykat Elżbieta, Czyżewski Marek, Dobrosielski Tadeusz, Giletycz Stefan, Koczyński Jerzy, Milnerowicz Piotr, Pyś Marek, Sadzikowski Leszek, Welski Waclaw 5. maj 1983 r. 6. ozdobny gryf, logo teatru, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 494 × 680; pożółkły papier, różowy i czarny druk 9. GZG 1983 10. Wróbel Zbigniew – dyr. teatru, kier. art., Polessa Leszek – zast. dyr., premiera, zapowiedź XXV FTTP – 3 czerwiec 1983 r.</p>
160	<p>1. „Freuda teoria snów” Antoniego Cwojdziańskiego, komedia retro w 3-ch aktach 2. XXX 1101 3. Choińska Alicja – reż., Josepyszyn Barbara – scen. 4. Szubartowicz Małgorzata, Tympalski Włodzimierz 5. październik 1983 r. 6. ozdobny gryf, logo teatru, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 499 × 698; biały papier, szary i brązowy druk 9. GZG 1983 10. Wróbel Zbigniew – dyr. teatru, kier. art., Polessa Leszek – zast. dyr., premiera</p>
161	<p>1. „Odrodzenie” autorzy utworów: Andrzej Frycz Modrzewski, Łukasz Górnicki, Jan Kochanowski, Mikołaj Rej, Piotr Skarga 2. XXX 1112 3. Wróbel Zbigniew – reż., Kniec Ryszard – muz., Śliwa Przemysław – choreog., Tośta Antoni – scen., Miller Gracjana – adap. scen. 4. Bilaska Izabella, Ciemniwska Joanna, Krępa Ewa, Ksel Elżbieta, Leszczyńska Aleksandra, Mozga Alicja, Mrazek Janina, Okońska-Kozłowska Barbara, Pałyska Grażyna, Piotrowska Gizela, Wróbel Zbigniew, Butkiewicz Zenon, Szubartowicz Małgorzata, Borek Jerzy, Dobrosielski Tadeusz, Giletycz Stefan, Kosiedowski Andrzej, Presz Krzysztof, Sadzikowski Leszek, Tympalski Włodzimierz, Welski Waclaw, Ząbek Edward 5. listopad 1983 r. 6. ozdobny gryf, logo teatru, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 495 × 697; biały papier, granatowy i ciemnozielony druk 9. GZG 1983 10. Wróbel Zbigniew – dyr. teatru, kier. art., Polessa Leszek – zast. dyr., premiera</p>
162	<p>1. „Msza Wędrującego” Zaduszki poetyckie poświęcone pamięci Edwarda Stachury 2. XXX 1126 3. Bukowski Krzysztof – reż., scen., Ziemiański Roman – muz., Męczyński Mirosław – gitara akus. 4. Chodakowska Anna 5. 12 listopad 1983 r., g. 19:00 i 21:00 6. ozdobny gryf, logo teatru, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 495 × 699; beżowy papier, czarny druk 9. GZG 1983 10. Wróbel Zbigniew – dyr. teatru, kier. art., Polessa Leszek – zast. dyr.</p>
163	<p>1. „Pinokio” Macieja Staropolskiego, musical dla dzieci 2. XXX 1128 3. Papis Zbigniew – reż., choreog., Josepyszyn Barbara – scen., Wikarek Ireneusz – muz. 4. Bilaska Izabella, Gałęska Katarzyna, Krępa Ewa, Ksel Elżbieta, Leszczyńska Aleksandra, Mozga Alicja, Mrazek Janina, Pałyska Grażyna, Piotrowska Gizela, Zdzeszyńska Ewa, Borek Jerzy, Dobrosielski Tadeusz, Giletycz Stefan, Jakubas Andrzej, Kniec Ryszard, Kosiedowski Andrzej, Polessa Leszek, Presz Krzysztof, Sadzikowski Leszek, Tympalski Włodzimierz, Welski Waclaw, Ząbek Edward 5. grudzień 1983 r. 6. ozdobny gryf, logo teatru, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 500 × 702; biały papier, brązowy i czarny druk 9. GZG 1983 10. Wróbel Zbigniew – dyr. teatru, kier. art., Polessa Leszek – zast. dyr., Kniec Ryszard – kier. muz., premiera</p>

164	<p>1. „Jesienny wieczór” Fridricha Dürrenmatta, horror sceniczny na podstawie „Jesiennego wieczoru”, przekł. Danuta Żmija i „Nocnej rozmowy z człowiekiem, którym się gardzi” przekł. Mieczysław Jastrun 2. XXX 1080 3. Wróbel Zbigniew – reż., Węgorowski Bogusław – scen., Nowacki Roman – muz. 4. Borek Jerzy, Tympalski Włodzimierz 5. luty 1984 r. 6. ozdobny gryf, logo teatru, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 497 × 699; poźółkły papier, granatowy i czarny druk 9. GZG 1983 10. Wróbel Zbigniew – dyr. teatru, kier. art., Polessa Leszek – zast. dyr., premiera</p>
165	<p>1. ‘Miss Polonia czyli misterium kolejkowe” Alicji Choińskiej i Stanisława Chybowskiego 2. XXX 1102 3. Chybowski Stanisław – reż., oprac. muz., Knieć Ryszard – muz., Josepyszyn Barbara – scen. 4. Bilska Izabella, Krępa Ewa, Mrazek Janina, Pałyska Grażyna, Piotrowska Gizela, Szubartowicz Małgorzata, Ząbek Edward 5. marzec 1984 r. 6. ozdobny gryf, logo teatru, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 496 × 696; biały papier, żółty i czarny druk 9. GZG 1983 10. Wróbel Zbigniew – dyr. teatru, kier. art., Polessa Leszek – zast. dyr., premiera</p>
166	<p>1. „Pani prezesowa” Maurice’a Hennequina i Pierre’a Veبرا, farsa w 3-ch aktach. Przekł., adap. i pios. Jerzy Jurandot 2. XXX 1130 3. Wróblewski Krzysztof – reż., Treutler Małgorzata – scen., Jędrzejak Bogdan – choreog., Krebsówna Romana – przygotowanie wokali., Leszczyńska Franciszka – muz. 4. Ciemniowska Joanna, Gałęska Katarzyna, Ksel Elżbieta, Leszczyńska Aleksandra, Mozga Alicja, Zdieszzyńska Ewa, Borek Jerzy, Dobrosielski Tadeusz, Giletycz Stefan, Jakubas Andrzej, Kosiedowski Andrzej, Polessa Leszek, Presz Krzysztof, Sadzikowski Leszek, Tympalski Włodzimierz, Welski Wacław 5. marzec 1984 r. 6. ozdobny gryf, logo teatru, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 488 × 690; biały papier, różowy i czarny druk 9. GZG 1983 10. Wróbel Zbigniew – dyr. teatru, kier. art., Polessa Leszek – zast. dyr., premiera</p>
167	<p>1. „Szczęście Frania” Włodzimierza Perzyńskiego, komedia charakterów 2. XXX 1113 3. Zdieszzyńska Ewa – reż., Treutler Małgorzata – scen. 4. Bilska Izabella, Leszczyńska Aleksandra, Mrazek Janina, Piotrowska Gizela, Jakubas Andrzej, Polessa Leszek, Tympalski Włodzimierz 5. kwiecień 1984 r. 6. ozdobny gryf, logo teatru, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 492 × 691; kremowy papier, brązowy i czarny druk 9. GZG 1984 10. Wróbel Zbigniew – dyr. teatru, kier. art., Polessa Leszek – zast. dyr., premiera</p>
168	<p>1. „Prawo i pięść” Józefa Hena, polski western 2. XXX 1104 3. Wróbel Zbigniew – reż., Zembrzuski Wojciech – scen., Bagiński Zbigniew – muz. 4. Ciemniowska Joanna, Ehrlich Grażyna, Krępa Ewa, Borek Jerzy, Dobrosielski Tadeusz, Giletycz Stefan, Kosiedowski Andrzej, Presz Krzysztof, Sadzikowski Leszek, Welski Wacław 5. maj 1984 r. 6. ozdobny gryf, logo teatru, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 490 × 691; poźółkły papier, zielony i czarny druk 9. GZG 1984 10. Wróbel Zbigniew – dyr. teatru, kier. art., Polessa Leszek – zast. dyr., prapremiera</p>
169	<p>1. „Koniec ery menelików” Andrzeja Kondratiuka, komedia 2. XXX 1099 3. Tyszarska Krystyna – reż., Moryciński Grzegorz – scen., Knieć Ryszard – oprac. muz. 4. Mozga Alicja, Mrazek Janina, Giletycz Stefan, Polessa Leszek, Presz Krzysztof, Rajewski Wiesław, Ząbek Edmund 5. wrzesień 1984 r. 6. ozdobny gryf, logo teatru, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 496 × 692; kremowy papier, czerwony i granatowy druk 9. GZG 1984 10. Polessa Leszek – dyr. teatru, Miller-Zielińska Gracjana – kier. lit., premiera</p>

170	<p>1. „Ferdynand Wspaniały” Ludwika Jerzego Kerna 2. XXX 1096 3. Chełmiński Marek – reż., adap., Dobrzański Tadeusz i Knieć Ryszard – muz., Kern Ludwik Jerzy – teksty pios., Smolicki Tadeusz – scen., Śliwa Przemysław – choreog. 4. Biłska Izabela, Piotrowska Gizela, Giletycz Stefan, Polessa Leszek, Presz Krzysztof, Rajewski Wiesław, Załuski Ferdynand, Bondarewska Hanna, Kraus Emanuel, Kosiedowski Andrzej, Ząbek Edward 5. grudzień 1984 r. 6. ozdobny gryf, grafika w postaci nadbrzeżnych spichlerzy grudziądzkich 7. druk, pol. 8. 601 × 850; poźółkły papier, czerwony i granatowy druk 9. GZG 1984 10. Polessa Leszek – dyr. teatru, Dąbrowski Andrzej Józef – kier. art., Miller-Zielińska Gracjana – kier. lit., premiera</p>
171	<p>1. „Szczęśliwe wydarzenie” Sławomira Mrożka, komedia 2. XXX 1093 3. Laskowska Wanda – reż., Tomasiak Marek – scen. 4. Feducik Zdzisław, Giletycz Stefan, Polessa Leszek, Rajewski Wiesław, Bondarewska Hanna, Kraus Emanuel, Szablewski Zbigniew 5. marzec 1985 r. 6. ozdobny gryf, grafika w postaci nadbrzeżnych spichlerzy grudziądzkich 7. druk, pol. 8. 596 × 837; biały papier, czerwony i czarny druk 9. GZG 1984 10. Polessa Leszek – dyr. teatru, Miller-Zielińska Gracjana – kier. lit., Dąbrowski Andrzej Józef – kier. art., premiera</p>
172	<p>1. „Emigranci” Sławomira Mrożka 2. XXX 1114 3. Dąbrowski Andrzej Józef – reż., Rudzki Jerzy – scen. 4. Presz Krzysztof, Załuski Ferdynand 5. marzec 1985 r. 6. ozdobny gryf, grafika w postaci nadbrzeżnych spichlerzy grudziądzkich 7. druk, pol. 8. 595 × 837; biały papier, czerwony i czarny druk 9. GZG 1985 10. Polessa Leszek – dyr. teatru, Dąbrowski Andrzej Józef – kier. art., Miller-Zielińska Gracjana – kier. lit., premiera</p>
173	<p>1. „Ożenek” Mikołaja Gogola, komedia, zdarzenie całkiem niewiarygodne w 2-óch aktach 2. XXX 1067 3. Chełmiński Marek – reż., Kępczyński Wojciech – choreog., Markowicz Andrzej – scen. 4. Biłska Izabella, Buława Janina, Feducik Elżbieta, Mozga Alicja, Piotrowska Gizela, Feducik Zdzisław, Giletycz Stefan, Presz Krzysztof, Rajewski Andrzej, Załuski Ferdynand, Rajewska Hanna, Kosiedowski Andrzej, Szablewski Zbigniew 5. czerwiec 1985 r. 6. ozdobny gryf, grafika w postaci nadbrzeżnych spichlerzy grudziądzkich 7. druk, pol. 8. 598 × 838; biały papier, czerwony i czarny druk 9. GZG 1985 10. Polessa Leszek – dyr. teatru, Dąbrowski Andrzej Józef – kier. art., Miller-Zielińska Gracjana – kier. lit., premiera</p>
174	<p>1. „Awantura w Chioggi” Carla Goldoni’ego, komedia. Przekł. Jerzy Jędrzejewicz 2. XXX 1301 3. Dąbrowski Andrzej Józef – reż., Pniewski Zbigniew – muz., Josepyszyn Barbara – scen., Kępczyński Wojciech – choreog. 4. Biegunówna Halina, Biłska Izabella, Ferucik Elżbieta, Gielarowska Anna, Kładź Ina, Piotrowska Gizela, Bieniasz Andrzej, Feducik Zdzisław, Giletycz Stefan, Kapuściński Janusz, Kosiedowski Andrzej, Polessa Leszek, Sanakiewicz Paweł, Zemlo Sławomir, Ząbek Edward 5. kwiecień 1986 r. 6. ozdobny gryf, grafika w postaci nadbrzeżnych spichlerzy grudziądzkich 7. druk, pol. 8. 490 × 604; biało-brązowy papier, brązowy druk 9. GrZGraf. 1986 10. Polessa Leszek – dyr. teatru, Dąbrowski Andrzej Józef – kier. art., premiera</p>

175	<p>1. „Kopciuszek” Ireny Prusickiej, bajka w 2-óch częściach 2. XXX 1300 3. Kołogórska Ewa – reż., Skoczeń Irena – scen., Rostan Aleksander i Izydorek Idzi – muz., Kuleszanka Zofia – choreog., Seroczyński Jerzy – przygotowanie muz. 4. Biegunówna Halina, Bilka Izabella, Grzędzianka-Chamiec Aleksandra, Feducik Elżbieta, Ferdycik Zdzisław, Giletycz Stefan, Kapuściński Janusz, Piotrowska Gizela, Presz Krzysztof, Chamcówna Agnieszka, Kosiedowski Andrzej, Szablewski Zbigniew, Szymański Ireneusz, Ząbek Edward 5. listopad 1985 r. 6. ozdobny gryf, grafika w postaci nadbrzeżnych spichlerzy grudziądzkich 7. druk, pol. 8. 596 × 837; biały papier, czerwony i czarny druk 9. GZG 1985 10. Polessa Leszek – dyr. teatru, Dąbrowski Andrzej Józef – kier. art., premiera</p>
176	<p>1. „Hymn” <Hymnus> Gyorga Schwajdy. Przekł. Mieczysław Dobrowolny 2. XXX 1302 3. Górna Anna – reż., Pawluśkiewicz Jan Kanty – muz., Warpechowski Zbigniew – scen. 4. Zientara Hanna, Dylawerski Tadeusz, Kwasieborowski Waldemar, Malinowski Krzysztof, Kładziówna Ina, Szablewski Zbigniew, Ząbek Edward 5. listopad 1986 r. 6. ozdobny gryf, grafika w postaci nadbrzeżnych spichlerzy grudziądzkich 7. druk, pol., węg. 8. 597 × 838; biały papier, niebieski i czarny druk 9. GZG 1986 10. Ehrlich Marcin – dyr. naczel. i art. teatru, Śledziński Szczepan Konrad – zast. dyr., Duniec Jerzy – kier. lit., Krasicki-Mockało Wojciech – kier. muz., premiera</p>
177	<p>1. „Pigmalion” George’a Bernarda Shaw’a. Przekł. Florian Sobieniowski, Kazimierz Piotrowski, Antonio Marianowicz i Aleksander Minkowski 2. XXX 1303 3. Maciejewski Wojciech – reż., Karwacki Marek – scen., Loewe Frederick – muz. 4. Bilka Izabella, Piotrowska Gizela, Wierzbicka Dorota, Grabowski Piotr, Pyjor Jan, Skibiński Dariusz, Chamiec Agnieszka, Ehrlich Grażyna, Gielarowska Anna, Kładziówna Ina, Kosiedowski Andrzej 5. listopad 1986 r. 6. ozdobny gryf, grafika w postaci nadbrzeżnych spichlerzy grudziądzkich 7. druk, pol. 8. 598 × 836; biały papier, czarny druk 9. GZG 1986 10. Ehrlich Marcin – dyr. naczel. i art. teatru, Śledziński Szczepan Konrad – zast. dyr., Duniec Jerzy – kier. lit., Krasicki-Mockało Wojciech – kier. muz., premiera</p>
178	<p>1. „Pugaczow” Sergiusza Jesienina, galeria 1986. Przekład Władysława Broniewskiego 2. XXX 1436 3. Kwasieborowski Waldemar – opieka reż., Śledziński Szczepan Konrad – scen. 4. Dylawerski Tadeusz, Kosiedowski Andrzej, Malinowski Krzysztof, Skibiński Dariusz, Szablewski Zbigniew, Ząbek Edward 5. listopad 1986 r. 6. ozdobny gryf, grafika w postaci nadbrzeżnych spichlerzy grudziądzkich 7. druk, pol. 8. 437 × 604; biały papier, czarny i brązowy druk 9. GZG 1986 10. Ehrlich Marcin – dyr. naczel. i art., Śledziński Szczepan Konrad – zast. dyr., Duniec Jerzy – kier. lit., Krasicki-Mockało Wojciech – kier. muz., premiera</p>
179	<p>1. „Przygody podróżnika Pipsa” Stefana Friedmanna, komedia kryminalna dla dzieci – widowisko słowno-muzyczne z piosenkami 2. XXX 1304 3. Grochoczyński Tomasz – reż., choreog., Walusiak Małgorzata – scen., Miłucha Jacek i Szczygieł Bogdan – muz. 4. Bilka Izabella, Piotrowska Gizela, Wierzbicka Dorota, Zientara Hanna, Chamiec Agnieszka, Gielarowska Anna, Kosiedowski Andrzej, Szablewski Zbigniew, Ząbek Edward 5. grudzień 1986 r. 6. ozdobny gryf, grafika w postaci nadbrzeżnych spichlerzy grudziądzkich, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 598 × 838; poźółkły papier, pomarańczowy i czarny druk 9. GZG 1986 10. Ehrlich Marcin – dyr. naczel. i art. teatru, Śledziński Szczepan Konrad – zast. dyr., Duniec Jerzy – kier. lit., Krasicki-Mockało Wojciech – kier. muz., premiera</p>

180	<p>1. „Nitonisio” Pawła Kędzińskiego, bajka muzyczna 2. XXX 1441 3. Kędziński Paweł – reż., Zankowska-Marucha Danuta – muz., Karwacki Marek – scen., Grochoczyński Tomasz – choreog., Samson Andrzej – teksty pios. 4. Ehrlich Grażyna, Dylawerski Tadeusz, Kwasięborski Waldemar, Malinowski Krzysztof, Pyjor Jan, Skibiński Dariusz 5. grudzień 1986 r. 6. ozdobny gryf, grafika w postaci nadbrzeżnych spichlerzy grudziądzkich 7. druk, pol. 8. 519 × 718; biały papier, zielony i czarny druk 9. GZG 1986 10. Ehrlich Marcin – dyr. naczel. i art., Śledziński Szczepan Konrad – zast. dyr., Duniec Jerzy – kier. lit., Krasicki Mockało Wojciech – kier. muz., premiera</p>
181	<p>1. „Paryżanin” <Blaise> Claude Magniera, farsa. Przekł. Kazimierz Piotrowski 2. XXX 1315 3. Jesionka Wojciech – reż., Jakima-Zerek Jolanta – scen., Grochoczyński Tomasz – choreog., Rzyski Eugeniusz – muz. 4. Kuśnierczyk Maria, Seremak Violetta, Zientara Hanna, Chamiec Agnieszka, Ehrlich Grażyna, Gielarowska Anna, Dylawerski Tadeusz, Grabowski Piotr 5. marzec 1987 r. 6. ozdobny gryf, grafika w postaci nadbrzeżnych spichlerzy grudziądzkich 7. druk, pol., fr. 8. 601 × 840; biały papier, brązowy druk 9. GZG 1986 10. Ehrlich Marcin – dyr. naczel. i art. teatru, Śledziński Szczepan Konrad – zast. dyr., Duniec Jerzy – kier. lit., Krasicki-Mockało Wojciech – kier. muz., premiera</p>
182	<p>1. „Rybka we czworo” <Fisch zu wiert> Wolfganga Kohlhaasego i Rity Zimmer-Bieler, farsa sensacyjna. Przekł. Klemens Białek 2. XXX 1316 3. Wróbel Zbigniew – reż., Zembrzuski Wojciech – scen., Zankowska Danuta – muz. 4. Biłska Izabella, Kotzur Iwona, Piotrowska Gizela, Kwasięboski Waldemar, Friedel Mieczysław 5. kwiecień 1987 r. 6. druk, pol., niem. 7. 600 × 840; biały papier, czarny druk 8. GZG 1987 9. Ehrlich Marcin – dyr. naczel. i art. teatru, Śledziński Szczepan Konrad – zast. dyr., Duniec Jerzy – kier. lit., Krasicki-Mockało Wojciech – kier. muz., premiera</p>
183	<p>1. „Kiedy umiera poeta czyli Mister Sex” Jacka Janczarskiego 2. XXX 1317 3. Boratyński Wojciech – reż., Tartyło Janusz – scen., Knieć Ryszard – muz. 4. Horanin Alina, Łamtiugina Asja, Piotrowska Gizela, Gielarowska Anna, Kowalska Ewa, Misiun Barbara, Sojewska Beata, Wojsz Alina 5. listopad 1987 r. 6. ozdobny gryf, grafika w postaci nadbrzeżnych spichlerzy grudziądzkich, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 598 × 836; biały papier, brązowy i czarny druk 9. GZG 1987 10. Pliszkiwicz Tadeusz – dyr. naczel. i art. teatru, premiera</p>
184	<p>1. „Bardzo dyplomatyczny obiad czyli co, u licha, z tą Europą?!” Krzysztofa Choińskiego 2. XXX 1318 3. Pliszkiwicz Tadeusz – reż., Stopka Barbara – scen., Krasicki-Mockało Wojciech – ilustr. muz. 4. Biłska Izabella, Chamiec Agnieszka, Kowalik Maria, Gorczyca Bogdan, Kwasięborski Waldemar, Masiejewski Aleksander, Owczarek Mirosław, Pochroń Ryszard, Szablewski Zbigniew, Ząbek Edward 5. listopad 1987 r. 6. ozdobny gryf, logo teatru, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 598 × 837; kremowy papier, fioletowy i czarny druk 9. GZG 1987 10. Pliszkiwicz Tadeusz – dyr. naczel. i art. teatru, premiera</p>
185	<p>1. „O Jasiu i Leśnej Pannie” <O Honzovi a vile Verunce> Vlastimila Novaka i Stanislava Oubrama. Przekł. Janina Buława 2. XXX 1314 3. Chełminiak Marek – reż., teksty pios., Rudzki Jerzy – scen., Śliwa Przemysław – choreog., Knieć Ryszard – muz. 4. Horanin Alina, Kowalik Maria, Piotrowska Gizela, Gorczyca Bogdan, Maciejewski Aleksander 5. grudzień 1987 r. 6. ozdobny gryf, logo teatru, motywy geometryczne 7. druk, pol., czes. 8. 600 × 838; biały papier, zielony i czarny druk 9. GZG 1987 10. Pliszkiwicz Tadeusz – dyr. naczel. i art. teatru, prapremiera</p>

186	1. „Igraszki kobiet” według intermediió Miguel de Cervantes Saavedra. Przekł. Zofii Szleyen 2. XXX 1313 3. Szaciłowski Stefan – reż., ukł. tekstu, Serafonowicz-Molska Maria – scen., Dębski Krzesimir i Rauhut Roman – muz. 4. Bilka Izabella, Kowalska Ewa, Kwasiborski Waldemar, Owczarek Mirosław, Chamiec Agnieszka, Gielarowska Anna, Misiun Barbara, Pochroń Ryszard 5. luty 1988 r. 6. ozdobny gryf, logo teatru, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 598 × 838; biały papier, czerwony i czarny druk 9. GZG 1987 10. Pliszkiwicz Tadeusz – dyr. naczel. i art. teatru, premiera
187	1. „Letni dzień” Sławomira Mrożka 2. XXX 1319 3. Kozłowski Janusz – reż., scen., Seroczyński Jerzy – impr. 4. Tesarz-Szymańska Krystyna, Kwasiborski Waldemar, Maciejewski Aleksander 5. kwiecień 1988 r. 6. ozdobny gryf, logo teatru, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 598 × 837; poźółkły papier, siwy i czarny druk 9. GZG 1988 10. Pliszkiwicz Tadeusz – dyr. naczel. i art. teatru, premiera
188	1. „Ciotunia” Aleksandra Fredry, komedia w 3-ch aktach wierszem 2. XXX 1309 3. Kuszewski Jarosław – reż., Vogler Paweł – scen., Żarnowska Irena – oprac. muz., Owczarek Mirosław – asyst. reż. 4. Bilka Izabella, Michel Krystyna, Tesarz-Szymańska Krystyna, Kowalska Ewa, Kwasieberski Waldemar, Owczarek Mirosław, Żeromski Wiktor, Pochroń Ryszard 5. maj 1988 r. 6. ozdobny gryf, logo teatru, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 597 × 837; kremowy papier, czerwony i czarny druk 9. GZG 1988 10. Pliszkiwicz Tadeusz – dyr. naczel. i art. teatru, premiera
189	1. „Azy!” na motywach „Ameryki” i innych utworów Franza Kafki. Przekł. Juliusz Kydryński, Kazimierz Truchanowski, Krzysztof Radziwiłł, Lech Czyżewski 2. XXX 1308 3. Hołdys Wiesław – reż., scen., Tartyłło Janusz – scen., Czarniecki Mariusz i Róg Roland – muz., Piotrowska Gizela i Tesarz-Szymańska Krystyna – asyst. reż. 4. Bilka Izabella, Horanin Alina, Kukiełko Małgorzata, Michel Krystyna, Piotrowska Gizela, Tesarz-Szymańska Krystyna, Balbuza Jerzy, Krawczyk Piotr, Kwasieberski Waldemar, Owczarek Mirosław, Skoneczny Janusz, Żeromski Wiktor, Paprzyca Anna, Pochroń Ryszard 5. październik 1988 r. 6. ozdobny gryf, logo teatru, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 606 × 860; biały papier, czerwony i czarny druk 9. GZG 1988 10. Pliszkiwicz Tadeusz – dyr. naczel. i art. teatru, premiera
190	1. „Kordian” Juliusza Słowackiego 2. XXX 1310 3. Pliszkiwicz Tadeusz – reż., Stopka Barbara – scen., Knieć Ryszard – muz., Balbuza Jerzy – asyst. reż. 4. Bilka Izabella, Horanin Alina, Kukiełko Małgorzata, Michel Krystyna, Piotrowska Gizela, Tesarz-Szymańska Krystyna, Jakubowski Dariusz, Krawczyk Piotr, Kwasieberski Waldemar, Balbuza Wiktor, Owczarek Mirosław, Skoneczny Janusz, Żeromski Wiktor, Kwinta Izabela, Paprzyca Anna, Pochroń Ryszard 5. grudzień 1988 r. 6. ozdobny gryf, logo teatru, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 598 × 838; biały papier, bordowy i czarny druk 9. GZG 1988 10. Pliszkiwicz Tadeusz – dyr. naczel., art. teatru, premiera
191	1. „Za siedmioma górami...” Ewy Szelburg-Zarembiny 2. XXX 1311 3. Pliszkiwicz Tadeusz – opieka art., Żeromski Wiktor – oprac. tekstu, Stopka Barbara – scen., Knieć Ryszard – muz. 4. Kukiełko Małgorzata, Michel Krystyna, Balbuza Jerzy, Owczarek Mirosław, Żeromski Wiktor 5. grudzień 1988 r. 6. ozdobny gryf, logo teatru, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 598 × 838; biały papier, zielony i czarny druk 9. GZG 1988 10. Pliszkiwicz Tadeusz – dyr. naczel. i art. teatru, premiera, Scena Propozycji

192	1. „Kopciuszek” Ludwika Świeżawskiego 2. XXX 1306 3. Zarewicz Ryszard – reż., Ponińska Teresa – scen., Żuchowski Henryk Ryszard – ruch scen., Stankiewicz Fryderyk – muz., Tesarz-Szymańska Krystyna – asyst. reż. 4. Bilka Izabella, Horanin Alina, Piotrowska Gizela, Tesarz-Szymańska Krystyna, Krawczyk Piotr, Kwasieboriski Waldemar, Skoneczny Janusz, Kwinta Izabela, Paprzyca Anna, Pochroń Ryszard 5. styczeń 1989 r. 6. ozdobny gryf, logo teatru, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 598 × 836; poźółtkły papier, zielony i czarny druk 9. GZG 1988 10. Pliszkiwicz Tadeusz – dyr. naczel. i art. teatru, Knieć Ryszard – kier. muz., premiera
193	1. „Mieszkanie zastępcze” Andrzeja Milika Wiśniewskiego, tragifarsa kołtunowata 2. XXX 1305 3. Słociński Antoni – reż., Tośta Antoni – scen., Sidorowicz Jerzy – ukł. tan., Knieć Ryszard – oprac. muz., Horanin Alina – asyst. reż. 4. Horanin Alina, Kukiełko Małgorzata, Tesarz-Szymańska Krystyna, Balbuza Jerzy, Krawczyk Piotr 5. marzec 1989 r. 6. ozdobny gryf, logo teatru, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 594 × 845; biały papier, czerwony i czarny druk 9. GZG 1988 10. Pliszkiwicz Tadeusz – dyr. naczel. i art. teatru, premiera
194	1. „Okapi” Tadeusza Grochowiaka 2. XXX 1307 3. Pliszkiwicz Tadeusz – reż., Stopka Barbara – scen., Knieć Ryszard – muz., Kwasieboriski Waldemar – asyst. reż. 4. Michel Krystyna, Kwasieboriski Waldemar, Skoneczny Janusz, Żeromski Wiktor, Pochroń Ryszard 5. kwiecień 1989 r. 6. ozdobny gryf, logo teatru, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 596 × 837; biały papier, niebieski i czarny druk 9. GZG 1989 10. Pliszkiwicz Tadeusz – dyr. naczel. i art. teatru, premiera
195	1. „Słowicza wyspa” Władysław Wojciechowskiego, bajka muzyczna 2. XXX 1312 3. Krzyszycha Ryszard – reż., Wigura Władysław – scen., Górny Wojciech i Paszko Leszek – muz., Stańda Juliusz – choreog., Knieć Ryszard – oprac. muz., przygotowanie wokół., Buszkiewicz Krystian – asyst. reż. 4. Bilka Izabella, Horanin Alina, Kukiełko Małgorzata, Michel Krystyna, Piotrowska Gizela, Tesarz-Szymańska Krystyna, Buszkiewicz Krystyna, Kwasieboriski Waldemar, Owczarek Mirosław, Skoneczny Janusz, Żeromski Wiktor, Kwinta Izabela, Paprzyca Anna, Wojsz Alina, Pochroń Ryszard 5. listopad 1989 r. 6. ozdobny gryf, logo teatru, motywy geometryczne 7. druk, pol. 8. 597 × 835; biały papier, zielony i czarny druk 9. GZG 1989 10. Pliszkiwicz Tadeusz – dyr. naczel. i art. teatru, premiera

* * *

Autorka postanowiła poddać szczegółowej analizie powyższy katalog afiszy, mimo że nie ma pewności, czy ów ilustrujący działalność teatru w Grudziądzu zbiór jest pełny. Na poniższy rozbiór składa się pięć tabel, które przedstawiają m.in. liczbę spektakli wystawionych za poszczególnych dyrektorów teatru oraz reżyserów, zestawienie najczęściej granych spektakli oraz wykaz aktorów, których grę teatralną najczęściej można było podziwiać na scenie. Ostatnia zaś tabela przedstawia podsumowanie prapremier i premier za lata 1957–1989.

Na podstawie pierwszej tabeli, w której zestawiono liczbę spektakli wystawionych za urzędowania poszczególnych dyrektorów teatru, można wnioskować, że najwięcej przedstawień wystawiono w latach 1960–1967, kiedy dyrektorem był Aleksander Gąssowski. W tym okresie wystawiono aż 44 sztuki. Liczba ta wynika zapewne z tego, że Gąssowski był dyrektorem przez siedem lat. Sporo,

bo aż 27 wystawiono za Krzysztofa Rościszewskiego (1972–1975), który dyrektorem teatru był tylko trzy lata. Podobną liczbę osiągnął Antoni Baniukiewicz, dyrektor w latach 1975–1979, 26 spektakli. Za najbardziej aktywnych dyrektorów wystawiano średnio 6 spektakli rocznie. Najmniej sztuk wystawiono za dyrektora Janusza Kozłowskiego (1981–1982), tylko trzy. Było to zapewne rezultatem jego jednosezonowego dyrektorowania.

Druga tabela, znacznie obszerniejsza, zawiera dane dotyczące liczby spektakli wystawionych przez poszczególnych reżyserów. Po pierwszej kolumnie, podającej liczbę porządkową, w kolejnych zawarto: imię i nazwisko poszczególnych reżyserów spektakli, lata reżyserowania oraz liczbę wyreżyserowanych widowisk. Najwięcej spektakli wystawił, będący jednocześnie dyrektorem teatru, Aleksander Gąsowski (13). W trakcie dyrektorstwa reżyserował w dwóch okresach, 1960–1962 i 1964–1967. Krzysztof Rościszewski, będąc dyrektorem w latach 1972–1975, sam reżyserował sztuki wystawiane na deskach jego teatru; uczynił to 11 razy. Na trzecim miejscu z liczbą dziewięciu przedstawień znaleźli się Tadeusz Kozłowski (1957–1958, 1962), Tadeusz Żuchniewski, który będąc kierownikiem teatru reżyserował w latach 1967–1969 i 1971–1972, a także Janusz Kozłowski, który jako jedyny współpracował z innymi dyrektorami Teatru w Grudziądzu w latach 1972–1973, 1977–1978, 1980–1982 (w latach 1981–1982 sam był dyrektorem) i w 1988 r. Najmniej, po dwa przedstawienia, przygotowali: Józef Czerwiński (1957), Elwira Turska (1961), Bohdan Czechak (1969, 1971), Krzysztof Rotnicki (1977–1980), Piotr Sowiński (1979–1980), który w tym samym okresie był także dyrektorem teatru, Jan Pietrzak (1980), Jan Jeruzal (1980, 1983), Marcin Ehrlich (1982–1983) i Józef Andrzej Dąbrowski (1985–1986).

Kolejne zestawienie (tabela 3) pokazuje, że najczęściej w latach 1957–1989 granym spektaklem było przedstawienie zatytułowane „Ich czworo” Gabrieli Zapolskiej, w reżyserii Stanisława Bielińskiego, a także sztuki „Wieczór Trzech Króli” Williama Szekspira, wyreżyserowana przez Tadeusza Kozłowskiego, i „Powrót poła” Juliana Ursyna Niemcewicza, w reżyserii Jolanty Skubiniewskiej.

Tabela czwarta, zatytułowana „Zestawienie najczęściej występujących aktorów”, jest jednocześnie spisem aktorek i aktorów najczęściej widniejących na afiszach teatralnych. Wśród najczęściej grających kobiet były: Gizela Piotrowska, która według poniższych afiszy pojawiała się na scenie 55 razy, oraz Zofia Tarska – 38 razy. W gronie aktorów najczęściej grali Stanisław Drawczyk i Stefan Giletycz – 49 razy.

Ostatnia, piąta tabela, zamykająca analizę afiszy teatralnych Teatru w Grudziądzu z lat 1957–1989, obejmuje spis wszystkich prapremier i premier. Pierwsza kolumna zawiera sezony odtworzone na podstawie afisza numer 38 („Damy i huzary”), zawierającego informacje na temat sezonu, w którym sztuka została wystawiona. Autorka, kierując się tą wskazówką, ustaliła pozostałe sezony, przyjmując, że sezon rozpoczął się jesienią, a kończył latem lub również jesienią. Druga kolumna zawiera tytuł sztuki, trzecia zaś informację, czy była to

prapremiera, czy premiera. Podsumowując, należy stwierdzić, że w Teatrze grudziądzkim w latach 1957–1989 wystawiono sześć prapremier i aż 106 premier. Pierwszą premierą była „Pastorałka”, wystawiona w sezonie 1958/1959. Ostatnią premierę „Słowicza wyspa” zagrano w sezonie 1989/1990.

Tabela 1. Liczba spektakli wystawionych za urzędowania poszczególnych dyrektorów teatru

Lp.	Dyrektor teatru	Lata urzędowania	Łączna liczba spektakli
1	Feliks Kłodziński	1957–1960	18
2	Aleksander Gąssowski	1960–1967	44
3	Tomasz Żuchniewski	1967–1972	21
4	Krzysztof Rościszewski	1972–1975	27
5	Antoni Baniukiewicz	1975–1979	26
6	Piotr Sowiński	1979–1981	14
7	Janusz Kozłowski	1981–1982	3
8	Zbigniew Wróbel	1982–1984	18
9	Leszek Polessa	1984–1986	7
10	Marcin Ehrlich	1986–1987	7
11	Tadeusz Pliszkiewicz	1987–1989	13

Tabela 2. Liczba spektakli wystawionych przez poszczególnych reżyserów⁷

Lp.	Reżyser	Lata reżyserowania	Liczba sztuk
1	Aleksander Gąssowski	1960–1962; 1964–1967	13
2	Krzysztof Rościszewski	1972–1974	11
3	Tadeusz Kozłowski	1957–1958; 1962	9
4	Tadeusz Żuchniewski	1967–1969; 1971–1972	9
5	Janusz Kozłowski	1972–1973; 1977–1978; 1980–1982; 1988	9
6	Janina Orsza-Łukasiewicz	1965–1968; 1971	8
7	Antoni Baniukiewicz	1973; 1975–1979	7
8	Zbigniew Wróbel	1982–1984; 1987	6
9	Stanisław Bieliński	1960; 1976	5
10	Tadeusz Pliszkiewicz	1973; 1987–1989	5
11	Andrzej Maria Marczewski	1975–1976; 1979	5
12	Maria Szczęsa	1958–1960; 1965	4
13	Henryk Lotar	1961–1962	4
14	Aleksander Długosz	1963–1965	4

⁷ Tabela została ograniczona do zestawienia reżyserów, którzy wystawili co najmniej 2 spektakle. Pozostawienie reżyserów wystawiających pojedyncze przedstawienia znaczenie rozbudowałoby tabelę.

Ciąg dalszy tabeli 2

15	Stefania Waldenowa	1960; 1964–1965	3
16	Magdalena Bączewska	1974–1976	3
17	Jerzy Sopoćko	1978–1979; 1982	3
18	Marek Chełminiak	1984–1985; 1987	3
19	Józef Czerwiński	1957	2
20	Elwira Turska	1961	2
21	Bohdan Czechak	1969; 1971	2
22	Krzysztof Rotnicki	1977–1978	2
23	Piotr Sowiński	1979–1980	2
24	Jan Pietrzak	1980	2
25	Jan Jeruzal	1980; 1983	2
26	Marcin Ehrlich	1982–1983	2
27	Józef Andrzej Dąbrowski	1985–1986	2

Tabela 3. Wykaz spektakli najczęściej granych w latach 1957–1989

Lp.	Tytuł sztuki	Liczba spektakli
1	„Ich czworo”	4
2	„Wieczór Trzech Króli	3
3	„Powrót posła”	3
4	„Król Włóczęgów”	2
5	„Balik Gospodarczy”	2
6	„Moralność pani Dulskiej”	2
7	„Pastorałka”	2
8	„Intryga i miłość”	2
9	„Tylko kabaret”	2

Tabela 4. Zestawienie najczęściej występujących aktorów

Lp.	Aktor/Aktorka	Liczba występów ⁸
1	Piotrowska Gizela	55
2	Dawczyk Stanisław	49
3	Giletycz Stefan	49
4	Tarska Zofia	38
5	Ratajewski Antoni	35
6	Polessa Leszek	25
7	Koczyński Jerzy	25
8	Piotrowski Stanisław	24
9	Marzinek Elżbieta	23

⁸ Zestawienie powstało wyłącznie na podstawie prezentowanego katalogu, liczba występów jest tylko liczbą przybliżoną.

Ciąg dalszy tabeli 4

10	Masiejewska Ina	22
11	Bilska Izabela	21
12	Bauman Adam	20
13	Milnerowicz Piotr	19
14	Sadzikowski Leszek	18
15	Wójcikowski Henryk	17
16	Deskur Maria	15
17	Telesz Irena	15

Tabela 5. Wykaz prapremier i premier w danym sezonie

Sezon	Tytuł sztuki i data premiery/prapremiery	Premiera/ prapremiera
1958/1959	„Pastorałka” (XII 1958)	premiery
1959/1960	„Cudoziemcy”*	prapremiera
1960/1961	„Ich czworo” (XI 1960)	premiery
	„Eugenia Grandet” (V 1961)	premiery
	„Król Włóczągów” (II 1961)	premiery
1961/1962	„Dwie Ewy”*	prapremiera
1964/1965	„Balik Gospodarczy” (I 1964)	premiery
	„Biała zaraza”**	prapremiera
	„Burza ognia”**	prapremiera
1965/1966	„Mazepa” (I 1965)	premiery
1966/1967	„Moralność pani Dulskiej” (XI 1966)	premiery
	„Tristan i Izolda”**	premiery
1967/1968	„Odwety”**	premiery
	„Mieszczanie” (X 1967)	premiery
	„Cudze dziecko” (X 1967)	premiery
1971/1972	„Mizantrop” (I 1972)	premiery
	„Antygona” (I 1972)	premiery
1972/1973	„Trędowata” (XI 1972)	premiery
	„Wyszedł z domu” (X 1972)	premiery
	„Śmierć Gubernatora” (I 1973)	premiery
1973/1974	„Zmierzch długiego dnia” (X 1973)	premiery
	„Kartoteka” (XI 1973)	premiery
	„Dziś wieczór arsenik” (I 1974)	premiery
	„Tyton Ateńczyk” (V 1974)	premiery
1974/1975	„Porwanie Sabine” (VII 1974)	premiery
	„Śnieg” (XI 1974)	premiery
	„Znachor” (XII 1974)	premiery
	„Warszawianka” (II 1975)	premiery
	„Wariat i zakonnica” (III 1975)	premiery
	„Romans biurowy” (VII 1975)	premiery

* Afisze zostały przyporządkowane do danego sezonu według daty druku/wydania.

Ciąg dalszy tabeli 5

1975/1976	„Wilki w nocy” (IX 1975)	premiera
	„Rodeo” (X 1975)	premiera
	„Mistrz Piotr Pathetin” (X 1975)	premiera
	„Rewizor” (XII 1975)	premiera
	„Policja” (XII 1975)	premiera
	„Bardzo starzy oboje” (II 1976)	premiera
	„Turoń” (III 1976)	premiera
	„Rosmershdem” (III 1976)	premiera
	„Intryga i miłość” (V 1976)	premiera
	„Ktoś nowy” (VI 1976)	premiera
1976/1977	„Ania z Zielonego Wzgórza” (IX 1976)	premiera
	„Czarna komedia” (IX 1976)	premiera
	„Anegdota prowincjonalne” (I 1977)	premiera
	„Wieczór Trzech Króli” (III 1977)	premiera
	„Lęki poranne” (IV 1977)	premiera
	„Sonaty widm” (VI 1977)	premiera
1977/1978	„Non stop” (I 1977)	premiera
	„Henryk IV” (I 1978)	premiera
	„Świadkowie albo nasza mała stabilizacja” (III 1978)	premiera
	„Dwa teatry” (IV 1978)	premiera
	„Miłość pod Padwą” (VI 1978)	premiera
1978/1979	„Nie ma konia dla Maryny” (VI 1978)	premiera
	„Malanka” (IV 1978)	premiera
	„Indyk” (IV 1978)	premiera
1979/1980	„Klik-klak” (VII 1979)	premiera
	„Burzliwe życie Lejzorka” (IX 1979)	premiera
	„Lato Muminków” (XI 1979)	premiera
	„Tylko kabaret” (I 1980)	premiera
	„Dziwne popołudnie doktora Burke” (I 1980)	premiera
1980/1981	„Protokół pewnego zebrania” (IV 1980)	premiera
	„Skiz” (IX 1980)	premiera
	„Niewypały” (XI 1980)	prapremiera
	„Ogień niosący” (VI 1981)	premiera
1981/1982	„Skazani na życie” (VI 1981)	premiera
	„Kopciuszek” (IX 1981)	premiera
	„Tato, tato sprawa się rypla” (XI 1981)	premiera
1982/1983	„Pastorałka” (I 1982)	premiera
	„Kaziuk Omatkobosko” (XI 1982)	premiera
	„Hotel Belle-vue” (XI 1982)	premiera
	„Parady” (XI 1982)	premiera
	„Bał u króla Lula” (XII 1982)	premiera
	„Niezwyczajne przygody Sindbada” (I 1983)	premiera
	„Kto chce, bym go kochała” (I 1983)	premiera
	„Dobry wojak Szwejk” (IV 1983)	premiera
„Maria, Elżbieta, Małgorzata” (V 1983)	premiera	
„Molly” (V 1983)	premiera	

Ciąg dalszy tabeli 5

1983/1984	„Freuda teoria snów” (X 1983)	premiera
	„Odrodzenie” (XI 1983)	premiera
	„Msza Wędrującego” (XII 1983)	premiera
	„Pinokio” (XII 1983)	premiera
	„Jesienny wieczór” (II 1984)	premiera
	„Miss Polonia” (III 1984)	premiera
	„Pani prezesowa” (III 1984)	premiera
	„Szczęście Franja” (IV 1984)	premiera
	„Prawo i pięść” (V 1984)	premiera
1984/1985	„Koniec ery menelitów” (IX 1984)	premiera
	„Ferdynand wspaniały” (XII 1984)	premiera
	„Szczęście wydarzeń” (III 1985)	premiera
	„Emigranci” (III 1985)	premiera
	„Ożenek” (VI 1985)	premiera
1985/1986	„Kopciuszek” (XI 1985)	premiera
	„Awantura w Chiogg” (IV 1985)	premiera
1986/1987	„Hymn” (XI 1986)	premiera
	„Pigmalion” (XI 1986)	premiera
	„Pugaczow” (XI 1986)	premiera
	„Przygoda podróżnika” (XII 1986)	premiera
	„Nitonia” (XII 1986)	premiera
	„Paryżanin” (III 1987)	premiera
	„Rybka we czworo” (IV 1987)	premiera
1987/1988	„Kiedy umiera poeta, czuli Mister Sex” (XI 1987)	premiera
	„Bardzo dyplomatyczny obiad, czyli co, u licha, z tą Europą?!” (XI 1987)	premiera
	„O Jasiu i Leśnej Pannie” (XII 1987)	prapremiera
	„Igraszki kobiet” (II 1988)	premiera
	„Letni dzień” (IV 1988)	premiera
	„Ciotunia” (V 1988)	premiera
1988/1989	„Azy!” (X 1988)	premiera
	„Kordian” (XII 1988)	premiera
	„Za siedmioma górami...” (XII 1988)	premiera
	„Kopciuszek” (I 1989)	premiera
	„Mieszkanie zastępcze” (III 1989)	premiera
	„Okapi” (IV 1989)	premiera
1989/1990	„Słowicza wyspa” (XI 1989)	premiera

N

Krystyna Wyszomirska

nieznana księga z biblioteki króla Zygmunta Augusta w Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu

 folia
 toru
 niensia

Od prawie stu lat¹ historycy książki próbują odtworzyć dzieje i zrekonstruować zawartość jednej z największych polskich prywatnych kolekcji książek, której twórcą był król Zygmunt II August (1520–1572).

Biblioteka ostatniego Jagiellona² miała swoją siedzibę na zamku wileńskim i była systematycznie gromadzona przez monarchę od 1547 r. Szacuje się ją na ponad 4000 książek. Zbiory powiększono dzięki zakupom realizowanym przez specjalnych wysłanników królewskich (Franciszka Lizmanina, Andrzeja Trzecieskiego ojca i jego syna, również Andrzeja) oraz darom przekazywanym z kraju i zagranicą. Swoje prace nadsyłali do zbiorów pisarze polscy, m.in. Stanisław Orzechowski, Andrzej Frycz Modrzewski, wydawcy zagraniczni dzieł Lutra i Kalwina, a także zaprzyjaźnieni panujący, np. książę Albrecht Pruski. Kolekcją opiekowali się nadworni bibliotekarze: Jan z Koźmina w latach 1547–1548, od 1551 do zgonu w 1559 r. Stanisław Koszutski (tłumacz Cyserona), który skatalogował dział prawniczy, a następnie Łukasz Górnicki (literat, autor *Dworzanina polskiego*, historyk czasów Zygmunto-wskich). On też w 1565 roku przeniósł zbiory do zamku w Tykocinie.

W bibliotece znajdowały się pierwszorzędne edycje książek z dziedziny prawa, teologii, filozofii, medycyny, nauk przyrodniczych, matematycznych, astronomii, historii i geografii, literatury klasycznej, gramatyki. Dzieła odzwierciedlały najnowsze kierunki i osiągnięcia naukowe epoki. Zakupów dokonywano w kraju, a także na zachodzie Europy, m.in. we Frankfurcie nad Menem, w Lipsku, Augsburgu i Kolonii.

Dbano o estetykę opraw. Większość książek z tej biblioteki była jednakowo oprawiona. Były to eleganckie, bardzo charakterystyczne oprawy wykonane z brązowej skóry, zdobionej tłoczeniami ślepyimi i złożonymi za pomocą radełek oraz drobnych tłoków dekoracyjnych, sygnowane w zwierciadle górnej okładki superekslibrisem królewskim z herbem Polski i Litwy, a na okładce dolnej formułą własnościową „SIGISMUNDI AUGUSTI REGIS POLONIAE MONUMENTUM”, często wraz z datą wykonania oprawy.

Oprawy na potrzeby dworu królewskiego wykonywali w latach 1547–1555 introligatorzy krakowscy Dawid oraz Jerzy Moeller. Późniejsze oprawy, pocho-

¹ O idei rekonstrukcji i zamiśle scalenia na Wawelu zachowanych w Polsce fragmentów księgozbioru królewskiego zob. F. Biesiadecki, K. Piekarski, *Materiały do dziejów biblioteki Zygmunta Augusta*, Exlibris, 1924, z. 5, s. 39.

² Informacje o dziejach biblioteki króla Zygmunta Augusta podają za: A. Kawecka-Gryczowa, *Biblioteka ostatniego Jagiellona. Pomnik kultury renesansowej*, Wrocław 1988.

dzące z lat 1557–1563, zostały wykonane w Wilnie w anonimowych warsztatach. Po roku 1563 zaniechano wykonywania tego rodzaju opraw, być może było to spowodowane przeniesieniem biblioteki do zamku w Tykocinie.

Biblioteka nie zachowała się w całości do naszych czasów. Jej losy były odmienne od dziejów zachodnioeuropejskich bibliotek królewskich, które z biegiem lat zostały przekształcone w duże biblioteki państwowe³. Po śmierci króla Zygmunta w 1572 r. księgozbiór rozpadł się na kilka części, z których każda miała odrębną historię. Burzliwe były ich losy. Zbiory zostały rozproszone, zaginęły lub uległy bezpowrotnemu zniszczeniu, tak jak to było w 1944 r. w Warszawie, gdzie po stłumieniu powstania Niemcy spalili zbiory Biblioteki Narodowej, a wraz z nimi 72 tomy pochodzące z kolekcji króla Zygmunta Augusta.

Nigdy nie będzie możliwe odtworzenie całego zasobu, ponieważ za życia króla nie sporządzono inwentarza książek, które w skład tej biblioteki wchodziły. Dzisiaj znane są jedynie dwa katalogi cząstkowe: przygotowany przez bibliotekarza królewskiego Stanisława Koszutskiego inwentarz dzieł prawniczych (rękopis znajduje się w Bibliotece Królewskiej w Sztokholmie) oraz spis książek znajdujących się w bibliotece Jana III Sobieskiego w Warszawie i Żółtkwi przygotowany przez Jana Tadeusza Lubomirskiego⁴.

Obecnie księgi królewskie znajdują się w 29 bibliotekach polskich i 28 zagranicznych, w łącznej liczbie ponad 653 woluminów⁵. Rejestrują je prace wielu badaczy, m.in. Franciszka Biesiadeckiego i Kazimierza Piekarskiego (1924)⁶, księdza Edmunda Majkowskiego (1928)⁷, Kazimierza Hartleba (1928)⁸, Stanisława Kota (1928)⁹, Przeclawa Smolika (1930)¹⁰, Stanisława Lisowskiego (1931/32, 1951)¹¹, Edwarda Stockiego (1964)¹², Józefa Adama Kosińskiego (1967)¹³, Mieczysława Gębarowicza (1970)¹⁴, Marii Krynickiej (1980)¹⁵, Alodii Kaweckiej-Gry-

³ K. Korotajowa, *Biblioteki*, [w:] *Słownik literatury staropolskiej. Średniowiecze–Renesans–Barok*, red. T. Michałowska, Wrocław 1998, s. 116.

⁴ J. T. Lubomirski, *Catalogue des livres de la Bibliothèque du Serenissime ... Roi de Pologne ... Jean III ... spisany w 1689 roku*, Cracovie 1879.

⁵ A. Kawecka-Gryczowa, op. cit., s. 8 określa zasób na ponad 590 woluminów, a E. Maruszak, *Nieznane księgi ze zbiorów króla Zygmunta Augusta II [Monumenty w Rosyjskiej Bibliotece Narodowej]*, Cenne, Bezcenne, Utracone, 2012, nr 3[72], s. 22 podaje informację o odkryciu nieznanych 63 woluminów.

⁶ F. Biesiadecki, K. Piekarski, op. cit., s. 38–48.

⁷ E. Majkowski, *Materiały do dziejów biblioteki Zygmunta Augusta. Książki Zygmunta Augusta przechowywane w Bibliotece Archidiecezjalnej w Poznaniu*, Poznań 1928.

⁸ K. Hartleb, *Biblioteka Zygmunta Augusta. Studium z dziejów kultury królewskiego dworu*, Lwów 1928.

⁹ S. Kot, *Andrzeja Frycza Modrzewskiego list do króla Zygmunta Augusta przy wręczeniu dzieła O poprawie Rzeczypospolitej*, Reformacja w Polsce, T. 5: 1928, s. 115–119.

¹⁰ P. Smolik, *Królewska księga w Łodzi*, Rocznik Oddziału Łódzkiego Polskiego Towarzystwa Historycznego, T. 2 (1920–1930), s. 224–228.

¹¹ S. Lisowski, *Starodruki Uniwersyteckiej Biblioteki Publicznej w Wilnie*, Ateneum Wileńskie, R. 8: 1931/1932, s. 267–272; zob. też: S. Lisowski, *Do dziejów biblioteki Zygmunta Augusta*, [w:] *Studia nad książką poświęconie pamięci Kazimierza Piekarskiego*, Wrocław 1951, s. 241–249.

¹² E. Stocki, *Książki lekarskie w bibliotece Zygmunta Augusta*, Biuletyn Głównej Biblioteki Lekarskiej, R. 13: 1964, nr 5, s. 343–352.

¹³ J. A. Kosiński, *Monumenta Zygmunta Augusta w zbiorach Ossolineum*, Roczniki Biblioteczne, R. 11: 1967, s. 407–423.

¹⁴ M. Gębarowicz, *Na śladach polskich bibliotek królewskich*, Roczniki Biblioteczne, R. 14: 1970, z. 1, s. 133–137.

¹⁵ M. Krynicka, *Oprawy książkowe z herbami ostatnich Jagiellonów w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie*, Rozprawy i Sprawozdania Muzeum Narodowego w Krakowie, T. 12: 1980, s. 23–59.

czowej (1988)¹⁶, Waldemara Karpuka (1995)¹⁷, Małgorzaty Trojnickiej (2004)¹⁸ oraz Krzysztofa Migonia (2006)¹⁹. Poszukiwanie i odnajdywanie nieodkrytych dotąd szczątków biblioteki królewskiej trwa do dzisiaj. Niedawno eksperci z Biblioteki Narodowej w Warszawie podczas prac mających na celu katalogowanie zbiorów bibliotek polskich wywiezionych w XVIII i XIX wieku do Rosji natrafili w Rosyjskiej Bibliotece Narodowej w Sankt Petersburgu na znaczny, liczący 101 pozycji bibliograficznych w 63 woluminach, fragment kolekcji króla Zygmunta Augusta i zapowiedzieli jego opisanie²⁰.

Także w Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu w trakcie prowadzonych tu w latach 90. XX wieku badań proveniencyjnych starych druków stwierdzono obecność nieznanego *monumentum* pochodzącego z biblioteki ostatniego Jagiellona. Księga nie wchodziła w skład żadnej z historycznych kolekcji toruńskich, nie ma bowiem odpowiednich znamion, tj. sygnatur i pieczęci charakterystycznych dla dawnych bibliotek. Wykluczono także wpływ jej do zbiorów w latach 1923–1939, gdyż wydaje się mało prawdopodobne, by typowa dla biblioteki królewskiej oprawa księgi mogła umknąć uwadze ówczesnego dyrektora biblioteki Zygmunta Mocarckiego, wybitnego znawcy dawnej książki. Księga najprawdopodobniej trafiła do Książnicy po 1945 r. Egzemplarz dzieła został po raz pierwszy odnotowany w drugim tomie inwentarza starych druków Książnicy Miejskiej im. Kopernika w Toruniu pod numerem 5997 i opatrzony taką samą sygnaturą. Nie wiadomo, kiedy i w jaki sposób foliał trafił do zbiorów biblioteki, w wyżej wspomnianym inwentarzu zabrakło bowiem informacji o czasie i źródle nabycia księgi.

Jest to pozycja zupełnie nieznaną. W literaturze przedmiotu, obejmującej współczesne monografie i rekonstruowane katalogi biblioteki Zygmunta Augusta, księga nie była dotąd odnotowywana.

Pełny tytuł zachowanego w Książnicy Kopernikańskiej druku brzmi: PEDACII DIOSCORI= // DAE ANAZARBENSIS DE MATE= // RIA MEDICA LIBRI V. IANO CORNARIO // Medico Physico interprete. // EIVSDEM IANI CORNARII EMBLEMATA, // singulis capitibus adiecta. // DIOSCORIDAE DE BESTIIS VE= // NENVM EIACVLANTIBVS, ET LETALI= // bus medicamentis Libri II. Eodem // Comario interprete. // EIVSDEM IANI CORNARII, IN EOSDEM LI= // brosis, Expositionum Libri II. // ADIVNCTIS IN FINE TRIBVS TABVLIS LOCV= // pletissimis, quibus omnia quae toto // tractantur // opere, indicantur.

Księga ma format średniego folio o wymiarach: 355 × 250 × 80 mm. Kompletny egzemplarz tego wydania opisany w wykazie książek drukowanych na terenie krajów niemieckojęzycznych w XVI wieku²¹ ma 10 kart nienumerowanych na początku, 560 stron numerowanych oraz 24 nienumerowane karty na końcu. Na

¹⁶ A. Kawecka-Gryczowa, op. cit.

¹⁷ W. Karpuk, *Nieznany egzemplarz Biblii z biblioteki Zygmunta Augusta*, *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki*, R. 40: 1995, nr 1, s. 127–129.

¹⁸ M. Trojnicka, „*Monumenta*” *Zygmunta Augusta*, [w:] *Stare druki (XVI–XVIII w.) w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej KUL*, [online], [dostęp 3 VI 2013]. Dostępny w World Wide Web: http://www.bu.kul.pl/stare-druki-xvi-xviii-w-w-zbiorach-biblioteki-universyteckiej-kul-wstep-i-wprowadzenie_art_10846.html.

¹⁹ K. Migoń, *Majmonides z biblioteki Zygmunta Augusta*, *Rocznik Biblioteki Narodowej*, T. 37/38: 2006, s. 63–74.

²⁰ E. Maruszak, op. cit., s. 22.

²¹ Verzeichniss der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke der 16. Jahrhunderts (w skrócie VD 16), poz. D 2006 [online], [dostęp 3 VI 2013]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.vd16.de/s.v.Dioscorides,Pedanius>.

tej podstawie ustalono, że egzemplarz ze zbiorów Książnicy Kopernikańskiej zachował się prawie w całości, bez uszczerbku w tekście. Brakuje jedynie ostatniej nieliczbowanej karty sygnowanej δ6, która po stronie recto była niezadrukowana, a na verso został odbity sygnet drukarski. Blok księgi składa się z 53 składek. 51 z nich to terniony (6 kart w składce), dwie to duerniony (4 karty w składce).

Księga ukazała się w 1557 r. w Bazylei, słynnym ośrodku renesansowego drukarstwa, pod szyldem firmy wydawniczo-drukarskiej Frobenów, tzw. Officina Frobeniana, którą w tym czasie prowadził Hieronim Froben wraz ze swoim szwagrem Mikołajem Episcopiussem. Świadczy o tym sygnet drukarski tej oficyny²² umieszczony na stronie tytułowej dzieła oraz kolofon zawierający pełny adres wydawniczy: BASILEAE PER HIERONIMVM FROBENIVM ET NICOLAVM EPISCOPIVM AN. M. D. LVII.

Tekst został starannie odbity czcionką antykwową różnych stopni. Charakteryzuje go skromne zdobnictwo: nieliczne, obrazkowe inicjały i jedna winieta listwowa w formie plecionki. Zaplanowano puste miejsca na odręczne inicjały, które miały rozpoczynać tekst każdego nowego rozdziału. W środku pustego pola została umieszczona drukowana literka, tzw. reprezentant, będąca wskazówką dla rubrykatora czy iluminatora, jaki inicjał ma w danym miejscu umieścić. W tej księdze miejsca przeznaczone na inicjały nie zostały jednak ręcznie uzupełnione.

Dzieło *De materia medica* dotyczy zagadnień farmakologicznych. Zawiera składający się z pięciu ksiąg traktat o lekach autorstwa Pedaniosa Dioskoridesa z Anazarbos (w Cylicji) zatytułowany *O roślinnych środkach leczniczych* (w oryginale *Περὶ ὕλης ἰατρικῆς*, w wersji łacińskiej *De materia medica*) oraz dwie dodatkowe księgi przypisywane temu samemu autorowi: *O jadach zwierząt i roślinach trujących* (*Περὶ ἰοβόλων; Περὶ δηλητηρίων φαρμάκων* = *De bestiis venenum eiaculantibus et laetalibus medicamentis libri II*).

Dioskorides Pedanios, lekarz grecki, żył w I w. w Rzymie, był lekarzem wojskowym legionów rzymskich. Za czasów cesarza Klaudiusza i Nerona brał udział w wyprawach wojennych do Afryki Północnej, Hiszpanii i Azji. Wiedzę botaniczno-farmakologiczną, którą posiadał w czasie wypraw, zawarł w swoim traktacie o lekach. Opisał w nim szczegółowo około 600 roślin leczniczych, podał synonimy ich nazw, sposoby przechowywania, przygotowywania z nich leków, a także ich dawkowanie i działanie na organizm człowieka. O wielkiej popularności dzieła świadczy fakt, że wyparło ono całą wcześniejszą literaturę z tej dziedziny, doczekało się przekładów i przeróbek łacińskich, syryjskich, arabskich i tureckich i było w powszechnym użyciu w średniowieczu i odrodzeniu²³. Także pierwsi twórcy polskich zielników, Stefan Falimirz (*O ziołach i mocy ich*, Kraków 1534) i Marcin Siennik (*Herbarz, to jest ziół tutecznych, postronnych i zamorskich opisanie*, Kraków 1568) korzystali z wiedzy przyrodniczej zawartej w dziele Dioskoridesa²⁴.

Tekst Dioskoridesa przetłumaczył na język łaciński, obszernie skomentował, uzupełnił i objaśnił w tzw. emblemata Janus Cornarius (ca 1500–1558), nie-

²² Znak przedstawia dwa węże oplatające berto i siedzącego na nim gołębia.

²³ *Słownik pisarzy antycznych*, red. A. Świderkówna, Warszawa 1982, s. 169–170.

²⁴ T. Sinko, *Literatura grecka, T. III, cz. I: Literatura grecka za cesarstwa rzymskiego (wiek I–III n.e.)*, Kraków 1951, s. 171–172.

miecki humanista i lekarz, dziekan wydziału medycznego Uniwersytetu w Jenie²⁵. Był to czwarty przekład dzieła Dioskoridesa na język łaciński, do dzisiaj bardzo ceniony²⁶.

O przynależności księgi do biblioteki ostatniego Jagiellona świadczy oprawa opatrzona, podobnie jak większości książek z tej biblioteki, jednym z siedmiu znanych superekslibrisów monarchy²⁷. Okładki oprawy wykonane są z brązowej skóry cielęcej, naciągniętej na deski. Skóra jest zdobiona tłoczeniem ślepym i najprawdopodobniej złożonym (obecnie zupełnie szczeriałym). Do dekoracji użyto plakiet superekslibrisowych, renesansowych radełek i pojedynczych tłoków.

Dekoracja okładek została zakomponowana w następujący sposób. Na przedniej okładce, pośrodku, widnieje okrągła plakieta herbowa o średnicy siedmiu centymetrów. Na tle stylizowanych wici roślinnych umieszczono tutaj dwie, zwieńczone koroną i nachylone ku sobie, tarcze herbowe – jedną z wyobrażeniem Orła polskiego, drugą Pogoni litewskiej, wokół nich w otoku napis: + SIGISMVNDVS + AVGVSTVS + REX + POLONIAE + MAGNVS + DVX + LITVANIAE. Jest to superekslibris typu III według klasyfikacji Alodii Kaweckiej-Gryczowej²⁸.

Nad superekslibrisem, w specjalnie do tego celu wyznaczonych dwóch wąskich polach, introligator zamieścił skrót tytułatury dzieła: DIOSCORIDAE DE MATERIA ME= // DICA.

Na tylnej okładce, również pośrodku, w prostokątnym polu, wytłoczono charakterystyczną inskrypcję własnościową z datą wykonania oprawy: SIGISMVNDI // AVGVSTI // REGIS // POLONIAE // MONVMENTVM // ANNO // 1563²⁹.

Całości kompozycji na obu okładkach dopełnia ozdobna bordiura. Składa się ona z różnej wielkości, wchodzących jedna w drugą, ślepo tłoczonych, ornamentowanych ram. Ornament wykonano trzema rodzajami radełek renesansowych (z wizerunkami Reformatorów w okrągłych medalionach, podpisanymi: [IOAN]NES HVS, PHILIP[P] MELA[NCHTON], MARTIN [LVTHER], ERASM[VS] ROTE[RODAMUS]³⁰; z dekoracją w formie wici kwiatowych z ptaszkiem³¹; z medalionami zawierającymi głowy anonimowych postaci³²) oraz drobnymi tłokami dekoracyjnymi w formie liści, żółędzi, kwiatonów. Skóra na grzbiecie oprawy była również zdobiona ornamentem w formie kwitnącej girlandy, co widać na zachowanym, niewielkim fragmencie grzbietu. Okładki zaopatrzone zostały w ozdobne klamry, po dwie na bocznym brzegu księgi. Brzegi kart nie są barwione.

O losach królewskiej księgi, zanim znalazła się w zbiorach Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej-Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu, opowiadają różnego

²⁵ Więcej o Comariusię zob. M. Adamus, *Vitae Germanorum medicorum [...]*, Heidelbergae 1620, s. 85–90; Ch. G. Jöcher, *Allgemeines Gelehrten-Lexicon [...]*, *Erster Theil*, Leipzig 1750, szp. 1201–1202.

²⁶ *Allgemeine Deutsche Biographie* (ADB) s.v. *Comarius, Janus*, [online], [dostęp 3 VI 2013]. Dostępny w World Wide Web: http://de.wikisource.org/wiki/ADB:Comarius,_Janus.

²⁷ Podobizny odmierek superekslibrisów Zygmunta Augusta zamieszcza w swej pracy A. Kawecka-Gryczowa, op. cit., il. 25–31.

²⁸ A. Kawecka-Gryczowa, op. cit., il. 28.

²⁹ Dopiero tę inskrypcję łącznie z tłokiem herbowym (a niekiedy i bez niego) można uznać za superekslibris królewski, zob. A. Kawecka-Gryczowa, op. cit., s. 94.

³⁰ Ibidem, il. 38.

³¹ Ibidem, il. 48.

³² Ibidem, il. 36.

rodzaju znaki własnościowe, umieszczone w różnych miejscach przez jej dawnych właścicieli, osoby prywatne i biblioteki.

Na stronie tytułowej znajduje się dobrze zachowana, rękopiśmienna nota: **Ex Libris // Innocentij A. Plescoviensis**. Wielka litera A. to skrót od słowa: Archiepiscopi oznaczającego urząd sprawowany przez właściciela księgi. A zatem bez wątplenia przez jakiś czas księga była własnością arcybiskupa Innocentego z Pskowa.

Innocenty (Nieczajew; 1722–1799), wszechstronnie wykształcony duchowny prawosławny, ukończył elitarną, humanistyczną szkołę wyższą – Słowiańsko-Grecko-Łacińską Akademię w Moskwie, gdzie następnie wykładał retorykę, a po osiągnięciu stopnia profesora został prefektem szkoły. Jako duchowny piastował w latach 1763–1798 godność arcybiskupa pskowskiego i ryskiego w eparchii Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego z siedzibą w Pskowie³³. Brał udział w pracach nad słownikiem języka rosyjskiego. Był członkiem honorowym Rosyjskiej Akademii Nauk. Posiadał także zasobną bibliotekę, w której poczesne miejsce zajmowały książki wydane na zachodzie Europy w XVI i XVII w. W 1815 r. książki z jego kolekcji trafiły do seminarium duchownego w Pskowie, a w latach 1918/1919 do pskowskiego Muzeum, gdzie były przechowywane do II wojny światowej. W czasie wojny zbiory muzeum, w tym zabytkowe kolekcje książek, nie zostały wywiezione w głąb Rosji, pozostały na miejscu. W 1944 r. Niemcy ewakuowali je do Rygi i do Polski. Po wojnie w roku 1945 i 1956 tylko część książek powróciła do Pskowa. W czasie wojennych przemieszczeń zaginęło 40 woluminów wydanych w XVI w.³⁴

Nie można wykluczyć pskowskiej proveniencji księgi przechowywanej obecnie w zbiorach Książnicy Kopernikańskiej. Ma ona jeszcze trzy różne sygnatury zapisane na wyklejce górnej oprawy: w lewym górnym rogu stara sygnatura **399** (XVI w.?), następnie w tej samej linii inną ręką: **[?] 10/148** (XIX w.) oraz **IV-16 No 46** (XX w.?). Ostatnia sygnatura została także powtórzona na naklejce grzbietowej. Jednak brak materiału porównawczego wyklucza na razie identyfikację bibliotek, które w ten sposób sygnowały książki. Trop wiedzie jednak na wschód, ponieważ w trzech miejscach została wyskrobana okrągła pieczętka ze słabo widocznym napisem cyrylicą: БИБЛИОТЕКА.

Księga wymaga natychmiastowej konserwacji. Bardzo zniszczona szczególnie jest jej zabytkowa oprawa. Należy jednak wierzyć, że w najbliższej przyszłości odzyska ona wygląd godny księgi królewskiej biblioteki.

³³ *Иннокентий (Нечаев)*, [w:] *Википедия. свободная энциклопедия* [online], [dostęp 3 VI 2013]. Dostępny w World Wide Web: [http://ru.wikipedia.org/wiki/Иннокентий_\(Нечаев\)](http://ru.wikipedia.org/wiki/Иннокентий_(Нечаев)).

³⁴ Historię biblioteki Innocentego Nieczajewa opisała O. A. Кудрявцева, *Западноевропейские книги XVI века в собрании Псковского музея-заповедника*, Псков 2011, № 35, [online], [dostęp 3 VI 2013]. Dostępny w World Wide Web: http://pskgu.ru/projects/pgu/storage/PSKOV/ps35/ps_35_18.pdf oraz eadem, *Из истории псковских архиерейских библиотек XVIII в. (книжные собрания Гедеона Криновского и Иннокентия Нечаева)* [online], [dostęp 3 VI 2013]. Dostępny w World Wide Web: <http://pskov-palommnik.ru/index.php?com=pages&page=461>.

S

Wojciech Szramowski

Starodruki z dawnej Bibliothek des Königlichen und Gröningschen Gymnasiums w Stargardzie Szczecińskim w zbiorach Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu

 folia
toru
niensia

Kilka lat temu, będąc na stażu bibliotekarskim w Dziale Zbiorów Specjalnych Książnicy Kopernikańskiej, zainteresowałem się starodrukami pochodzącymi ze Stargardu Szczecińskiego. Wcześniej zajmowałem się proveniencją rękopisów ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu, wśród których znajdują się manuskrypty należące przed wojną m.in. do bibliotek w Szczecinie i Stargardzie Szczecińskim. Dzięki pomocy pracowników Działu Zbiorów Specjalnych Książnicy Kopernikańskiej przeprowadziłem kwerendę wśród tamtejszych starodruków pod kątem znaków proveniencyjnych. Wyniki tej kwerendy ostatecznie zachęciły mnie do opublikowania rezultatów badań nad starodrukami o proveniencji stargardzkiej. Są one o tyle istotne, że uzupełniają wiedzę o tę część przedwojennego księgozbioru stargardzkiego, która znalazła się w zbiorach Książnicy Kopernikańskiej¹. Ustalenie bliższych informacji o księgozbiornym proveniencji stargardzkiej było utrudnione ze względu na brak inwentarzy tamtejszej biblioteki gimnazjalnej. Wyjątkiem jest opublikowany w 1877 r. spis starodruków wydanych do połowy XVI w. oraz rękopisów należących do biblioteki stargardzkiej². W wykazie nie figuruje jednak żaden ze starodruków stargardzkich przechowywanych w Książnicy Kopernikańskiej. Niniejszy tekst zdecydowanie nie wyczerpuje tematu „zbiorów zabezpieczonych” w Książnicy Kopernikańskiej i stanowi dopiero pierwszy krok w badaniach nad tą tematyką.

Księgozbiór biblioteki stargardzkiej tuż po wojnie został „zabezpieczony” i wywieziony do różnych instytucji państwowych na terenie Polski Północnej. Akcja ta była prowadzona także przez Książnicę Miejską, której dyrektorem 11 czerwca 1945 r. został Stefan Burhardt. Z dniem 1 września 1945 r. Burhardt objął także stanowisko dyrektora nowo powstałej Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu, którą ulokowano w budynku zajmowanym przez Książnicę Miejską. Obie biblioteki toruńskie pod kierownictwem wspólnego dyrektora prowadziły jednolitą politykę

¹ Dotychczas było wiadomo, że fragmenty księgozbioru bibliotek stargardzkich zachowały się w Muzeum w Stargardzie Szczecińskim, Książnicy Pomorskiej w Szczecinie, Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu oraz Wojewódzkiej i Miejskiej Bibliotece Publicznej w Bydgoszczy, zob. A. Majewska, *Dzieje pewnej stargardzkiej biblioteki*, Bibliotekarz Zachodniopomorski, R. 46, 2005, nr 1, s. 58.

² R. Kuhnke, *Bericht über die auf der Bibliothek des Königlichen und Gröningschen Gymnasiums zu Stargard in Pommern vorhandenen und in den Katalog derselben bis zum 30. Januar 1877 eingetragenen Handschriften und alten Drucke*, [w:] *Programm des Königlichen und Gröningschen Gymnasiums zu Stargard in Pomm.*, Stargard 1877, s. 3–20.

gromadzenia, mającą na celu przystosowanie zbiorów do potrzeb Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Zachowały przy tym odrębną własność swoich zasobów książkowych. W maju 1947 r. zbiory Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu przeniesiono do oddzielnego budynku³. Prawdopodobnie podczas tej operacji doszło do przypadkowego rozdzielenia zeszytów z XIX-wiecznymi rękopiśmiennymi zapiskami Martina Opitza pomiędzy Książnicę i Bibliotekę Uniwersytecką⁴. Z tego faktu wynika, że w pewnym okresie te dwie toruńskie biblioteki współużytkowały magazyny⁵. By móc definitywnie wyjaśnić, w jaki sposób „zbiory zabezpieczone” znalazły się w Książnicy Miejskiej, istnieje potrzeba dalszych badań.

W zbiorach Książnicy Kopernikańskiej do dnia dzisiejszego zachowało się 119 woluminów starodruków mających znaki własnościowe „Bibliothek des Königlich- und Gröningschen Gymnasiums” w Stargardzie Szczecińskim. Kolekcja ta jest prawdopodobnie drugim największym zachowanym w polskich bibliotekach fragmentem zbiorów stargardzkich. Większą liczbą starodruków z biblioteki w Stargardzie dysponuje tylko Książnica Pomorska w Szczecinie (ok. 300 woluminów)⁶.

Księgi pochodzące ze Stargardu mają pieczęcie z nazwą stargardzkiej biblioteki w języku łacińskim bądź niemieckim. Napis na pieczęci łacińskojęzycznej brzmi „Bibliotheca Gymnasii Reg. et Groening. Stargard/Pom.”. Na książkach ze Stargardu są dwa rodzaje pieczętek z nazwą biblioteki w języku łacińskim: okrągłe i podłużne. Na części starodruków znajdują się dwa rodzaje pieczęci w wersji niemiecko- i łacińskojęzycznej. Na starodrukach pochodzenia stargardzkiego zachowały się oznaczenia działów dawnej biblioteki gimnazjalnej w formie różnokolorowych nalepek oraz rodzajów sygnatur. W obrębie kolekcji znajdującej się w Książnicy Kopernikańskiej na podstawie sygnatur można wyróżnić po 42 woluminy starodruków o tematyce teologicznej i prawniczej oraz 3 filozoficzne i 2 historyczne. Można także wymienić osobne działy zawierające dzieła filologiczne, jak również autorów greckich i łacińskich. Nalepki na starodrukach o tematyce teologicznej są koloru żółtego i zawierają sygnatury ze skrótami literowymi „Th.”, „Theol.” bądź rzadziej z całym słowem „Theologia”. Po początku sygnatury następuje numer pozycji książkowej. Dzieła teologiczne po części zawierają też samą sygnaturę liczbową ograniczoną z przodu i z tyłu znakiem „x”. Starodruki prawnicze zostały oznaczone sygnaturami liczbowymi poprzedzonymi skrótem „Jur”. Dział filozoficzny został wyróżniony nalepkami koloru morskiego z sygnaturami rozpoczynającymi się skrótem „Philos.” Książki historyczne oznaczane były po prostu słowem „Historia” z dodaniem kolejnego numeru. Kolekcja z zakresu filologii sygnowana była z użyciem skrótu literowego „F. Phil.”. Przy oznaczaniu dzieł

³ W. A. Ciszewska, *Biblioteki Torunia w latach 1945–1950*, Folia Toruniensia (dalej: FT), t. 5: 2005, s. 74–75, 80; J. Huppenthal, *60 lat Książnicy Miejskiej*, [w:] *Księga pamiątkowa uroczystego obchodu 60-lecia Książnicy Miejskiej im. M. Kopernika w Jubileuszowym Roku 750-lecia Torunia, 21–23 października 1983 r.*, Toruń 1988, s. 86.

⁴ Zeszyty te, należące do tak zwanych zbiorów zabezpieczonych, w większości znajdują się obecnie w Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu (sygn. Rkps 349). Tylko jeden zeszyt, który jest uzupełnieniem tych przechowywanych w BU w Toruniu, to fragment zbiorów rękopiśmiennych Książnicy Kopernikańskiej (sygn. KM 245).

⁵ A. Mycio, *Struktura proveniencyjna rękopisów pochodzących z tak zwanych zbiorów zabezpieczonych w Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu*, FT, t. 9–10: 2009–2010, s. 45 i n.

⁶ A. Majewska, op. cit., s. 58.

autorów greckich korzystano ze skrótu „Auct. Graeci”, a dzieł autorów łacińskich „Auct. Lat.” lub stosowano sygnatury o pełnym brzmieniu „Auctores Latini”. Starodruki zawierające teksty zarówno greckie, jak i rzymskie oznaczano sygnaturą typu „Lat.Gr.”. Na książkach można dostrzec także starsze sygnatury, zawierające jedynie numerację arabską bądź łączoną łacińską i arabską.

Biblioteka „Collegium Groeningianum” powstała w drugiej połowie XVII w. wyłącznie z darów. Wśród stargardzkich starodruków znajdujących się w zbiorach Książnicy Kopernikańskiej można odnaleźć dzieła należące niegdyś do poszczególnych darczyńców biblioteki kolegium stargardzkiego, a od 1812 r. „Bibliothek des Königlichen und Gröningschen Gymnasiums”. Największą część kolekcji stargardzkiej znajdującej się w Toruniu stanowią starodruki przekazane w testamencie przez radcę skarbowego Wilhelma Vossa, który był absolwentem „Collegium Groeningianum”. Po śmierci Vossa w 1735 r. przekazano stargardzkiej bibliotece należące do niego 1152 tomy głównie ksiąg prawnych i teologicznych, z których w toruńskiej bibliotece zachowało się 16 woluminów⁷. Wśród przechowywanych w toruńskiej Książnicy przeważają dzieła o tematyce prawniczej (13 tomów) i filozoficznej (2 woluminy), które sygnowane są skrótem nazwiska „Voss Wilh. L.” lub „Voss W. L.”.

Drugą pod względem wielkości udziału w zbiorach stargardzkich kolekcją jest ta należąca niegdyś do rektora, a potem dyrektora Gimnazjum w Stargardzie Szczecińskim Gothilfa Samuela Falbego. W 1843 r. przekazał on bibliotece gimnazjalnej 1345 tomów książek ze swoich prywatnych zbiorów. W części były to dzieła przechowywane obecnie w Wojewódzkiej i Miejskiej Bibliotece Publicznej w Bydgoszczy, a także 11 woluminów głównie o tematyce teologicznej znajdujących się w zasobie Książnicy Kopernikańskiej⁸. Charakterystyczne dla tych książek są zapiski własnościowe w brzmieniu „Falbe – Bibliothek” oraz dwa rodzaje własnych sygnatur. Pierwszy rodzaj sygnatur składa się z nazwiska darczyńcy i *numerus currens* (np. Falbe 37). Drugi jest bardziej rozbudowany i zawiera oznaczenie działu, następnie format książki, a na końcu kolejny numer (np. „Kat. p. 30.8°nr 440” bądź ta sama sygnatura w innym zapisie Kat.p.30.Oct.440 lub Kat.p.30.8.440).

Z biblioteki Friedricha Ludwiga Engelke, rektora stargardzkiego kolegium, a pod koniec życia biskupa ewangelickiego na Pomorzu, w zbiorach Książnicy zachowały się co najmniej 3 tomy. Trzeba przy tym pamiętać, że po śmierci w 1826 r. aż 1270 należących do niego woluminów trafiło do biblioteki stargardzkiej⁹. Na jego książkach znajdują się charakterystyczne zapiski „Engelken ex A. Gör d. 1 Nov. 1792”.

Wśród starodruków stargardzkich w zbiorach Książnicy Kopernikańskiej znajdują się też pojedyncze książki pochodzące z darów rektorów „Collegium Groeningianum” Daniela Gottfrieda Wenera, Franza Christopha Jetzego i Johanna

⁷ A. Majewska, op. cit., s. 55; *Geschichte des Gymnasiums und der Schulanstalten zu Stargard nebst den beiden Testamenten des hochverdieneten Bürgermeisters Peter Grönig, milden Stifters des hiesigen Gymnasiums: womit zu der zweiten Säcularfeier des Gymnasiums am 12ten März 1831 die Beschützer, Söhner und Freunde der Jugendbildung ehrerbietigst einlabet G. S. Falbe*, Stargard 1831, s. 47, 140.

⁸ A. Majewska, op. cit., s. 56, 58.

⁹ *Geschichte des Gymnasiums...*, s. 99–100, 140.

Achatiusa Felixa Bielikego¹⁰. Jetze swoją książkę otrzymał w spadku po rodzicach w 1760 r., o czym informuje notatka na stronie tytułowej.

Pięć woluminów dzieł prawniczych i teologicznych przekazanych niegdyś przez Paula Nitza (Nitzena) bibliotece stargardzkiej zachowało się w zbiorach toruńskiej Książnicy. Większość z książek adwokata Wyższego Sądu Krajowego na Pomorzu Przednim (Oberlandesgericht Vorpommern) Paula Nitza nosi zapiski informujące o tym, kiedy, względnie gdzie nabył owe dzieła¹¹. Dzięki temu wiadomo, że książki w końcu XVII w. nabywał w Stargardzie, gdzie być może także uczył się w „Collegium Groeningianum”. Dwa dzieła, które należały do Nitza, noszą znaki własnościowe w brzmieniu: „Electoral Pomeran. Dicasterii Assessoris Bibliotheka”. Wynika z tego, że książki te pierwotnie były własnością bliżej nierozpoznanej pomorskiej biblioteki asesorskiej bądź zostały jej przekazane przez Paula Nitza. Na wszystkich dziełach z biblioteki asesorskiej, które obecnie znajdują się w toruńskiej Książnicy, umieszczona jest też zapiska „Ex beati Sacri Dn. Emmanuel Placotomi C. P. C.”.

Szkoła fundacji Petera Gröninga otrzymywała książki od darczyńców także spoza Stargardu Szczecińskiego. Wśród toruńskich starodruków pochodzących ze Stargardu można wyróżnić te, które wcześniej należały do kolegium jezuickiego w Hildesheim (notka: „Collegii Societatis Jesu Hildesheimii Anno 1605”), Leonharda z Tybingi, H. G. Schmidta z Saksonii-Anhalt, Fryderyka Adolfa Matthesiusa z Müllenbeck (Mühlenbeck) w Marchii Brandenburskiej, Abrahama R. Lindaua z Jeny, Daniela Röerera z Rensburga (prawdopodobnie Rendsburg w Szlezwiaku-Holsztynie), Johannes Vorstiusa z Helmstedt w środkowych Niemczech (2 tomy) oraz bibliofilów z Hale i Koszalina. Na kartach książek ze Stargardu widnieją też nazwiska innych ich dawnych właścicieli, tj. Innocentius A. Plescoviensis, Jacob Christian Zuzius (2 woluminy), Gottwald Heyde, F. Bergholz, A. F. C. Tiedemann, Johannes Schilling, Paul Joachim Freyschmidt, Johannes Deditius, v. Marwitzin (prawdopodobnie żona starosty Marwitza, który w 1836 r. oddał bibliotece stargardzkiej swój liczny księgozbiór)¹², A. Glunonis, Friedrich Weinholz, Johann Michael Langius, H. Nachtigal, Friderich Mevius i Johann Merle.

Tabela. Konkordancje sygnatur starodruków pochodzących ze Stargardu Szczecińskiego znajdujących się obecnie w zbiorach Książnicy Kopernikańskiej

Sygnatura Książnicy	Sygnatura biblioteki stargardzkiej	Dawna sygnatura	Dawna sygnatura 2
5990	Jur 83		N. 8b
5991	Jur 66	70	119 przekreślona
5992	Jur 77a		
5993	64	46	

¹⁰ Ibidem, s. 45–46, 52–53, 140 (Jetze przekazał ze swojej biblioteki w darze przede wszystkim dzieła matematyczne i przyrodnicze).

¹¹ Informacja dostępna w World Wide Web: <http://thesaurus.cerl.org/record/cnp00485403> [dostęp 14 V 2013].

¹² A. Majewska, op. cit., s. 56.

Ciąg dalszy tabeli

5994		x99x na żółtej nalepce	
5995–5996	Jur 98		
5997	399	IV–16	No 46
5998	Jur 56	64	No 18
5999	Jur 35		
6000	Jur 99	67	N. 42
6088		x460x	
6089	Jur 152	5?	
6090	Jur 160	76	
6092		405	14
6093	Jur 188	44	
6095			
6096		x243x	No 2
6097–6104		x380x	
6105		x429x	12
6106		x421x	No12
6108	Theol. 423b	x423bx na żółtej nalepce	63
6108	Theol. 423b	x423bx na żółtej nalepce	63
6109	382	x382x na żółtej nalepce	
6109		x382x	
6110	Theol. 504	x504x	
6111		x475x	
6112	Jur 193	159	23
6113		x423x	
6114	Jur 192	99	
6115		x592x	
6116		x593x	
6117–6119		x292x	456
6120		x289x	
6121		x464x	
6122–6124		x312x	
6125–6127	Jur 214	65	
6128–6129	Jur 196	30	
6128–6129	Jur 216	49	60
6130			
6131		64?	
6132		131	133
6133–6134			
6135–6136		x482x	

Ciąg dalszy tabeli

6137		x308x	105
6138–6147	Theologia	x537x	137
6148	Theol. 287		
6149	Jur 223		
6150–6152	Jur 159	60	
6153			
6154		x315x	
6155–6158		x295x	
6159		6 na nalepce koloru morskiego	
6160	Jur 195a	139	
6161–6165		x496x	
6166	Jur 232		
6167	Historia 700	214	
6168		x550x	
6169	Jur 189	150	12
6170	Jur 151		
6171	Jur 220		
6172–6173	Jur 120		
6174		x1587x	
6175	Jur 141	241	
6176		x1588x na żółtej na- lepce	
6177-6180	Jur 149	143	92
6181	Philos. 255	255 na nalepce koloru morskiego	
6182		x1552x	No 39
6183–6186	Jur 224	193	
6208–6210		58 na nalepce koloru morskiego	
6211	Philos. 216	216 na nalepce koloru morskiego	185
6212-6214		N 206	114
6215		x1010x na żółtej na- lepce	
6216		x733x	No 448
6217–6218		x741x na żółtej nalep- ce	
6219		Kat. p. 28 Oct. 296	
6220	Th. 1329	x1329x na żółtej na- lepce	
6221		x557x na żółtej nalep- ce	No 389

Ciąg dalszy tabeli

6222		x1130x na żółtej nalepce	
6223	Philos. 196	196 na nalepce koloru morskiego	165
6224–6225	Jur. 146		54
6226		x1581x na żółtej nalepce	
6227	Jur. 202		
6228–6229	Jur. 157	N 61	48
6230	Auctores Latini 199		
6231	Jur 193a	73	31
6232	Jur 130		
6233	266		
6234–6235			
6236–6237	Jur 138		
6238	Th. 1332	x1332x na żółtej nalepce	Kat. P. 28.Oct.296?
6239		x1697x na żółtej nalepce	
6240	Jur 324		
6241	Jur 314		29
6242–6243	Lat. Gr. 189 II		77
6244–6245	Jur 316		
6246–6249	Jur 320		N. 6
6250–6251		x54_x na żółtej nalepce	
6252		p. 36.12.58.	58
6253		p. 35.12.4	
6254	Historia 931/3	931/3 na żółtej nalepce	
6255–6256	Auct. Graeci 394		20
6257	Jur 310		4
6258	Jur 145		
6259	Jur 213		
6260		Falbe 38	Kat. P. 24.Oct..38
6261		Kat. P. 30.8° Nr 440	Nr 440
6262–6263	Jur 134		
6264		Falbe 37	37
6265–6266	F. Phil. 611	p. 34.8.611	No 23?
6267–6268	273	Kat. P. 27. Oct. 273	
6269		22 na nalepce koloru morskiego	No 1072
6270	Jur 211	„19” syg. Częściowo zakryta	

Ciąg dalszy tabeli

6271	136		
6271	134		
6271	135	67	4
6369	Auct. Lat. 684	XVII.4110.I	17748
6401	486	x486x na żółtej nalepce	
6981		x36x na żółtej nalepce	
6983	Jur 88		
6983	Jur 88		

Można domniemywać, że w Książnicy mogą być przechowywane także książki o proveniencji stargardzkiej wydane po 1800 r. Ustalenie tego faktu wymagałoby dalszych żmudnych badań. Podczas kwerendy w zbiorach starodrukowych najstarszej istniejącej toruńskiej biblioteki oprócz starodruków pochodzących z biblioteki w Stargardzie natknąłem się także na pojedyncze egzemplarze należące niegdyś do bibliotek szczecińskich. Jak można się przekonać, „zbiory zabezpieczone” w Książnicy Kopernikańskiej stanowią materiał do dalszych perspektywicznych badań.

K

Zefiryn Jędrzyński

artki z prehistorii Oficyny Drukarskiej. Kronika Janiny Gardzielewskiej

folia
toru
nensia

Nawiązując do publikacji Lidii Klimaszewskiej *Oficyna Drukarska Książnicy Miejskiej im. Mikołaja Kopernika w Toruniu*¹, pragnę przytoczyć notatki Janiny Gardzielewskiej o próbach założenia w 1971 r. wymarzonej przez Zygryda Gardzielewskiego oficyny toruńskiej. Wielka dama polskiej i światowej fotografii artystycznej skrupulatnie dokumentowała dokonania męża, wybitnego artysty książki i druku. Cieszyłem się trwającą ponad pół wieku przyjaźnią tego przykładowego małżeństwa i znam wieloletnią tęsknotę Zygryda za małą oficyną, gdzie powstałyby piękne druki i książki. Miał wysokie stanowisko zastępcy dyrektora – szefa produkcji w znanych toruńskich Zakładach Graficznych, ale zaczynała go męczyć pogoda za wykonaniem planów druku wielonakładowych książek. Był z natury człowiekiem kameralnym, wyciszonym i wielkim pasjonatem rzeczy pięknych. Zabiegał o powstanie małej oficyny, gdzie można byłoby druki wypieścić i nadać im nieszablonowy kształt. W naszych rozmowach ciągle do tego wracał. Wreszcie w 1971 r. powstała pierwsza realniejsza nadzieja. Nina w grubej makiecie introligatorskiej księgi z blaszanym grzbietem (dyplomowa praca czeladnika introligatora) zaczęła pisać kronikę narodzin oficyny. Zapisała cztery strony dużego formatu makiety (19,5 × 24 cm) i na tym poprzestała. Były kłopoty z prawami własnościowymi upatrzonego na oficynę budynku – niegdyś siedziby masonów – przy ul. Łaziennej (obecnie użytkowany przez Kurię Biskupią). Zapał stygł, ale Zygryd wciąż poszukiwał szans na stworzenie oficyny drukarskiej. Marzenia zrealizowały się w 1974 r., gdy powstała ona w nowo zbudowanym przy ul. Słowackiego gmachu Książnicy Miejskiej im. Mikołaja Kopernika.

Przytoczone poniżej notatki Janiny Gardzielewskiej potwierdzają wielkie marzenia Zygryda Gardzielewskiego o powstaniu oficyny w Toruniu i zapał towarzyszący ich realizacji. Wynika z nich też, że Nina załatwiała sprawy urzędowe przyszłej oficyny (m.in. kontakty telefoniczne i opracowanie pism do Zjednoczenia Przemysłu Poligraficznego). Notatki są spisane na podstawie relacji Zygryda Gardzielewskiego i bieżących własnych działań jego żony Janiny (pisanie pism, telefony z prywatnego mieszkania), co potwierdza kończący je zapis, że „jutro, 22 III 71...”. Na szerokim marginesie autorka przytaczała czerwonym długopisem wyjęte z tekstu ważne daty dla łatwiejszego i przejrzystego ustalenia chronologii. Poniżej dokładny tekst zapisu. Uzupełniłem go niezbędnymi dla lepszego zrozumienia znakami interpunkcji i objaśnieniami inicjałów. Skrót PKZ oznacza Pra-

¹ L. Klimaszewska, *Oficyna Drukarska Książnicy Miejskiej im. Mikołaja Kopernika w Toruniu*, Folia Toruniensia, t. 8: 2008, s. 91–104, t. 9–10: 2009–2010, s. 75–84.

cownię Konserwacji Zabytków w Toruniu, „Grafprojekt” to w żargonie Pracownia Projektów Poligraficznych Zjednoczenia Przemysłu Poligraficznego w Warszawie.

„A więc wreszcie marzenia Zygryda, mojego męża, zaczynają nabierać realnych kształtów. Chodzi oczywiście o Oficynę. A było to tak; któregoś dnia, trudno nam w tej chwili ustalić dokładną datę, ale była to już późna jesień, albo początek zimy, przyjechał do Torunia dyrektor naczelny [Zjednoczenia] Przemysłu Poligraficznego, Czesław Kulesza, któremu w czasie wieczornego spaceru Zygryd powiedział o swoich marzeniach – nie jest to może właściwe określenie, ale w tej chwili innego nie znajduję. Dyrektor Kulesza zapalił się do pomysłu stworzenia małej oficyny, której celem i zadaniem byłoby drukowanie ładnych, artystycznych druków jako że, jak sam powiedział, ciągle czuje się wydawcą. Wyraził także chęć przyjazdu do Torunia na rozmowę z władzami miasta. Z tego spaceru Zygryd wrócił rozpromieniony. Teraz trzeba było napisać program i założenia organizacyjne Oficyny, przekazać [je] dyrektorowi Kuleszy i I sekretarzowi KM PZPR i oczekiwać spotkania na szczycie.

25 II 1971

Takie spotkanie nastąpiło 25 II 1971 r., a udział w nim wzięli I sekretarz [Zygmunt] Machowski, dyrektor Cz[esław] Kulesza, instruktor KM H[ieronim] Góralski i Zygryd. Na spotkaniu zapadła decyzja utworzenia oficyny w Toruniu, a obie strony zapewniły pomoc w realizacji pomysłu. Rozwinięto także rolę oficyny; jak proponuje dyrektor Kulesza, będzie to pracownia, której zadaniem, oprócz normalnej pracy nad drukami, będzie także wypracowanie nowej formy książki. Ma to być laboratorium wchodzące w skład instytutu naukowego przy Zjednoczeniu Przemysłu Poligraficznego.

W ciągu spotkania wybrano także lokalizację oficyny, która mieścić się będzie w dawnej łoży masońskiej. Jest to dom przy ulicy Łaziennej i jak twierdzi Bogdan Rymaszewski, konserwator miejski, z pewnością okaże się gotycki.

12 III 1971

Na dzień 12 III 71 [o] godz. 11-tej została wyznaczona kolejna konferencja w KM PZPR, którą z ramienia Komitetu poprowadzi Hieronim Góralski, a udział wezmą: B[ogdan] Rymaszewski – konserwator, Eugeniusz Synak – kierownik Wydziału Kultury MRN i Zygryd. Na spotkaniu omówiono następujące sprawy:

1. Zakończenie opracowanej już inwentaryzacji i dokumentacji konserwatorskiej budynku.
2. Zwołanie zespołu szacunkowego, który oceni wartość domu oraz ustalenie drogi przejęcia budynku.
3. Postanowiono zwrócić się do Zjednoczenia PP z prośbą o wniosek Zjednoczenia do Prezydium MRN w Toruniu o przeznaczenie budynku przy ul. Łaziennej 18 dla celów oficyny drukarskiej.

- I tu zaczęły się zmartwienia, bo okazało się, że dyrektor Kulesza jest chory i leży w szpitalu i to od chwili powrotu z toruńskiej konferencji. „Zaraz jak od was wróci!” – powiedziała sekretarka pana dyrektora. Zrobiło mi się ogromnie przykro. Mimo wszystko przekazałam prośbę o wniosek, a miła i uczynna pani sekretarka przyrzekła przedstawić sprawę zastępcy dyr. Kuleszy, dyrektorowi Cymermanowi. Po dwóch dniach był jeszcze jeden telefon ze Zjednoczenia o bliższe dane do wniosku, a w sobotę 20 III 71 r. Zygfryd pojechał do W-wy i u dyr. Cymermana odebrał napisany na poczekaniu wniosek. Miał także okazję stwierdzić, że pomysł stworzenia Oficyny jest oceniany bardzo pozytywnie przez dyrektorów Zjednoczenia. Inżynierowie w Grafprojekcie czekają na dokumentację konserwatorską domu, na podstawie której zaprojektują [jego] adaptację do celów oficyny. Jak z tego wynika, dyrektor Kulesza działa szybko, ale jeszcze sporo spraw niełatwych jest do zrealizowania zanim na terenie domu znajdą się pracownicy PKZ-tu przeprowadzający konserwatorskie cuda.
- 20 III 71
- 22 III 71. Jutro, 22 III 71 wniosek Zjednoczenia wraz z pismem o założeniach oficyny zostanie nadany listem poleconym na ręce inż. M[ariana] Rissmanna, przewodniczącego Prezydium MRN”.

A więc wreszcie uświadomienie Zygfreda, swojego
 życia szczytem na bisnie realnych kształtów.
 Chodzi oczywiście o Oficynę. A było to tak;
 któregoś dnia, trochę nam w tej chwili
 ustalić dokładną datę, ale była to już późna
 jesień albo początek zimy, przyszedł do Tomka
 dyrektor warszawskiej Pracowni Poligraficznego Czołwa
 Kulcsza któregoś w czasie wieczornego spaceru
 Zygfred powiedział o swoich marzeniach - nie jest
 to moja własna obserwacja ale w tej chwili samego
 nie znajduję. Dyrektor Kulcsza zapalił się do
 pomysłu stworzenia małej oficyny literniczej
 i zadaniem było by drukowanie ładnych, artystycz-
 nych druków jako że ja sam powiedział ciągle
 cenił się wydawcą. Wyznał także bliżej przypadek
 do Tomka na rozmowę z władzami miasta.
 Z tego spaceru Zygfred wrócił rozpromieniony.
 Teraz trzeba było napisać program i założenia
 organizacyjne Oficyny przekazać dyrektorowi
 Kulcszy i I sekretarzowi KłM PZPR i oczekiwać
 spotkania na szczyt.

Takie spotkanie nastąpiło 25 II 1971 r.
 a udział w nim wzięli I sekretarz Z. Ułchowski,
 dyrektor C. Kulcsza, instruktor KłM H. Góralski

25 II 1971

Faksimile pierwszej strony notatek Janiny Gardzielewskiej (oryginał rękopisu w posiadaniu autora).

U

lryk Werdum, *Dziennik podróży 1670–1672.**Dziennik wyprawy polowej 1671, wstęp.*

opracowanie i indeksy: Dariusz Milewski.

Tłumaczenie *Dziennika wyprawy polowej**1671* z języka niemieckiego: Dalia Urbonaite.

Muzeum Pałac w Wilanowie, Warszawa

2012, ss. 302, ISBN: 978-83-60959-75-6

Wydawałoby się, że skoro sąsiadujemy z Niemcami od stuleci, to piśmienictwo związane z relacjami z podróży Niemców po Polsce sprzed wieków powinno być bogate i urozmaicone. Być może tak jest, ale są to zapewne rękopiśmienne po dzień dzisiejszy, niewydane drukiem przed wiekami i dzisiaj opisy Polski i Polaków, może znane archiwistom, niezajdujące jednak czytelnika masowego w dawnym pojęciu i proporcjach, jak i dzisiaj. Znane opisy podróży po Rzeczypospolitej XVII w. są częściej pióra autora francuskiego, włoskiego czy angielskiego niż niemieckiego. Oczywiście ukazywały się także w języku niemieckim, ale jako anonimowe, najczęściej tłumaczenia na niemiecki autorów wymienionych uprzednio narodowości. Swoją drogą to naprawdę fenomen i dlatego tak ważne jest recenzowane wydawnictwo, tym bardziej że nazwisko Werdum nie jest obce badaczom¹, a zapiski Werduma przetłumaczono wcześniej dwukrotnie. Ukazały się najpierw z inicjatywy X. Liskego, a później J. Gintela. Dziennik Werduma to jednocześnie z pewnością jedna z obszerniejszych relacji w języku niemieckim, pióra autora, który w Polsce był rzeczywiście, a więc nie jest jednym z wielu kompilatorów, na których skarżą się XVII-wieczni wydawcy. Konkurować z nim mógłby Martin Gruneweg (1562–ok. 1618) lub żyjący na przełomie wieków Johann Wendel Bardili (1676–1740), lecz jego pobyt w Polsce, kiedy to towarzyszył młodemu księciu Maximilianowi Emanuelowi von Württemberg (1688–1709), to pierwsze lata XVIII w. (1703–1709)². Obraz Rzeczypospolitej, jaki mógł uzyskać

¹ Powoływali się na Werduma m.in. Antoni Mączak, Teresa Chynczewska-Hennel i autor recenzji. Natomiast pomija go Maria Elida Szarota w swojej edycji źródłowej, *Die gelehrte Welt des 17. Jahrhunderts über Polen*, Wien 1972, nie zaliczając Werduma do świata „uczonych”.

² [J.W. Bardili], *Des Weyland Durchl. Printzens Maximilian Emanuels Hertzogs in Württemberg etc. Obristen über ein Schwedisch Dragoner Regiment Reisen und Compagnen durch Deutschland in Polen, Lithauen, roth und weiß Reußland, Wolhynien, Severien und Ukraine... Nebst einer Reyß=Beschreibung von Pultawa nach Bender*, Stuttgart 1730.

podróżny planujący wyprawę do Polski, wzbogacony mógł być naturalnie wszelkiego rodzaju opracowaniami historyczno-geograficznymi (Bernard O'Connor), Reyßbüchlein, czyli rodzajem bedekera po miastach europejskich, mapami opatrzonymi przez wydawców komentarzami umieszczanymi na odwrotnej stronie na temat kraju i jego mieszkańców, kalendarzami, doniesieniami korespondentów, które publikowała ówczesna prasa europejska. Ci, którzy mieli dostęp do dokumentów poufnych czy tajnych, jak nuncjusz papieski, czytali raporty swoich poprzedników. Ale powróćmy do wilanowskiego wydawnictwa serii *Silva Rerum*, redagowanego przez Elżbietę Grygiel.

Dariusz Milewski wprowadza czytelnika w atmosferę lat panowania Michała Korybuta Wiśniowieckiego (1669–1673), wydarzenia poprzedzające jego koronację, konflikty na Ukrainie, wojny z Moskwą i ze Szwecją i wreszcie w plany Ludwika Marii osadzenia na tronie polskim siostrzenicy królowej i jej małżonka, księcia d'Enghien. Aby urzeczywistnić plany detronizacji, zdobyć nowych sojuszników oraz motywować do działania aktualnych zwolenników, w tym Sobieskiego, pojawiają się w Rzeczypospolitej „dyplomaci” w typie monsieur Beauvala, Jeana de Courthonne, vel opata Paulmiers i Harchagrats. To właśnie opat Paulmiers (tak najczęściej jest nazywany w dzienniku, ale występuje też pod innymi nazwiskami, w zależności od potrzeb chwili) angażuje narratora, Ulryka von Werdum (1632–1681). Autor diariusza to Fryzjczyk z urodzenia, absolwent gimnazjum w Jever i student fryzjskiego uniwersytetu w Franeker, znajdującego się już po stronie holenderskiej, oraz uniwersytetu w Heidelbergu. Wychowany w rodzinie protestanckiej, zmuszony fatalną sytuacją finansową po śmierci rodziców, udał się Werdum, szukając nowych perspektyw życiowych, w kierunku Gdańska. Tam zaangażował go, po wcześniejszych obserwacjach przydatności do przyszłych obowiązków, tenże tajemniczy Abt (opat) de Palmiers. Okrytym tajemnicą zadaniem agenta francuskiego było mobilizowanie tzw. malkontentów do działań przeciwko Michałowi Korybutowi Wiśniowieckiemu, dążenie do bezpośrednich spotkań z nimi, namawianie do angażowania ich własnych finansów, mimo że agent posiadał francuskie środki do doraźnego finansowania poczynań. Ponieważ ważny był tu permanentny kontakt z Sobieskim, agenci towarzyszyli hetmanowi także w trakcie wyprawy na Ukrainę w roku 1671.

Część pierwsza wydawnictwa wilanowskiego to dziennik podróży po Rzeczypospolitej, wydany wcześniej przez Ksawerego Liske. Opracowanie samego tekstu Liskego zostało tylko w niewielkim stopniu zmodyfikowane, natomiast rozbudowany został aparat krytyczny, bardzo ułatwiający dogłębną lekturę. Aparat konieczny jest tym bardziej, że XVII-wieczny autor w typowy dla epoki sposób albo nie używa w ogóle nazwisk, a posługuje się tytułami osób, albo przekręca je w sposób niemiłosierny, zapisując często według własnego osądu brzmienie fonetyczne. Sposób ten to prawdziwa zmora późniejszej lektury, szczególnie doniesień XVII-wiecznej prasy niemieckiej. Zasługi wydawnicze Liskego są niezaprzeczone, jednak jeśli chcemy sięgnąć po kompletne współczesne wydanie, należy kojarzyć je z Silke Cramer, której praca dyplomowa (sic!) u prof. W. Segebrechta wieńczyła studia germanistyczne w Bambergu, to właśnie wydany kompletny

tekst Werduma³. Praca nad tekstem Werduma z pewnością sprawiła przyjemność Silke Cramer, a nawet była pewnego rodzaju obowiązkiem rodzinnym, ponieważ bratanica Ulryka, Gisberta von Werdum, była jednocześnie ostatnią z rodu. Miała jednak adoptowaną córkę, której zapisała w testamencie zamek Edenserloog z młynem i przyległymi ziemiami. Córkę tę poślubił Anton Wilhelm Cramer. W ten sposób w XVIII w. zamek w Werdum stał się własnością rodziny Cramer⁴.

Reasumując, mamy dzisiaj kompletne, ale trudno dostępne wydanie w jednym tomie Silke Cramer oraz wydanie wilanowskie, dzięki staraniom Dariusza Milewskiego i tłumaczki Dalii Urbonaite.

Trudno recenzować książkę, nie mając możliwości równoległego kartkowania wydawnictwa S. Cramer i upewniania się co do uwag szczegółowych, ale spróbujmy. Wydaje się, że kolejne wydanie powinno jednak nieco ingerować w tekst Liskego, dalej niż to czynią dotychczas wydawcy Silva Rerum, tym bardziej że nie traktują tekstu Liskego jako zabytku języka polskiego (s. 18). Irytuje dzisiaj w trakcie lektury cały szereg określeń XIX-wiecznego tłumacza, który pisze o „przemysłowym” Gdańsku w XVII w. (tu: s. 28), o budowlach „z drzewa” (np. s. 44, 60, 67, 68, 90). Liske tłumaczy „Pfaffe” jako „pop”, co jest daleko idącym nieporozumieniem. „Pfaffe” oddaje negatywny stosunek emocjonalny Werduma-protestanta do duchownych innych wyznań. Potwierdzenie znajdziemy i w słowniku braci Grimm, i w każdym obszerniejszym leksykonie⁵.

Diariusz Werduma zawiera mnóstwo informacji rzeczowych o kraju, przez który podróżuje, przy czym autor systematycznie podaje odległości między kolejnymi miejscowościami, przekręcając ich nazwy. Podaje też niekiedy czas przejazdu. W opisie zwraca uwagę na żyzność gleb, uprawiane rośliny i sposób przyrządzania potraw (s. 44, 68, 69, 126, 136). Powiela stereotypy o niechlujnych, leniwych Polakach, których dewocja zadziwia obcych (s. 61, 67). Podsumowanie cech narodowych Polaków znajdzie czytelnik na s. 63–74. Uwagi wspomnianego wyżej Bardiliego niczym nie różnią się od notatek Werduma. Trasa podróży z Gdańska wiedzie na południe, przez Toruń, któremu Werdum nie poświęca wiele miejsca, ale wspomina później jeszcze miasto (s. 79), patrząc z drugiego brzegu Wisły, z Podgórze, gdzie wymienia „klasztor reformowanych Franciszkanów” (s. 33: „Jest to w tym miejscu ostatnie pruskie miasto, położone na brzegu Wisły, dość warowne, o domach miernych. Ratusz z cegieł w czworobok, dobrą strukturą i bardzo regularnie wybudowany. Ma ono pierwsze miejsce pomiędzy trzema polskimi wolnymi miastami, które się zjawiają na polskich sejmach, a choć miasto Gdańsk chciało mu przez pewien czas miejsce to zabrać, jednak go nie otrzymało. Zwierzchność wraz z większą częścią mieszkańców jest luterskiego wyznania; papiści mają tu także swe kościoły i klasztory, a reformowani exercitium w jednym domu”).

³ *Das Reisejournal des Ulrich von Werdum (1670–1667). Kritische Edition eines Reiseberichtes*, wyd. Silke Cramer, Frankfurt/M i in. 1990 [=Helikon. Beiträge zur deutschen Literatur, wyd. Wulf Segebrecht, 11].

⁴ <http://www.werdumnews.de/Seiten/1007/Ulrich.html>, [dostęp 26 V 2013].

⁵ <http://woerterbuchnetz.de/DWB/?sigle=DWB&mode=Vernetzung&lemid=GP02244>, [dostęp 26 V 2013]; *Meyers Konversations-Lexikon*, t. 13, Leipzig und Wien 1896, s. 753 Oba wydawnictwa informują o pogardliwym określeniu duchownych od czasów reformacji.

Mijane miasta, Warszawa, Łowicz, Częstochowa, Kraków opisywane są krótko, autor z reguły podkreśla swoje wrażenia dotyczące architektury, budownictwa sakralnego. Brak u Werduma typowych dla francuskich podróżników wszelkich negatywnych uwag dotyczących Żydów, co łatwo porównać, wzięwszy do ręki wspomniany zbiór M. E. Szaroty. Werdum wzmiankuje o nich często, ale nie wartościuje wrażeń, chyba że pisząc o Kazimierzu na stronie 113: „żydowskie miasto z piękną synagogą”.

Nie zapominajmy, że podróż nie miała charakteru krajoznawczego. Spiśkowcy kilkakrotnie szczęśliwie dla siebie uniknęli zasadzek, a w końcu dowiedziawszy się, że francuski kandydat na tron polski książę de Longueville zmarł nagle, zmuszeni zostali do pospiesznego opuszczenia kraju, bojąc się konsekwencji, w tym finansowych, ze strony ciągle jeszcze aktualnych sojuszników. Trasa podróży z Warszawy prowadziła przez Sierpc, Grudziądz, Malbork do Gdańska. Opis kończy się 23 lipca 1672 r. w Oliwie. Zanim przejdziemy do kolejnej części, warto zadać osobom znającym wersję w publikacji S. Cramer pytanie, czy nie jest tak, że tłumaczenie Liskego jest jednak bardzo wygładzone, a bardzo ostre momentami sformułowania Werduma podane w łagodniejszej formie. To wrażenie po lekturze sprzed ok. 15 lat, przy którym recenzent się nie upiera.

Inny charakter ma Dziennik wyprawy polowej na Podole i Ukrainę z roku 1671 (s. 203–265). Siłą rzeczy przeważają tu opisy przemarszów, zajmowanych miejscowości, poddających się hetmanowi Sobieskiemu miast. Zapewne dopiero po powrocie z Polski, w domu, dodaje Werdum wszelkie uwagi dotyczące taktyki zmęczenia „towarzyszy”, czyli zwolenników Michała Korybuta, celowe lokowanie ich na zimowe leża w okolicach, w których trudno było znaleźć wyżywienie dla ludzi i paszę dla koni. Opis takiego postępowania byłby zbyt niebezpieczny, mimo częstego posługiwania się „cyframi” (szyfrem). Cały przetłumaczony przez Dalię Urbonaite tekst drugiej części robi dobre wrażenie. Ktokolwiek próbował tłumaczyć teksty XVII-wieczne i ma w sobie nieco pokory, doceni pracę tłumaczki. Należy przyrzec się w trakcie redakcji następnego wydania określeniu „constabel” (s. 242–243). Jest w tekście: „wygodny byłby konstabel” (w przypisie 921, s. 242 jest mowa „zapewne o jakimś elemencie baterii artyleryjskiej”, a na s. 243: „Polacy jednak mieli tak nieruchawe konstable, że chociaż miasto leży na wzgórzu i jest dość pokaźnej średnicy, trafili w nie jedynie siedmioma czy ośmioma strzałami ze stu dwudziestu czy więcej oddanych”. Wszystko się tu zgadza, ale jeśli wierzyć niezawodnym braciom Grimm, chodzi o samych artylerzystów, a nie o (martwe) elementy baterii (t. 2, szpalta 635): „auch die kanoniere beim geschütz nannte man constabel, constabler, constofler...”

Na koniec warto chyba zadać sobie pytanie, czy na generalnie negatywne sądy Werduma o Polakach miały wpływ częste kontakty z ludźmi, którzy chcieli obalić własnego władcę (kiepskiego co prawda, ale legalnie wybranego) i osadzić na tronie kandydata francuskiego, na co obie strony nie szczędziły pieniędzy. Werdum mianowicie tak kończy swoje zapiski:

„Von den Polen haben die benachbarte[n] Teutschen, in Preussen, Schlesien undt Mehren, folgende reimen:

Eß ist ein Volck auf erden,
Hoffertig von geberden,
Rachgierig von gemüthe,
Unzüchtig von geblüte,
Dickköpfig wie die farren,
Geschorren wie die narren,
Beschlagen wie die pferd, sonst nicht drey heller wehrt⁶.

Jakkolwiek nie było, polecić należy Werduma do pilnej lektury, tym przyjemniejszej, że w sposób znakomity wręcz zadbano o szatę graficzną, przyjemnie dla oka opracowane i trafnie dobrane ilustracje (Alina Kalinowska, Roman Marcinek), opisane na marginesach, a nie pod ilustracjami, oraz indeksy. Jeśli wolno wyrazić życzenie czytelnika, poprosimy o mapę z opracowaniem graficznym całej wyprawy: od Gdańska do... Gdańska.

(Włodzimierz Zientara)

⁶ S. Cramer, op. cit., s. 568. Tego cytatu nie ma w polskich wydaniach Werduma, por. także W. Zientara, *Sarmatia Europiana oder Sarmatia Asiana? Polen in den deutschsprachigen Druckwerken des 17. Jahrhunderts*, Toruń 2003, s. 44–54, tu: s. 49–50.

Danuta Kretowska

Janina Huppenthal 1928–2013

W gorący czerwcowy dzień 21 czerwca 2013 r. liczne grono bibliotekarzy, bibliofilów, przedstawicieli świata nauki i kultury oraz władz samorządowych towarzyszyło w ostatniej drodze wieloletniej dyrektorce Książnicy Miejskiej im. Mikołaja Kopernika Janinie Huppenthal.

Z żalem i smutkiem żegnaliśmy nie tylko naszą długoletnią Dyrektorkę, Wielką Damę Bibliotekarstwa Polskiego, lecz także żegnaliśmy przede wszystkim naszego Przyjaciela: dobrego, mądrego, serdecznego Człowieka.

Janina Huppenthal urodziła się 2 lutego 1928 r. w Proszowicach pod Krakowem. Była najmłodszym z pięciorga dzieci Heleny i Kazimierza Jasickich. Już od najmłodszych lat interesowała się literaturą, dlatego też wybrała jako kierunek studiów polonistykę, którą ukończyła w 1952 r. na UMK w Toruniu. Wtedy to wyszła za mąż za Lesława Huppenthala, późniejszego profesora chemii na UMK, z którym miała córkę – ukochaną Zosię.

Bezpośrednio po ukończeniu studiów Janina Huppenthal rozpoczęła pracę w Książnicy Miejskiej im. Mikołaja Kopernika w Toruniu, gdzie była kolejno: kierowniczką Ośrodka Informacyjno-Bibliograficznego (1953), kierowniczką Działu Udostępniania (1955), a w latach 1975–1991 zastępcą dyrektora.

Swymi zainteresowaniami i wielkim zaangażowaniem w wykonywaną pracę Janina Huppenthal daleko wykraczała poza ramy nakreślonych Jej obowiązków. W szerokim spektrum Jej zainteresowań i wykonywanych przez Nią prac znalazły się bibliotekarstwo, dydaktyka oraz umiłowanie książek pięknych i rzadkich – bibliofilstwo. Warto więc może przypatrzeć się osiągnięciom Pani Dyrektor w perspektywie tych właśnie trzech aspektów.

Bibliotekarz – a przede wszystkim bibliograf zaangażowany, z pasją wykonujący swój zawód. Opracowała Ona i wydała szereg niezwykle pomocnych bibliotekarzom poradników bibliograficznych – wystarczy wspomnieć przykładowo *Drugi Pokój Toruński* (1966), *Janusz Korczak – poradnik bibliograficzny* (1978), *Mikołaj Kopernik – poradnik bibliograficzny* (1973). Sporządzała liczne biogramy ludzi związanych z kulturą i nauką Pomorza (np. *Ernest Lambeck (1814–1892)*

księgarz, drukarz i wydawca – 1992), coroczne *Kalendarze Rocznic* czy też katalogi wystaw (np. *Księgozbiór Mikołaja Kopernika z zasobu Biblioteki Uniwersyteckiej z Uppsali* – 1974).

Współpracowała długo i owocnie z Biblioteką Narodową w Warszawie, opracowując materiały dla Zakładu Bibliografii Polskiej XIX w., które wykorzystano do reedycji *Bibliografii Polskiej Karola Estreichera – XIX wiek*. W ramach współpracy z Uniwersytetem Jagiellońskim w Krakowie przygotowywała materiały do *Bibliografii Polskiej za lata 1901–1939*.

Praca z prof. Bożeną Osmólską-Piskorską (PAN) zaowocowała kartoteką powstałą na podstawie międzywojennych czasopism pomorskich znajdujących się w Książnicy: *Wybrane zagadnienia życia literackiego na Pomorzu w dwudziestoleciu międzywojennym*.

Zorganizowała ponad sto wystaw, często nie tylko w instytucjach kultury naszego miasta, ale i poza Toruniem, m.in. „*Ziemie nadbałtyckie zawsze polskie*” (Kwidzyn 1966), „*Praca i walka Związku Drukarzy Polskich*” (Bydgoszcz 1970), „*Ludowy i patriotyczny nurt w twórczości Teofila Lenartowicza*” (Włocławek 1972), „*Biblioteka Mikołaja Kopernika*” (Warszawa 1974), „*Stanisław Gliwa – grafik, drukarz, wydawca z Londynu*” (Chełmża 1994).

Równie poważnie i odpowiedzialnie jak pracę *stricto* bibliotekarską traktowała Pani Dyrektor także **pracę dydaktyczną**. Liczne lekcje, szkolenia, wygłoszone przez Nią prelekcje i prowadzone kursy były drogą do profesjonalnego kształcenia młodych kadr bibliotekarskich. W 1956 r. rozpoczęła, trwającą przeszło 20 lat, współpracę z Centrum Ustawicznego Kształcenia Bibliotekarzy w Warszawie. Początkowo była wykładawcą bibliografii, a następnie przez 20 lat pełniła funkcję kierownika Policealnego Studium Bibliotekarskiego Zaocznego w Toruniu. Przez cały czas prowadziła wykłady i ćwiczenia z bibliografii, a Jej słuchacze (było ich w sumie ponad 500) do dziś wspominają, jak ciekawe one były, zawsze okraszone jakimś żartem czy dykteryjką.

W tym czasie rozpoczęła też aktywne członkostwo w Stowarzyszeniu Bibliotekarzy Polskich (dalej: SBP).

Swoje liczne i ciekawe doświadczenia pedagogiczne opracowywała i publikowała w wydawanych przez SBP czasopismach: *Bibliotekarz*, *Poradnik Bibliotekarza*, *Przegląd Biblioteczny* oraz w serii publikacji wydawanych przez SBP *Nauka – dydaktyka – praktyka*. Największym zwieńczeniem kariery pedagogicznej Janiny Huppenthal było wręczenie Jej Medalu 50-lecia Centrum Ustawicznego Kształcenia Bibliotekarzy oraz Medalu Komisji Edukacji Narodowej.

I wreszcie trzecia, niezmiernie ważna pasja Pani Dyrektor, umiłowanie książki pięknej i rzadkiej – **bibliofilstwo**. Miłość do książek eleganckich, wysublimowanych narodziła się w czasach, gdy przy Książnicy Miejskiej istniała Oficyna Drukarska, a jej kierownikiem był Zygfryd Gardzielewski. Ów artysta niezwykle, czarodziej książki, potrafił swą pasją i zaangażowaniem zarazić zarówno dyrektora Alojzego Tujakowskiego, jak i dyrektor Huppenthal. Powstawały wtedy druki piękne, znajdujące uznanie nie tylko w Polsce, ale i daleko poza jej granicami.

Janina Huppenthal przygotowywała do wydania wiele z nich, ukochanym zaś była *Sarmacja* (1992), której historia wydania była niezwykła.

Przygotowywał ją do druku emigracyjny drukarz i wydawca Stanisław Gliwa. Śmierć przerwała jego pracę, wdowa po nim Maria Gliwowa skład drukarski przesała z Londynu do Torunia. Tu zajęli się nim właśnie Janina Huppenthal i Zygfryd Gardzielewski. To dzięki ich staraniom *Sarmacja* – będąca przedrukiem fragmentu poświęconego Polsce w *Kronice świata* Hartmanna Schedla (1493), została wydana w Oficynie Drukarskiej Książnicy Miejskiej.

W 1976 r. Pani Dyrektor została członkiem Towarzystwa Bibliofilów im. Joachima Lelewela i natychmiast, z typową dla siebie pasją i wielkim zaangażowaniem, włączyła się w jego działalność. Zainteresowania bibliofilskie znalazły odzwierciedlenie w gromadzonym przez nią Księgozbiornie. Liczne pomierania: książki, programy teatralne, czasopisma, albumy, kalendarze, programy teatralne, mapy, druczki bibliofilskie, grafika i ekslibrisy, pozycje z zakresu bibliotekarstwa, historii książki, drukarstwa, bibliografii to gromadzone przez nią pozycje.

Wówczas to, charakteryzując Janinę Huppenthal, redaktor Stanisław Frankowski napisał:

„Ceni eleganckie książki –
Gorszą ją pikantne fraszki
Żyje książką i Książnicą
Szukać takiej trza ze świca”.

Od 1994 r. Janina Huppenthal pełniła funkcję prezesa Towarzystwa Bibliofilów im. Joachima Lelewela w Toruniu, a w roku 2013 została jego Honorowym Członkiem.

Wielkie są osiągnięcia Pani Dyrektor Huppenthal podczas prezesury. Liczne zjazdy, biesiady bibliofilskie i pięknie wydane druki. Do najcenniejszych należą niewątpliwie przygotowane na przyjazd do Torunia Jana Pawła II *Księżdz Jana z Szamotuł Paterkiem zwanego kazanie o poczęciu Maryjej Panny Czystej* (1999) oraz opracowana przez Janinę Huppenthal, niezwykle cenna i pracowita dla autora pozycja, *Bibliografia wydawnictw Towarzystwa Bibliofilów im. Joachima Lelewela w Toruniu z lat 1927–2011* (2011).

W uznaniu niezwykłych zasług na polu bibliofilstwa Pani Dyrektor została uhonorowana przez Towarzystwo Bibliofilów w Lublinie najwyższym bibliofilskim odznaczeniem – Orderem Białego Kruka ze Słonecznikiem.

Za swą działalność Janina Huppenthal otrzymała szereg nagród i wyróżnień, wśród których wymienić należy: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Nagrodę II Stopnia Ministra Kultury i Sztuki, Order Białego Kruka ze Słonecznikiem, Nagrodę Funduszu Literatry, Medal Komisji Edukacji Narodowej.

Janina Huppenthal zmarła 15 czerwca 2013 r. w Toruniu i, jak napisał na swym blogu jeden z bibliofilów poznańskich Przemysław Wojciechowski: „Pani Janina spoczęła 21 czerwca 2013 roku na Cmentarzu Parafialnym przy ulicy Gałczyńskiego. Zamknęła swoją Księgę Życia i zaczęła czytać Księgę Wieczności”.

Ogromne są zasługi położone przez Janinę Huppenthal na niwie bibliotekarstwa. Wychowała Ona i przygotowała do zawodu całe pokolenia bibliotekarzy,

jednak w pamięci nas wszystkich, którzy mieliśmy szczęście z Nią współpracować, zapisała się przede wszystkim jako dobry, mądry, wrażliwy człowiek. Interesowała się naszym życiem, towarzyszyła życzliwie w troskach i radościach związanych z wychowaniem naszych dzieci. Ileż to razy pozwalała wyjść wcześniej z pracy, gdy rozbiło się jakieś dziecięce kolano... Obdarzona niezwykłym poczuciem humoru, potrafiła w żart obrócić drobne nieporozumienie czy nieprzyjemne zdarzenie. Lubiła ludzi i w każdym starała się znaleźć jakieś zalety.

Pamiętam znamieny dla Niej fakt. Gdy po latach objęłam Jej stanowisko, odwiedziła mnie i przyniosła piękny bibliofilski druczek z cytatem zaczerpniętym z encykliki Jana Pawła II *Fides et ratio*. Przeczytałam wówczas słowa:

„Celem pracy, każdej pracy, jest zawsze człowiek”.

Zrozumiałam wtedy, że te piękne i mądre słowa to *credo* naszej Pani Dyrektor. Życzliwość, pomoc drugiemu były dla Niej niezmiernie ważne, może nawet ważniejsze niż wielkie osiągnięcia i sukcesy... Kochała ludzi, starała się, aby Książnica była nie tylko miejscem pracy, ale i naszym wspólnym domem.

Pani Dyrektor odpoczywała, czytając literaturę piękną: Parandowski, Waldorff, Tuwim, Beciński, Wierzyński, Poświatowska to byli ulubieni twórcy. Dlatego moje krótkie wspomnienie o Niej pozwolę sobie zakończyć słowami wiersza Haliny Poświatowskiej, który często kończyła własnymi myślami.

„Czy wszystko pozostanie tak samo,
kiedy mnie już nie będzie?

Czy książki odwykną od dotyku moich rąk,
czy suknie zapomną o zapachu mojego ciała?

.....

Wszystko minie, a przyjaźń – przyjaźń pozostanie...”

Instrukcja dotycząca przygotowania tekstów do czasopisma „Folia Toruniensia”

1. Teksty powinny zostać dostarczone do redakcji w formacie: .odt, .swx, .rtf lub .doc.
2. Redakcja przyjmuje propozycje artykułów o objętości nieprzekraczającej 1 arkusza autorskiego (40 tys. znaków ze spacjami) z przypisami. Do artykułu powinno zostać dołączone streszczenie w języku polskim o objętości około 1–2 tys. znaków.
3. Redakcja informuje, że „ghostwriting” i „guest authorship” są przejawem nierzetelności naukowej i wszystkie ich wykryte przypadki będą demaskowane (powiadomienie odpowiednich podmiotów: instytucji zatrudniających autorów, towarzystw naukowych, stowarzyszeń zrzeszających edytorów itp.).
4. Ze względów technicznych nie zamieszcza się ilustracji kolorowych, a czarno-białe w wyjątkowych, tylko uzasadnionych merytorycznie przypadkach.
5. Formatowanie:
 - Na samej górze, z prawej strony powinno znaleźć się imię i nazwisko, bez dodatkowych informacji według zasad: czcionka: Times New Roman; wielkość czcionki: 12; odstępy: 1,5; wyrównanie: z lewej (wyjątek stanowią recenzje i sprawozdania, gdzie imię i nazwisko autora umieszcza się na końcu tekstu z prawej strony, czcionką pochyłą).
 - Poniżej należy umieścić tytuł według zasad: czcionka: Times New Roman; wielkość czcionki: 12; pogrubienie; odstępy: 1,5; marginesy: 2,5 cm; wyrównanie: z lewej.
 - Tekst: czcionka: Times New Roman; wielkość czcionki: 12; odstępy: 1,5; wcięcie akapitowe: 1,5 cm; marginesy: 2,5 cm; wyrównanie: obustronne.
 - Przypisy: czcionka: Times New Roman; wielkość czcionki: 10; odstępy: 1; marginesy: 2,5 cm; wyrównanie: obustronne.
6. W przypadku recenzji, w nagłówku podajemy, po kolei: imię i nazwisko autora publikacji, jej pełny tytuł (w przypadku pracy wielotomowej również ilość tomów), nazwę wydawnictwa (w przypadku kolejnego wydania jego numer), dalej miejsce i rok wydania, ilość stron oraz numer ISBN.
7. Tytuły opublikowanych prac piszemy w tekście i w przypisach czcionką pochyłą.
8. Tytuły czasopism i nazwy instytucji w tekście zaznaczamy za pomocą cudzysłowu.
9. Często cytowane nazwy instytucji, czasopism lub edycji źródłowych powinno się, po ich pierwszym zastosowaniu, skracać.
10. Wszelkiego rodzaju cytaty, zarówno w tekście, jak i w przypisach, zaznaczamy za pomocą cudzysłowu.
11. Daty w tekście i przypisach zapisujemy według zasady: datę dzienną cyfrowo, miesiąc słownie i rok cyfrowo (cyframi arabskimi). Natomiast w przypadku dat w przypisach wszystko zapisujemy cyfrowo (dzień i rok cyframi arabskimi, a miesiąc rzymskimi).

12. Cytując w przypisie Monografię, postępujemy według zasady: pierwsza litera imienia zakończona kropką i pełne nazwisko, następnie pełny tytuł i na końcu miejsce i wydania rok.

T. Suleja, *Uniwersytet Wrocławski w okresie centralizmu stalinowskiego 1950–1955*, Wrocław 1995, s. 13.

Cytując ponownie tę samą Monografię, używamy zamiast tytułu skrótu op. cit. Przy cytowaniu pozycji z poprzedniego przypisu stosujemy skrót *ibidem*. Jeśli po tym zapisie występuje następna praca tego samego autora, to piszemy *idem* lub *eadem*.

13. Cytując w przypisach prace zbiorowe lub wydawnictwa źródłowe, pomiędzy tytułem artykułu/rozdziału/źródła a tomu piszemy po przecinku [w:]. Nazwisko redaktora podajemy nieodmienne poprzedzone skrótem red. (hrsg. von) i pierwszą literą imienia lub imion.

B. Rok, *Opis podróży Wacława Sierakowskiego (1641–1806) po Europie w latach 1763–1769*, [w:] *Z badań nad Rzeczpospolitą w czasach nowożytnych*, red. K. Matwijowski, Wrocław 2001, s. 133–134.

T. Wilhelmi, *Sebastian Brant. Zum Leben und Werk Sebastian Brants*, [w:] *Forschungsbeiträge zu seinem Leben, zum „Narrenschiff“ und zum übrigen Werk*, hrsg. von T. Wilhelmi, Basel 2002, s. 7–35.

14. Cytując w przypisie artykuł z czasopisma naukowego, piszemy tytuł czasopisma prostą czcionką, bez cudzysłowu, po przecinku podajemy jego tom/rocznik, a po dwukropku rok odpowiedni rok (gdy istnieje jeszcze podział na zeszyty i numery, podajemy ich numer).

S. Józwiak, *Zmiany w sposobie funkcjonowania administracji terytorialnej w ziemi chełmińskiej pod panowaniem zakonu krzyżackiego w latach 1410–1422*, *Zapiski Historyczne*, t. 67: 2002, z. 3–4, s. 65 i n.

15. W przypadku cytowania artykułów z czasopism niebędących naukowymi, po tytule podajemy rok, a po przecinku odpowiedni numer.

K. Piekarski, *O kagańcu oświaty wczoraj i dziś. Dyskutujemy nad projektem Konstytucji*, *Gazeta Toruńska* (dalej: GT), 1952, nr 74, s. 3.

Z chwili, GT, 1898, nr 58, s. 1.

16. Cytując w przypisie publikowane źródło, postępujemy według wymienionych wyżej zasad, dodając skrócone imię i nazwisko osoby, która źródło/źródła zebrała/przetłumaczyła, opracowała, napisała wstęp i wydała lub redagowała wykonanie tych czynności.

O życiu i twórczości Hieronima Derdowskiego (1852–1902), zebrał, oprac. i wstęp J. Borzyszkowski, Gdańsk 2004.

S. Poniatowski, *Pamiętniki*, tłum. i oprac. W. Konopczyński i S. Ptaszycki, t. 1, cz. 1, Warszawa 1915, s. 40–41.

J. Ossoliński, *Pamiętnik (1595–1621)*, opr. J. Kolasa i J. Maciszewski, Wrocław 2004, s. 30.

Pamiętnik p. Macieja Czygenberk Orłowskiego o własnej rodzinie i rodach powinowatych (1604–1606), wyd. W. Kętrzyński, *Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu*, R. 13: 1906, s. 3.

Das grosse Ämterbuch des Deutschen Ordens, hrsg. von W. Ziesmer, Danzig 1916.

Aktenstücke zur Geschichte der Noldeschen Händel in Kurland zu Anfang des siebzehnten Jahrhunderts, bearb. von C. E. Napiersky, [w:] *Monumenta Livoniae Antiquae*, Bd. 2, hrsg. von J. F. Recke, Leipzig 1839, s. 1-238.

17. Cytując w przypisie niepublikowane źródło, podajemy najpierw jego lokalizację, czyli miejsce, gdzie jest przechowywane i dostępne, a po przecinku numer katalogowy/sygnaturę.

Biblioteka Czartoryskich w Krakowie (dalej: BCz), rkps 968, J. M. Ossoliński do T. Czackiego 23 IV 1798 r. z Wiednia.

18. Cytując w przypisie tekst pochodzący z Internetu, postępujemy analogicznie do tradycyjnych publikacji, z tą tylko różnicą, że zaznaczamy to jako [online] oraz podajemy dodatkowo datę dostępu i jego adres w sieci.

J. Turowska, *Biblioteki wyższych szkół niepublicznych Trójmiasta*, Biuletyn EBIB [online], 2006, nr 11 (81) [dostęp 10 III 2008]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ebib.info/2006/81/turowska.php>.

Użyteczność (ang. *usability, web-usability*), [w:] *Wikipedia. Wolna encyklopedia* [online], [dostęp 10 III 2008]. Dostępny w World Wide Web: [http://pl.wikipedia.org/wiki/U%C5%BCyteczno%C5%9B%C4%87_\(web-usability\)](http://pl.wikipedia.org/wiki/U%C5%BCyteczno%C5%9B%C4%87_(web-usability)).

19. Zarówno w tekście, jak i w przypisach powinno używać się ogólnie znanych i przyjętych skrótów: bearbeiten von – bearb. von, Bund – Bd., Heft – H., herausgegeben von – hrsg. von, Jahrgang – Jg., numer – nr, opracowanie – oprac., porównaj – por., redakcja – red., rękopis – rkps., Rocznik – R., rok, roku – r., tłumaczenie – tłum., tom – t., volumin – vol., wiek, wieku – w., wydanie – wyd., zebranie – zebr., zeszyt – z., zobacz – zob. itd.

ISSN 1641-3792

folia

toruniensia